

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПОЛІТОЛОГІЧНЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО
СТУДЕНТІВ ТА АСПІРАНТІВ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ЧЕРНІВЕЦЬКА МІСЬКА РАДА
(ВІДДІЛ У СПРАВАХ СІМ'Ї ТА МОЛОДІ)
ПРОФСПІЛКА СТУДЕНТІВ
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи

*Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
студентів та аспірантів
3 березня 2011 р.
м. Чернівці*

Чернівці
«Букрек»
2011

Редколегія:

Ушенко О. Г. – доктор фізико-математичних наук, професор, голова оргкомітету конференції

Добржанський О. В. – доктор історичних наук, професор, заступник голови оргкомітету конференції

Круглашов А. М. – доктор політичних наук, професор, заступник голови оргкомітету конференції (голова редколегії)

Ротар Н. Ю. – доктор політичних наук, професор (відповідальний секретар)

Ангельська А. О. – кандидат фізико-математичних наук, завідувач науково-організаційним відділом ЧНУ

Бурдяк В. І. – доктор політичних наук, професор

Катеринчук П. М. – кандидат політичних наук, доцент

Молочко П. О. – кандидат політичних наук

Колесников О. В. – кандидат політичних наук

Веренько В. І. – кандидат політичних наук

Байдич К. – аспірантка кафедри політології та державного управління

Герман М. – аспірант кафедри політології та державного управління

Жуковська А. – аспірантка кафедри політології та державного управління

Боднараш Г. – магістрант кафедри політології та державного управління

Павалакі М. – магістрант кафедри політології та державного управління

Тодоріко А. – магістрантка кафедри політології та державного управління

Шкуро А. – магістрант кафедри політології та державного управління

Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів. 3 березня 2011 р., м. Чернівці. – Чернівці: Букрек, 2011 – 280с.
ISBN 978-966-399-311-9

До видання включено тези доповідей та виступів учасників Міжнародної науково-практичної конференції студентів і аспірантів «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи», яка відбулася 3 березня 2011 року в Чернівцях. Висвітлюються проблеми еволюції методологічних парадигм політичної науки, функціонування, трансформації та ефективності політичних інститутів та процесів у концептуальному вимірі сучасності, актуальні проблеми етнополітичного розвитку та управління етнополітичними процесами в Україні та світі, становлення і розвитку регіоналістики в українській політичній науці, формування нових геополітичних орієнтирів країн постсоціалістичного простору.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, усіх зацікавлених проблемами розвитку сучасної політичної науки.

УДК 321.01+316.2
ББК 66.Оя43

© Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, 2011

© Науково-дослідницький інститут Європейської
інтеграції та регіональних досліджень, 2011

Зміст

ПЕРЕДМОВА	9
Вітальне слово учасникам Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи»	11
Дослідження теорії та історії політичної науки: еволюція методологічних парадигм	
Євгенія ОЛІЙНИК (Чернівці, Україна). Політична наука в Україні: досягнення та перспективи розвитку	12
Тарас САУЛЯК (Київ, Україна). Європейський напрям досліджень у сучасній українській політичній науці	15
Уляна ДЕЛІКАТНА (Чернівці, Україна). Розвиток Європейських студій в Україні	17
Олена РИБІЙ (Київ, Україна). Етапи становлення та сучасні тенденції розвитку інституціоналізму як міждисциплінарного підходу	20
Ксенія ЄВТУШЕНКО (Суми, Україна). Світ-системний аналіз як теорія всесвітньо-історичних трансформацій: методологічний аспект	23
Владлена ТИТОВА (Дніпропетровськ, Україна). Мережевий підхід в політиці: особливості та характеристики застосування	25
Ігор ДЕБЕНКО (Львів, Україна). Неоінституційно-когнітивний підхід до аналізу символізації політики	28
Володимир ДЖЕГОЛЯ (Чернівці, Україна). Основи теорії суспільної безпеки	31
Катерина БАЙДИЧ (Чернівці, Україна). Суспільство ризику в теорії Другого модерну	33
Марін GERMAN (Чернівці, Україна). Теорії соціального капіталу: еволюція, історія, сучасний стан	36
Віра КОНСТАНТИНОВА (Маріуполь, Україна). Проблема вибору джерел та методів для дослідження актуальних питань міжнародних відносин.....	39
Андрій КРУГЛАШОВ (Чернівці, Україна). Контент-аналіз як метод дослідження політичного маніпулювання у виборчих кампаніях.....	42
Ірина ДОБРЖАНСЬКА (Чернівці, Україна). Теоретико-методологічні проблеми визначення суті національного механізму формування гендерної рівності	44
Ольга КАТЬКО (Гродно, Білорусь). СМИ как канал воздействия на избирателей: дискурсивный подход	47
Миколай ВАТЫЛЬ (Білорусь). Государство и суверенитет: опыт персоналогического анализа	50
Микола ПКУЛА (Львів, Україна). Особа і держава: проблеми взаємовідносин в історії політичної думки	53

Наталія КРИВОРУЧКО (Івано-Франківськ, Україна). Громадянин як стан самосвідомості.....	56
Наталія МЕЛЬНИКОВА (Львів, Україна). Взаємодія масової і міфологічної свідомості	59
Катерина ІВОНЯК (Чернівці, Україна). Методологічні проблеми дослідження комунікативних механізмів формування іміджу політичного лідера	61
Анна НОВИК (Львів, Україна). Специфіка врахування психологічного профілю лідера в процесі побудови його політичного іміджу	64
Ірина РОМАНЧУК (Чернівці, Україна). Роль політичного іміджу в процесах демократизації	67
Олена ПАЛАГНЮК (Чернівці, Україна). Електоральна поведінка та електоральна участь: спроба категоріального розмежування	69
Аліна ТОДОРІКО (Чернівці, Україна). Політична довіра як характеристика процесу демократизації.....	72
Міну ПАВАЛАКІ (Чернівці, Україна). Проблеми громадянської компетентності у концепції Р. Даля.....	75
Олександр ШТОЙКО (Чернівці, Україна). Методологічні проблеми порівняння кольорових революцій	78
Уляна ГЕВ'ЮК (Чернівці, Україна). Парламентські вибори в сучасних концепціях демократизації	81
Олександр РИБАК (Чернівці, Україна). Аналіз теорії політичного ризику в політичній науці	84
Надія ПАНЧАК-БЯЛОБЛОЦКА (Львів, Україна). Категорія парламентська мінливість як індикатор структуризації парламентів	87
Віталій ШАРЛАЙ (Чернівці, Україна). Теоретичні основи сучасного громадянського суспільства	90
Євген КУПІН (Одеса, Україна). Концепція «Москва–Третій Рим» – ідейна передумова виникнення слов'янофільських учень.....	93
Ольга ПИСЬМЕННА (Дніпропетровськ, Україна). Тенденції розвитку лівої ідеології в контексті політичної ситуації в Україні та світі	95
Сергей ВОЛКЕВИЧ (Гродно, Білорусь). Предпосылки и идейные истоки неофашизма.....	98

Політичні інститути та процеси у концептуальному вимірі сьогодення

Ірина СТЕПАНЮК (Одеса, Україна). Феномен «сильної держави»: аналіз проявів в умовах авторитаризму, тоталітаризму та демократії.....	102
Дмитрий БОНДАРЕНКО (Гродно, Білорусь). Политические системы Республики Беларусь и Республики Польша: конституционные основы	104
Ігор АЛЕКСЄЄНКО (Дніпропетровськ, Україна). Форма правління як парадигма політичної взаємодії гілок влади.....	107

Елліна ВОЙНОВА (Одеса, Україна). Електронна демократія: українська перспектива	109
Антоніна МИТКО (Луцьк, Україна). Практичне втілення інформаційної демократії	110
Яна ІЛЬЧИШЕНА (Чернівці, Україна). Комунікативні стратегії політичного дискурсу в Україні.....	113
Олександра БАРАНОВА (Крим, Україна). Політичний фактор у діяльності православних церков України	116
Володимир ПАЛАГНЮК (Чернівці, Україна). Трансформація політичних інститутів у незалежній Україні.....	119
Максим ВОЛОШИН (Чернівці, Україна). Трансформація політичних інститутів: еволюція чи деградація?	121
Олександра ХАРЧЕНКО (Луганськ, Україна). Вибори як механізм реалізації політичного міфу в Україні.....	123
Вероніка КРУГЛАШОВА (Чернівці, Україна). Роль міжнародного спостереження за виборами у процесі становлення та підтримки демократії	126
Ірина КУПЦОВА (Одеса, Україна). Технології формування іміджу політика у сучасному виборчому процесі	128
Богдан МАКСИМЕЦЬ (Івано-Франківськ, Україна). Позиціонування національно-демократичних партій України на президентських виборах 2009–2010 років.....	130
Ion CIOBANU (Бельц, Молдова). Legal liability of political parties building the rule of law	132
Оксана ПАВЛЮК (Чернівці, Україна). Роль політичних партій в інституціалізації парламентаризму в Україні у 2006–2010 роках	136
Георгій БОДНАРАШ (Чернівці, Україна). Перетворення партій нацменшин в електоральні партії та криза консенсусної демократії в Румунії.....	138
Світлана ГАВРИЛЮК (Луцьк, Україна). ЗМІ як суб'єкт політичного маніпулювання.....	141
Леся БАЛУЦЬКА (Львів, Україна). Особливості процесу інституціалізації громадської думки в політичній системі.....	144
Людмила ДАЦКОВА (Острог, Україна). Проблема формування довіри населення до влади засобами масової інформації	148
Надія МАКАРУК (Рівно, Україна). Специфіка впливу ЗМІ на політичну соціалізацію студентської молоді в Україні.....	151
Анастасія МАЛЬКЕВИЧ (Гродно, Білорусь). Политическое ток-шоу: появление, становление, развитие.....	153
Євген СІЧКАРЕНКО (Дніпропетровськ, Україна). Профспілки та політичні партії: особливості взаємодії в сучасній Україні	155
Оксана ТОКАРЕНКО (Дніпропетровськ, Україна). Роль неурядових організацій у виборчих процесах в Україні.....	158

Микола НАЗАРОВ (Суми, Україна). Громадянське суспільство в Україні	161
Василь МАРДАЛЬ (Чернівці, Україна). Громадянське суспільство як стратегія переходу до демократії	163
Наталія АБРАМЧУК (Івано-Франківськ, Україна). Особливості територіальної громади як суб'єкта місцевого самоврядування (на прикладі м. Івано-Франківська).....	166
Злата ШВЕЦЬ (Одеса, Україна). Гендерне насильство в Україні: правовий вимір соціальної проблеми	169
Антон ШКУРО (Чернівці, Україна). Вплив прийняття політичних рішень на системну стабільність	171
Іван НАГОРНЯК (Івано-Франківськ, Україна). Проблема реалізації соціальних прав у новій стратегії соціальної єдності Ради Європи	173
Олеся ПАВЛЮК (Чернівці, Україна). Проблеми ефективного функціонування політичної системи Ірану	176
Тетяна СЛОБОДЯН (Івано-Франківськ, Україна). Проведення місцевих виборів у Республіці Польща в контексті прийняття Виборчого кодексу	179

Актуальні проблеми етнополітичного розвитку та управління етнополітичними процесами

Ганна МЕЛЕГАНІЧ (Ужгород, Україна). Механізми реалізації державної етнонаціональної політики в Україні через діяльність спеціалізованих державних органів	182
Надія КІЧЕРА (Ужгород, Україна). Етнополітика Києва щодо русинів у 90-х роках ХХ ст. – на початку ХХІ ст.	185
Ігор ФОРТЕЛЬНИЙ (Чернівці, Україна). Мовне питання як чинник етнополітичного дистанціювання українського суспільства.....	188
Aurelian LAVRIC (Молдова). Ukrainian-Moldovan cooperation in the field of ethnic minorities – present situation and prospects.....	191
Віктор УКРАЇНЕЦЬ (Рівне, Україна). Ненасильство як риса національної ментальності українців та етнічний екстремізм	194
Євгенія КАРАЧУН, Володимир КАРАГЯУР (Чернівці, Україна). Проблема законодавчого закріплення питань етнополітичного розвитку на прикладі України та Болгарії	197
Тарас МИШЛЯЄВ (Луцьк, Україна). Бельгійський етнополітичний конфлікт: статус Брюсселю та його периферії	199
Микола ІСАК (Чернівці, Україна). Шляхи регулювання Нагірно-Карабахського міжетнічного конфлікту.....	202
Наталія МАЛИНОВСЬКА (Рівне, Україна). Забезпечення політичних прав мусульман у Франції.....	205
Вікторія АРХИПЕНКО (Чернівці, Україна). Особливості розвитку сепаратизму в Іспанії: загроза цілісності	208

Христина ХАМОВА (Чернівці, Україна). Етностереотипи та феномен мультикультуралізму (на прикладі Німеччини)	211
--	-----

**Становлення і розвиток регіоналістики
в українській політичній науці**

Оксана МІЛЕЦЬКА (Чернівці, Україна). Регіон як об'єкт дослідження політичної регіоналістики	215
Юлія СЛІПЕЦЬКА (Львів, Україна). Механізми подолання регіонального протистояння в Україні	218
Томаш ТОМАШ (Ужгород, Україна). Політична регіоналістика: Закарпатський аспект	220
Віталій ЧЕБАНИК (Чернівці, Україна). Вплив політичних партій на регіональну політику	223
Юля КОЦКАЯ (Вильнюс, Литва). Региональная политика Беларуси как составляющая модели «президентского универсализма»	225
Євгенія АРТЬОМОВА (Дніпропетровськ, Україна). Регіональна політична ідентичність Придніпров'я	229
Василь КУХТА (Київ, Україна). Транскордонне співробітництво у контексті регіональної політики	232
Сергій КОРОЛЬ (Суми, Україна). Становлення та розвиток транскордонного співробітництва України	234
Олександр КУЗЬМИЧ (Луцьк, Україна). Регіональні інформаційні і комунікаційні програми Європейського Союзу: східний напрямок	237

**Нові геополітичні орієнтири країн
постсоціалістичного простору**

Ігор ШКІРА (Київ, Україна). Концепція національних інтересів у політичній доктрині держави і її зовнішній політиці	240
Анастасія ЄДАМОВА (Київ, Україна). Інвестиційна політика як фактор забезпечення геостратегічних інтересів держави	242
Наталья БЫРКА (Молдова). Влияние энергетических вопросов в политической ситуации	245
Александр ВЛАСКИН (Вильнюс, Литва). Современное состояние и перспективы взаимоотношений ЕС и Республики Беларусь	248
Інна МЕРЕНИЧ (Ужгород, Україна). Геополітичний фактор як основне джерело етнополітичної дестабілізації на Балканах	250
Назар ЧОРНИЙ (Чернівці, Україна). Геостратегічні орієнтири енергетичної політики РФ	253
Петро ДОВБНЯ (Чернівці, Україна). Імідж України у друкованих ЗМІ Росії	255
Інна САДОВСЬКА (Чернівці, Україна). Вплив глобалізації на зовнішню політику Російської Федерації	257

Анатолій БОНДАРЧУК. Особливості формування безпеки Європейського Союзу в нових геополітичних умовах	259
Крістіна ФОКА (Чернівці, Україна). Лісабонський договір 2007 року – новий етап розвитку ЄС	262
Юлія БАСНЯК (Чернівці, Україна). Співпраця ОБСЄ та ЄС в сфері безпеки	264
Олег ГНАТЮК (Київ, Україна). Нова концепція безпеки Барака Обама	267
Алла ФЕДОРЧАК (Чернівці, Україна). Проблема врегулювання ядерного протистояння США і Північної Кореї	270
Олег МИТРИНЮК (Чернівці, Україна). Геополітичні цілі Туреччини у Центральній Азії	272

Передмова

Політична наука є водночас давньою і новою галуззю знань. Хоча її витоки сягають часів античності, вона починає формуватись у самостійну наукову дисципліну лише наприкінці XIX – на початку XX ст. При цій її відносній молодості в Європі та світі, особливо не пощастило політичній науці в країнах Східної Європи, де за панування комуністичного режиму її існування та сама науковість відкидалися й категорично заперечувалися. Тому в більшості пострадянських і постсоціалістичних країн ця галузь наукового знання заледве виходить за межі двох десятиріч існування.

Проте як в Україні, так і інших державах регіону за цей нетривалий час політична наука пройшла шлях певного формування та становлення. Вона здобула державне та суспільне визнання, відбулась її первинна інституціоналізація в кадровому, освітньому та науково-дослідницькому вимірах. Більш чи менш успішно політологи знаходять себе на ринку праці як, наприклад, аналітики, політконсультанти, політтехнологи, іміджмейкери, державні службовці, партійні функціонери, викладачі та дослідники тощо. Поступово формуються нові генерації політологів, які ставлять перед собою інші завдання та бачать свій розвиток із позицій, які відрізняються від підходів до політології їх попередників, а також і представників сучасного старшого та середнього покоління науковців. У цих умовах вкрай важливо ініціювати та підтримувати професійний діалог, різнобічну комунікацію між різними генераціями науковців, і особливо необхідно надавати можливість висловити свої думки та позиції студентам, здобувачам та аспірантам, які починаються самостійний шлях у політичній науці.

Дуже важливо, щоб ця трибуна не була обмежена ані сторонніми щодо наукової етики приписами, ані вузькими рамками окремих наукових шкіл, підходів та методологій. Кафедра політології та державного управління, разом із науково-дослідним Інститутом європейської інтеграції та регіональних досліджень, за участі Наукового політологічного товариства студентів та аспірантів взяли на себе ініціативу організації та проведення 3 березня 2011 р. в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи». Вона покликана поєднати як аспірантів та студентів, що навчаються на кафедрі та інших підрозділах факультету історії, політології та міжнародних відносин ЧНУ, так і учасників конференції з інших ВНЗ України, Білорусі, Молдови та Литви.

Я сподіваюсь, що ця конференція стане постійно діючою, а місто Чернівці та його окраса – національний університет, привертатимуть дедалі більшу увагу політологічній громадськості та стануть традиційним місцем зустрічі молодих політологів на прийдешні роки.

Якщо Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича минулого року відсвяткував своє 135-річчя, а факультет історії, політології та міжнародних відносин – 70 років, то кафедра політології та державного управління є відносно молодим підрозділом. Її історія розпочинається з 1998 року. Але за цей час вона спромоглася розвинути у підрозділ, який готує політологів – бакалаврів, спеціалістів та магістрів, має постійну діючу аспірантуру та докторантуру, випустила десятки наукових видань. Разом із політологами кафедра з 2006 р. готує й магістрів державної служби і займається дослідженнями в царині науки державного управління. Кафедра підготувала чотирьох докторів політичних наук (проф. А. М. Круглашов, В. І. Бурдяк, Н. Ю. Ротар, С. Г. Федуняк) чисельну когорту кандидатів політичних наук. Вона має поважних партнерів у сусідніх (Білорусь, Молдова, Румунія) та більш віддалених країнах (Литва, ФРН, Канада) і працює над подальшим зміцненням свого кадрового потенціалу та наукового доробку.

Інститут європейської інтеграції та регіональних досліджень ЧНУ було утворено ще пізніше – 2010 р., щоправда відлік його історії починається з 2001 р., від часу утворення Центру європейських студій при кафедрі політології. Отже, інституції, які стали ініціаторами конференції, ще молодші за віком, аніж її учасники. Це дозволяє надіятись на створення під час конференції атмосфери захопленого та енергійного обміну думками та науковими поглядами, на плідні дискусії та зацікавлену наукову полеміку, спрямовані на вирішення давніх та сучасних проблем політичного процесу на локальному, регіональному, національному, європейському та світовому рівнях.

Сподіваюсь, що зусилля оргкомітету конференції, ректорату ЧНУ та деканату факультету історії, політології та міжнародних відносин, будуть немарними, й учасники конференції отримають задоволення від професійного спілкування зі своїми колегами, зможуть встановити нові особисті та наукові контакти, обговорити перспективи створення спільних дослідницьких проєктів та майбутнє. І в цьому майбутньому вони не раз повертатимуться до гостинних Чернівців. Не тільки подумки, у спогадах, але й як учасники інших наукових та науково-практичних заходів, на які так багатий Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, його факультети та кафедри.

*Професор А. М. Круглашов,
завідувач кафедри політології та державного
управління факультету історії, політології
та міжнародних відносин, директор Науково-
дослідного інституту європейської інтеграції
та регіональних досліджень Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича*

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

58012, м. Чернівці, вул.М.Коцюбинського, 2 тел.(0372) 526235, факс (0372) 552914

Шановні учасники і гості конференції!

Дозвольте привітати Вас із початком роботи Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів *«Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи»*, що вперше відбувається у м. Чернівці за ініціативою кафедр політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Ця нова міжнародна конференція присвячена найбільш актуальним проблемам розвитку політичної науки в контексті європейських здобутків та власного національного досвіду і пропонує додаткові можливості професійного спілкування молодих науковців із України та інших держав.

Хочу зазначити, що проблеми розвитку політичної науки цікавлять суспільство і не стають менш актуальними тепер, що зумовлено реаліями сьогодення. Складність і суперечливість соціально-економічного й політичного розвитку нашої країни, які і інших пострадянських держав, зумовлюють потребу в їх належному теоретичному осмисленні й розробці науково обґрунтованого інструментарію, за допомогою якого можна зробити ефективнішим процес державної розбудови, забезпечити участь у ньому наукових експертів та інститутів громадянського суспільства. Без теоретичного знання, що безпосередньо слугує конкретній державотворчій практиці, неможливе виконання стратегічного завдання – побудови демократичної держави й громадянського суспільства в Україні та країнах-сусідах.

Демократичні зміни, які не так давно розпочалися у пострадянських країнах, покликали до життя нові завдання щодо облаштування суспільного буття. За період незалежності Україна почала реформування політики, економіки, армії, соціальної сфери, системи освіти тощо. Складність демократичних перетворень у сучасній Україні пов'язана з необхідністю усунення тих перешкод, що успадковані від радянського періоду нашої історії, серед них найбільш деструктивними є перманентна політична криза, низький рівень громадянської культури населення та активності громадян, економічна нестабільність, соціальна поляризація суспільства. Уся сукупність зазначених проблем потребує ґрунтовного, всебічного дослідження та розробки наукового алгоритму ефективного вирішення нагальних питань. З приємністю відзначу, що політологи нашого університету зробили поважний внесок у ці наукові пошуки і намагаються нарощувати свої дослідницькі зусилля та дбають за їх практичне застосування. Залучення молодих науковців до аналітичної діяльності сприятиме подальшій демократизації пострадянських суспільств, побудові справедливої правової, соціальної держави та громадянського суспільства, що вимагає також налагодження діалогу між молодими науковцями нових незалежних держав.

Вважаю, що спільними зусиллями ми можемо зробити ще один крок на шляху виявлення найбільш важливих проблем та пошуку ресурсів поліпшення розвитку політичного процесу в наших країнах. Адже політична практика тісно пов'язана з політичною наукою, є джерелом політичного знання, його рушійною силою і критерієм істинності наукових положень. Вважаючи на актуальність питань, що передбачені для обговорення під час конференції, переконаний, що доповіді, діалоги та дискусії будуть сприяти розвитку політичної науки в Україні та за її межами.

Сподіваюся, що під час роботи конференції у вас буде можливість ближче познайомитися як один з одним, так і з тими своїми колегами, які навчаються або працюють на кафедрі політології та державного управління, інших кафедрах факультету історії, політології та міжнародних відносин, поділитися власними науковими задумами та ознайомитися із доробком своїх старших колег.

Бажаю всім учасникам конференції ефективної та результативної роботи, нових наукових здобутків! Творчої Вам наснаги, взаєморозуміння та плідної дискусії, приємних вражень від перебування у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича!

З повагою,

Голова оргкомітету конференції
Проректор з наукової роботи
ЧНУ імені Юрія Федьковича

проф. О.Г. Ушенко

СЕКЦІЯ

Дослідження теорії та історії політичної науки: еволюція методологічних парадигм

Євгенія ОЛІЙНИК

*Науковий керівник – д. політ. н., проф.
Круглашов А. М.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Політична наука в Україні: досягнення та перспективи розвитку

В Україні політична наука оформилась в самостійну із здобуттям незалежності. А витoki вона бере з 8 квітня 1960 року, коли вчені об'єдналися в Радянську асоціацію політичних (державознавчих) наук, відділення якої пізніше відкриті в різних регіонах союдної держави.

Закономірно, вже за дев'ятнадцятирічний період незалежної державності політична наука здобула інституціональну базу та висококваліфіковані освічені кадри. Вона набула національних специфічних рис. Але надзвичайно важливим був, та й залишається нині досвід світової політичної науки. Свій вплив на її формування справила діяльність таких наукових інституцій, сформованих українською еміграцією, як:

- Український соціологічний інститут у Відні,
- Український вільний університет у Відні,
- Український науковий інститут у Берліні, філіал Берлінського університету Фридриха-Вільгельма,

• Східно-Європейський дослідний інститут ім. В. Липинського [2, с.28].

Починаючи з 90-х рр. створюються вітчизняні політологічні центри:

- Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України,
- Українська академія політичної науки,
- Українська асоціація політологів,
- Соціологічна асоціація України,
- Український центр політичного менеджменту.

Політологію почали вивчати і як навчальну дисципліну. Розроблено навчальні програми і випущено підручники з політології.

Перші кафедри політології відкривались у вузах (переважно Національні університети):

- Національний університет імені Т. Шевченка,

- Києво-Могилянська Академія,
- Національні університети Донецьку, Львові, Одесі, Харкові, Чернівцях.

З 1999 року, за даними ВАК України, засновано 65 збірників наукових праць та наукових журналів. Одними з перших видаються: Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія «Філософія. Політологія», Вісник Харківського державного університету. Серія «Питання політології», Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, а також наукові журнали: «Віче», «Людина і політика», «Нова політика», «Політична думка», «Політика і час».

Визначено нові спеціальності у реєстрі ВАКУ. Створено наукові ради з захисту дисертацій. Активно захищаються дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата та доктора політичних наук. Загальна кількість захищених дисертацій складає близько 1000.

На думку І. Горбатенко [1], політологічні дослідження здійснюються за наступними напрямками: 1) відродження історії світової і української політичної думки; 2) розвиток теорії політичної науки і філософії політики; 3) з'ясування механізмів функціонування влади і політичної системи суспільства; 4) дослідження проблематики державотворення і демократизації суспільства; 5) вивчення динаміки трансформаційних процесів і модернізації суспільства; 6) осмислення процесів становлення інфраструктури і ціннісної основи громадянського суспільства; 7) усвідомлення соціального впливу і національних особливостей політичної свідомості та культури; 8) визначення тенденцій міжнародної політики і характеру сучасного цивілізаційного розвитку; 9) формування на вітчизняному ґрунті субдисциплін політичної науки (етнополітології, порівняльної політології, політичної конфліктології, політичної історії, інформаціології, партології та ін.); 10) виокремлення, наповнення змістом і практична апробація основних сегментів прикладної політології.

В Україні нині проводиться підготовка фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями – бакалавр, спеціаліст/магістр. Стало доволі престижним здобути освіту політолога. Відповідно престижною є й сама ця професія. Звідси і виникають численні зловживання: серед журналістів, громадських діячів чи інших осіб, які працюють у суспільній сфері і не мають відповідної освіти, нерідко вони самі себе називають політологами, що негативно впливає на імідж науки. Відкриваються ряд установ з гучними назвами, які не підтверджують своєю діяльністю свого статусу. Тому потрібно популяризувати статус саме професійного політолога і шукати правових форм захисту від його безпідставного та несумлінного використання.

Важливим є формування громадської думки щодо необхідності політичної освіти населення. Адже, поряд з тим, що життя в нашій державі дедалі більше стає заполітизованим, населення залишається політично неосвіченим. виправленню ситуації має сприяти затвердження політології як обов'язкової

дисципліни, яка повинна викладатися у всіх ВНЗ України, представникам всіх спеціальностей.

Серед перспектив розвитку політичної науки в Україні, на думку автора, є створення факультетів політичних наук у провідних ВНЗ, що прокладе шлях до відкриття та розвитку спеціалізацій, поглиблення галузевих досліджень, розвиток практичних наукових досліджень. Щодо розвитку спеціалізацій, то успішним прикладом їх запровадження є Чернівецький національний університет, де студенти, які навчаються за спеціальністю «політологія», на третьому курсі навчання обирають одну з двох спеціалізацій.

Серед досягнень політичних науковців – їх поступова інтеграція до світової та європейської наукової спільноти [3, с. 22–30]. Спільний інформаційний простір дозволяє науковцям дізнаватися про здобутки своїх колег і працювати над вирішенням питань, які цього потребують.

Необхідною є державна підтримка і сприяння розвитку політичної науки та освіти в Україні (на рівні окремої програми).

Ускладнює подальший розвиток політичної науки в Україні нестабільна соціальна, політична та економічна ситуація в нашій державі, нехтування державними лідерами потенціалом політичної науки, тими рекомендаціями, які вироблені політичними науковцями. На часі є розроблення і прийняття етичного Кодексу Політолога, дотримуючись пунктів якого політичні науковці змогли б посилити свій статус серед громадськості та належно позиціонувати себе у стосунках із владою.

Отже, проаналізувавши здобутки політичної науки в Україні, відзначаємо її ствердження і в науково-дослідницьких аспектах, і як навчальної дисципліни. На сучасному етапі є чимало перспектив для її подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Горбатенко І. Політична наука і освіта в Україні: передумови виникнення, процес становлення, перспективи розвитку: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.01 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.nbuv.gov.ua/_scripts/wwwi32.exe/\[in=_scripts/ep.in\]](http://www.nbuv.gov.ua/_scripts/wwwi32.exe/[in=_scripts/ep.in]) / І. Горбатенко; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2007. – 20 с.
2. Матвієнків С. Становлення української політології в контексті трансформації суспільства / Політична наука в Україні: стан і перспективи: матеріали всеукраїнської наукової конференції (Львів, 10–11 травня 2007 року) / Укл. Поліщук М., Скоциляс Л., Угрин Л [Текст]. – Львів, ЦПД, 2008. – 308 с.
3. Круглашов А. Здобутки та проблемні питання розвитку сучасної політичної науки / Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ, Миколаїв : Вид-во «Український центр політичного менеджменту», 2009 [Текст]. – Вип. 17. – 364 с.

Тарас САУЛЯК

*Науковий керівник – засл. діяч науки
і техніки України, проф., д. і. н.
Камінський Є. Є.*

*Інститут світової економіки
і міжнародних відносин НАН України*

Європейський напрям досліджень у сучасній українській політичній науці

У сучасній українській політичній науці в спектрі досліджень європейської проблематики можна визначити декілька основних тематичних блоків. Ці тематичні блоки охоплюють існуючі політико-методологічні течії та наукові школи і є ширшими за них. Тематичне спрямування європейських досліджень включає декілька широких основних проблем, до яких належать: (1) становлення та еволюція європейської економічної та політичної інтеграції; (2) трансформаційний вплив західних спільнот на постсоціалістичні країни після 1989–1991 рр., включаючи загальнополітичний вплив ЄС на країни Центральної та Східної Європи в сенсі поширення ринкової капіталістичної економіки, демократичних норм і стандартів; (3) функціональні напрямки взаємодії між Україною та ЄС, на кшталт переговорів про формат і перспективи взаємовідносин та її організаційні форми, лібералізацію візового режиму, узгодження умов майбутньої угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі тощо; (4) багатоманітні процеси, що стосуються відносин європейської безпеки та участі в них України.

Становлення європейських досліджень в Україні перебувало під значним впливом наукових шкіл інститутів Національної Академії наук України (Інститут світової економіки і міжнародних відносин, Інститут європейських досліджень) та Інституту міжнародних відносин при Київському Національному університеті ім. Т.Г. Шевченка, представники яких після 1992 року видали серію монографій і статей з різних проблем європейської політики та відносин між Україною та ЄС. Вагомою рисою наукових праць вітчизняних вчених стало обґрунтування загальної необхідності інтеграції України в європейську спільноту, виходячи з об'єктивних обставин та особливостей міжнародного середовища [1]. Більшість науковців виходили з необхідності встановлення тісних контактів між Україною та ЄС в політичній, економічній, соціальній, правовій, гуманітарній і культурній сферах, що розглядалося як чинник прискорення внутрішніх трансформацій, зміцнення незалежності та суверенітету держави. Відмова України від перспективи європейської інтеграції тлумачилася як нехтування можливостями долучення до більш ефективної моделі політичного устрою та економічного менеджменту. З точки зору міжнародної

безпеки невикористання цих чинників здебільшого вважалося синонімом потрапляння до пастки напівпериферійної «сірої зони» безпеки.

Роботи, написані в руслі «трансформаційного» напрямку європейських досліджень обстоювали тезу про необхідність якомога скорішого досягнення Україною критеріїв, які дозволяли б претендувати на членство в ЄС, включаючи стабільність політичних інститутів, дотримання принципів демократії і законності, ефективну ринкову економіку та імплементацію норм права ЄС. В руслі європейських досліджень до певної міри підсумковий характер мала колективна монографія «Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього», яка підсумовує попередні напрацювання вітчизняних істориків та політологів й окреслює перспективи подальших політико-історичних досліджень у цій сфері [3].

Окреме місце в європейських дослідженнях належить очолюваній акад. Ю. Паховим київській «цивілізаційній школі», яка істотно розвинула методологію геокультурного, цивілізаційного підходу до проблем міжнародних відносин та європейської політико-економічної інтеграції [4].

Представники історико-політичної школи міжнародних досліджень (С. Віднянський, А. Мартинов, В. Головченко, О. Горенко та ін.) у своїх працях основну увагу приділяли визначенню соціально-політичних аспектів і складових європейської стратегії України. Значну увагу було приділено дослідженню соціальних аспектів та умов відносин у межах ЄС та реалізації інтеграційних стратегій країн Центрально-Східної Європи.

З середини 1990-х рр. внаслідок відокремлення від політико-історичної традиції європейських досліджень спостерігалось швидке становлення декількох українських шкіл міжнародно-політичних досліджень, в розробках яких значна увага приділялася європейському та євроатлантичному аспектам взаємодії. В межах цього напрямку доцільно вирізняти прибічників геополітичного підходу до проблем міжнародних відносин (О. Бодрук, В. Горбулін, О. Литвиненко, А. Кудряченко, Б. Парахонський) та дослідників, що надають перевагу політичній та соціально-політичній методології аналізу міжнародних процесів (Є. Камінський, Б. Канцелярук, В. Константинов, В. Копійка, В. Манжол, І. Піляєв, І. Тодоров, С. Федуняк та ін.).

На основі аналізу європейських процесів в дослідженнях українських науковців були сформовані наукові уявлення, які істотно впливали на формування концептуального бачення політики України щодо ЄС, зокрема на рівні державних владних структур у формі політичних концепцій та стратегій інтеграції в європейсько-євроатлантичний простір. Більшість дослідників підтримували тезу, що саме європейський та євроатлантичний вектор відіграє «визначальну роль у розвитку українського суспільства» [2, С.12].

Теоретичні питання європейської інтеграції в контексті регіональної безпеки досліджувалися фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень та Національного інституту проблем міжнародної безпеки РНБО

України (2001 – 2010 рр.). У їхніх працях вагому роль займав аналіз міжнародних тенденцій, включаючи зміни в співвідношенні сил на глобальному та регіональному рівнях, виникнення нових і розширення існуючих інтеграційних угруповань, динаміка міжнародних та локальних конфліктів. Відстежувався вплив цих змін на трансформацію системи міжнародних відносин та створення певних «концентричних кілець» навколо світових та окремих регіональних і субрегіональних держав. Значний успіхів у дослідженні політико-безпекової проблематики досягла також львівська наукова школа міжнародних досліджень (Г. Заворітня, А. Тюшка).

Останніми роками в тематиці та спрямованості досліджень було помітне значне скорочення настроїв «євроромантизму», для яких характерне тлумачення євроінтеграційної політики України як копіювання досвіду центральноєвропейських країн. Натомість спостерігалось посилення прагматичних підходів, які визнають потребу врахування різних чинників у формуванні зовнішньополітичного курсу України та констатують відсутність близьких перспектив вступу до ЄС, які не передбачаються Європейською політикою сусідства та укладенням з ЄС Угоди про асоціацію. В цьому плані робиться наголос на потребі адаптації до тривалого співіснування та сусідства України з ЄС та Росією у сенсі перебування в полі конкуруючих інтеграційних впливів.

Список використаних джерел

1. Копійка В. В. *Європейський Союз: Досвід розширення і Україна* / В. Копійка [Текст]. – К.: Юрид. думка, 2005. – 448 с.
2. Тодоров І. Я. *Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти: [Монографія]* / І. Тодоров [Текст]. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 268 с.
3. *Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього* / За заг. ред. А. І. Кудряченка [Текст]. – К.: Фенікс, 2009. – 544 с.
4. *Цивілізаційна структура сучасного світу*. / Под ред. Ю. Н. Пахомова, Ю. В. Павленко. – В 3-х т. – К.: Наукова думка, 2006 – 2008. – Т. 1: *Глобальні трансформації сучасності*. – 2006. – 686 с.; Т. 2: *Макрохристиянський світ в епоху глобалізації* [Текст]. – 2007. – 690 с.

Уляна ДЕЛІКАТНА

Науковий керівник – д. пол. н., проф.

Круглашов А. М.

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Розвиток Європейських студій в Україні

Європейські студії передусім спрямовані на вивчення сутності та розвитку європейської інтеграції. Поле їх дослідження включає комбінацію багатьох

тем, у тому числі політології, державної політики ЄС, європейської історії, європейського права тощо. Предмет вивчення включає гуманітарні і соціальні науки, їх підходи та інструментарій.

Якщо розглядати Європейські студії як навчальну дисципліну, варто відзначити, що вона, як правило, включає в себе комбінацію вищезазначених наук, а також таких, як європейська література, культура та мов. Тоді, як загальний напрям студій зосереджений на ЄС, він також може охоплювати теми та предмети національного значення.

Розглядаючи Європейські студії в Україні, варто відзначити, що вони пройшли досить тривалий розвиток, який можна поділити на такі етапи:

1) Перший етап (1991–1994) пов'язаний з дослідженням можливих векторів розвитку країни та декларацією про Євроінтеграцію як пріоритет у зовнішній політиці України. Тема європейської інтеграції перебувала в центрі уваги вітчизняних політологів, чії ідеї щодо місця і ролі України в сучасній Європі склали основу Стратегії інтеграції до Європейського Союзу. Здійснений українськими вченими аналіз євроінтеграційних процесів дозволив визначити практичні кроки із створення передумов набуття членства в ЄС. Національна самоідентифікація як європейської держави була задекларована 5 грудня 1991 р. у Зверненні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» у зв'язку з підтвердженням на референдумі Акта проголошення незалежності України.

2) Другий етап (1994–1998) пов'язаний з проголошенням на засіданні Ради Європи в січні 1996 р. прагнення України стати повноправним членом Європейського Союзу. У червні 1998 р. була затверджена Стратегія інтеграції України до ЄС. На даному етапі значну увагу вчені приділяли аналізу всіх «за» і «проти» євроінтеграції, акцент найчастіше робився саме на вивченні економічних факторів. Ще однією проблемою, що досліджувалась, були політичні вигоди та ризики для України в процесі євроінтеграції та вплив на нього факторів багатовекторності зовнішньої політики держави та відсутності чіткої стратегії.

3) Третій етап (1999–2004). На даному етапі дослідники визначали два можливі напрями зовнішньої політики: «білорусизація» або «європеїзація». Євроінтеграція розглядалася як прогресивний, демократичний шлях розвитку.

4) Четвертий етап (2004–2007). В даний період значний вплив на дослідження мала Помаранчева революція та зміна владної верхівки. Євроінтеграція розглядалася як чи не головна мета зовнішньої політики. Проте дослідники почали активніше аналізувати не лише прагнення України, але й прагнення та інтереси Європи щодо неї. Вони до висновку, що групу підтримки євроінтеграційних планів України уособлюють кілька східноєвропейських країн, насамперед Польща. Також досить активного розгляду набула проблематика розширення економічних відносин, зокрема в енергетичній сфері.

5) П'ятий етап (з 2007). Оскільки транскордонне співробітництво визначено пріоритетним напрямом розвитку регіональної політики Європейського

Союзу до 2013 року, в Україні проводяться дослідження з питань транскордонного, регіонального та міжрегіонального співробітництва і пошуку шляхів їх поживлення. Вивчаються можливості використання вигідного геополітичного положення України в її співробітництві з Європою. На даному етапі вчені аналізують реальні шанси вступу України в ЄС, а також переваги та недоліки такого кроку.

Дослідженнями Євроінтеграції в Україні займається ряд наукових центрів та інститутів, які займаються як комплексним вивченням даної проблематики, так і окремими її аспектами. Серед них варто виділити Інститут європейських досліджень Національної академії наук України, який займається такими науковими напрямками, як дослідження проблем національно-культурного будівництва і суспільно-політичних та культурних взаємин України з країнами Європи та європейськими інституціями; аналіз і прогнозування розвитку українсько-європейських відносин; дослідження і публікація історичної та політологічної спадщини представників української державницької школи.

Європейські студії Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, де основна увага надається вивченню теоретичної бази та аналізу відносин Україна-Європа, пошуку шляхів вирішення проблем у сфері євроінтеграції.

Центр з європейської та євроатлантичної інтеграції при Чорноморському державному університеті ім. Петра Могили займається організацією та науково-методичним забезпеченням навчання учнівської і студентської молоді, інших верств населення, зокрема державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, з питань міжнародних відносин та державного управління у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції, а також організацією, проведенням і координацією наукових досліджень з проблем європейської та євроатлантичної інтеграції України [3].

Українська асоціація європейських студій об'єднує викладачів та дослідників європейської інтеграції, що займаються освітньою діяльністю та виданням журналу «Європейські студії і право», метою якого є поширення найкращих наукових досліджень з євроінтеграції в Україні та за її межами.

Також активно працює в даному напрямі кафедра політології та державного управління факультету історії, політології та міжнародних відносин ЧНУ ім. Ю. Федьковича. У 2001 р. на кафедрі було створено Центр Європейських студій, який займається розробкою напрямів посткомуністичних трансформацій країн Центральної та Східної Європи, вивченням проблем регіонального розвитку в Європі тощо. У 2008 р. було засновано Центр євроатлантичної інтеграції та безпеки, з метою об'єднання зусиль науковців різних галузей (політологів, економістів, істориків) для організації та координації наукових та прикладних досліджень у сфері євроатлантичної інтеграції та без-

пеки, а також для інформування викладачів, співробітників, студентів ЧНУ і широкої громадськості з питань євроатлантичної інтеграції [4].

Варто відзначити, що Європейські студії існують при багатьох ВУЗах також у вигляді освітніх програм, при цьому у 57 % ВНЗ в курсі висвітлюються питання щодо сучасної європейської історії, філософії, а також права Європейського Союзу. Для кожного другого ВНЗ характерний розгляд питань європейської економічної інтеграції [2]. Отже, можна стверджувати, що дослідження з даної проблематики проводяться досить активно, значну увагу науковці приділяють визначенню місця України в євроінтеграційних процесах, вивченню можливостей розширення співпраці та вступу в ЄС.

Список використаних джерел

1. *Онуфрив С. Україна: Євроінтеграції «так» (за матеріалами українських мас-медіа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/publications/visnyk_26/Statti_Onufriv.htm*
2. *Розвиток європейських студій в Україні. Звіт за результатами пілотного експертного опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eustudy.at.ua/EU_Studies_Report-2009_pilot.pdf*
3. *Центр з європейської та євроатлантичної інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kma.mk.ua/index.php?page=ceei>*
4. *Центр євроатлантичної інтеграції та безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cei-chnu.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=48*

Олена РИБІЙ

*Науковий керівник – д. пол. н., проф.
Кармазіна М. С.*

*Інститут політичних і
етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України*

Етапи становлення та сучасні тенденції розвитку інституціоналізму як міждисциплінарного підходу

Виникнення інституціоналізму датується початком ХХ століття, коли вчені-економісти США зробили спробу вирішити методологічні проблеми тогочасної економіки та розробили новий підхід до вивчення економічних процесів, який зараз називають «старим» інституціоналізмом.

З того часу, науковці почали опрацьовувати питання взаємопроникнення та взаємовпливу різних суспільних інститутів, а за категорією «інститут» закріпився статус ключової еволюційної одиниці та основної детермінанти, що

визначає результати політики та економіки. Для перших інституціоналістів (Т. Веблен, Д. Коммонс, У. Мітчел, Дж. Гелбрейт) характерним було прагнення вивчати позаекономічні явища, включати соціальні, політичні, психологічні та інші впливи в основу власне економічного дослідження. Прийшло розуміння того, що економічне життя не існує у «вакуумі», а розміщене в політичних і соціальних органах: не незалежні ринки, а впорядковані інститути є базисом економіки, залежної від звичаїв, законів, моралі та релігії [5, с. 104].

Підхід до аналізу закономірностей розвитку інституційної системи класичного інституціоналізму можна охарактеризувати здебільшого як технологічний та емпірично-описовий. Відтак «ранні» інституціоналісти в своїх дослідженнях послуговувалися стратегією «wait and see attitude» (у пер. з англ. «зачекати і подивитися») – перед тим, як робити теоретичні висновки, вони вважали за потрібне зібрати повний фактичний матеріал та вивчити всі презентативні випадки, фактична неможливість чого і стала однією з головних причин того, що загальна інституційна теорія так і не склалася [5, с. 93, 98].

У середині 1980-х років після періоду занепаду інституціоналізму та домінування емпіричних та позитивістських теорій відбувся «ренесанс», або «нове відкриття» політичних інститутів. Відтоді, неоінституціоналізм фактично виконує роль основної парадигми в сучасній політичній науці, яка визнала вирішальну посередницьку роль інститутів в оформленні політичної поведінки і у перетворенні політичних «входів» на політичні «виходи».

Інтеграція інституціоналізму, який початково був сформульований в рамках теоретичної економіки, в політичні дослідження була здійснена передусім завдяки працям Дж. Марча і Й. Олсена. Переваги неоінституціональної теорії дослідники вбачали в тому, що вона дає змогу [1, с. 75]:

- вивчати автономні інститути, які лежать в основі політики як особливої сфери життя суспільства;

- зосередити увагу на тій ролі, яку відіграє у влаштуванні політичного життя еволюція сенсів, закладених у таких своєрідних типах інститутів, як символи, ритуали і церемонії, а не на процесі прийняття рішень і розподілу ресурсів, як в теорії раціонального вибору;

- показати, що в своїй діяльності політичні актори керуються зобов'язаннями, тобто правилами чи, іншими словами, інститутами, а не розрахунками власної вигоди.

Існує тенденція говорити про неоінституціоналізм як про інтегровану, цілісну теорію, хоча насправді існує різноманіття підходів в його межах, кожен з яких до певної міри проливає світло на природу інститутів та їхньої зміни, так само, як і затемнює загальну картину. Адже кожен з напрямків нового інституціоналізму зобов'язаний притримуватися певних теоретичних припущень [4, с. 568]. Одним із найбільш популярних та поширених є запроваджений П. Холлом та Р. Тейлором поділ на три версії неоінституці-

аналізму: економічну (раціонального вибору), історичну та соціологічну; хоча так само можна говорити про існування нормативного, конструктивістського та інших інституціоналізмів.

З огляду на значне розширення мережі різнопланових інституціональних теорій інституціоналізм краще охарактеризувати як методологію, метою якої є спрямування дослідження шляхом окреслення відносно стабільних рис інституціональних утворень, важливих для розуміння результатів політики [3, с. 3]. Отже, зважаючи на те, що інституційні теорії схильні змінюватися та видозмінюватися набагато швидше, ніж власне інститути, важливо пам'ятати, що інституційний підхід належить передусім до методів політичної науки, відповідно, ефективність його застосування не залежить від успішності багаточисленних теорій, побудованих на його основі: тоді як, наприклад, інституціональна парадигма поділу влад вже не актуальна для сучасних парламентських систем, інституціональний підхід у жодному разі не є застарілим [2, с. 746].

Попри численні дослідження в рамках інституціональної теорії, досі не було дано однозначних відповідей на низку основоположних питань. Чи існують певні універсальні закономірності, які можна застосувати до аналізу виникнення, еволюції та трансформації всіх типів суспільних інститутів? Зважаючи на досі неоформлений політичний напрямок неоінституціоналізму, чим обумовлене і які особливості застосування інституціональної методології в політичній науці? Питання коректності використання ідей і результатів досліджень, зокрема економічних інституціоналістів, для політичного аналізу так само потребує ширшого пояснення, як і межі впливу на оформлення індивідуальної поведінки неформальних інститутів, причини неприживлення трансплантованих інститутів у транзитивних суспільствах тощо.

Можна стверджувати, що виникнення та розвиток інституціоналізму співпало з процесом розмивання дисциплінарних рамок між науками. Хоча єдина класифікація інституціональних теорій досі не склалася, передусім через доволі складну неоднорідну структуру методологічних каркасів, всі вони поєднані одним засадничим методологічним принципом – «інститути важливі» («institutions matter»). Характерно, що досі зберігається дуалізм «старого» інституціоналізму і неоінституціональних теорій, які є міждисциплінарними підходами і ознаменували своєю появою новітні тенденції до дифузії методів та напрацювань різних суспільних наук.

Список використаних джерел

1. Казанцев А. О когнитивно-неоинституциональном подходе к изучению международных отношений / А. А. Казанцев [Текст] // Полис. – 2003. – № 1. – С. 74–81.
2. Beyme K. Political Institutions – Old and New / K. Beyme [Текст] // The Oxford Handbook of Political Institutions. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – P. 743–758.

3. *Diermeier D. Institutionalism as a Methodology / D. Diermeier, K. Krehbiel [Текст] // Stanford University: Research Paper Series, 2001. – № 1699. – 28 p.*
4. *Peters B. Institutions and time: Problems of conceptualization and explanation. / B. Peters, J. Pierre [Текст] // Journal of Public Administration Research and Theory. – Oct 1998. – Vol. 8, № 4. – P. 565–583.*
5. *Peukert H. Bringing Old and New Institutional Economics: Gustav Schmoller and Douglass C. North, Seen with Oldinstitutionalists' Eyes / H. Peukert [Текст] // European Journal of Law and Economics. – Mar 2001. – Vol. 11, № 2. – P. 91–130.*

Ксенія ЄВТУШЕНКО

Науковий керівник – к. філос. н.

Швирков О. І.

Сумський державний університет

Світ-системний аналіз як теорія всесвітньо-історичних трансформацій: методологічний аспект

Іммануїл Валерстайн (нар. 1930 р.) – професор, директор Центру Ф. Броделя з вивчення економік, історичних систем і цивілізацій при університеті штату Нью-Йорк в Бінхемтоні, США.

Фундаментальні дослідження І. Валерстайна, присвячені проблемам аналізу історичних систем, здобули всесвітню популярність і відкрили новий етап у вивченні глобальних процесів розвитку і трансформації людських суспільств. Безпосередньо поява світ-системної теорії відноситься до початку 1970-х рр. коли народжувався задум і створювався перший том «Сучасної світ-системи» – головного твору І. Валерстайна [2].

Концепція світ-системного аналізу І. Валерстайна в останні два десятиліття перетворилася на впливовий напрям сучасної соціологічної теорії і виступає як метадисциплінарна альтернатива традиційній соціології.

Як вважає Валерстайн, світ-системний аналіз – це не теорія про соціальний світ або якусь його одну частину, скоріше це протест проти тих способів, за допомогою яких соціальне наукове пізнання було структуроване для нас при своєму виникненні в середині XIX століття.

Світ-системний аналіз кинув виклик двом панівним в середині XX століття теоріям – девелопментаризму (теорії розвитку) та концепції модернізації. Хоча світ-системний аналіз був тільки одним варіантом цієї критики, зараз вже зрозуміло, що він поривав із соціальною наукою XIX століття більш глибоко, ніж це робили інші критики.

Валерстайнівська критика спрямована перш за все на положення, на яких ґрунтується сучасне соціальне знання. На думку І. Валерстайна, ми потребуємо не просто переосмислення, а й радикальної заміни соціальної науки XIX

століття, оскільки безліч її передумов (часто помилкових і обмежених) все ще занадто вкорінені в нашому мисленні. Ці передумови, що колись сприяли звільненню духу, сьогодні виступають головним інтелектуальним бар'єром для успішного аналізу соціуму.

Перш за все, це уявлення про те, що соціальна реальність нібито існує в трьох особливих та окремих сферах: політичній, економічній і соціокультурній. Як пише І. Валерстайн, «Економіка мала вивчати те, що відбувається на ринку, політична наука – те, відбувається в державі, і соціологія – все інше» [1, с. 132]. Кожна з цих сфер – економіка, політика і культура – представляє автономний вид діяльності і має власну внутрішню логіку розвитку (тому між ними можуть виникати суперечності та відбуватися взаємні конфлікти). Однак, на думку І. Валерстайна, поділ економіки, політики та культури є скоріше догмою панівної ліберальної ідеології, ніж відображенням реальних механізмів функціонування сучасного світу. Варіацією цього міфу є й уявлення про те, що в докапіталістичних системах ці сфери дійсно були нерозділені, і тільки капіталізм поділив їх між собою.

У реальності, на думку І. Валерстайна, і всередині капіталістичної системи зазначені три сфери працюють разом і нерозривно: на особистісному рівні не існує відособлених (економічних, політичних, соціокультурних) видів мотивацій, як і не існують об'єктивні інститути, які діяли б виключно в одній сфері. Наприклад, функціонування економічної сфери не можна правильно зрозуміти на основі тільки того, що відноситься до сфери «ринку»: будь-яка виробнича система організована як мережа соціальних відносин, яка втілює певну ціннісну систему уявлень, які, в свою чергу, передбачають і реалізуються через певні політичні процеси. Навіть «економічні» ринки є скоріше соціально-політичними утвореннями, а, наприклад, справжній рівень цін залежить від багатьох соціально-політичних чинників. Вся політична діяльність має на меті забезпечення економічних переваг чи потреб, так само як і досягнення певних соціокультурних цілей.

Тому три сфери колективних людських дій – економічна, політична і соціальна (або соціокультурна) не є автономними сферами людської дії. У них немає своєї окремої «логіки». Більш того, жодна модель не може розділити фактори відповідно зазначеним категоріям економічного, політичного і соціального, і обходитися тільки одним видом змінних, розглядаючи інші як константи. Існує єдиний набір правил або єдиний набір обмежень, усередині яких діють ці різноманітні структури.

Ми маємо потребу, на думку І. Валерстайна, у фундаментальній реорганізації всієї пізнавальної діяльності у соціальних науках в глобальному масштабі, що передбачає вихід за рамки того дисциплінарного поділу соціальних наук, який склався в XIX столітті.

Висновок І. Валерстайна полягає в заклик до виходу за нав'язані дисциплінарні рамки соціальної науки ХІХ століття – причому швидше не через розвиток міждисциплінарних досліджень, а через метадисциплінарний аналіз єдиної і цілісної соціальної реальності. Адже «накладення» і «перекриття» дисциплін все більше зростає і тому настав час вирватися з цієї «інтелектуальної трясовини», визнавши, що всі вони, по суті, – одна наука про людське суспільство, а саме, історична соціальна наука.

Оригінальність підходу І. Валерстайна полягає в тому, що він пропонує принципово нову дослідницьку перспективу аналізу соціальних, економічних і політичних процесів, – світ-системну перспективу, в якій світ виступає як певне системне і структурне ціле, закони розвитку якого визначають траєкторію руху всіх окремих національних суспільств і держав.

Список використаних джерел

1. *Валлерстайн І. Еволюція структур знання в мир-системній перспективі [Текст] // ОЙКУМЕНА. Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизаций. Выпуск 3. Осень-Зима 2005. – Харьков: Константа, 2005. – С. 128–136.*
2. *Wallerstein I. The Modern World-System. Vol. 1: Capitalist Agricultural and the origins of the European World-Economy in the sixteenth Century. [Текст] – New York: Academic Press, 1974.*

Владлена ТИТОВА

*Науковий керівник – канд. пол. н., доц.
Пащенко В. І.*

*Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара*

Мережевий підхід в політиці: особливості та характеристики застосування

Під впливом глобалізаційних процесів у сфері політичної та управлінської діяльності відбуваються різнопланові трансформаційні зміни. Вони призводять до посилення ролі «третього сектору» у процесі державного управління. Існуючі методики дослідження цієї сфери (плюралістичні, корпоративістські та ін.) не дозволяють в повній мірі дослідити взаємодію політичних акторів. Постає питання про необхідність застосування у політологічному дослідженні новітніх наукових інструментів, одним з яких є мережевий концепт. Виходячи з цього, метою статті є розгляд теоретико-методологічних засад концепції політичних мереж при дослідженні сфери політики і управління.

Розробкою даної наукової концепції активно займаються західні вчені, такі як Т. Бьорцель, К. Даудінг та ін.. Серед російських науковців слід відмітити теоретичні дослідження Л. Сморгунова. У вітчизняній політичній науці мережевий концепт майже не розглядається, хоча деякі спроби його розробки були зроблені К. Богуславською.

Взагалі поява мережевих досліджень припадає на другу половину ХХ століття. Зародження та поширення мережевого концепту можна вважати своєрідною відповіддю на трансформацію політичної реальності, яка проявилася у зростанні кількості політичних акторів, активізації діяльності представників третього сектору, фрагментації та децентралізації політичного процесу, виникненні відносно незалежних політико-адміністративних підсистем, неефективність існуючих методів та підходів політичної науки під час аналізу відносин між державними органами влади та групами інтересів. У результаті названих трансформацій виникло нове співвідношення позицій між публічними та приватними акторами, за якого перші втратили свою ієрархічну вищість над другими й усвідомили існуючу залежність від ресурсів «третього сектора». У цьому контексті й почало розроблятися поняття політичної мережі, яке було покладено в основу мережевого підходу до політики. Слід зазначити, що становлення мережевих конструктів відбувалося з урахуванням існуючих теоретичних напрацювань у межах інших напрямів, підходів, теорій [1, с. 403].

Зауважимо, що мережевий підхід, пройшовши недовгий шлях розвитку, все ще не отримав достатньо визначеного статусу у науковому середовищі як на Заході, так і на вітчизняних теренах. На сьогоднішній день мережеві дослідження в політичній науці оформилися, з одного боку, як окремий напрямок у сучасному структуралізмі, насамперед, у вигляді мережевого аналізу, а з іншого – як політична теорія, що стосується вивчення ознак політичних мереж. Наявна розбіжність є свідченням того, що, незважаючи на велику кількість емпіричних і, трохи менше, теоретичних досліджень, та зростання інтересу до мережевої проблематики, наукове співтовариство все ще перебуває у пошуку загально визнаних, певною мірою базових принципів, методики проведення аналізу політичних мереж та її поширення на нові види взаємодії політичних акторів.

Більш активному поширенню мережевої методики серед вчених-суспільствознавців заважає досить складний математичний апарат. Для того, щоб провести мережеве дослідження, досліднику потрібно володіти базовими навичками побудови матриць, візуалізації графів та використовувати термінологію, прийнятну в теорії графів. Проведення кількісних розрахунків вимагає вміння користуватися комп'ютерною програмою UCINET 6, яка пропонується лише в англomовній версії та містить чимало вузькоспеціалізованих індикаторів [1, с. 406].

Основними напрямками застосування мережевого підходу є: а) характеристики роботи державних органів влади та їх взаємодії з групами інтересів;

б) аналіз структурних взаємин між політичними інститутами; в) вивчення державного управління [1, с. 405].

Найбільш повне визначення поняттю «політична мережа» дала, на наш погляд, Таня Бьорцель: «політична мережа являє собою набір відносно стабільних взаємовідносин, які є за природою неієрархічними та взаємозалежними, такими, що зв'язують розмаїття акторів, що поділяють загальні політичні інтереси та обмінюються ресурсами для того, щоб просунути ці інтереси, визнаючи, що кооперація є якнайкращим способом досягнення загальної мети» [3, с. 273].

До базових характеристик політичної мережі відносяться: множинність і різноманітність елементів мережі; відсутність ієрархічного контролю, рівність всіх учасників мережі (при можливій наявності «координуючих» центрів); свобода входу до складу мережі і виходу з неї для всіх учасників; наявність в кожного з елементів мережі власних інтересів і ресурсів; формування і реалізація загального інтересу всіх учасників мережі за рахунок акумуляції і обміну ресурсами усередині мережі (взаємна зацікавленість учасників мережі один в одному); використання системи угод і контрактів, формальних і неформальних правил комунікації; перманентна інтенсивність участі суб'єктів у функціонуванні мережі; розташування мережі на стику держави і суспільства [2, с. 239].

При використанні поняття «політична мережа» в якості наукового інструмента для дослідження необхідно враховувати такі її характеристики: 1) замість спроби редукції складності суспільства для ефективного управління, вона включає зростання складності як необхідну передумову вироблення політики і здійснення управління; 2) відновлює зв'язки між сферою управління та сферою політики; 3) включає моральний вимір управління і процесу вироблення політичного рішення; 4) не інститути, а зв'язки і відносини становлять ключовий пункт розгляду [3, с. 273].

За напрямами використання мережевих концептів прийнято виокремлювати школу посередництва інтересів, в межах якої мережевий підхід застосовується для аналізу зв'язків політичних акторів, а також управлінську школу, дослідження якої спрямовані на вивчення управлінських проблем. Таку класифікацію Т. Бьорцель доповнює, виділяючи британську школу (або школу посередництва інтересів) та німецьку школу (або управлінську школу). Слід відмітити, що дослідження американських науковців також можуть бути віднесені до першої школи посередництва інтересів, як і здобутки данських та французьких авторів – до другої, управлінської [2, с. 240].

Отже, застосування політичної мережі як наукового інструменту дослідження сфери політики і державного управління призведе до найбільш повного розуміння процесу прийняття політичних рішень та сутності політичного процесу. Це в свою чергу допоможе у майбутньому прогнозувати розвиток політичних подій та планувати діяльність у державному управлінні.

Список використаних джерел

1. Богуславська К. Мережевий підхід: причини виникнення, напрями дослідження мереж та їх типологізація / К. Богуславська [Текст] // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України: Збірник наукових праць. – К., 2006. – Вип. 32. – С. 402–414.
2. Государственная политика и управление. [Учебник. В 2 ч. Часть I: Концепции и проблемы государственной политики и управления] / Под ред. Л. В. Сморгунова [Текст]. – М.: РОССПЭН, 2006. – С. 235–246
3. Сергєєв В. Концептуальний зміст конструкту «політичні мережі»/ В. Сергєєв [Текст] // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Філософія. Соціологія. Політологія. – 2008. – Вип. 18. – С. 270–275.

Ігор ДЕБЕНКО

Науковий керівник – канд. пол. н., доц.
Угин Л. Я.

Львівський національний університет
ім. І. Франка

Неоінституційно-когнітивний підхід до аналізу символізації політики

Символічна сфера загалом, як і функціонування будь-якого символу, зокрема, неможливе без процесу символізації. Дослідник А. Байбурін, обґрунтовує, що «серед усіх можливих потреб, властивих людині, є одна, що відрізняє її від тварини – потреба у символізації... Символізація – це засіб прояву в людині її соціальної суті і одночасно – засіб контролю над біологічними аспектами життєдіяльності» [1, с.26]. Завдяки символізації певна, визначена частина навколишньої дійсності набуває змісту та значення невластивого їй в первинних умовах, закріплюється у свідомості індивіда й продукується в процесі соціальної взаємодії. Саме накладення нової додаткової семантики на ті явища, зображення, слова, звукові комплекси, які існують в інших контекстах, складає сутність символізації.

Глобалізація, тотальна інформатизація суспільства, віртуалізація породжують дійсність, яку все більшою мірою можна інтерпретувати як гіперреальність – свого роду симулятивну дійсність, візуальний симулякр, важливими та невід’ємними складовими якої є спеціально створювані та поширювані образи, символи. Відповідно, в нових умовах суттєво зростає роль та значення символічної політики, здійснюваної суб’єктами політики, та символізації суспільно-політичних відносин в цілому. Власне, символізація і є одним із засобів формування цієї гіперреальності.

Необхідно відзначити, що в сучасній науковій думці відсутнє єдине, універсальне визначення поняття «символізація». В залежності від предмета,

об'єкта, мети та завдань дослідження теоретики по різному підходять до розуміння процесу символізації. Одну із центральних проблем нашого дослідження становить символізація політики, що обумовлено значним впливом символізації на процеси інституційного становлення та їх ефективного функціонування в транзитних суспільствах. У зв'язку з цим дослідження символізації політики крізь призму неінституційно-когнітивного підходу дозволить не лише визначити характерні особливості впливу символізації на ціннісно-нормативну сферу, переконання та поведінку індивіда, як первинного суб'єкта політичних відносин, а також на процес політичної інституціоналізації в державах, що знаходяться на етапі демократичного транзиту.

Інституційна підсистема виступає основоположною як щодо соціальної системи суспільства в цілому, так і політичної системи зокрема. Водночас, політичну систему нерідко зводять до сукупності інститутів та характеру взаємодій між ними, в межах чого і відбувається політичне життя суспільства, здійснюється державна влада.

В рамках семіотичного підходу інститути є своєрідним наслідком комунікації між індивідами в процесі їх життєдіяльності, результатом соціальної взаємодії, що триває поколіннями, й представляють собою сукупність офіційно визначених, юридично закріплених норм, «правил поведінки», так і цінностей, що є наслідком впливу культури та традицій. Французький мислитель К. Касторіадіс, досліджуючи інститути, виокремлює дві важливі їх складові: символічну (правові зв'язки) та уявну (міф, спільна історія), розглядаючи сам інститут як символічну, соціально санкціоновану систему [4, с 149]. Саме уявна складова, на думку вченого, визначальним чином впливає на легітимацію інституту у суспільній свідомості та є джерелом подальших трансформацій в процесі функціонування інститутів.

Однак такий підхід до розуміння інститутів у наукових колах тривалий час особливою популярністю не користувався. Традиційний інституціоналізм у розгляді інститутів обмежувався їх формальною складовою. У свою чергу неінституціоналізм виходить за ці межі. З'являється розуміння, що об'єктивний та реальний вплив на політичну сферу здійснюють не лише формальні інститути та встановлені нормативні правила поведінки, але й у всезростаючій мірі позаправові інституції й неформальні інститути, що склалися в процесі функціонування системи. Водночас, саме недостатня увага до неформальних норм й правил, ціннісних й соціокультурних аспектів політичних процесів та інститутів дуже часто ставала причиною розриву між формальною і реальною політикою, особливо в країнах «постсоціалістичного» простору.

Формальні інститути формують нормативну систему, в межах і відповідно до якої має здійснюватися діяльність суб'єктів й здійснюватися регуляція соціальних відносин. Водночас, сутністю будь-якої політичної діяльності є прагнення реалізації власних індивідуальних чи колективних інтересів, що

зводиться по своїй суті до боротьби за владу. Вона окрім протистояння політичних акторів перетворюється й у суперництво формальних та неформальних інститутів. Демократія в умовах сучасних глобальних тенденцій перетворюється за великим рахунком в електоральну демократію, де окрема людина, як первинний й головний суб'єкт та єдине джерело влади, перетворюється всього-на-всього на «людину голосуючу». Відповідно, політична боротьба за своїм характером зводиться до боротьби за виборця, якого підштовхують проголосувати саме так, а не інакше, що перетворює увесь процес на акт маніпуляції його свідомістю.

Це у свою чергу призводить до ще більшої ролі та значення символізації в політичному процесі. Послугуючись трактуванням символічної політики, яке наводить С. Поцелуєв [3, с. 62], символізацію політики можна розуміти як процес, спрямований не на раціональне осмислення, а на навіювання стійких смислів та значень за допомогою інсценування візуальних ефектів. В спектрі поглядів В. Полянської [2], символізація реалізується через субституції (підміна політичної реальності в свідомості громадян), відтворення існуючого кредитування або суспільного договору в символічних діях, нагнітання чогось (підміна політичної реальності та шантаж політичної свідомості маніпулятивними засобами), відтворення харизматичного права на легітимну владу.

Вибір, який постійно здійснює людина, обумовлений когнітивною складовою й залежить від комплексу знань, переконань, оцінок, що сформувалися в свідомості людини й визначальним чином впливають на її поведінку. Символізація не лише характеризується підміною реальної політики, формуванням паралельного її виміру, але й безпосередньо впливає на свідомість індивіда, систему його знань та оцінок й прагне обумовити його вибір, що базуватиметься вже не на раціональному, а емоційному сприйнятті.

Водночас, символізація у значній мірі визначає й функціонування самих інститутів, міру їх легітимності, становлення нормативної системи й визначає процес інституційної трансформації, що може стати наслідком неефективності формальних інститутів, їх невідповідності «бажаним» реаліям, зміни в правилах, способах й ефективності примусу щодо виконання правил та обмежень.

Таким чином, символізацію політики можна визначити як процес цілеспрямованого конструювання, свідомого надання політичним акторам, їх діяльності та мові символічного значення за допомогою спеціальних технологій та поширення політичними суб'єктами певних образів, ідей та смислів, їх заміщення іншими із подальшим закріпленням у суспільній свідомості з метою здобуття влади, підтримання легітимності чи трансформації нормативно-інституційної системи.

Список використаної літератури

1. Байбурин А. Ритуал в традиционной культуре: Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов [Текст]. – СПб.: Наука, 1993. – 240 с.

2. Полянська В. Символічна політика: сутність, структура, умови реалізації // Політичний менеджмент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=26&c=360>
3. Поцелуев С. Символическая политика: констелляция понятий для подхода к проблеме [Текст] // Политические исследования. – 1999. – № 5. – С. 62–75.
4. Касториadis К. Воображаемое установление общества / Пер. с фр. Г. Волковой, С. Офертаса [Текст]. – М.: Гнозис, Логос, 2003. – 480 с.

Володимир ДЖЕГОЛЯ

Науковий керівник – доцент, кандидат історичних наук Мельничук І. М.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Основи теорії суспільної безпеки

Сьогодні українське суспільство перебуває в стані радикальної соціальної трансформації. За таких обставин існує соціальна нестабільність, яка може ускладнюватися негативним впливом як внутрішніх, так і зовнішніх сил. У зв'язку із цим не випадковим є підвищення наукового інтересу до проблеми безпеки. Аналіз ієрархії потреб людини (згідно з теорією мотивації) дозволяє стверджувати, що безпека є однією з найважливіших після потреб у їжі, одязі, помешканні, тобто після фізіологічних. В період глобалізації, в період безпрецедентних трансформацій світу питання безпеки відіграють особливо важливе значення. Багато науковців приділяють значну увагу поняттям військової, економічної, інформаційної безпеки, але упускається поняття суспільної та громадської безпеки. Дана тема не є настільки напрацьована як інші, хоча є деякі дослідження, зокрема російських вчених. Опираючись на їхні дослідження можна сказати, що концепція суспільної безпеки – це філософсько-світоглядна система, яка направлена на подолання всім людством глобальної системної кризи. Концепція суспільної безпеки включає наукові та науково-популярні праці на різні теми: теорія управління, психологія, освіта, економіка та ін. [1].

Теоретичною основою Концепції Громадської Безпеки є Достатньо Загальна Теорія Управління, яка достатньо загальною для того, щоб на її основі описати будь-який процес керування або самокерування. В теорії управління можна виділити шість основних пріоритетів досліджень:

1. Формування світоглядного характеру як засіб наддержавного управління.
2. Управління людством через викривлення літописної, хронологічної інформації, викривлення всіх галузей культури та всіх галузей знань.
3. Викривлення інформації факто-описового характеру: ідеології, вірування, технології.
4. Економічні процеси як засіб впливу і наддержавного управління.
5. Алкогольний, тютюновий, наркотичний геноцид, харчові добавки, екологічні забруднювачі.
6. Засоби впливу через пряме застосування зброї, в традиційному розумінні цього слова.

Ієрархічно впорядкована їх класифікація дозволяє виділити домінуючі фактори впливу, які можуть застосовуватися як засоби управління і, зокрема, засоби придушення та знищення керувально-концептуально неприйнятних явищ у житті суспільства. За допомогою даних засобів управління можливо керувати суспільними процесами, як в регіональному, так і в глобальному масштабі. Видатний німецький військовий і політичний діяч К. Клаузевіц сказав про те, що «війна є продовження політики іншими засобами» [3, с. 6]. У ХХІ столітті можна зробити висновок про те, що інформаційна війна є основним засобом сучасної світової політики, домінуючим способом досягнення духовної, політичної та економічної влади. Зростання ролі інформаційних факторів у державній політиці відбувається паралельно з інформатизацією самого суспільства. Один із видатних представників державознавства О. Тоффлер взагалі тлумачить владу як набір інструментів, за допомогою якого вона здійснюється. При цьому підкреслює, що з трьох її компонентів – сили, багатства та знання (інформації) – у сучасному суспільстві на домінуючі позиції виходить саме третій інформаційний компонент [2, с. 238]. Тому питання інформації та управління нею займають провідне місце в концепції суспільної безпеки і є пріоритетом номер один.

Для України забезпечення своєї безпеки є одним з ключових факторів її мирного існування, та всебічного процвітання. Суспільна безпека відіграє таке ж важливе значення як і військова, економічна та інформаційна безпека. Для забезпечення суспільної безпеки України кожному члену її суспільства потрібно досягнути певної культури мислення та світорозуміння. Кожен громадянин повинен усвідомлювати процеси, що відбуваються в сучасному глобалізованому суспільстві, вміти їм протистояти, для досягнення єдиної цілі – суспільної гармонії, яка базується на ідеї побудови дійсно гідного звання людини суспільства. Покращення ситуації щодо суспільної безпеки є одним з найвірніших шляхів для забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки нашої держави, адже суспільна безпека зазвичай розуміється як політико-правова, духовно-моральна, соціальна захищеність життя, здоров'я і благополуччя громадян

України, а також цінностей українського суспільства від можливих небезпек і загроз, які здатні завдати їм шкоди

Отже, концепція суспільної безпеки є хорошою базою для реальної зміни життя суспільства, як в особистих проблемах людей, так і держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. *Концепція суспільної безпеки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kobua.wordpress.com/about/>*
2. *Кормич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи [Текст]. – К.: Кондор, 2004. –382 с.*
3. *Панарин И. Информационная война и геополитика / Панарин И. [Текст]. – Москва: ГА Поколение, 2006.*

Катерина БАЙДИЧ

*Науковий керівник: д. політ. н., проф.
Ротар Н. Ю.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Суспільство ризику в теорії Другого модерну

Специфіка сучасного суспільства полягає в тому, що соціальна реальність змінюється з запаморочливою швидкістю, змушуючи і членів суспільства, і суспільство в цілому функціонувати в таких ситуаціях, коли стереотипи й правила поведінки, відсутні в індивідуальній та суспільній практиці. Зростає необхідність в нових підходах до дослідження суспільства, розвитку інтегральних та постмодерністських методологій. Одним із векторів оновлення суспільного знання став розвиток теорії «суспільства ризику», дослідженню якої присвячено дану статтю.

В сучасному комплексі гуманітарного знання сформувалося два потужних напрямки вивчення ризику, які в своїх дослідженнях порівнює О.Н. Яницький. Перший – реалістичний, який інтерпретує поняття «ризик» в наукових і технічних термінах. Тут ризик розглядається як щось об'єктивне, незалежне від соціального та культурного середовища, пізнавальне, вимірюване, отже, і певною мірою передбачуване явище [1; с. 21]. Другий підхід – соціокультурний, заснований на всебічному аналізі ризику та формується в таких дисциплінах, як філософія, соціологія та політологія. Саме в рамках цього підходу починають розвиватися три основних напрямки аналізу ризику в суспільно-політичних взаєминах: теорія «суспільства ризику», над створенням якої працюють У. Бек та Е. Гідденс; критичний підхід до вивчення ризику Н. Лумана та культурно-символічний, сформований та розвинений М. Дугласом.

Дослідження У. Бека базуються на теорії модернізації. Лейтмотивом до його роботи «Суспільство ризику» є теза про те, що створення нових технологій призводить до виробництва нових технологічних (насамперед індустріальних) ризиків. Соціокультурний контекст суспільства ризику, в цьому випадку, розглядається як середовище, що реагує на наслідки технологічних ризиків (забруднення, промислові аварії) [3; с. 3]. У. Бек визначає основні соціальні особливості ризику: по-перше, ризик завжди створюється в соціальній системі, по-друге, обсяг ризику є функцією якості соціальних відносин і процесів, і третє, ступінь ризику залежить від експертів та експертних знань [3; с. 4].

Особливістю сучасного суспільства стає «невидимість» ризиків. Більшість з сучасних технологічних ризиків не можуть бути сприйняті органами чуття людини і бути піддані математичній калькуляції. Тому специфіка сучасного ризику полягає в тому, що «небезпечна реальність прихована від сприйняття». Якщо індустріальне суспільство відрізнялося «культурою видимості» і фактори стратифікації (багатство, влада, престиж) були очевидними, то в суспільстві ризику подібна очевидність зникає. Невидимі ризики відіграють суттєву роль в соціальному сенсі [2; с. 21]. Ризики, відповідно до концепції «суспільства ризику» У. Бека, набувають глобального значення, адже вони «володіють новою якістю. Створювані загрози тепер не присутні лише в групах, які безпосередньо пов'язані з ризикованою поведінкою, але й проникають в життя простого населення, можуть перетинати кордони і впливати на суспільства інших держав» [3; с. 7].

Отже, «суспільство ризику» для У. Бека – це суспільство, яке генерує ризики. Виробництво ризиків здійснюється у всіх сферах життєдіяльності суспільства – економічній, політичній, соціальній. Саме створення нових ризиків вводить нові спільності, групи та інстинкти, змінюючи при цьому існуючу соціальну структуру суспільства. Наслідком таких трансформацій є створення нової організації суспільства, яке У. Бек визначає як «суспільства ризику».

Е. Гідденс, як і У. Бек, вважає, що сучасне суспільство є ризикогенним, тобто таким, що виробляє ризики. Відповідно до його концепції ризик також є результатом модернізації і схильний до впливу глобалізації [4; с. 133]. Аналізуючи власне механізм виробництва ризиків, Е. Гідденс підкреслює, що сучасний світ структурується в основному ризиками, створеними людиною. Ці ризики мають ряд характерних ознак. По-перше, сучасні ризики зумовлені глобалізацією в значенні їх «дальньоїдії» (ядерна війна). По-друге, сучасний світ – це світ «інституціалізованого середовища ризиків». Виробництво ризиків є динамічним процесом. По-третє, сучасне суспільство перенасичене знаннями про ризики, що вже саме по собі є проблемою. По-п'яте, Е. Гідденс (як У. Бек і Н. Луман) вказує на обмеженість експертного знання як інструменту елімінавання ризиків у соціетальних системах [4; с. 109]. Отже, Е. Гідденс аналізує ризик виходячи з того, що сучасне суспільство схильне до глобалізації та

модернізації. Саме ці процеси є причиною виникнення нових форм ризиків, які сприяють розвитку нових суспільних взаємин.

Німецький соціолог-теоретик Н. Луман звертався до онтологічних основ вивчення ризику. На його думку, ризики ставлять під питання раціональну природу людини. Ризик виникає випадково, тому проаналізувати його в термінах раціональної соціальної дії повністю неможливо. Роль раціональності полягає в тому, щоб навчитися уникати помилок, виробити «імунітет» проти невдач, тобто ризик виражається у вигляді ймовірності. Дослідник підкреслює, що в сучасному суспільстві немає поведінки, вільної від ризику. Н. Луман дотримується точки зору, що «сучасне ризик-орієнтоване суспільство є продуктом не тільки усвідомлення наслідків наукових і технологічних досягнень. Його насіння міститься в розширенні дослідницьких можливостей і якості знань». Тобто, чим більш раціональними і детальними стають наші обчислення ризику, тим більше виникає аспектів щодо невизначеності стосовно майбутнього [5; с.135].

Як представник культурно-символічного підходу, М. Дуглас вважає марним вивчення ризику без урахування культурологічних особливостей суспільства. Це пов'язано насамперед з тим, що ризик конструюється індивідом залежно від його цілей, цінностей і інтересів. Особливий вплив на індивіда в момент прийняття ризику роблять притаманні йому культурні установки, а також за-своєна у процесі життєдіяльності інформація. На думку М. Дугласа, ситуація ризику означає, що індивід виходить за рамки структури суспільства і виявляється в прикордонному стані. Під прикордонною ситуацією автор розуміє ситуації, коли людина безпосередньо стикається з небезпекою. У цей момент індивід опиняється під впливом сил або небезпек, здатних змінити його статус у суспільстві.

Отже, в сучасній політичній науці існують наступні підходи до визначення поняття «ризик». У першому ризик визначається як ймовірність походження будь-яких негативних подій. До цієї групи можна віднести концепцію У. Бека та Е. Гідденса, які стверджують, що будь-яка дія суб'єкта схильна до ризику і індивід змушений діяти навмання, оскільки відмова від дії – це також ризик. У іншому випадку «ризик» розглядається як ймовірність реалізації загрози. Ризик розуміється як процес вибору в ситуації невизначеності. До представників даного підходу можна віднести Н. Луман, який розглядає раціональність прийняття рішення в ситуаціях невизначеності, і М. Дуглас, для якого вся соціальна поведінка індивідів, що включає в себе прийняття рішень, ґрунтується на цілях, цінностях і інтересах індивідів.

Список використаних джерел

1. Яницкий О.Н. *Россия как «общество риска»: контуры теории* /О.Н. Яницкий // *Россия: трансформирующееся общество*; ред. В.А. Ядова. – М.: Издательство «КАНОН-пресс-Ц», 2001.

2. Гришаев В. В. *Риск и общество [дискуссия о понятии риска и библиография] [Электронный ресурс] / В. В. Гришаев. – М., 2002. – С. 21 – Режим доступа: <http://www.ecsoctan.edu.ru/db/msg/49615.html>.*
3. Бек У. *Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек; [Пер. с нем. В. Седельника и Н. Федоровой]. – М.: Прогресс-Традиция, 2000.*
4. Гидденс Э. *Судьба, риск и безопасность / Э. Гидденс // THESIS: Теория и история экономических и социальных институтов и систем. – Вып. 5. – 1994. – С. 107–134.*
5. Луман Н. *Понятие риска / Н. Луман // THESIS: Теория и история экономических и социальных институтов и систем. – Вып. 5: Риск, неопределенность, случайность. – 1994. – С. 135–160.*

Марін ГЕРМАН

Науковий керівник – д. пол. н., проф.

Круглашов А. М.

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Теорії соціального капіталу: еволюція, історія, сучасний стан

Спостерігаючи за еволюцією політичного процесу у США, Алексіс де Токвіль відзначав у своїй праці «Демократія в Америці», написаній у XIX ст., що Америка різко відрізняється від його рідної Франції тим, що володіє багатим „мистецтвом об'єднання”. Він відзначав здатність американських індивідів об'єднуватись у групи заради досягнення власних цілей. У XX ст. токвільське «мистецтво об'єднання» почало називатися політологами соціальним капіталом. Якщо вперше це поняття було використано ще у 1916 р. інтелектуалами лівого ідеологічного напрямку, з метою привернути увагу громадськості до соціальних проблем шахтарів та інших верств населення [3], то вже у 80-х рр. XX ст. відбулося наукове оформлення теорій соціального капіталу.

Одним з авторів теорій соціального капіталу в їх класичному вигляді вважається французький соціолог П'єр Бурдьє. У статті «Форми капіталу», яка побачила світ у 1983 р., П. Бурдьє виділяє три основні форми капіталу: економічний капітал, культурний капітал та соціальний капітал. Вчений вважає, що соціальний капітал є «сукупністю реальних чи потенційних ресурсів, які пов'язані з володінням стійкою мережею більш-менш інституціолізованих взаємин знайомств та визнання – іншими словами, з членством у групі» [1, с. 66]. Інший відомий теоретик соціального капіталу, Джеймс Коулман, зазначає, що соціальний капітал впливає на формування економічно розвиненого суспіль-

ства. Науковець виділяє декілька індикаторів рівня розвитку соціального капіталу: довіра до людей, задоволення життям, широка соціальна ідентифікація індивіда та стабільна циркуляція кадрів в соціальних організаціях [2].

У працях Френсіса Фукуями соціальний капітал обмежується рівнем міжособистісної та інституційної довіри. Вчений вважає, що соціальний капітал – це неформальні норми або цінності, які роблять можливими колективні дії у групах людей [4, с. 3]. Ставлячи перед собою завдання виявити основну детермінанту ефективності функціонування політичних та економічних інститутів, Ф. Фукуяма констатує, що не ринкові принципи та закони і навіть не традиції, а рівень довіри, який простежується у суспільстві, впливає на ефективність інституційного дизайну громадянського суспільства.

На відміну від П. Бурдьє та Д. Коулмана, які використовували у наукових пошуках якісні методи дослідження, Роберт Патнам, професор Гарвардського університету, запропонував чіткі індикатори виміру соціального капіталу. У праці «Гра у кеглі на одинці: крах і відродження американського суспільства» [5] дослідник використовує трьохфазову модель соціального капіталу, яка складається з норм взаємин, довіри та соціальних мереж. Р. Патнам вимірює соціальний капітал за допомогою індивідуальних індикаторів, таких як інтенсивність і сила контактів між індивідами, членство у суспільних об'єднаннях, електоральна активність, задоволеність взаєминами між людьми, дотримання норм взаємності, відчуття безпеки, довіра до сусідів і соціальних інститутів.

Подальша еволюція теорій соціального капіталу пов'язана із їх використанням у прикладних дослідженнях економічного характеру. Поштовхом до цього стала праця Р. Патнама «Творення демократії: традиції громадської активності в сучасній Італії». У цьому дослідженні, яке на перший погляд є ніби оглядом регіональних трансформацій в Італії, Р. Патнам насправді продемонстрував, що зміна якості соціальних відносин передують економічному розвитку. Тобто, в Італії, як і в інших регіонах світу, спочатку відбулася зміна якості соціальних відносин, а вже потім мали місце значні економічні трансформації.

Незважаючи на явну наукову цінність висновків теоретиків соціального капіталу, їх праці були критично зустрінуті деякими західними політологами. Так, англійський дослідник Бен Файн, у праці «Соціальний капітал проти соціальної теорії: політична економія і соціальні науки на зламі тисячоліть» (2001), ставить перед собою декілька важливих теоретичних питань: Чи має теорія соціального капіталу вагому аналітичну цінність? Чи не є введення поняття «капітал» в соціальні науки проявом їх колонізації економікою? Б. Файн зазначає, що поняття соціального капіталу залишилося «лабільним, придатним на всі випадки життя». Інший вчений, С. Дурлауф вважає, що хоча на рівні суто описової теорії ідея соціального капіталу виглядає багатобічною, емпіричні спроби показати важливість соціального капіталу в основному невдалі.

Розмитість визначення соціального капіталу має негативні емпіричні наслідки. Вчений звинувачує Р. Патнама у тому, що останній спирався при дослідженні північних і південних регіонів Італії на необгрунтоване припущення про те, що порівнюються подібні об'єкти. Іншими словами, аналіз Р. Патнама ґрунтувався на тому, що процес економічного зростання є загальним. Але з чого потрібно починати дослідження, щоб робити висновки про економічне зростання в північній і південній Італії? Потрібно виходити з того, що різниця між ними невелика, принаймні, в рамках конкретного дослідження.

Незважаючи на критику, яка була адресована індивідуалістичному підходу до вимірювання соціального капіталу, саме методи даної наукової школи домінують у дослідницькій програмі Світового Банку, присвяченій стійкому розвитку країн і регіонів. Індивідуальні індикатори соціального капіталу включаються експертами Світового Банку в анкету дослідження цінностей країн світу. Варто зазначити, що Світовий Банк, як і Європейська Комісія, намагаються виробити інтегральний індикатор соціального капіталу, тобто звести дане багатоваріативне поняття у цифрові показники. У 2001 р. експерти Світового Банку розробили два способи вимірювання соціального капіталу: «Інструмент оцінки соціального капіталу» (SOCAT) та «Інтегрований запитальник» (SOCAPIQ). У дослідницькій анкеті, розробленій експертами Світового Банку, превалюють запитання наступного типу: Скільки своїх сусідів ви знаєте особисто? Чи наглядають сусіди за вашою квартирою під час вашої відпустки? Чи часто ви зустрічаєтесь у магазинах з друзями? На думку А. Маклакова, метою створення цього дослідницького інструментарію є формування допоміжного засобу в оцінці кредитоспроможності регіональних обшин різних країн світу [3], тобто превалюють практичні міркування.

В цьому контексті, варто зазначити, що незважаючи на шквальну критику, адресовану теоріям соціального капіталу, переважна більшість науковців все ж таки вважають, що дане поняття доволі успішно пояснює невдачі урядів та неефективність функціонування інститутів демократичної системи. Для оцінки аналітичної перспективи використання теорій соціального капіталу у політологічних дослідженнях скористаємось порадою дослідника С. Дурлауфа, який вважає, що емпіричному аналізу соціального капіталу потрібно відійти від грандіозних цілей і сфокусуватися на скромніших, але потенційно важливіших цілях у вивченні соціологічних складових поведінки людей. На нашу думку, це не означає, що потрібно відмовитись від соціального капіталу як загальної організуючої ідеї. В цілому, соціальний капітал повинен розглядатися як похідне від політичних та економічних впливів на поведінку людини, за допомогою широкого набору міждисциплінарних підходів.

Список використаних джерел

1. Бурдые П. *Формы капитала* / П. Бурдые // *Экономическая социология*. – Том 6. – 2005. – № 3. – С. 60–74.

2. Коулман Д. Капитал социальный и человеческий / Д. Коулман // *Общественные науки и современность*. – 2001. – № 3. – С. 121–139.
3. Маклаков А. Корни и ветви теории социального капитала / А. Маклаков / *Информационный портал Діалог.ua. Відродження інтелектуального спілкування [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: http://dialogs.org.ua/project_ua_full.php?t_id=13103.
4. *Що таке соціальний капітал? Київська лекція Френсіса Фукуями* // *День*. – 2006. – 17 жовтня. – №177. – С. 3.
5. Putnam R. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. – New York: S. Schuster, 2000. – 217 p.

Віра КОНСТАНТИНОВА

Науковий керівник – ст. викладач

Подібайло М. Т.

*Маріупольський державний
університет*

Проблема вибору джерел та методів для дослідження актуальних питань міжнародних відносин

Дослідження актуальних питань світової політики пов'язане із проблемою вибору методів дослідження. Оскільки міжнародні відносини є складною сферою, жоден процес якої не вкладається в межі монодисципліни, а області її осмислення, окрім розуміння закономірностей розвитку політичних процесів, потребують врахування обставин економічного, соціологічного, правознавчого, історичного тощо поля, то самі міжнародні процеси можна характеризувати як полідисциплінарні (чи трансдисциплінарні), а тому їх вивчення потребує заповнення методів інших наук. Це пов'язано з тим, що природа досліджуваних об'єктів може бути довільною.

Загальнометодологічні дискусії з проблем вивчення міжнародних процесів є вкрай актуальними в наукових колах. Серед ключових проблем методології епохи постмодерну, яка визнає плюральність дискурсів як найцінніше надбання, є пошук відповіді на питання «де можна віднайти предмет дослідження?». А надто важливим це є при вивченні тих процесів, що незавершені, продовжують розвиватись на момент дослідження.

Отже, беручи до уваги все різноманіття методів дослідження міжнародних процесів, перед дослідником постає складна проблема визначення методології дослідження: якою має бути джерельна база, які питання до джерел поставити, за допомогою яких методів їх аналізувати аби розв'язати наукові задачі і досягти поставленої мети.

Одне з основних питань, що належить вирішити досліднику на цьому етапі – це така постановка проблеми, відповідь на яку можна буде дати через аналіз доступних джерел. Адже через те, що досліджувані міжнародні процеси не є завершеними, їх розвиток триває, і деякі обставини, зазвичай, носять характер державної, (комерційної, військової) таємниці, дослідникові можуть бути недоступними джерела вповні, що унеможливило об'єктивне вивчення самого процесу традиційними методами і з погляду суто історичної ретроспективи. Мало ймовірно, що молодий дослідник і насправду може дати вичерпну відповідь на такі складні питання як, наприклад, «Військові операції США в Афганістані в контексті забезпечення глобальної безпеки», «Корейська ядерна програма в зовнішньополітичних інтересах Росії» і т. п. Адже така постановка проблеми потребує аналізу надто широкої джерельної бази, володіння методикою дослідження та навиками узагальнення надто складних, багаторівневих процесів.

Загалом, вітчизняна наука хвибує надто широкими постановками проблем. Яким тоді може бути вихід із означеної ситуації? На наш погляд, один із кроків – зміна підходу у визначенні предмету дослідження в бік його вузько проблемної постановки. Це дозволило б адекватно підібрати джерельну базу і методи дослідження.

Так, наприклад, проблема іранської ядерної програми у міжнародних відносинах, що є сферою наукових інтересів автора, при найбільшому бажанні не може бути розкритою у такій широкій постановці питання [1]. Це пов'язано з тим, що сама проблема не може оцінюватись з позицій історичної завершеності через власну подієву актуальність, а крім того, через брак документів, втаємничених для широкого загалу (в т. ч. – для автора).

Проте, виходячи з принципу об'єктивності наукового пізнання, кожен процес, що об'єктивно існує, піддається науковому осмисленню за наявності джерельної бази та інструментів для їх аналізу.

Оскільки значна кількість джерел з проблеми є недоступними для широкого доступу, то постає питання, де саме дослідник може віднайти відповіді на поставлене питання. Виходячи з розуміння об'єктивності інформаційних процесів в сучасному глобальному інформаційному просторі, феномену інформації, враховуючи роль ЗМІ в розвитку сучасних суспільних процесів, одним із найбільш доступних способів віднайти відповідь можна, змінивши предмет вивчення, сформульований як «іранська ядерна програма як фактор міжнародної безпеки» на більш доступне з точки зору наявності джерел: «оцінка іранської ядерної програми як фактору загрози міжнародній (глобальній, регіональній, національній) безпеці в ЗМІ». При цьому, вибір ЗМІ конкретної країни, регіону чи призначення (фахової орієнтованості) є лише питанням пошукової доцільності [3].

Скажімо, автор вважає за необхідне вивчити оцінку іранської ядерної програми в ЗМІ США, через припущення, що ця проблема актуалізується у зв'язку із зовнішньополітичними інтересами США в близькосхідному регіоні.

При виборі методів аналізу ЗМІ, основними емпіричними методами доцільно обрати метод контент-аналізу (як кількісного так і якісного) та івент-аналізу.

Вивчення ЗМІ продиктоване, перш за все, їхньою відкритістю, тобто можливістю звернутися до першоджерела (матеріального носія інформації – друкованого чи електронного) в будь-який момент дослідження. Варто відзначити, що насамперед дослідника будуть цікавити саме американські ЗМІ, що обумовлене їх значенням як площадки для обміну інформацією та об'єктивним їх впливом на формування світової суспільної думки [4].

Тож, задля вирішення наукових задач шляхом контент-аналізу, першочерговим є правильне визначення смислових одиниць аналізу (індикаторів). Більш практичним і зручним буде визначення кола повідомлень за схемою «тип повідомлень – продуцент повідомлень – місце розповсюдження повідомлень – період появи повідомлень». В залежності від поставлених задач, ця формула може видозмінюватися [2].

Нарешті, ключовий етап дослідження полягає у застосуванні одиниць обчислення задля аналізу отриманих даних. Дослідник може, наприклад, підрахувати частоту вжитку тої чи іншої одиниці аналізу, а також визначити співвідношення між сприятливими і несприятливими оцінками, судженнями чи аргументами «за – проти».

Таким чином, щоб стати дієвим чинником позитивних суспільних змін, українська політологія має якомога більше наростити свій аналітичний потенціал, що великою мірою залежить від кількості і якості методів, до яких ця наука звертається. Використання такого ефективного методу як контент-аналіз сприятиме розвитку політології, зростанню її соціального значення. Це, у свою чергу, підвищить рівень політичної культури українського суспільства і сприятиме його гуманізації.

На цьому етапі особливого значення набувають питання теоретико-методологічного характеру, зокрема розроблення, розширення і якісний розвиток аналітично-інтерпретаційного потенціалу політології. Тому, для молодих науковців необхідним при виборі теми дослідження є не лише зважати на актуальність, певну сенсаційність проблеми, а й на теоретико-методологічні засади: точність формулювань у відповідності до наявних джерел, вибрати і опанувати найбільш придатні для вирішення наукових задач методи.

Список використаних джерел

1. Мальський М. З., Мацяк М. М. *Теорія міжнародних відносин: Підручник. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2007. — 461 с.: 2.1.1. Проблема методу в дослідженні міжнародних відносин [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2333.html>. — Назва з екрану.*
2. Мангейм Д. Б. Рич Р. К. *Политология: Методы исследования. — М.: Издательство «Весь Мир», 1997. — 544 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://grachev62.narod.ru/Mr/Mr_09.html. — Назва з екрану.*

3. *Методы политических исследований: Учеб. пособие для студентов вузов / К. П. Боршиполец. — М: Аспект Пресс, 2005. — 221 с.: § 2. Контент-анализ в исследованиях политических ситуаций и процес сов [Электронний ресурс]. — Режим доступу : <http://politics.ellib.org.ua/pages-1502.html>. — Назва з екрану.*
4. *Теорія міжнародних відносин. Методика, методологія і методи дослідження в ТМВ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sr.ksu.edu.ua/component/content/article/58-teorya-mzhnarodnix-vdnosin.html>. — Назва з екрану.*

Андрій КРУГЛАШОВ

*Науковий керівник – д. політ. н., проф.
Ротар Н. Ю.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Контент-аналіз як метод дослідження політичного маніпулювання у виборчих кампаніях

Представники американської школи політичного консультування поділяють виборчу кампанію на дві стадії: (1) розробки ключового повідомлення та (2) розповсюдження ключового повідомлення. Маніпулювання криється в характері донесення даного повідомлення, тому не йдеться про засоби прямої реклами та PR, яких, на думку І. Вікентьєва, існує понад 700 визначень [1]. Отже, пошук факту політичного маніпулювання слід здійснювати аналізуючи, те, за допомогою яких механізмів доноситься повідомлення.

Зауважимо, що оскільки маніпулювання – це, насамперед, вплив, то і досліджувати потрібно саме вплив. Проте, як підкреслює сучасний російський дослідник Л. Г. Етимян, ефект впливу технологій політичного маніпулювання залежить від безлічі факторів, до яких належать ЗМІ, соціальна ситуація, вплив лідерів, ступінь довіри до джерел інформації. Отже, формування цілісного уявлення про феномен політичної маніпуляції може бути досягнуто тільки шляхом комбінованого аналізу, що включає в себе вивчення процесів формування особистісних установок і переконань, впливу ЗМІ на суспільну думку, впливу політичної культури і процесів соціалізації на політичну поведінку людини [2]. Дослідження ефективності впливу – справа дуже складна, і потребує широкого використання психологічного та соціологічного інструментарію, наприклад, проведення серії фокус-груп або експертного опитування із застосуванням глибинних інтерв'ю. Тому в рамках даної публікації хотілося б зачепити лише питання спроможності/неспроможності контент-аналізу як методу дослідження під час вивчення політичного маніпулювання.

О. Чекмишев (голова Комітету «Рівність Можливостей») метафорично охарактеризував боротьбу з політичним маніпулюванням як «перегони з тінню». Не більш оптимістично він висловився, оцінюючи спроможності контент-аналізу як методу вивчення маніпулювання в мас-медіа. За допомогою контент-аналізу практично неможливо виявити методи, які передбачають маніпулювання семантичною структурою висловлювань (підбором слів, які опосередковано викликають ті чи інші емоції); маніпулювання кольором, світлом, образами (які також опосередковано навіюють позитивний чи негативний настрій); маніпулювання за допомогою 180-градусної осі спілкування (так дві демонстрації, які рухаються назустріч, можна показати як такі, що простують в одному напрямку, і навпаки). Фіксування цих та багатьох інших методів вимагає від персоналу, який проводить моніторинг особливо високої кваліфікації. Мова йде про осіб, які володіють не лише технічним інструментарієм проведення моніторингу, а й психологічними методами фіксування фактів застосування технологій нейролінгвістичного та психологічного програмування [4].

На що ж тоді спроможний контент-аналіз? Насамперед, цей метод здатен виявити однобічність подачі інформації, шляхом порівняння її тональності (може бути позитивна/негативна/нейтральна) та часових характеристик [4]. Це ж стосується використання подвійних стандартів та дозування інформаційної бази, коли запитання ставляться з долею упередженості щодо певного учасника виборчої кампанії.

Метод контент-аналізу варто застосовувати і в тому разі, коли використовуються різного роду технології фальсифікації – наприклад, коли несприятлива думка чи факт про одну зі сторін нівелюється позитивним початком і закінченням сюжету («солодкий сандвіч»); або навпаки, коли сприятлива думка про опонента маскується негативним початком і закінченням («отруйний сандвіч»); або ж коли просто гіпертрофується окрема деталь. Свою ефективність контент-аналіз доводить також як засіб виявлення прийомів «атаки на оточення» чи «навішування ярликів».

З вищезазначеного випливає, що контент-аналіз вимагає високого рівня експертної підготовки від дослідника, який застосовує цей метод. Звичайно, результати якісного контент-аналізу телевізійних новин, що здійснюється експертами «Телекритики» [3] викликають повагу, хоча й позначені достатньою суб'єктивністю. Тому, враховуючи те, що цільовою аудиторією публікацій є колеги-науковці, завершу її кількома порадами щодо застосування контент-аналізу для дослідження політичного маніпулювання.

Слід чітко обмежувати вибірку досліджуваних носіїв, їх тип (наприклад, 4 міські газети, випуски за 01–03.2002, 04–06. 2006; друкована агітаційна продукція топ-5 політичних партій, що потрапили до міської ради у 2010 році, тощо).

Моніторинг ЗМІ вимагає знання «порядку денного» за досліджуваний період: які інформаційні приводи мали місце? Яким чином вони відобразилися у текстах/зображеннях?

Потрібно окреслювати коло суб'єктів, які формують предмет аналізу (наприклад, В. Ющенко, Ю. Тимошенко, В. Янукович).

Необхідно виділяти ключові слова, фрази які служитимуть індикаторами («ніхто», «всі», «завжди», «ніколи», «зрадники», «бандити» тощо). За можливості, потрібно обробляти їх за допомогою відповідних програм.

Слід означити адресата та реципієнта повідомлень, а також визначитися із тим, хто саме з суб'єктів маніпулювання становить для вас дослідницький інтерес.

Потрібно визначити, які прийоми маніпулювання будете аналізувати.

Список використаних джерел

1. *Викентьев И.Л. Приемы рекламы и Паблик Релейшинз [Текст] / И.Л. Викентьев. – М.: ТРИЗ-Шанс, 1995. – 227 с.*
2. *Етимиан Л.Г. Современные технологии политической манипуляции в избирательном процессе в постсоветской России / дис.. к. політ. н. – М., 2009. – 27 с.*
3. *Моніторинг політичних технологій у медіа, Моніторинг політичного попультізму та брехні та інші проекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: telekritika.ua.*
4. *Чекмишев О. Перегони з тінню. Маніпулювання свідомістю та моніторинг засобів масової комунікації [Електронний ресурс]/ – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n40texts/chekmyshev.htm>.*

Ірина ДОБРЖАНСЬКА

*Науковий керівник – д. політ. н., проф.
Ротар Н. Ю.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Теоретико-методологічні проблеми визначення суті національного механізму формування гендерної рівності

Тривалий час вважалося, що гендерна рівність як мета реалізації гендерної політики може бути досягнута шляхом надання жінкам і чоловікам однакових можливостей, насамперед тому, що це принесе однакові для них результати. Однак було з'ясовано, що однакове ставлення не обов'язково призводить до рівних для чоловіків та жінок результатів. Тому сьогодні гендерна рівність як результат гендерної політики означає, що для досягнення рівних результатів для жінок і чоловіків необхідно використовувати справедливе ставлення до жінок і чоловіків. Щоб забезпечити гендерну справедливість, необхідні спеціальні заходи для компенсації історичних і соціальних упущень, невідповідного положення, які заважають жінкам і чоловікам займати рівні позиції в систе-

мі соціально-політичних та економічних відносин. Гендерна справедливість веде до гендерної рівності, яка означає, що жінки і чоловіки мають однаковий статусом і становище. Такий підхід до формування гендерної політики акумулюється у Національних механізмах забезпечення гендерної рівності. Проте, незважаючи на активне використання цієї категорії у більшості документів міжнародного та національного рівнів, до сьогодні однозначно не визначено його змістовне навантаження.

Насамперед, категорія «національний» передбачає певну територіальну визначеність чи локалізацію в межах певної країни, що за міжнародну. Водночас, окремі положення міжнародно-правових документів припускають взаємодію державних інститутів, що здійснюють свою діяльність у сфері забезпечення гендерної рівності з аналогічними структурами міжнародних організацій, зокрема з відповідними структурами ООН. Крім того, передбачається, що держава повинна звітувати про свою діяльність у сфері гендерної політики, що також може бути розцінено як елемент національного механізму. Отже, категорія «національний» визначає територію або країну, на яку поширюватиметься створюваний механізм забезпечення гендерної рівності. Щодо категорії «механізм», то у сфері формування та реалізації державної політики він передбачає сукупність взаємопов'язаних елементів, які автономно один від одного не можуть не тільки ефективно діяти, але й неспроможні утворювати цілісну систему, здатну виконувати функцію із забезпечення гендерної рівності [3, с. 54].

Відповідно, національний механізм є системою структур політичного управління та практичних заходів держави, спрямованої на впровадження гендерного підходу в усі сфери політики і розв'язання гендерних проблем суспільного життя. Національний механізм по досягненню гендерної рівності не можна зводити лише до наявності структурних підрозділів в апаратах виконавчої та законодавчої гілок влади, оскільки він є, перш за все, системою – цілісною сукупністю державних органів, інститутів, установ і організацій. Отже, для національного механізму з досягнення гендерної рівності як системи базовою є ознака цілісності, яка утворюється взаємодіючими частинами, досить часто різноякісними та різнорівневими, проте сумісними в межах політичного механізму.

У сенсі формування та реалізації державної політики «національний механізм» може інтерпретуватися у вузькому та широкому сенсах: (1) у вузькому розумінні формування національного механізму зводиться до створення будь-якого інституту при одному державному органі або інститутів при кількох державних органах; (2) у широкому розумінні національний механізм уявляється єдиною системою державних органів та створених при них інститутів. Однак і перший, і другий підходи передбачають можливість вимірювання національних механізмів забезпечення гендерної рівності. Наприклад, Опитувальник щодо збору інформації та даних на підтримку проведення в період з червня по

вересень 2009 р., регіональних досліджень щодо національних механізмів досягнення гендерної рівності, поширений Департаментом ООН з економічних і соціальних питань в рамках діяльності Відділу щодо поліпшення становища жінок спільно з п'ятьма Регіональними комісіями ООН серед держав-членів ООН містить таке визначення терміна «національні механізми досягнення гендерної рівності»: «Національний механізм досягнення гендерної рівності включає державні органи та установи (законодавчі, виконавчі та судові органи влади), а також незалежні, підзвітні та консультативні органи, спільна діяльність яких визнається всіма зацікавленими в даній проблематиці особами як механізм досягнення гендерної рівності. Національний механізм досягнення гендерної рівності включає: національний механізм щодо підвищення ролі жінок в уряді (міністерства, департаменти, відомства); міжміністерські органи (робочі групи, комісії тощо); консультативні та дорадчі органи; Омбудсман з питань гендерної рівності; спостерігачі з питань досягнення гендерної рівності; Парламентські комітети» [2]. Відповідно до «Положення з питання про національні механізми забезпечення рівності між жінками і чоловіками», механізм забезпечення рівності між статями є урядовим інститутом, а в окремих випадках парламентською структурою, створеною з метою сприяння підвищенню ролі жінки та використанню жінками своїх прав у повному обсязі [1]. Слід зауважити, що до сьогодні в міжнародно-правових документах поняття «національний механізм по досягненню гендерної рівності» офіційно не закріплений, оскільки прийняття міжнародно-правових документів у сфері гендерної рівності було викликано насамперед необхідністю розширення прав і можливостей жінок. Ця обставина закріпила функціональні обов'язки держав по створенню національних механізмів поліпшення становища жінок, що розв'язувало проблему досягнення гендерної рівності всебічно та комплексно.

Зважаючи на відсутність однозначного тлумачення поняття «національний механізм забезпечення гендерної рівності» як на рівні міжнародно-правових документів, так і на рівні національних законодавств країн, що формують такий механізм, доводиться керуватися існуючим правовим визначенням національного механізму щодо поліпшення становища жінок, який розуміється як певна державна структура, націлена на захист інтересів жінок при виробленні соціальної політики та під час практичної реалізації. Проте таке розуміння сутності національного механізму не визначає її конкретні складові, форми і методи взаємодії, а також підходи до заснування національних механізмів при державних органах. На нашу думку, національний механізм гендерної рівності є частиною державного механізму, що забезпечує виконання державою функції щодо реалізації основних прав та свобод людини і громадянина по забезпеченню рівних прав і рівних можливостей між жінками та чоловіками. Разом з тим невірним є зведення національного механізму гендерної рівності тільки до системи державних органів, оскільки національний механізм по досягнен-

ню гендерної рівності має не тільки інституційний, а й інші виміри. Видається, що національний механізм гендерної рівності має чотири виміри: правовий, інституційний, змістовний та освітньо-просвітницький.

Список використаних джерел

1. *Руководство по вопросу о национальных механизмах обеспечения равенства между женщинами и мужчинами и Планы. Основополагающие принципы создания и применения национальных механизмов обеспечения равенства между женщинами и мужчинами и примеры позитивного опыта. (Страсбург, 15 декабря 2001г. EG (2001) 7, подготовлено Джорджией Тестолин, экспертом-консультантом) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.coe.int/t/r/human_rights/%5Brus_docs%5D/%5BEquality_docs%5D/Rukovod.asp.*
2. *Укрепление национальных механизмов достижения гендерного равенства и расширения экономических прав и возможностей женщин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.un.org/womenwatch/daw/TechnicalCooperation/docs/QUESTIONNAIRE_NatMech%20\(Russian\).pdf](http://www.un.org/womenwatch/daw/TechnicalCooperation/docs/QUESTIONNAIRE_NatMech%20(Russian).pdf).*
3. *Шведова Н. А. Женщины в Канаде: как действует механизм гендерного равенства [Текст] / Н. А. Шведова // Женщина в российском обществе. – 2008. – № 2. – С. 53–80.*

Ольга КАТЬКО

*Научный руководитель – докт. пол. н.,
проф. Ватиль В. Н.*

*Гродненский государственный
университет им. Я. Купалы*

СМИ как канал воздействия на избирателей: дискурсивный подход

Широкие возможности использования СМИ в политической борьбе порождают необходимость изучения механизмов, политико-технологических приемов, способов воздействия на электорат. В периоды обострения политической конкуренции СМИ в руках различных политических групп становятся каналом не столько оперативного и объективного информирования аудитории, сколько средством воздействия на массовое сознание.

Основным средством воздействия СМИ на массовое сознание является язык. Сегодня язык медиа стал объектом междисциплинарного исследования (М. Н. Володина, И. М. Кобозева, А. А. Леонтьев). По мнению М. Н. Володиной, «СМИ создают определенную текстуально-идеологизированную «аудио-иконосферу», в которой живет современный человек и которая служит четкой концептуализации действительности. Именно сфера массовой коммуникации способствует тому, что общество выступает как «генератор социального гип-

ноза», попадая под влияние которого мы становимся согласованно живущей ассоциацией, именно в СМИ наиболее отчетливо проявляется воздействующая функция языка [5].

В век информационных технологий СМИ называют «четвертой властью», «ареной политической борьбы», «инструментом политического PR». Сегодня можно однозначно утверждать, что личные встречи с избирателями, выпуск рекламной продукции, информационных листовок не принесут должного результата без работы со средствами массовой информации, основными типами которых являются печать, радио, телевидение и Интернет. Каждое из этих средств обладает особыми технологическими возможностями передачи информации от кандидата к общественности, осуществления политической коммуникации.

Политическая коммуникация – речевая деятельность, ориентированная на пропаганду тех или иных идей, эмоциональное воздействие на граждан страны и побуждение их к политическим действиям, для выработки общественного согласия, принятия и обоснования социально-политических решений в условиях множественности точек зрения в обществе [2, с. 2]. Политическая коммуникация изучается в рамках политической лингвистики, где важную роль играет дискурсивный подход к изучению политических текстов. Т.е. каждый текст рассматривается в контексте политической ситуации, в которой он создан, в его соотношении с другими текстами, с учетом целевых установок, политических взглядов и личностных качеств автора, специфики восприятия этого текста различными людьми [2, с. 7–8]. Изучению политического дискурса в СМИ посвящены работы Е. И. Шейгал, Е. З. Демьянкова, А. П. Чудинова, Д. Б. Гудкова и др. Политический дискурс понимается как общение, основная интенция которого – борьба за власть [3].

Рассматривая речь политиков в СМИ в контексте предвыборной кампании, необходимо учитывать цель кандидатов – набрать как можно большее количество голосов и как итог одержать победу на выборах, получить доступ к власти. Для этого необходимо создать благоприятный имидж кандидата, более привлекательный, чем у конкурентов, показать «масштаб» личности на страницах газет, на телевидении. Решение данных проблем поручается опытным пиар-менеджерам, имиджмейкерам. Чтобы донести до избирателей положения своей программы, идеи партии и т. д., необходима подготовка качественных речей, способных повлиять на электорат. Авторство речей не всегда принадлежит говорящему. В политическом дискурсе «автором текста обычно считается тот, кто берет на себя ответственность за него» [2, с. 74]. Многие тексты для выступлений пишутся специалистами – спичрайтерами. Учитывается характер целевой аудитории: будет ли выступление ориентировано на ветеранов, малообеспеченных людей или предпринимателей, на молодежь или пенсионеров и т.д. Важную роль в политическом дискурсе играют

так называемые «иконические жесты»: позы, мимика, телодвижения. Также в СМИ используются различные методы дискредитации соперников, «грязные технологии».

Рассмотрим типичные методы воздействия на избирателей, используемые в СМИ.

Навешивание или наклеивание ярлыков. Например, приватизатор, железный дровосек, Господин Ваучер (о А. Чубайсе), Наш Че, Кремлевские брови (о Черномырдине), Товарищ Уточкин (о Г. Селезневе).

Эффект присоединения. Присоединение к значимым символам (выступление на фоне символов государства, лозунгов своей партии); присоединение к знаменательным событиям (позирование перед телекамерами на праздниках, спортивных мероприятиях); присоединение к массе (выступления Билла Клинтона в ресторанах быстрой еды), присоединение к прошлому (Сторонники Г. Зюганова апеллировали к стабильности советского периода, сторонники Б. Ельцина пугали возвратом продовольственных карточек и террора) [4].

Использование стереотипов. Когда журналисты и политики апеллируют таким понятиям, как олигарх, коммунист, путинец, американец и т.д., они не имеют в виду конкретных индивидов, а образы, отложившиеся в сознании избирателей, на которых у них выработалась определенная реакция. Также это отложившиеся в массовом сознании стереотипы холодная война, однополярный мир, империя зла.

Использование утвердительных заявлений. Распространение достоверных и недостоверных утверждений, представленных в качестве самоочевидных фактов, не требующих доказательств.

Использование оценочной лексики. Это употребление метафор, соотнесенных с определенными смыслами, символами, созвучными массовому сознанию: политическое землетрясение, дубина власти, бегство от рубля.

В связи с новыми политическими и экономическими реалиями появляются неологизмы, происходит трансформация слов, образование новых словосочетаний: ваучеризация, взяточность закона, деприватизация, кингмейкер, дерьмократия.

Использование простонародных слов. Часть избирателей идентифицирует себя с политиками, говорящими на простонародном языке.

Изучением методов воздействия на электорат посвящены работы как лингвистов и языковедов, так и социологов, психологов. В.П. Шейнов выделяет следующие методы воздействия, используемые СМИ: «определение», «довлеющая всеобщность», «рекомендация», «подтасовка карт», «перенос», «свое ребята», «вместе со всеми» [4, с. 370].

В теледискуссиях применяется множество психологических уловок: «вопрос-суждение», «неудобный вопрос», «ошарашивание оппонента», «ссылка на известные личности», «использование оскорбительных слов», «занижение ранга оппонентов» и т.д. [4, с. 374–375].

Богатый материал для изучения политико-технологических приемов, способов воздействия на электорат предоставляют современные избирательные циклы Беларуси, Украины, России. В частности, в Республике Беларусь состоялись выборы президента-2010, которые обеспечили нас широким спектром публикаций в печати и Интернете, выступлений на радио и телевидении. Анализ данного материала позволит построить дискурсивную модель осмысления стратегий борьбы за власть.

Список использованных источников

1. *Словарь современного жаргона российских политиков и журналистов / Моченов А. В., Никулин С. С., Ниясов А. Г., Савваитова М. Д. – М. : Олма-Пресс. 2003. – 131 с.*
2. *Чудинов А. П. Политическая лингвистика / А. П. Чудинов. – М. : Флинта, Наука. 2008. – 256 с.*
3. *Шейгал Е. Семиотика политического дискурса / Е. Шейгал. – М. : Гнозис. 2004. – 328 с.*
4. *Шейнов В. П. Психология лидерства, влияния, власти / В. П. Шейнов. – Мн: Харвест, 2008. – 656 с.*
5. *Язык СМИ как объект дисциплинарного исследования / под. ред. Володиной М. Н. М. : МГУ. 2003*

Миколай ВАТЫЛЬ

*Научный руководитель – д. пол. н.,
проф. Решетников С. В.*

*Белорусский государственный
университет*

Государство и суверенитет: опыт персонологического анализа

На сегодняшний день в условиях глобальных политических и социальных трансформаций понятие государственного суверенитета вызывает живой интерес у политологического научного сообщества [см. 1]. Это обусловлено тем, что влияние современных глобальных политических процессов на государство приводит к возникновению таких явлений, как «ограниченный», или «относительный» государственный суверенитет, где публичная власть в пределах государственных границ в силу выше обозначенных причин не является властью суверенной в полном смысле, т. е. верховной внутри страны и независимой в международных отношениях. Для более продуктивного анализа понятия государственного суверенитета мы обратимся к творчеству выдающегося

государственного мыслителя, правоведа, философа И. А. Ильина (1883 – 1954). Актуальность данного персонологического выбора обусловлена тем, что научное творчество ученого отразило в себе влияние на государственный суверенитет глобальных политических трансформаций первой пол. XX в. как в России, так и в западноевропейских государствах.

И. Ильин определяет государственный суверенитет как возможность государства самому «устраиваться и переустраиваться независимо от согласия других государств, одним своим самостоятельным решением» [2, с. 124]. Власть каждого государства в своих пределах является верховной. Государство не получает свою власть ни от какого другого авторитета, а самостоятельно создает правовые нормы, на основе которых происходят процессы государственного строительства и управления. Государственная власть не признает на своей территории никакой другой власти, способной сопротивляться или уклоняться от властных предписаний. В межгосударственных отношениях государство может подчиняться решениям других субъектов международного права в порядке исполнения обязательств, взятых на себя по свободному договорному отношению, если это не касается вопросов внутреннего государственного устройства. Первоосновой суверенитета, по И. Ильину, является сильная государственная власть. «Слабая власть – не власть, а самообман и обман» [3, с. 50]. Сильная власть – это не власть тоталитарного, бюрократического или полицейского государства, стремящегося контролировать все сферы жизнедеятельности общества, воздействуя на граждан через принуждение и насилие. «Сила власти есть прежде всего ее духовно-государственный авторитет, ее уважаемость, ее признаваемое достоинство, ее способность импонировать гражданам... Принуждение бывает необходимо; но оно есть лишь техническое подспорье или условно-временная замена истинной силы» [4, 318]. Сильная государственная власть легальна и легитимна. Посредством правовых норм и предписаний государство устанавливает свой авторитет через правосознание граждан. Правосознание, по И. Ильину, это не слепое следование букве закона, формализованной в нормативных актах, а стремление к сущности права и к его цели – общественному благу. И чем более развитым и сильным правосознанием обладают граждане государства, тем более суверенным оно является. Разновидностью правосознания является государственный образ мысли, при котором гражданин осознает свою политическая принадлежность к данному государству, добровольным свободным решением принимает ее, вменяя себе публично-правовые полномочия, обязанности и запреты. Сущность государственного правосознания в том, что все его граждане помимо своих индивидуальных интересов и целей признают единый интерес и общую цель с государством. Через это утверждается авторитет государства и проводимой им политики. И. Ильиным формулируются три положения (аксиомы) правосознания: закон духовного достоинства; закон автономии; закон взаимного признания.

Из аксиом правосознания Ильиным выводятся аксиомы власти:

- Верховенство права – государственная власть может осуществлять только на основании правового полномочия;
- Единство, неделимость и верховенство государственной власти в пределах каждого политического союза;
- Государственная власть должна осуществляться лучшими людьми (элитой), обладающими для этого соответствующими качествами и прошедшими качественный отбор;
- Общность интересов субъектов политического процесса – никакая партия не может осуществлять государственную власть исходя из интересов одного класса или группы людей.

Сильная государственная власть – это в первую очередь власть, которая может всесторонне использовать свой экономический, технический, интеллектуальный, духовный потенциал, мобильно и быстро перераспределяя ресурсы, исходя из внешних и внутренних запросов проводить гибкую внешнюю политику, активно взаимодействовать с международными организациями. И. Ильиным формулируется ряд признаков сильной государственной власти:

- правовая основа государственной власти – власть оформлена через право, осуществляется по праву и при помощи права;
- совмещение принципов построения государства как корпорации (когда каждый участник ее есть полномочный член целого, решающий о своем участии в корпорации, о ее целях и задачах) и как учреждения (цель и задачи учреждения устанавливаются с самого начала учредителем);
- сочетание принципов централизации и децентрализации;
- предотвращение бюрократизации государственного аппарата за счет формирования политико-административной элиты.

Таким образом, И. А. Ильин, через понятие сильной государственной власти формирует ту идейную базу и основополагающие принципы, на основе которых строится государственный суверенитет, являющийся, наряду с территорией и населением, основным признаком государственного союза.

Список использованных источников

1. *Грачев Н. И. Суверенитет как феномен Верховной Власти // Закон и право. – 2007. С. 3–5; Моисеев А. А. Критика концепции относительного государственного суверенитета // Московский журнал международного права. – 2007. № 13. С. 16–32; Макуев Р. Х. Несостоятельность идеи «ограниченного» суверенитета // Государство и право. – 2008. – № 9. С. 23–29; Мусихин Г. И. Концептуальная неоднозначность понятия «суверенитет» // Общественные науки и современность. – 2009. – № 3. – С. 64–74.*
2. *Ильин И. А. Собрание сочинений: В 10 т. Т. 4/ Сост. и коммент. Ю. Т. Лисицы. – М.: Русская книга, 1994. – 624 с.*

3. Ильин И. А. *Основы государственного устройства. Проект Основного Закона России.* – М.: «Рарог», 1996. – 160 с.
4. Ильин И. А. *Наши задачи. Историческая судьба и будущее России. Статьи 1948–1954 гг. В 2 т. Т. 1.* – М.: МП «Рарог», 1992. – 344 с.

Микола ПКУЛА

Науковий керівник – д. пол. н., проф.

Денисенко В. М.

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

Особа і держава: проблеми взаємовідносин в історії політичної думки

Проблема взаємовідносин держави і особи з'явилася в епоху зародження перших держав і відгоді не втрачає своєї актуальності. Еволюція держави завжди йшла в ногу з розвитком суспільства, яке було необхідним атрибутом для становлення особи як автономного суб'єкта права. Питання взаємовідносин особи і держави досить широке і вивчається рядом суміжних дисциплін таких, як філософія, філософія права, політологія, політична психологія. У ході його дослідження поступово сформувалися кілька основних підходів до розгляду даної проблеми: ідеалістична концепція взаємодії держави й особи, критичний підхід до оцінки цієї взаємодії і раціональне трактування взаємин особи і держави.

Історично першою сформувався точка зору філософів-ідеалістів. Цілий ряд положень з питання про взаємовідносини держави і особи був розроблений античними авторами. Платон, допускаючи можливість побудови ідеальної держави, її недовговічність пов'язував із вадами людської природи. З'ясовуючи зв'язок між особою та державою, Платон виходив з того, що загальне важливіше, ніж його частина. Тому на перше місце він ставив державу. Особа, за його вченням, поглинається державою, підкоряється їй. Платон проголосив принцип рівності всіх перед могутньою державою і розподіл обов'язків згідно з індивідуальними властивостями душі. Згуртованість держави, за Платоном, може бути досягнута «або переконанням, або силою» [3].

Аристотель вважав, що держава є продуктом природного розвитку, вона виникає поступово, проминаючи стадії сім'ї, поселення, держави. Людина за своєю природою прагне жити у спілкуванні з іншими людьми. Держава є вищою формою спілкування. Він гадав, що за формою це – організація певної сукупності громадян. Первинний елемент держави, у вченні філософа – це

громадянин, яким може бути людина, що наділена правом брати участь у законотворчому, дорадчому процесах і здійсненні судової влади.

І. Фіхте визнавав державу найбільш повним вираженням людського «я», вищим емпіричним проявом людської особистості. В «Основних рисах сучасної епохи» І. Фіхте писав: «Абсолютна держава за своєю формою є штучною установою, завдання якої – спрямувати всі індивідуальні сили на життя роду і розчинити їх в останній, тобто дати... формі ідеї зовнішню реалізацію і вираз в індивідуума» [5]. У Г.В. Гегеля є, з одного боку, індивід, громадянин, а з іншого боку – держава, тому існує органічно цілісна воля державно-організованого народу, що включає в себе волю окремих індивідів і сфер народного життя. Відправний пункт кантівського аналізу – тлумачення природи суспільного договору в контексті автономії волі індивідів як моральних суб'єктів. Перша й головна умова договору, що укладається – зобов'язання будь-якої утвореної організації зовнішнього примусу (чи монархічної державності, чи політично-поєднаного народу) визнавати в кожному індивідуумі особу, яка без всякого примусу розуміє обов'язок не робити іншого знаряддям для досягнення своїх цілей і здатної даний обов'язок виконати.

Отож, ідеалістична концепція взаємодії держави й особи виходить з того, що держава сама по собі є просторово найбільшою і внутрішньо всеосяжною формою організованої солідарності між людьми. Навіть найбільш жорстокі форми державного гноблення зазвичай виправдовуються міркуваннями про користь і потреби усього народу. Сприяючи зростанню солідарності між людьми, держава облагороджує і підносить людину. Вона дає їй можливість розвивати кращі сторони своєї природи і досягати ідеальних цілей. В облагороджуванні і піднятті ролі людини і полягає істинна сутність й ідеальна природа держави – це основний постулат ідеалістів-державників.

Критичний підхід до сутності держави обумовив другий підхід до аналізу взаємовідносин держави і особи таких філософів, як Т. Гоббс, Ф. Ніцше, Л. Толстой та ін. Для них держава – безжальний деспот, який гнобить і губить людей, чудовисько, той звір Левіафан, як його прозвав Т. Гоббс, який поглинає людей цілком, без залишку [1]. Т. Гоббс вбачав основу держави у розумному прагненні людей до самозбереження та безпеки. Для загального блага люди, вважав Т. Гоббс, повинні домовитися між собою відмовитися від своїх прав в ім'я миру і збереження життя і об'єднатися разом для виконання угоди, що відбулася [1]. Л. Толстой висловлював свою огиду до держави: у ній він бачив тільки організоване і монополізоване насильство. Назви рубрик в одному з розділів книги «Шлях життя» говорять самі за себе: «У чому брехня і обман вчення про державу», «Забобон нерівності, що виокремлює людей уряди, як особливих, із середовища решти народу», «Держава, заснована на насильстві» [4]. Український мислитель Б. Кістяківський також стверджував, що держава – це несправедливі війни, що ведуть до підкорення та поневолення слабких і не-

великих народностей великими і могутніми націями. Вона завжди ґрунтується на силі, і її вона ставить вище за все. Будучи втіленням сили, вона вимагає від усіх схилання перед нею [2].

Раціональні трактування взаємин інтересів особи і держави набули розвитку у XIX ст. Зокрема, Б. Констан розумів індивідуальну свободу як щось саме по собі цінне і разом з тим відмінне від політичної свободи. Він вказував на представницький лад, на розподіл влади, що врівноважують одне одного, на розвиток громадської думки. У його творах ставиться питання про межі державної влади, при вирішенні якого Б. Констан уникає спрощеного підходу: все віддати державі або все надати особистості. Мислитель переконаний, що свобода особи може бути реалізованою тільки завдяки праву. Підсумком свободи нових народів, на думку Б. Констана, є особисті права. З огляду на це соціальна роль держави полягає в забезпеченні особистої свободи людей, а політична влада, як уособлення політичної свободи, повинна бути обмеженою. Вона не поширюється на особисте життя людей, оскільки держава має сприяти розвитку свободи індивіда.

Дж. Мілль вважав, що принцип досягнення особистого щастя може спрацьовувати, якщо тільки він нерозривно, органічно пов'язаний з ідеєю необхідності узгодження інтересів не тільки окремих осіб, але і соціальних інтересів. Він ні в якому разі не отожднює індивідуальну свободу з самочинністю, вседозволеністю й іншими асоціальними речами. Говорячи про свободу індивідів, варто мати на увазі долучених до цивілізації людей, окультурених, що досягли помітного рівня цивільно-морального розвитку. Свобода індивіда, приватної особи, за Дж. Міллем, є первинною по відношенню до політичних структур та їх функціонування. Ця вирішальна обставина ставить державу в залежність від волі і вміння людей створювати й налагоджувати нормальне людське співіснування.

Отож, особа і держава протягом практично всіх історичних епох перебували в центрі уваги вчених. Пошук оптимальних моделей відносин держави й особи завжди представляв собою складну проблему. Характер взаємин держави й особи був найважливішим показником стану суспільства, його цілей та перспектив, а соціальна активність – наочним чинником досягнення суспільством зрілості і здатності забезпечити автономію особи. На думку сучасних науковців, у контексті розв'язання цієї проблеми потрібно враховувати, що моделі відносин держави й особи значною мірою залежать від характеру суспільства, типу власності, рівня економіки, розвиненості демократії, культури, інших об'єктивних умов. Але багато в чому вони визначаються також владою, законами, правлячими елітами, тобто суб'єктивними факторами, в поєднанні з діючими тенденціями суспільного розвитку. Одних здібностей для свободи і відстоювання своїх прав недостатньо, необхідні й відповідні умови.

Список використаних джерел

1. Гоббс Т. Сочинения в 2-х томах / Т. 2 / Т. Гоббс. – М. : 1991. – С. 6.
2. Кистяковский Б. А. Социальные науки и право. Очерки по методологии социальных наук и общей теории права / Б. А. Кистяковский. – М.: 1906. – С. 552 – 592.
3. Платон. Государство // Сочинения: В 3 т. / Т. 3. / Платон. – М. : 1971. – С. 327.
4. Толстой Л. Н. Путь жизни / Л. Н. Толстой. – М., 1993. – С. 211.
5. Фихте И. Г. Сочинения в 2-х томах / Т. 1. / И. Г. Фихте. – СПб., 1993. – С. 503–504.

Наталія КРИВОРУЧКО

*Наук.керівник – к. іст. н.,
проф. Марчук В. В.*

*Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника*

Громадянин як стан самосвідомості

Трансформаційні процеси у країнах Центральної та Східної Європи, що у кінці ХХ ст. стали на шлях побудови демократії, свідчать про досі невизначений характер ролі і місця громадянина у суспільстві та державі. Із загальносвітовою динамікою демократичних перетворень, рухом за права людини, усвідомленням громадянами своєї соціальної ваги, ростом потреби внутрішньої волі й самореалізації, актуальною повсталала проблема формування нового типу мислення та самосвідомості.

Актуальність дослідження пов'язана, насамперед, з формуванням змісту і напрямків реформування сучасного українського суспільства, пошуку оптимальних моделей трансформації мислення громадян України у контексті сучасних глобалізаційних викликів.

Проблеми громадянської культури та громадянського мислення впродовж ХХ та на початку ХХІ ст. турбують вчених, тому й знайшли відображення у працях українських та російських психологів та філософів: В. Андрущенко, І. Зязюна, І. Львіна, В. Кременя, Л. Сохань, В. Шинкарука, Б. Ананьєва, Г. Бала, І. Беха, М. Боришевського, Л. Виготського, А. Леонтєва, С. Рубінштейна й інших. Крім вітчизняних дослідників, широким колом питань, пов'язаних з категоріями «громадянин» займаються зарубіжні вчені: психологи, філософи, культурологи, політологи та ін.

Особистість, що ідентифікує себе з певною державою та етнокультурною системою, бере участь у процесах державотворення (зокрема, у виборах, референдумах, плебісцитах), здатна свідомо дотримуватись норм і приписів держа-

ви, відповідати за власні рішення і вчинки, адекватно інтерпритувати правове поле, позбавлена релігійного чи будь-якого іншого фанатизму, можемо назвати громадянином [3, 155].

Поняття «громадянства» після Великої Французької революції, тобто після безпосередньої імплементації його державою, розвинулося саме з поняття «самовизначення», що його запровадив Ш. Монтеск'є. Громадяни бажають зорганізувати своє мирне співіснування відповідно до принципів, з якими згодні всі, оскільки ці принципи становлять однаковий інтерес для більшості [20, 83]. Саме тому громадянську спільноту утворюють відносини взаємного визнання і, з огляду на ці стосунки, кожний громадянин може сподіватися на те, що його поважатимуть інші як особу вільну і рівну собі.

Створення правового поля для закріплення прав громадян та загального розуміння характеру цих прав і свобод має величезне значення для повного виконання своїх зобов'язань перед державою. Саме тому людство задекларувало свої прагнення визнати гідність людини найвищою соціальною цінністю [2].

Статус громадянина встановлюється передусім тими демократичними правами, які індивід свідомо пред'являє щодо порядку зміни свого власного матеріального правового статусу. В контексті цього вибору, можемо виділити різні типи громадянства, що характеризуються набором ментальних, психологічних та соціальних ознак. У цьому контексті є сенс говорити про «громадянина Швейцарії», «громадянина Німеччини», «громадянина Великобританії» чи навіть США. На протигагу вищезначеним типам, можна назвати тип, що здавалось би, відійшов в історичне минуле – «громадянин Радянського Союзу».

Що ж приводить тоді до розмежування соціально благополучних країн, де громадянин відчуває себе соціально захищеним у правовому, соціальному, політичному полі, і неблагополучних країн, громадяни яких пристосовуються до державного режиму, нехтуючи своїми цінностями, правами і свободами?

По-перше, це наявність правового поля – створеного і гарантованого як державою (на рівні ненасильницької сили у вигляді контрольних органів), так і суспільством (громадянським визнанням і дотримання встановлених правових норм). По-друге, це почуття відповідальності за власні дії та їх результати. Суть як соціальної, так і особистої відповідальності полягає у визнанні того, що актуальні проблеми повинні постійно взаємодіяти з моральними, перевірятися останніми. По-третє, наявність у громадян мінімально необхідних знань про те, що відповідає його власним інтересам, який політичний вибір дозволяє йому заезпечувати інтереси інших. На основі цілісного бачення, громадяни можуть вимагати від своїх представників у парламенті звітності у забезпеченні їх прав та інтересів [1].

Опираючись на вищесказане, визначимо основні семантичні ознаки поняття громадянин. Тут можна виділити такі основні складові:

Перше – це ідентифікація, як самосвідомість та співвіднесення себе з певною нацією, в межах держави чи території проживання.

Друге – це обов'язок як нормативна категорія, що регламентує соціальні обов'язки, які повинен виконувати індивід у силу суспільної необхідності; це органічна необхідність, що узгоджує особисті й суспільні інтереси.

Третя складова – відповідальність, тобто – готовність суб'єкта відповідати за вчинені дії та їх наслідки. На конференції «Що таке свобода слова?», яка нещодавно відбулася в Києві, відомий російський журналіст Володимир Познер сказав, що громадянином є особистість, яка в першу чергу бере на себе відповідальність. Безвідповідальна людина, що репрезентує рабську свідомість.

Громадянин Німеччини, Франції, Бельгії і т. д. виступає творцем, креатором дотримання правового поля, усвідомлено спрямовує свої дії на самореалізацію в межах тієї правової традиції, що склалась. Відповідно, дотримуючись норм закону, громадянин твердо переконаний не лише у своїй захищеності з боку держави, але й з боку інших громадян, що є елементами цього ж правового поля. Складається логічний ланцюжок: громадянин виконує закон – знає: поки він дотримується вимог суспільства, його права гарантовані, гідність і незалежність захищені «стінами закону», усередині яких особистість, озброєна його точним знанням, може почуватися вільно і спокійно.

Таким чином, суть явища «громадянство» чітко розмежовує основні поняття правового зв'язку індивіда з державою від понять самоусвідомленого члена суспільства, здатного брати на себе відповідальність за прийняті рішення, вмотивовано дотримуватись законів та приписів держави. Для українського простору на часі актуальною та гострою проблемою стоїть питання відсутності громадянина як самосвідомої, ініціативної особистості, котра здатна відповідати не лише за власні прийняті рішення, але й шляхом критичної оцінки та постійного аналізу суспільно-політичних процесів, що відбуваються у країні, делегувати свої повноваження предстаникам народної волі. У зв'язку з цим, на нашу думку, іституційний, функціональний і життєзабезпечуючий шлях до становлення громадянина як стану самосвідомості проглядається в орієнтації на європейську та американську модель. Довіра до себе, до своєї держави та співгромадян; ініціативність та самореалізація; відчуття обов'язку та глибока мотивація до виконання законів можуть стати першими кроками на шляху становлення громадянства у пострадянських державах.

Список використаних джерел

1. Головаха Е. И., Бекешкина И. Э., Небоженко В. С. Демократизация общества и развитие личности: От тоталитаризма к демократии / Е. Головаха, И. Бекешкина, В. Небоженко. – К., 1992. – 230 с.
2. Європейська конвенція про громадянство. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_004
3. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студентів вузів. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.

Наталія МЕЛЬНИКОВА

*Науковий керівник – к. філ. н., доц.
Поліщук М. В.*

*Львівський національний університет
імені І. Франка*

Взаємодія масової і міфологічної свідомості

Досліджуючи політичний процес як сукупність дій різних акторів, що послідовно розгортається в часі, не можемо проминути питання ірраціонального чинника діяльності політичних акторів.

В окресленому дослідницькому полі особливо значущою вважаємо проблему взаємодії масової та міфологічної свідомості. Ці два типи свідомості функціонують в різних вимірах, проте активно взаємодіють. Перш ніж визначити характер цієї взаємодії, зокрема в умовах сучасного інформаційного суспільства, визначимо значення кожного з понять.

Під впливом індустріалізації в економіці та лібералізації політичного життя в XIX ст. руйнується усталена віками ієрархічна впорядкованість станового суспільства і виникає масове суспільство. З цього приводу влучно висловилося Е. А. Астахова: «На певному етапі розвитку суспільство стає масовим. Всі його члени є електоратом, платниками податків, складають трудовий ресурс, виступають аудиторією ЗМІ. Вони рівні перед законом, володіють тими ж правами і свободами» [1, с. 111]. Поширені в суспільстві норми і стилі життя все частіше зводяться до єдиного зразка, прив'язуються до референтної групи «багатих і знаменитих». Потужним масотворчим чинником виступають ЗМІ, формуючи більш менш однорідне інформаційне поле суспільства і нав'язуючи його реципієнтам стереотипи масової культури.

В таких умовах цілком закономірно виникає «шаблонна, деперсоналізована свідомість рядових громадян розвинутого індустріального суспільства – масова свідомість» [4].

Аналізуючи масову свідомість в дії можна провести паралель з психологічним феноменом натовпу. Ефект натовпу виникає в таких умовах: скупченість людей на обмеженій території, відносна тривалість спільного перебування і його емоційна насиченість, швидке емоційне зараження тощо. Тоді індивід потрапляє під вплив емоційного імпульсу оточення, втрачає здатність раціонально-критичної рефлексії і чіткого усвідомлення ситуації, зосереджується на емоційно-образному сприйнятті, спадає рівень його особистої відповідальності. В результаті утворюється знеособлена сукупність піддатливих маніпулятивним впливам осіб, що цілковито підпадають під дію емоційних вражень.

Чи не такою ж часто виступає аудиторія мас-медій? Описаний процес творення маси проходить на фізично обмеженій території. Проте інформатизація

суспільного життя дає змогу подолати це обмеження. ЗМІ провокують ситуацію масовості в інформаційному полі і породжують віртуальну масу незалежно від її фізичного розташування в просторі. Віртуальна маса має здатність зростати до гігантських розмірів, адже ЗМІ охоплюють практично все суспільство і є єдиною можливим засобом впливу на це суспільство і, що теж дуже важливо, засобом внутрішньої комунікації суспільства.

Окрім масштабу, масова свідомість сформована ЗМІ відрізняється від свідомості натовпу інституалізованим і постійним характером. Лідери натовпу пробуджують потрібні емоції і стимул до негайних дій. Тоді як мас-медіа творять масову свідомість впродовж тривалого часу, формуючи в населення певні установки і стереотипи, впливаючи на їх мислення і діяльність фундаментальним чином. Одним з інструментів при цьому виступає міф.

Масову свідомість можна назвати пострефлексивною, бо в ній індивідуалізований, раціональний, здатний на критичну рефлексію суб'єкт розчиняється в загалі. Міфологічна свідомість – дорефлексивна, адже вона сформувалась на початку людської історії як свідомість недиференційованого в собі роду.

Міфосвідомість є найбільш архаїчним пластом свідомості, в сучасного індивіда вона переважно затінена раціональною свідомістю. Міфосвідомість ірраціональна, спонтанна, нерефлексивна, світоглядно цілісна (нерозділена на суб'єкт і об'єкт), емоційно-образна. Вона говорить символічною мовою. Через неї усе сприймається як очевидна істина, жива і безпосередня даність. Неважко помітити, що мас-медіа активізують міфологічну свідомість своєї аудиторії.

Мова ЗМІ близька до міфологічної по самій своїй природі. ЗМІ акцентує більше на тому, щоб вразити глядача, ніж пояснити йому суть, зманіпулювати його емоціями, ніж активізувати логічне мислення. Цей спосіб спілкування є легшим, зручнішим і психологічно комфортнішим для самого глядача (думати завжди важче, ніж піддатися емоціям), а на задоволення його потреб ЗМІ і працюють. Образність, емоційна переконливість мас-медій входить в резонанс із міфологічною свідомістю масового глядача.

Масова свідомість, отримуючи нову інформацію, швидше сприйме міфи як спрощені когнітивні схеми, що включають усталені для цього суспільства стереотипи мислення і дії, а також характерні для людської природи архетипні установки. Як писав М. Еліаде, кожен герой повторював архетипову дію, кожна війна відновлювала боротьбу між добром і злом, кожна нова соціальна несправедливість потребувала месії [3]. Ці стереотипи неусвідомлювані, тому їх активізація відбувається без контролю самої масової свідомості.

Міфи традиційно трактувалися як результат неусвідомленої діяльності і продукт вільної гри уяви. Проте зараз, коли основою публічної діяльності політика став піар, міфи часто свідомо конструюються і запускаються в комунікативне середовище піар-технологами [3].

Отож, міфологічна свідомість – дорефлексивна, масова свідомість – пост-рефлексивна. Міфосвідомість – відгук архаїчної єдності людського роду, масова свідомість – наслідок новітніх процесів деперсоналізації особистості під впливом мас-медій.

Вони належать до різних вимірів функціонування людської психіки, але активно взаємодіють. Масова свідомість актуалізує міфологічну, робить її домінуючою і сприяє прояву міфологічних компонентів – стереотипів, архетипних образів і сценаріїв. Однак, міфологічна свідомість може проявлятися і поза масовою – в мистецтві і в літературі, домінує в дитячому віці. А от масова свідомість завжди певною мірою міфологічна.

Список використаних джерел

1. Астахова Е. А. О понятиях «масса», «массовая аудитория», «массовое сознание» в контексте телевизионной рекламной коммуникации / Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. – 2009. – № 2. – С. 111–117.
2. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 130 с.
3. Гаджумов Е. Основы PR. – М.: Летопись ХХ, 2004. – Режим доступа: <http://evartist.narod.ru/text15/033.htm>.
4. Грищанов А. А. Новейший философский словарь, 1999. – Режим доступа: <http://fil.vslvar.org.ru/>.
5. Кассирер Э. Философия символических форм / Эрнст Кассирер. Том 2. Мифологическое мышление. – М.; СПб.: Университетская книга, 2001. – 280 с.

Катерина ІВОНЯК

*Науковий керівник – д. пол. н., проф.
Ротар Н. Ю.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Методологічні проблеми дослідження комунікативних механізмів формування іміджу політичного лідера

Сучасна політика, будуючись навколо політичного іміджу відповідних лідерів, має надзвичайно персоніфікований характер. Теоретична розробка проблеми іміджу потребує виявлення механізмів формування, визначення шляхів оптимізації образу, адже політичний імідж є складним явищем. Сучасні підходи до проблеми іміджу політичного лідера вирізняються інтегративністю, і спеціалісти наголошують на функціональній взаємодії лідера та соціальної групи. В інформаційному, масовому суспільстві імідж суб'єкта політичного

іміджу – це «особливого роду одиниця комунікації», повідомлення, яке створюється політиком і транслюється каналами масової комунікації для здійснення впливу на цільову аудиторію. Тому інтерес викликають механізми формування іміджу лідера, тобто система спеціально спроектованих взаємодій на свідомість виборців шляхом розміщення в ЗМІ інформаційних матеріалів, політичної реклами [2, с. 340].

Вивчаючи політичний імідж, ми неминуче стикаємось із поняттям «політична комунікація» як аспектом масової комунікації та невід’ємною складовою формування іміджу. Процес політичних комунікацій – це циркуляція політичної інформації, якою оперує політичний діяч, надаючи їй нового значення, формуючий суспільну думку, забезпечуючий процес політичної соціалізації громадян із врахуванням їх потреб та інтересів [2, с. 160].

Політична комунікація – це «процес передачі політичної інформації, завдяки чому вона циркулює від однієї частини політичної системи до іншої та між політичною системою і соціальною системою». Виділяються три основні способи політичної комунікації: 1) комунікація через ЗМІ; 2) комунікація через організацію; 3) комунікація через неформальні контакти. Особливість механізму такої комунікації в ЗМІ пов’язана, перш за все, з активністю виборців, яка полягає в тому, що вони самостійно усвідомлюють сенс звернених до них символічних повідомлень у відповідності до існуючих у них комплексів особистісних переконань та почуттів. Успіх впливу залежить від вміння комунікатора змінювати так звані пізнавальні схеми тих, кого він переконує. У зв’язку з цим головним завданням суб’єкта впливу, тобто мас-медіа, є «правильне розуміння реципієнтів та способів їх класифікації, а також пошук механізмів «вписування» в конкретні «пізнавальні схеми».

У зв’язку з тим, що значна частина населення не може аналітично опрацювати все розмаїття політичних явищ, у кожної людини утворюється спрощений образ цієї дійсності, зокрема і певного політичного інституту чи лідера. Цей образ формується поступово, він може доповнюватись та змінюватись [2, с. 273–274].

Конструювання іміджу лідера – справа вкрай складна, адже необхідно враховувати, що різноманітні соціальні групи можуть мати протилежні політичні інтереси, крім того, та або інша політична подія залежить не тільки і навіть не стільки від лідера, скільки від сили його команди та вдало обраних політтехнологів. У країнах із налагодженою виборчою системою існують спеціальні механізми створення іміджу майбутнього лідера на час виборчої кампанії. І тільки виконавши всі умови цієї кампанії, політик стає лідером в очах своїх прихильників [3, с. 35].

Імідж політика є результатом усвідомленого і цілеспрямованого конструювання його образу. Прагматичність іміджу визначається прагненням політика відповідати соціальним сподіванням мас, їх цінностям. Адже політичний

капітал є делегованою формою символічного капіталу, кредитом, заснованим на сподіваннях соціальних груп. За допомогою цього капіталу суб'єкт політичного іміджу наділяється тією самою владою, яку вони за ним визнають в подальшому [2, с. 337].

Якщо зачепити природу формування політичного іміджу, феномен масових комунікацій веде до зниження значення безпосереднього міжособистісного спілкування як середовища чи каналу створення у реципієнта символічного образу суб'єкта політичного іміджу. Значущість каналу, що використовується для передачі іміджеутворюючої інформації, пов'язана з тим, що імідж має символічну (в широкому сенсі) природу. Не викликає сумніву, що в політичних комунікаціях беруть участь різноманітні суб'єкти політичного іміджу та великі соціальні групи [2, с. 167–168].

При обміні інформацією відправник і одержувач проходять кілька взаємопов'язаних етапів – зародження ідеї, кодування й вибір каналу, передача, декодування. Завдання відправника – скласти повідомлення і використати засоби й канал для його передачі таким чином, щоб одержувач зрозумів повідомлення і відреагував на нього бажаним для відправника способом [1, с. 34].

Таким чином, імідж політика – це цілісний образ, який залежить від суб'єктивних характеристик та факторів (наприклад, особистісні якості та психологічні властивості), і ще більшою мірою від об'єктивних умов – функціонування лідера та його середовища. Імідж політика як складний багатофакторний феномен повинен відповідати очікуванням, соціальним стереотипам, національним традиціям населення. Його вплив на суспільну думку здійснюється кількома каналами, за допомогою спеціальних психологічних прийомів та механізмів, які надають привабливості іміджу в очах електорату. Імідж політичного лідера є надзвичайно важливим фактором розвитку політичної культури, особливо враховуючи зміни суспільного клімату, і стає предметом вивчення науки [2, с. 345]. За таких умов ще важливішу роль відіграє дослідження механізмів формування іміджу, які виступають фактично чинниками формування політичного лідерства і є невід'ємною складовою даного процесу.

Список використаних джерел

1. Леонт'єва О. В. Особливості електоральної політичної комунікації / О. В. Леонт'єва [Текст] // Трибуна. – 2004. – № 5–6. – С. 34–35.
2. Политическая имиджелогия / Под ред. А. А. Деркача, Е. Б. Перельгиной и др. [Текст]. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 400 с.
3. Сапіжак-Голбан С. Шляхи формування іміджу політичного лідера під час передвиборчої кампанії / С. Сапіжак-Голбан [Текст] // Трибуна. – 2003. – № 5–6. – С. 34–35.

Анна НОВИК

*Науковий керівник – кандидат пол. н.,
доцент Шурко О. Б.*

*Львівський національний університет
ім. І. Франка*

Специфіка врахування психологічного профілю лідера в процесі побудови його політичного іміджу

У тезах представлена спроба дослідити та простежити специфіку співвідношення та поєднання політичного іміджу та психологічного профілю лідера як взаємозалежних складових виборчої кампанії. Відомо, що правильно визначений психологічний профіль лідера допоможе правильно сформувати політичний імідж лідера. Зазначимо, що політичний імідж, на нашу думку, є змінною складовою, тоді як психологічний профіль є поняттям сталим та не піддається змінам. Психологічний профіль політичного лідера можна тільки коригувати, використовуючи методи психокорекції.

Актуальність цієї теми полягає в тому, що політичне профілювання лідерів на сучасному міжвиборчому етапі політичної системи допомагає визначити точний попит на політичному ринку країни, окреслює потреби в політичному лідері. Ми свідомо робимо акцент саме на політичних лідерах, адже в нашій державі послуговуються передвиборчою технологією ставки саме на лідера партії, а не на саму партію чи на оптимальне поєднання цих ставок. Для громадян не так важливо, хто входить в першу п'ятірку чи десятку, як важливо, хто цю політичну силу очолює. Окрім того, усвідомлення специфіки роботи з психопрофілями дозволить не лише зрозуміти логіку прийняття політичних рішень, але й прорахувати дії лідерів наперед.

Задля конструювання інструментарію необхідно, на нашу думку, дати теоретичне роз'яснення основного поняття «психопрофіль» політичного лідера та поняття «імідж». Психологічний профіль особистості являє собою всебічну характеристику її розвитку, включаючи професійні інтереси і схильності. Психопрофіль – це спосіб наочного зіставлення кількісних даних, що характеризують рівні розвитку певних психологічних властивостей досліджуваного індивіда чи групи людей. Такі дані звичайно одержують за допомогою відповідних аналітичних досліджень. Подання їх у вигляді єдиної картини, що відбиває внутрішньоіндивідуальні відмінності, є по суті спробою цілісного аналітико-синтетичного підходу до психологічної характеристики особистості чи групи людей, визначення типів поведінки, активності чи пасивності тощо.

У сучасному розумінні, поняття «імідж» (англ. image – образ, вид) – це стереотипізований образ конкретного суб'єкта, що існує в масовій свідомості. [5, с. 39]. Імідж є технологічним продуктом, адже він формується в процесі за-

стосування певної соціальної технології, а відтак він має свої специфічні властивості. Дещо специфічним є поняття «політичного іміджу» як сформованого у масовій політичній свідомості, емоційно забарвленого образу політичного лідера. Процес формування політичного іміджу лідера може відбуватися, так би мовити, стихійно (і такий процес буде не усвідомленим), але може формуватися як усвідомлений процес. Коли ми говоримо про процес формування політичного іміджу, варто пригадати кілька основних технічних складових, які є невід’ємними елементами формування політичного іміджу лідера і корелюються з специфікою профілю лідера:

1. Стиль. Технічна складова стилю – це доповнення до основного образу. Вона є, фактично, захисною оболонкою. Дуже часто суб’єкт в правильно підібраному вбранні почуває себе комфортніше, ніж за інших обставин. З точки зору цієї технічної характеристики під іміджем розуміють зовнішній вигляд, манеру одягатися і манеру презентувати себе як політичного лідера. В цьому плані можна пригадати те, що передвиборча президентська гонка в Україні пройшла під загальною характеристикою боротьби іміджів та образів кандидатів у президенти, адже український виборець голосує за принципом «подобається – не подобається».

2. Ідеологія. Ця характеристика займає особливе положення, адже в залежності від «ліво-правого» спектру ідеології, яку пропагує в своїй політичній програмі той чи інший кандидат, імідж його не повинен суперечити тому, що він відстоює. Ідеологічний аспект присутній у ключовому повідомленні кандидата, до того ж, таке повідомлення, не просто переносить основні положення ідеологічних платформ програми політика в зовнішню політичну програму, але й виступає як чинник підкріплення іміджу лідера політичної сили. Ключове повідомлення – це максимально стисле гасло, яке є максимально повторюваним. Ключове повідомлення кампанії характеризує кандидата і вказує на його відмінність від опонентів. Воно виступає, фактично, фундаментом, який складається з цінностей і який підтримує позицію кандидата з усіх питань та демонструє, що поставлено на карту під час виборів. Західні дослідники визначають його як обмежену кількість правдивої інформації, яка постійно виголошується кандидатом та його командою для того, щоб надати аудиторії переконливі причини для вибору саме цього кандидата. Ідеологія, як технічна складова, в даному випадку, диктує формування іміджу.

3. Образ або «маска». Специфічна технологічна складова іміджу, яка керується певними стереотипними підходами у формуванні іміджу. Практики найчастіше працюють з чотирма образами, пов’язаними з родом діяльності – «силовик» (який послуговується авторитарними методами управління, наприклад, В. Путін) і «соціальник» (той, хто робить акцент на соціальній сфері, наприклад, Ю. Тимошенко). Цю складову, як правило, забезпечує належна інформаційна активність, а для підкріплення «маски» складають політичну

легенду. Легенду, а також позиції та установки використовують для виділення основного з інформаційного потоку. Але легенда залишається найголовнішим, адже вона робить лідера популярним та впізнаваним. Політична легенда складається із загального враження про особистість політика та формується на рівні підсвідомості. Переваги вміло сформованої легенди полягають в тому, що завдяки їй політичному діячу можуть вибачати деякі слабкості або помилки. Інколи легенда діє так, що виборець сам виправдовує політика, не зважаючи на складність ситуації, яку він створив. За будь-якою політичною діяльністю, як правило, стоїть легенда. Отже, політична легенда – це серія вчинків, дуже важливих для людей, реакції на події в країні, чітко сформульовані ідеї, гасла, людський подвиг (В. Ющенко брав участь в гасінні лісових пожеж). Усі ці складові миттєво закарбовуються у пам'яті, і, як результат, формують позитивне ставлення до іміджу політичного лідера [4, с. 96–112].

В Україні технічно над іміджем працюють не лише політтехнологи, але й психотехнолог, які забезпечують оптимальне поєднання психологічного профілю та політичного іміджу. В чому полягає співвідношення психопрофілю політичного лідера та його іміджу? Різниця цих двох характеристик суб'єкта залежить від його автопрезентації, фізіономіки, психологічної стійкості, неврозів та стресостійкості. Формування іміджу політичного лідера завжди буде залежати від типу його психологічного профілю. Включення однієї характеристики і виключення іншої призводить до розриву цілісного образу. В такому випадку імідж політичного лідера буде суперечити його внутрішнім психологічним характеристикам. За таких умов політик почуватиме себе некомфортно, а імідж не зможе дати очікуваних результатів. Різниця між політичним іміджем та психологічним профілем політичного лідера полягає в тому, що профіль – це характеристика стала, закладена ще від народження або ж сформована в процесі соціалізації в ранньому віці, отже не піддається корегуванню. Імідж же вільно коригується відповідно до вивчення політичного попиту в суспільстві на той чи інший тип лідерства.

Список використаних джерел

1. Матвиенко О. *Имидж и политика.* / Матвиенко О. – М.: Знание, 1998. – 245 с.
2. Почепцов Г.Г. *Имидж: от фараонов до президентов. Строительство воображаемых миров в мифе, сказке, анекдоте, рекламе, пропаганде и публичной риторике* / Г.Г. Почепцов. – К.: АДЕФ-Украина, 1997. – 328 с.
3. Почепцов Г.Г. *Имидж лидера* // Новая политика. – 1998. – № 4. – С. 37–48.
4. Шепель В. П. *Имиджелогия. Секреты личного обаяния.* – М.: Народное образование, 1994. – 245 с.

Ірина РОМАНЧУК

*Науковий керівник – к. пол. н., доц.
Гаврада І. О.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Роль політичного іміджу в процесах демократизації

Процес становлення в Україні демократичної політичної системи є динамічним і водночас складним. Докорінного реформування зазнають соціально-економічні відносини, виникають нові політичні суб'єкти, змінюються установлені традиції, мотивація та життєві орієнтації людини. Сьогодні економічні й соціальні труднощі виступають наслідками трансформації посттоталітарного суспільства та мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Як показує світовий досвід, необхідною умовою існування і розвитку демократії є закріплення на всіх рівнях суспільної свідомості та практики демократичних політичних цінностей.

Особлива роль у процесі демократизації суспільства покладена саме на політичного лідера. Із принципом лідерства, стилем, особою лідера тісно пов'язаний і його образ, або як зараз прийнято називати, імідж. Спостерігаючи за політичним лідером, у суспільстві поступово формується уявлення про притаманний йому стиль владної діяльності, тобто манеру приймати рішення, способи, механізми організації виконання цих рішень, врешті, його поведінку.

Коли йде мова про створення іміджу політичного лідера, то мається на увазі широкий арсенал засобів і методів цілеспрямованого впливу на виборців в інтересах конкретної особи або групи осіб, які змагаються за суспільне визнання.

Формування іміджу політичного лідера найчастіше виступає надзвичайно важливим для політика елементом виборчої кампанії, оскільки політичний імідж та процес його формування є речами, що мають довгостроковий термін впровадження.

Сьогодні іміджева стратегія лідера повинна відповідати як сценічним даним кандидата, так і соціально-психологічним очікуванням виборців, певній соціально-політичній ситуації в країні.

Виходячи з цього, слід виділити такі стадії побудови іміджу політичного лідера: дослідження поточного іміджу лідера; позиціонування; проведення рекламної кампанії та PR акцій; створення ефективної формули політичної реклами (УПП – унікальна політична пропозиція); дескредитація конкурента або «зниження іміджу конкурента» [3].

Імідж політика формується у двох варіантах, які відрізняються за механізмами утворення і практичної реалізації: імідж-артефакт, пов'язаний із

технологічними прийомами його формування, та імідж-форс-мажор, який є результатом ситуативного формування уявлень про політичного лідера стосовно його особистої позиції щодо конкретної суспільної ситуації, яку може поділяти більшість виборців [2, с. 80–81].

В період кризових явищ у суспільстві відкривається можливість для появи іміджу героя, покликаного об'єднати розрізнені соціальні спільноти і забезпечити віру в можливість подолання проблем. Механізм формування такого типу іміджу можна описати таким чином: вивчення уявлень у громадській думці про «ідеального» лідера та реальний імідж кандидата; створення («упакування») іміджу кандидата; його реалізація («продаж») з використанням ЗМІ та системи паблік релейшнз [1, с. 309–310].

При формуванні іміджу лідера важливо враховувати умовний поділ електорату на міський і сільський, які відрізняються способом соціалізації, особливостями свідомості.

В Україні при створенні іміджу лідера доцільним буде врахування трьох основних політичних субкультур — західної, української та російської, які суттєво впливають на електоральні вподобання населення. Такий достатньо умовний поділ пояснюється особливостями історичного розвитку даних регіонів, етнополітичною, мовною і ментальною своєрідністю, ціннісними та культурними орієнтаціями.

Під час виборів у кожному регіоні робиться акцент на персональних компонентах іміджу та розв'язанні актуальних регіональних проблем, тобто використовується стратегія «прагматичного» політика [2, с. 101], коли демонструється турбота про громадян саме в матеріальному й соціально-побутовому відношенні.

Зазначимо, що процеси глобалізації призводять до певної універсалізації політтехнологій, але більшість з них діють тільки в країнах, які мають подібну політичну культуру. Так, виокремлюється низка факторів, які важливо враховувати при створенні іміджу політика: мова, національний характер, особливості сприйняття громадянами інформації і темпоритм, зовнішньополітичні орієнтації держави.

У західних країнах з розвинутою демократією виборчі технології почали з'являтися і застосовуватися опісля інституціоналізації механізму вільних виборів, опісля формування громадянського суспільства. А в Україні цей процес відбувся навпаки: технології почали застосовуватись в умовах незрілої демократії. Саме з цієї причини, на нашу думку, в нашій країні можливі маніпуляції і зловживання.

Зараз залишаються дієвими такі політтехнології: поширення чуток і пліток; телефонні технології «масових зборів», «акцій протесту»; «клонування» ЗМІ; «ідеологічне кліше»; «порушення синтаксичних структур»; «підміна понять»; «маленька переможна війна»; «клонування, або шоу двійників» тощо [4].

На сьогоднішній день Україна, як і інші держави в перехідний період, найбільш потребує конструктивних лідерів. Сучасні технології реалізації іміджу політика мають бути лише засобами посилення органічних, професійних характеристик лідера. Якщо їх немає, тоді виникає явище «штучного лідера», який не може й не повинен довго затримуватись на політичному горизонті.

Список використаних джерел

1. Бебик В. М. *Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика*. – К.: МАУП, 2000. – 384 с.
2. Корнієнко В. О., Денисюк С. Г. *Імідж політичного лідера: проблеми формування та практичної реалізації: Монографія*. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. – 144 с.
3. Лікарчук Н. В. *Формування іміджу політичного лідера в процесі виборчої кампанії: дисертація канд. політ. наук: 23.00.02 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка*. – К., 2003.
4. Полуэктов А. *Полевые манипулятивные технологии. Настольная книга менеджера избирательных кампаний*. – М.: Русская панорама, 2003. – 464 с.

Олена ПАЛАГНЮК

*Науковий керівник – к. політ. н.
Недокус І. С.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Електоральна поведінка та електоральна участь: спроба категоріального розмежування

Вивчення електоральних процесів складає один із магістральних дослідницьких напрямків сучасної політичної науки. Чільне місце у ньому належить вивченню різних аспектів участі громадян у виборчому процесі, аналізуючи яку вчені оперують двома основними категоріями: електоральна поведінка та електоральна участь. Однак при цьому часто виникають проблеми, пов'язані з операціоналізацією цих понять. По-перше, жоден із цих термінів поки що не має загальноприйнятого визначення, а співвідношення між ними залишається предметом серйозних наукових дискусій; по-друге, у політичній науці на пострадянському просторі більшого поширення набув термін електоральна поведінка, тоді як категорія електоральна участь використовується значно рідше; по-третє, ці два поняття часто ототожнюються, що, на нашу думку, не зовсім вірно. У зв'язку із цим, актуальним є адекватне визначення цих понять та вивчення співвідношення між ними.

Ведучи мову про електоральну поведінку та електоральну участь, доцільно звернутися до співвідношення між ширшими термінами «політична поведінка» і «політична участь», які на сьогоднішній день є більш розробленими, і від яких власне походять аналізовані нами категорії. У цьому контексті варто згадати праці російської дослідниці О. Шестопаєв, яка відзначає, що терміном політична поведінка у політичній науці позначають досить широке коло явищ: під ним розуміють як дії окремих учасників, так і масові виступи, як активність організованих суб'єктів влади, так і стихійні дії юрби, як акції на підтримку системи, так і спрямовані проти неї. Більше того, голосування «проти» або неявка на вибори теж трактується як форми політичної поведінки [4, с. 123].

Водночас варто зазначити, що сам термін «поведінка» запозичений із психології, де його вживають для позначення внутрішніх і зовнішніх реакцій людини на певні стимули зовнішнього середовища. У такому значенні його часто використовують і в політичній науці. Зокрема, у «Словнику політичного аналізу» за редакцією Д. Плейно, Р. Рігса і Х. Робін під політичною поведінкою розуміються людські думки і дії, пов'язані з процесом політичного управління. У такому значенні політична поведінка включає як внутрішні реакції (думка, сприйняття, судження, установка, переконання), так і дії, які можна спостерігати (участь у виборах, висловлення протесту, лобювання, проведення зборів і кампаній) [Цит. за: 2, с. 8].

Що стосується політичної участі, то у сучасній політичній науці значного поширення набуло її інструментальне розуміння. Так, наприклад, американський політолог Дж. Нагель визначає політичну участь як дії, за допомогою яких рядові члени будь-якої політичної системи впливають або намагаються впливати на результати її діяльності [Цит. за: 3, с. 117]. У цьому змісті участь у політиці розуміють як один із засобів, що використовуються людиною для досягнення своїх власних, індивідуально усвідомлених цілей.

Завдяки такому інструментальному розумінню, політична участь характеризує тільки конкретні форми свідомих та практичних дій людини, незалежно від їхньої мотивації або умов здійснення. Іншими словами, до участі належать тільки реально вчинені у політиці дії індивіда чи груп людей, що цілеспрямовано здійснюються ними з метою впливу на політичну систему чи її складові. Здійснюючи такі дії, індивід переступає через поріг того умоглядного ставлення до політичних подій, що виражається в емоціях, оцінках, судженнях та інших суто ідеальних реакціях, притаманних політичній поведінці. У цьому сенсі політична участь постає як якісно інший, практичний рівень залучення громадян до політичного життя, що змушує їх чинити конкретні дії.

У контексті аналізу політичної поведінки та політичної участі, у тому числі в електоральних процесах, важливою також є проблема того, куди відносити різні форми неучасті громадян у політиці. У цьому контексті варто відзначити, що різні форми пасивного ставлення громадян до політичних процесів, зокре-

ма абсентеїзм (неучасть у виборах), неоднозначно розцінюються політологами. Одні з них, як, наприклад, Р. Хіггінс, називаючи «політичну інерцію» і пасивність громадян «основним ворогом» людства, виключають її з політичної участі. Інші (С. Верба, Л. Пай), у силу масовості такого роду фактів, навпаки, розцінюють їх як одну з форм діяльного ставлення індивідів до політики [3, С. 120]. На нашу думку, друга позиція є більш прийнятною, оскільки неучасть у політиці має зовнішній прояв та в більшості випадків є цілком усвідомленою, а тому може розглядатися як форма політичної участі.

Також у сучасній політологічній літературі зустрічається точка зору, згідно з якою політична поведінка поділяється на політичну участь і політичну неучасть. На нашу думку, ці поняття не можна співвідносити таким чином, оскільки неучасть слід розглядати також як форму політичної участі. Крім того, категорія політична поведінка не вичерпується поділом її на участь і неучасть, оскільки містить низку форм, що не можуть бути віднесені хоча б до однієї з цих категорій. Зокрема, мова йде про такі внутрішні реакції, як думки, оцінки, емоції, судження, установки і переконання.

Виходячи з такого розуміння політичної поведінки і політичної участі, можна стверджувати, що поняття електоральна поведінка й електоральна участь як похідні від них, так само можуть бути співвіднесені між собою як дві в цілому автономні категорії, які хоч і перебувають у тісному взаємозв'язку, проте ніколи не співпадають, і тим більше не знаходяться у співвідношенні «загальне-конкретне». Відповідно, для визначення електоральної участі можна використати дефініцію української дослідниці Н. Рогар, яка розглядає її як сукупність реакцій, дій чи бездіяльності громадян, що здійснюються з метою пристосування до умов проведення політичних виборів [1, с. 73]. Причому ці реакції, дії та бездіяльність обов'язково повинні бути усвідомленими та мати реальний зовнішній прояв.

У свою чергу електоральну поведінку можна трактувати як сукупність внутрішніх і зовнішніх реакцій індивідів та соціальних груп, на стимули, породжені перебігом виборчого процесу. Однак цей тип реакцій може мати як зовнішній характер та проявлятися у різних формах електоральної участі, так і внутрішньо-психологічне вираження, що не втілюється у реальні дії та вчинки.

Отже, обидва проаналізовані поняття можуть цілком використовуватися при дослідженні електоральних процесів. Однак науковцям, що працюють у цій сфері, слід дуже ретельно добирати категоріальний апарат та чітко визначати, що вони досліджують: електоральну поведінку чи електоральну участь. Очевидно, що для політико-психологічних досліджень більш адекватним є термін «електоральна поведінка», що відображає внутрішні і зовнішні реакції громадян і соціальних груп на перебіг виборчого процесу, психологічні механізми їх формування та вираження. Водночас при дослідженні реальних, усвідомлених проявів електоральної поведінки громадян в умовах перебігу по-

літичних виборів, що здійснюються у визначених інституційних рамках, все-таки доцільніше оперувати поняттям «електоральна участь».

Список використаних джерел

1. Ротар Н. Ю. *Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду: [монограф.] / Н. Ю. Ротар. – Чернівці: Рута, 2007. – 472 с.*
2. Смирнова А. А. *Основные тенденции массового поведения в политических процессах современной России: 1990-е годы: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. полит. наук: 23.00.02 «Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии» / А. А. Смирнова. – Воронеж, 2003. – 22 с.*
3. Соловьев А. И. *Политология: политическая теория, политические технологии / А. И. Соловьев. – М.: Аспект Пресс, 2003. – 559 с.*
4. Шестопал Е. Б. *Психологический профиль российской политики 1990-х / Е. Б. Шестопал. – М.: РОССПЭН, 2000. – 431 с.*

Аліна ТОДОРІКО

Науковий керівник – д. пол. н., проф.

Примуш М. П.

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Політична довіра як характеристика процесу демократизації

В сучасному світі при розгляді демократичних принципів та ідеалів політична довіра займає вагомe місце, адже вона являє собою насамперед довіру до політичної влади та влади загалом. Довіра пов'язує пересічних громадян із політичними інститутами, підвищуючи як легітимність цих інститутів, так і їх ефективність, оскільки, за твердженням С. Білошицького, успішне функціонування ліберально-демократичного режиму неможливе без високого рівня довіри громадян до інститутів політичної влади. Це надзвичайно актуалізує дослідження феномену політичної довіри як категорії політичного управління в умовах глибоких соціально-політичних змін, яких зазнає сучасне суспільство.

Проблема політичної довіри у вітчизняній науковій літературі досліджується досить широко, зокрема, у працях таких учених, як С. Білошицький, Є. Головаха, В. Ігнатів, А. Ковальова, О. Крутій, В. Мальцев, І. Мартинюк, С. Наумов, В. Нечипоренко, Н. Паніна, О. Радченко, А. Хохлова та ін. [1].

Поняття «довіри» досліджувалося ще в стародавні часи. Конфуцій у своїх працях якось зазначив, що правителю потрібні три джерела: зброя, продукти

і довіра. Правитель, який не володіє всіма трьома джерелами, має передовсім відмовитися від зброї, потім від продуктів, та будь-якою ціною триматися за довіру: «Без довіри ми не зможемо вистояти». Погляди щодо політичної довіри еволюціонували в різні часи. До даного феномену зверталися такі мислителі, як Г. Гроцій, Дж. Локк, І. Кант і Е. Дюркгейм. Феномен довіри розглядався ними в контексті аналізу «договірного» початку суспільних відносин. Пізніше розуміння даного феномену змінюється і вже трактується як умова, що забезпечує стабільність суспільства [3].

Однію із спроб дати загальне визначення довіри зробив Д. Гамбетта. На його думку, довіра (або навпаки недовіра) – це певний рівень суб'єктивної впевненості особи в тому, що інша особа або група осіб чинитиме певним чином, до того як вона побачить такий вчинок (або незалежно від того, чи побачить вона його колись) і за умови, що він впливає на її власні вчинки.

В енциклопедичному словнику Блокгауза і Ефрона довіра розглядається як психічний стан, внаслідок якого ми покладаємося на думку, яка вважається авторитетною, і тому відмовляємося від власного розгляду питання [3].

Якщо розглянути дане визначення в контексті політичної довіри, то населення держави проявляє свою довіру до органів державної влади, наділяючи при цьому їх певними характеристиками, зокрема тим, що політичні інституції будуть проводити політику в усіх сферах суспільного життя, корегуючись не своїми власними інтересами, а інтересами населення.

Політична довіра – це громадянська участь, політичний інтерес і залученість в суспільні справи, турбота про благо суспільства, терпимість і готовність до компромісу, а також упевненість в політичних інститутах. Оскільки впевненість в політичних інститутах є щось більше, ніж упевненість в політиках і уряді, то саме впевненість в парламенті може виступати індикатором політичної довіри і існування в суспільстві консенсусу. Парламент – неодмінний і головний атрибут демократичних режимів, а значить, різке падіння довіри до інституту, покликано забезпечувати представництво інтересів громадян – серйозний сигнал відсутності консенсусу в суспільстві. Довіра до інститутів позитивно впливає на практику суспільної кооперації, знижує ризики «проблеми безбілетника» і експлуатації громадян з боку еліти [4].

Існують дві теоретичні традиції, які пояснюють походження довіри, і пропонують абсолютно різні погляди на перспективи його розвитку.

Культурологічні теорії виходять з того, що довіра до політичних інститутів залежить від зовнішніх чинників. Передбачається, що вона виникає поза політичною сферою, з глибоко укорінених переконань людей, культурних норм, що виникли на ранніх етапах соціалізації, і є свідченням того, наскільки люди довіряють один одному взагалі.

Інституційні теорії передбачають, що політична довіра має політичне походження і є наслідком, а не причиною успішності їх роботи. Довіра має

раціональні підстави, вона залежить від оцінки громадянами роботи інститутів влади. Це не заперечує впливу культурних упереджень, але якщо інститути тривалий час працюють успішно, ставлення населення до них покращується.

Обидві теорії проводять відмінності між мікро- і макрорівнями. Тоді як макрокультурні теорії підкреслюють згладжуючий вплив національних традицій і мало звертають увагу на відмінності між окремими людьми, мікрокультурні теорії фокусуються на відмінностях в індивідуальному досвіді. Це призводить до значної різниці в рівні політичної довіри як усередині, так і між суспільствами.

Макроінституційні теорії підкреслюють значення роботи інститутів у таких поняттях, як зростання, ефективне управління, відсутність корупції. Результати їх роботи відбиваються на ставленні до них громадян. На відміну від них, мікроінституційні теорії підкреслюють значення особової оцінки роботи інститутів, що визначається життєвим досвідом особи [2].

Отже, політичну довіру слід розглядати як один із чинників, який підтримує стабільність та інтегрованість суспільства, його демократичних ознак та взаємодією між владою та суспільством. Адже передумовою успішного функціонування політичної системи будь-якого суспільства є політична довіра громадян до обраних ними органів публічної влади – один із вкрай важливих для існування демократії факторів.

Список використаних джерел

1. Білошицький С. Криза довіри громадськості до представницьких політичних інститутів / С. Білошицький // *Політичний менеджмент*. – 2009. – № 2. – С. 56–66.
2. Лукин В.Н. Политическое доверие в современном гражданском обществе: культурологические и институциональные модели // *CREDO*. – 2005. – № 3. – Режим доступу: <http://credonew.ru/content/view/500/30/>.
3. Міщенко А. Феномен політичної довіри // *Зовнішні справи*. – 2008. – № 2. – С. 42–44.
4. *Політологічний енциклопедичний словник* / [упор. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенька]. – 2-ге вид., доп і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.

Міну ПАВАЛАКІ

*Науковий керівник – д. пол. н., проф.
Василенко С. Д.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Проблеми громадянської компетентності у концепції Р. Даля

Для того, щоб демократія виявилася життєздатною політичною моделлю, потрібний певний рівень політичної компетентності громадян. У країнах нової демократії або тих, що перебувають у процесі переходу до демократії, де люди тільки починають опановувати мистецтво самоврядування, питання громадянської компетентності набуває особливої важливості. Проте навіть у тих країнах, де демократичні інститути існували впродовж життя вже декількох поколінь, вони зіштовхуються з великою кількістю фактів, що свідчать про недостатню компетентність громадян. Це зумовлює необхідність вдосконалення системи, що визначає формалізовані та неформалізовані межі громадянської компетентності. Деякі з таких шляхів пропонуємо розглянути нижче.

У більшості країн зафіксовано, що кожен повнолітній громадянин повинен мати можливість самостійно вирішувати, що піде йому на користь і що повною мірою буде відповідати його інтересам. Аналогічний принцип, на думку Роберта Даля, можна застосувати і в управлінні державою. Основне питання тут полягає вже не тільки в тому, чи володіють повнолітні громадяни достатнім рівнем компетентності для розв'язання тих політичних проблем, що виникають в них майже щоденно [1].

На вищезазначене запитання існує два погляди. У широкому, класичному розумінні, яке визначає своєрідні критерії громадянина – він (громадянин) повинен виявляти значний інтерес до суспільного та політичного життя; він володіє достатньою інформацією про програмні документи, партії, кандидатів; він бере активну участь у вирішенні суспільних питань; він здійснює активний вплив на політику влади через голосування, висловлює свою точку зору, відвідує політичні мітинги тощо. У всіх цих діях мотивацією є лише прагнення до всезагального блага. Більш вузька точка зору, яка набагато краще відповідає сучасному індивідуалізму, зводиться до того, що кожний громадянин повинен дяти у відповідності до своїх власних інтересів (та це поняття може включати також інтереси інших осіб, якими можуть бути сім'я, друзі та ін.). Класичний погляд припускає, що не можна допустити, щоб особисті інтереси були єдиним мотивом для дій громадян [2].

До середини ХХ ст. дані про політичну поведінку громадян були уривчастими і ґрунтувалися переважно на особистих враженнях, з емпіричної сторони цю тематику почали досліджувати лише приблизно з 1950 р. шляхом регулярного

вивчення громадської думки і соціологічних моніторингів громадянської активності у всіх демократичних країнах. У статті Р. Даля «Проблеми громадянської компетентності» наводяться дані, отримані за більш ніж 40 років, які вказують на те, що ані класичний погляд на громадянина як потенційного альтруїста, ані сучасний погляд на громадянина як активного раціонального egoїста, не описують поведінки середнього демократичного суспільства [1].

Р. Даль використовує термін «нормальний» або «адекватний» громадянин. Автор визначає нормального адекватного громадянина як такого, хто володіє мінімально достатнім обсягом знань про те, що відповідає його власним інтересам і про те, який політичний вибір дозволяє йому забезпечити ці інтереси краще інших. У такого громадянина є досить вагомі спонукальні причини діяти у відповідності з цими інтересами. Щоправда, на практиці більшість громадян, на превеликий жаль, не відповідають навіть цим, заниженим стандартам адекватного громадянина. Відповідно, проблема підвищення рівня громадянської компетентності стає все більш нагальною, вона існує не тільки в новоутворених демократіях, але і у тих країнах, де демократичні інститути існували протягом століть і розвиток їх системи можна було б вважати завершеним.

Умовного вирішення проблеми рівня громадянської компетентності в демократичних країнах можна досягти, забезпечивши громадянам мінімальний необхідний рівень знань, які гарантують мінімальну політичну грамотність. Рівень їх розуміння проблем постійно підвищується за рахунок широкодоступної, надійної і дешевої інформації через мас-медіа [2].

Нааявність цієї інформації забезпечують конкуруючі політичні партії, намагаючись завоювати державні посади, висвітлюючи свої програми і пропозиції, обговорюючи висунутих ними кандидатів для того, щоб виборець міг зробити усвідомлений вибір. Володіючи інформацією такого ґатунку, громадяни можуть вимагати від політиків чи партій звіту про їх діяльність напередодні чергових виборів. Оскільки політичні діячі усвідомлюють, що їм доведеться звітувати за свою діяльність, вони зацікавлені у втіленні в життя своїх передвиборчих обіцянок [3].

Р. Даль висловлює думку про те, що існуючі методи підвищення громадянської компетентності слід доповнити новими інститутами і технологіями. У низці багатообіцяючих можливостей автор виокремлює ідею про створення асамблей випадково відібраних громадян, які б займалися осмисленням, оцінкою подій і виробленням рекомендацій, могли б стати важливим інститутом громадянської участі і засобом підвищення громадянської компетентності. Більше того, подібні асамблеї можуть виступати в ролі сурогатів, що застосовують довіри більшості громадян, які не можуть взяти безпосередньої участі в її роботі. Асамблея громадян не повинна підмінювати собою законні органи влади. Замість цього вони могли б слугувати джерелом тієї інформації про позиції простих громадян, яку не можуть надати опитування громадянської

думки. З іншого боку, асамблеї можуть виконувати завдання забезпечення більшої доступності аналітичної інформації за допомогою сучасних телекомунікацій. Це дуже складне завдання, але воно дозволить безпосередньо ознайомити громадян з висновками експертів і буде сприяти виробленню потреби у подальших знаннях та здоровому скептицизмі. Кожна модель повинна бути безумовно співставлена з потребами та можливостями конкретної країни. Одним з можливих рішень, запропонованих Р. Далем, могло б бути обрання громадянськими асамблеями експертів, яким асамблея довірила б право виступати від її імені. Таким чином, асамблея в особі даного експерта виступала б у ролі «сурогата, який викликає довіру». Проте, поки що такі інститути не набули втілення і розповсюдження у жодній демократичній країні [2].

Отже, можна дійти висновку, що ідеї та пропозиції Р. Даля стосовно підвищення рівня громадянської компетентності мають реальні можливості втілення на практиці не лише в більшості сталих демократичних країнах, а й у нових демократіях, у яких відбуваються трансформаційні процеси. У даній ситуації важливим є комплексний підхід до розв'язання проблеми, який включає: початковий рівень – освітні заклади, де індивіди повинні набувати бодай мінімальних навичок аналізу політики; інформаційний рівень, який забезпечують ЗМІ та влада; суспільний рівень, який ґрунтується на самоорганізації громадян в асоціації; моральний рівень, який зводиться до альтруїзму по відношенню до інших співгромадян і залежить, перш за все, від виховання та внутрішніх цінностей. Лише за умов врахування всіх перерахованих умов можна очікувати позитивного результату у підвищенні громадянської компетентності.

Список використаних джерел

1. Дале Р. Проблемы гражданской компетентности / Р. Дале // Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/dal/pr_gra.php.
2. Дале Р. О демократии / Р. Дале [Пер. с англ. А. Богдановского; под ред. О. Алякринского]. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 208 с.
3. Дале Р. Демократия и её критики / Р. Дале [Пер. с англ. под ред. М. Ильина]. – М.: РОССПЭН, 2003.

Олександр ШТОЙКО

*Науковий керівник – д. пол. н., проф.
Ротар Н. Ю.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Методологічні проблеми порівняння кольорових революцій

Перш ніж здійснювати предметне вивчення кольорових революцій і всього що з ними пов'язано, необхідно, в першу чергу, визначитись зі змістовим навантаженням цього терміну в сучасній політичній науці, а також сукупністю політичних подій, що можуть бути до нього віднесені.

Початок ХХІ ст. виявився періодом бурхливого політичного розвитку на пострадянському просторі. Народи багатьох держав колишнього Радянського Союзу, наче за ланцюговою реакцією, зажадали радикальних змін державного розвитку, а відповідно і умов свого існування. Відбулися спроби кардинальної зміни системи влади. Проте, цілковитого успіху опозиційними силами, які очолювали масові виступи, було досягнуто лише у трьох випадках, які і стали класичними зразками здійснення кольорових революцій: «Революція троянд» у Грузії (листопад 2003 р.), «Помаранчева революція» в Україні (листопад – грудень 2004 р.) та «Тюльпанова революція» у Киргизії (березень 2005 р.). Але між науковцями існують протиріччя стосовно того, чи можна взагалі події у Киргизії відносити до феномену кольорових революцій [2, с. 307]. Поширеною також є практика ототожнення «оксамитових» революцій, в результаті яких упродовж 1989–1991 рр. у країнах ЦСЄ були ліквідовані політичні устрої радянського зразка та подій в Сербії 2000 р. з «кольоровими революціями». Я ж розділяю позицію тих авторів, які схильні їх розрізняти і стверджують, що в процесі розвитку на зміну оксамитовим революціям прийшли кольорові.

Дана термінологічна плутанина, на мою думку, виникає головним чином через ненасильницький та безкровний характер обох типів суспільно-політичних перетворень. Мається на увазі, що в ході їх здійснення не було масових кривавих сутичок, тобто проти демонстрантів не застосовувалася жорстка сила з боку влади, та не було людських жертв. Але це не дає підстав їх ототожнювати. Адже вони здійснювалися з різною метою та за різними сценаріями. Під час оксамитових революцій відбувався мирний перехід, зазвичай без військової участі, від соціалістичної до ліберальної системи управління, стилю життя і тому подібне. Тобто, разом з миттєвими радикальними змінами, що відбувалися в структурі влади, передбачалися і розгорталися зміни, що потребували більш тривалого часу. Саме таким було перше розуміння оксамитових революцій, які спочатку відбувалися в країнах колишнього соціалістичного табору

задля повалення правлячих у них комуністичних режимів радянського зразка з метою подальшої лібералізації суспільно-політичного життя.

Кольорові ж революції стали надбанням XXI ст. Усі вони поки що відбувалися безпосередньо уже на теренах колишнього СРСР. Вочевидь, трансформаційні процеси, що розпочалися в межах держав колишнього наддержавного утворення після його розпаду, виявилися занадто складними та суперечливими. У стані хаосу, коли старі владні зв'язки уже зруйновані, а нові ще не є чітко вибудованими, значна відповідальність лягла на плечі величезної кількості людей, оскільки успіх становлення нової системи залежав від їхнього вміння самоорганізуватися. В той же час у такий період відсутності щільного контролю та відповідальності відбулося нарощування незаконними шляхами солідних капіталів та формування кланових груп осіб, що змогли пройти у владні кола, або ж постійно претендувати на владу завдяки потужним фінансовим ресурсам. Ось те, що об'єднує усі пострадянські держави [4]. Саме у них відбулися усі реалізовані кольорові революції та їх невдалі спроби, що на сьогодні нам відомі. Метою ж цих перетворень була зміна політичної еліти та правил управління, деякою мірою – зміна політичного режиму.

З'ясувавши відмінності між двома типами суспільно-політичних перетворень, варто вдатися до детальнішого аналізу саме кольорових революцій. Насамперед, необхідно зазначити про те, що усі вони спалахували одразу ж після виборів. Тобто, можна говорити про таку характерну для них ознаку, як поствиборність: щойно оголошувалися результати чи то парламентських, чи то президентських виборів, які не влаштували опозиційні сили, на вулицях одразу ж з'являлися демонстранти, проводилися різного роду мітинги під стінами органів державної влади, на найбільших площах столиці та інших великих міст. Чи виходили люди на вулиці за власним бажанням, чи це була реакція на заклик опозиційних політиків, сьогодні є питанням дискусійним. Однак те, що надалі цей процес ставав організованим і керованим, не викликає сумнівів. Оскільки опозиціонери одразу ж заявляли про масові фальсифікації виборів і закликали людей вийти на вулиці, щоб відстояти своє право голосу. Таким чином, акції громадянської непокорі набирали масовості і перетворювалися у все нові й нові форми [3].

Головною ознакою кольорових революцій, як вже зазначалося, є їх ненавільницький характер. Вони відбулися в межах країн, що вже здобули незалежність і позбулися чийогось прямого впливу. Безкровність революцій можна пов'язати з тим, що вони відбувалися в транзитивних суспільствах. А також тим, що вони спалахнули у суспільствах з елементами демократичної системи цінностей, які хоча, й прямували в авторитарному напрямку, але публічно скрізь пропагувалися надзвичайна важливість демократичних свобод та цінність людського життя. Це обумовлено тим, що керівники країн, котрі закріпилися на своїх постах, прийшли до влади на хвилі демократизації, яка активно

розгорнулася з розвалом СРСР. Тобто, як для опозиціонерів на етапі назрівання революцій, так і для тодішніх президентів на початку свого правління, були близькі одні і ті ж самі цінності.

Характерною особливістю кольорових революцій є й те, що вони були спрямовані на дотримання конституції та законності. Якщо в науковому розумінні революція передбачає злам існуючого політичного устрою, зміну конституційних положень або взагалі цілковиту заміну Основного закону, то кольорові революції, навпаки, одним із провідних своїх гасел висували захист законності та правопорядку. Злам системи влади, що передбачався, не був зломом системи управління із відповідною зміною, заміною політичних інститутів та перерозподілом функціонального навантаження і обов'язків серед державних органів. Пропагувалися злам у відносинах між владними інститутами, використання більш цивілізованих методів управління і гармонізація стосунків між владними органами та між державою і суспільством [1, с. 145]. А таке покращення становища справ подавалося можливим лише з приходом до влади тих, хто за неї боролися. Революціонери зовсім не виступали проти формального устрою, навпаки підтримували його і дорікали керівництву держав у його викривленні і недотриманні. Таким чином, ключовим наслідком перетворень передбачалася масова зміна і ротація еліт.

Отже, підсумовуючи, можна стверджувати, що кольорові революції як суспільно-політичний феномен мають певну сукупність ознак, детальний опис яких та комплексний аналіз дає змогу порівнювати суспільно-політичні метаморфози, виводити закономірності їх перебігу, що може слугувати підґрунтям для політичного прогнозування.

Список використаних джерел

1. Капустин Б. Критика политической философии: Избранные эссе [Текст] / Капустин Б. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2010. – 424 с.
2. Кара-Мурза С. Экспорт революции. Саакашвили, Ющенко... [Текст] / С. Кара-Мурза, С. Телегин, А. Александров, М. Мурашкин. – М.: Алгоритм, 2005. 530 с.
3. Социально-психологические аспекты осуществления «цветных революций» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ftu.su/80-socialno-psichologicheskie-aspekty.html>.
4. Фісун О. Помаранчева революція і демократична консолідація [Електронний ресурс] / О. Фісун. – Режим доступа: <http://www.kennan.kiev.ua/kkp/content/conf06/papers/Fisun.html>.

Уляна ГЕВ'ЮК

*Науковий керівник – д. політ. н., проф.
Круглашов А. М.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Парламентські вибори в сучасних концепціях демократизації

Природне право народу на владу в умовах демократичного розвитку реалізується в різних формах. Право обирати і бути обраним є однією з важливих політичних ознак демократичної країни. Водночас це усвідомлення людиною свого високого статусу як громадянина держави. Владна суб'єктність народу в цілому та кожного конкретного громадянина виявляється не в абстрактному вигляді «носія влади та суверенітету», а в процесі передачі своїх природних владних повноважень конкретному представникові виборного органу державної влади, або ж прийняття на себе відповідних колективних повноважень, щоб представляти співгромадян у певному державному чи самоврядному органі. Процес передачі або прийняття владних повноважень народу в рамках інституційного механізму народовладдя здійснюється за допомогою виборів, які в широкому розумінні є сукупністю суспільних відносин, які виникають в процесі і в зв'язку з формуванням Парламенту України.

Парламентські вибори становлять складний об'єкт наукового дослідження. Виявляти їх сутність, здійснювати аналіз їхнього впливу на суспільний розвиток неможливо без акцентування уваги на основних сучасних концептуальних підходах до розуміння виборів як суспільно-політичного інституту у сучасних теоріях демократизації. Сьогодні найбільш розвинутою концепцією народовладдя вважається поліархія. У перекладі з грецького *polis* означає багато чисельний, *archi* – головний, старший, отже поліархія – це «багато головних» – влада багатьох. Цей термін запропонував для визначення інституціональних рішень у ході виборів Р. Даль. Він був одним з основоположників класичної плюралістичної моделі, яку й було модернізовано в концепцію поліархії. Даль зазначав, що «поліархія – є політичний порядок, що відрізняється двома масштабними характеристиками: громадянські права надані відносно великій кількості дорослих, а самі ці права дозволяють проявляти незгоду й шляхом голосування зміщувати найвищі посадові особи в державному управлінні» [2, с. 27]. За поліархічної моделі контроль за рішеннями уряду з приводу політичного курсу конституційно закріплений за посадовими особами, що обираються. Загальне виборче право доповнюється таким же правом дорослого населення претендувати на виборні посади в уряді. Виборні органи державної влади та посадові особи обираються шляхом частих та чесно проводимих виборів,

у ході яких примус стається відносно рідко. Виборча кампанія проходить в умовах свободи асоціацій, свободи слова та наявності захищених законом альтернативних джерел інформації. Громадяни без загрози суворого покарання мають право висловлювати свої думки з найширшого кола політичних питань, включаючи критику посадових осіб, уряду, режиму, соціально-економічного порядку та панівної ідеології [2, с. 74]. Поліархія передбачає одне застереження. Головна слабкість виборної демократії полягає в тому, що остання, за широко відомим висловом А. Пшеворського, є «визначеністю процедур за невизначеності результатів» [4, с. 149], тобто в даній системі немає (і не може бути) жодних механізмів, які б захищали її від приходу до влади авторитарних або тоталітарних груп. Тому поліархія передбачає наявність демократичної деліберативної – постійно діючого процесу обговорення політичною спільнотою найважливіших проблем державного управління, пошуку, оцінки та переоцінки управлінських рішень, що приймаються та їх альтернатив, а відтак і корекції політичного курсу.

Одними із головних, але далеко не єдиними, елементами інституту парламентських виборів є політична поведінка (електорату) та виборча система, які забезпечують легальність і легітимність Верховної Ради та показують рівень довіри громадян до інституту влади. Поведінка виборців – це особливий вид політичної поведінки, оскільки в жодній іншій ситуації не спостерігається такий рівень політичної активності, як під час проведення виборів. На сучасному етапі електоральна поведінка досліджується за теорією раціонального вибору. Перший поштовх до розробки такого підходу був зроблений Е. Даунсом в його класичній праці «Економічна теорія демократії», яка з'явилась в 1957 р. [1]. Пізніше даний підхід отримав назву «раціонально-інструментального підходу». Фундаментальний принцип даної концепції полягає в тому, що «кожний громадянин голосує за ту партію, яка, як він вважає, приносить йому більше користі, ніж інша» [1, с. 36]. Точка зору Е. Даунса базується на феномені політичної конкуренції, яка порівнюється з економічним обміном. Політик пропонує програму, подібно тому, як ринок пропонує набір товарів, а виборці вибирають серед тих, які, на їх думку, є найкращими.

Виборча система виступає головним чином як конституційна основа політичного інституту виборів. Це важливо відмітити, оскільки поняття «виборча система» вживається як синонім поняття «інститут виборів», а також її вибір здебільшого залежить від форми державного правління. Таку взаємозалежність показано в ідеях концепції консоціативної демократії. Як зауважував А. Лейпхарт, «дві основопокладаючі альтернативи, перед якими опиняються творці нових демократичних конституцій, – це, по перше, вибір між виборчими системами... та, по друге, між парламентською й президентською формами правління» [3, с. 136]. При цьому дослідник наголошував на тому, що залежність між цими інституціями взаємна. Так, у країнах, де вибори відбуваються

за мажоритарної системи, складається домінуюче положення виконавчої влади по відношенню до законодавчих органів. У свою чергу, президентська форма державного управління тяжіє до встановлення саме мажоритарної системи виборів. Пропорційна виборча система сприяє більшому зрівнюванню виконавчої та законодавчої гілок влади, появі коаліційних урядів та широких коаліцій. І в той же час парламентські системи віддають перевагу запровадженню саме пропорційною системи виборів. Розглядаючи чотири основні історичні варіанти сполучення виборчих систем і формами державного управління, А. Лейпхарт робить наголос на «якості» та «ефективності» демократії, що досягається в усіх чотирьох альтернативних системах. Під «якістю» він розуміє «міру, якою та чи інша система відповідає таким демократичним нормам, як представництво, відповідальність (підзвітність), рівність та участь» [3, с. 138]. «Ефективність» також є якісною характеристикою, а отже, вона залежить від акцентів сприйняття тієї чи іншої риси державного управління. Так, прихильники пропорційної системи вважають головною якісною характеристикою ефективності здатність представництва меншості «забезпечувати збереження єдності й миру в розділених суспільствах» [3, с. 139], а прибічники мажоритаризму більш суттєвим вважають здатність до ефективного управління сильною виконавчою вертикаллю.

Проаналізувавши показники різних демократичних країн, А. Лейпхарт доводить, що «скрізь, де є значні розбіжності, парламентсько-пропорційні системи майже незмінно демонструють найкращі результати, особливо у відношенні представництва, захисту інтересів меншин, активності виборців та контролю над безробіттям» [3, с. 145]. Отже, він доходить висновку, що парламентсько-пропорційна форма демократії має явно кращі можливості відносно її основних альтернатив щодо улагоджування міжетнічних протиріч та певні переваги в області економічної політики. Проте запровадження пропорційної виборчої системи разом із парламентською формою правління в Україні не призвело до блискучих наслідків.

Список використаних джерел

1. Downs A. A. *Economic Theory of Democracy*. – NY: Harper and brother 1957
2. Даль Р. А. *Полиархия. Участь у политическому житті та оппозиция [Текст] / Р.А. Даль. – Х. : Каравела, 2002. – 216 с.*
3. Лейпхарт А. *Конституционные альтернативы для новых демократий // Политис. – 1995. – № 5. – С. 136 – 146.*
4. Пшеворский А. *Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке [Текст] / А. Пшеворский. – М.: РОССПЭН, 1999. – 320 с.*

Олександр РИБАК

*Науковий керівник – д. пол. н., проф.
Ротар Н. Ю.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Аналіз теорії політичного ризику в політичній науці

У теорії політичного ризику одна з головних проблем – відсутність єдиної і загальноприйнятої системи понять, наявність істотних, інколи принципових розбіжностей в розумінні сенсу ключових термінів. Практично всі підходи до визначення, класифікації й оцінки політичних ризиків були розроблені в період з 60-х до 90-х р. ХХ ст. Відтоді усталена система аналізу не зазнала будь-яких серйозних змін. Тому термін «політичний ризик» трактується досить широко – від прогнозування політичної стабільності до оцінки всіх соціально-економічних ризиків, пов'язаних з діяльністю певного суб'єкта в різних соціально-політичних середовищах.

Політичний ризик природно виникає в умовах плюралізму, політичної конкуренції, змагальності і боротьби, тому діяльність суб'єктів політичного процесу доцільно розглядати з погляду можливих результатів, втрат та потенційних наслідків. При цьому зауважимо, що для різних суб'єктів, які діють в одних і тих же умовах, ситуації можуть виявитися різними, що підтверджується існуванням антагонізмів у будь-яких процесах та явищах, особливо політичного характеру.

Але значна частина фахівців у галузі політичного ризику дотримується думки, що політична подія не обов'язково несе ризик для соціально-економічного середовища, але може також означати нові можливості. Вони пропонують під терміном «політичний ризик» розуміти невизначеність середовища, в якій діють всі соціально-економічні суб'єкти. Це означає, що при прогнозуванні політичного ризику необхідно враховувати не тільки негативні зміни, але також і позитивні, що представляють додаткові можливості, при цьому під час початкового аналізу, вважаємо, необхідно застосувати поняття базовий ризик, яке буде нейтральним від суб'єктивності, тоді враховуватимуться як позитивні, так і негативні відхилення.

До сьогодні політичні ризики аналізують у контексті дворівневої системи взаємозв'язків «держава – суб'єкт» через аналіз умов та факторів політичної інституціоналізації, насамперед, на мікро- і макрорівнях. Даний висновок ми робимо на основі списку факторів, які приймають до розгляду при побудові тієї або іншої моделі політичного ризику. Умовно їх можна поділити на:

- інформаційні, до яких належать відсутність чіткої та повної інформації щодо всіх поточних політичних процесів, недостатність аналізу політичної ситуації загалом, неадекватне реагування влади на неї, брак чіткого підрахунку придбань і втрат, нерозуміння та ігнорування інтересів інших учасників політичних дій тощо;

- соціальні, викликані нестабільністю, агресивністю і радикалізмом проведеного політичного курсу, діяльністю окремих політичних інститутів, низькою підтримкою населення проведеної політики, політичними, етнічними та іншими конфліктами, безробіттям, важким економічним становищем, наявністю безлічі невирішених соціальних проблем;

- персональні, пов'язані з особистістю політика, нестійкістю його поведінки, схильністю до автономії без урахування колективного характеру політичних дій, підвищеною схильністю до ризику. Правда, потрібно відзначити, що деякі політики більш ефективні саме в незвичайних і небезпечних ситуаціях, відчувають задоволення в них й іноді самі ж їх і створюють;

- правові: найчастіше політичний ризик виникає внаслідок правового та морального нігілізму, невиконання прийнятих умов політичних взаємодій і комунікацій, порушення вимог закону і норм угод, мають морально-політичний характер;

- економічні: причиною політичного ризику можуть також стати: брак необхідних грошових ресурсів для проведення тих чи інших реформ, відсутність розвиненої і стабільної економічної інфраструктури, неелітність державних акцій підприємств, відсутність чіткої економічної програми, відсутність прямих інвестицій у країну, непродумана валютно-кредитна політика та інше;

- випадкові: разом з перерахованими факторами одним з джерел політичного ризику виступає безпосередня випадковість політики, яка призводить до появи непередбачених і небажаних подій, (хвороба, відставка політичних діячів, нещасні випадки, природні катастрофи, що спричиняють всілякі загрози і небезпеки).

Також політичний ризик невід'ємно пов'язаний з управлінською діяльністю, розробкою, прийняттям та реалізацією політичних рішень, тому він виступає як діяльність, у процесі якої є можливість оцінити ймовірності досягнення бажаного результату, невдачі, відхилення від мети. Необхідно зауважити, що глобалізація породила вкрай політизовану структуру. Питання полягає в тому, хто є суб'єктом політичних рішень у цьому випадку.

Сьогодні суб'єктами прийняття політичних рішень є не тільки уряди національних держав, але й низку міжнародних урядових і неурядових організацій, різні комерційні структури, які володіють, в окремих випадках, великими фінансовими можливостями, більшими ніж окремі держави. Зважаючи на це, можна говорити про розмитості центру політичного впливу, а точніше – про

існування декількох таких центрів. Їх визначення стає відправною точкою модифікації моделей оцінки політичних ризиків.

Відповідальність за політичні ризики здебільшого покладається на національний уряд, однак процеси глобалізації дають сильні важелі контролю інститутам, ніяк не пов'язаним з ними. Принципове значення при аналізі політичного ризику мають, передусім, держави, а тому, ми вважаємо, що доцільно для аналізу політичного ризику буде модель «центр – периферія», в якій центр здійснює вплив за допомогою своїх можливостей на інший простір. Центр, в більшості випадків, надає інвестиції, яких так сильно потребує периферія. Часто це призводить до різкого реформування економіки – підвищується напруженість всередині країни, що спричиняє до підвищення внутрішнього політичного ризику, а через певний часовий проміжок – і підвищення зовнішнього ризику.

За вищезазначеною схемою, на думку більшості західних науковців, виникає один з найбільш небезпечних ризиків – це політичний ризик, який умовно називають «латентною експропріацією». Так можна виділити основні властивості політичного ризику:

універсальність цього виду ризиків проявляється, насамперед, в тому, що він присутній при політичних рішеннях будь-якого рівня, починаючи з революційних перетворень усього суспільства і закінчуючи голосуванням окремого виборця.

Політичний ризик має колективний характер, так як обумовлюється не стільки індивідуальними якостями політиків і технологіями влади, скільки груповими політичними інтересами.

Цей вид ризику може виступати як самостійний чинник політики або бути елементом інших видів ризику – соціального, комерційного, інвестиційного, екологічного тощо. У цьому виявляється багатоплановість політичного ризику.

Отже, політичний ризик обумовлюється безліччю факторів невизначеності, викликаних насамперед недостатньою раціональністю політики. Однак очевидно, те що за останні 10–15 років у суспільстві відбулися серйозні трансформації, які, можливо, не мають прямого впливу на політичні ризики, але, тим не менш, змінюють поле його виникнення.

Список використаних джерел

1. Подколзина И. А. Проблемы дефиниции и оценки политического риска // Регион: экономика и социология. – 2003. – № 3. – С. 11–19.
2. Соловьев А. И. Политические риски в процессе принятия государственных решений // Принятие государственных решений. – М., 2006.
3. Общая и прикладная политология: Учебное пособие / Под общей ред. В. И. Жукова, Б. И. Краснова. – М.: МГСУ; Союз, 1997.

Надія ПАНЧАК-БЯЛОБЛОЦКА

*Науковий керівник – д. пол. н., проф.
Романюк А. С.*

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

Категорія парламентська мінливість як індикатор структуризації парламентів

Одним з маркерів політичної структуризації парламентів є парламентська мінливість. У політичній думці відсутня єдина дефініція «парламентської мінливості»: для її позначення теоретики звертаються до понять «законодавча текучість» і «парламентський (законодавчий) обіг (зміна)»; мінливість кодують на підставі отримання конкретних показників перестановок депутатів різних парламентських скликань. Термін «законодавча текучість» (плинність кадрів законодавчих органів) варто використовувати через те, що йдеться про кадрові заміщення в межах послідовних парламентів, а також із посилання, ніби опис перестановок кадрів у науці описують за допомогою «текучості кадрів». Поряд із цим поняттям термін «парламентська мінливість» слід розглядати у вузькому сенсі, як хід функціонування парламенту та процес інституційних і контекстуальних змін у парламенті на кожному етапі його розвитку.

Можливість здійснювати зміни в законодавчому персоналі (в персоналі законодавчого органу, коли йдеться лише про депутатів) важлива з погляду теорії циркуляції еліт, про що свідчать ідеї Г. Моски, В. Парето, Р. Путнама, особливо для створення структури мотивів та резервів перспективними лідерами, що доводять Дж. Шлезінгер і П. Норріс, для прискорення змін у публічній політиці, увагу на чому зосереджують В. Банс і Д. Бреді. К. Джексон міркує: недостатній обсяг парламентського обігу спричиняє небезпеку виникнення трьох соціально-індивідуальних феноменів – зарозумілість, апатія, атрофія. Швидка циркуляція еліт властива для періодів політичних та економічних криз, помірний обіг депутатів потрібний, на думку Р. Путнама, в періоди політичного спокою і балансу, щоб підтримувати політичну стабільність.

Більш очевидною проблема парламентської мінливості стає в контексті репрезентації – одного з істотних нормативних критеріїв оцінювання парламентів. Л. Рісельбах змінними обігу у парламентах бачить підзвітність, репрезентацію, відповідальність. З-поміж інших аргументів, які апелюють до парламентського обігу в контексті сучасних еліт, варто виділяти такі компіляції: ідеї вигоди в теоріях циркуляції адміністрацій М. Петракки та «відсіювання шахраїв» С. Ротенберга. К. Чі та Д. Лізербай доводять: зміна повноважень депутатів «сприяє демократії, гарантуючи альтернативні вибори, адже проводить більш відкриті місця» [1, с. 4]. Дж. Фунд стверджує, що терміни депутатів

збільшують якість законодавства, бо зменшують важливість сенйоражу. Крім того, терміни повноважень законодавців, на думку Дж. Вайла, – це доповнення будь-якої пропозиції про покращання політичної системи [5, с. 160–161].

Низькі пороги обігу депутатів є причиною ізоляції законодавства: виборчий зв'язок, навіть не цікавлячись його впливом на законодавців при умові їхніх дій на благо держави, не достатній для того, щоб вживати заходів проти зловживання службовим становищем з боку певних парламентарів. Проте, зважаючи на гарантії достатньої кількості змін у владі, занадто великий законодавчий обіг також потрібно вважати проблематичним із погляду демократії та демократичного суверенітету. Якщо існує забагато перестановок з-поміж депутатів, тоді будь-який парламент може опинитись у незручній ситуації щодо уряду та глави держави.

У консолідованих парламентських і напівпрезидентських демократіях дисципліновані партії є базовим механізмом процесу парламентського обігу. Зміни законодавчої більшості та партій у складі урядів забезпечують циркуляцію еліт, дають можливості впливу опозиційних груп і проводять зміни у сфері державної політики. Тому Дж. Гіббінг наголошує, що, зокрема, партії, а не парламенти загалом, є прабатьками інституціоналізації останніх. Аналіз законодавчого обігу з боку партій оминає предмет суперечок про зміни персоналу їхніх парламентських груп, незалежно від змін у законодавчому і виконавчому складі. Але Д. Бреді й К. Волбрехт вважають: внутрішньопартійний обіг теж істотно впливає на наслідки парламентської мінливості.

Існує чимала кількість досліджень законодавчого обігу, та вони, зазвичай, стосуються окремих країн (Т. Касстівенс, В. Денхам, Б. Чубб, Дж. Гіббінг, А. Хаяма), а крос-національні розвідки вкрай рідко використовують дані більш, аніж для 3 об'єктів наукового пізнання (К. Еліассен, Дж. Грахам). Якщо вони зустрічаються, то обговорення проблем, задекларованих у них, часто непослідовне і не засноване на аналізі вичерпних статистичних даних (Д. Метьюс, А. Соміт, Л. Рагсдейл та В. Петзельт). Більшість наукової літератури із проблем парламентського обігу є дотична до внутрішніх парламентських факторів, але не зачіпає, на думку Р. Холла, їхніх зв'язків із зовнішніми чинниками. Та попри це базовим є підхід розгляду двох наборів даних, за допомогою яких доцільно вирішувати проблему законодавчого обігу. Перший передбачає аналіз обігу за результатами визначення партій та політичних лідерів як таких, котрі несуть політичну відповідальність за своє перебування при владі – виправлення ситуації з парламентським обігом передбачає процедуру голосування проти партій. А другий варіант процедур окреслює реструктуризацію виборчого законодавства.

Незважаючи на існуючі дослідження західних випадків законодавчого обігу, є доволі мало порівняльних опрацювань поняття «нормальний» демократичний обіг еліт. Причиною є зверхність політиків, описана в працях

Н. Полсбі: обіг депутатів визначено базовим виміром інституціоналізації законодавчих органів. Тривала кар'єра депутата та, навпаки, низькі межі обігу є вирішальними чинниками процесу інституціоналізації парламентів. Тому, відповідно, стійкі високі показники стабільності посадовців необхідні, щоб створити поле законодавчого знання: дає змогу депутатам стандартизувати діяльність, приймати рішення передбачуваним способом [3, с. 148]. Безперервність кар'єри важлива і тому, що архітектура диференціювання в парламенті заснована на зв'язку з аргументами щодо строку перебування на посадах.

Модель Н. Полсбі тривало вважали універсально правильною. Її наступники застосовували міркування про низький законодавчий обіг як про ознаку інституціоналізації парламентів у країнах Західної Європи, посткомуністичній Центральній Європі (З. Мансфелдова, Д. Олсон) й Азії (Ф. Нортон). У компаративному аналізі Ж. Блондель перейняв перспективу Н. Полсбі, згодом теж описав її як тенденцію, яка приводить до інституціоналізації парламентів: низький обіг слід чекати в дуже інституціоналізованих професійних парламентах демократичних країн.

Відмінною є концепція обігу Дж. Гіббінга: інституціоналізація парламентів сумісна із високими показниками зміни серед депутатів; інституціоналізація не повинна в законодавчих органах зменшувати абсолютні пороги обігу, та може мінімізувати їх [2, с. 33] – нові депутати повинні бути швидко прийняті на роботу та соціалізовані на нових місцях, щоб успішно й у короткий термін замінити депутатів, які втратили (залишили) свої мандати. Ця ідея заперечує традицію законодавчих досліджень, де припущено, що посади – це індикатор сильної інституціоналізації установ. Але припущення Дж. Гіббінга не перевірено дослідним шляхом у порівняльному дослідженні, а тому потребує збору й операціоналізації даних.

Помітним є дослідження А. Соміта, зміщене до розгляду обігу по крос-національному вектору демократичних країн. Автор наводить песимістичний висновок: «При цьому немає єдиної системної особливості, яка послідовно корелює з високими та низькими показниками обігу... Кожна національна країна дійсно унікальна, а дані політичної та виборчої практики й процесу, які працюють одним чином в одній країні, можуть бути досить відмінними в іншій» [4, с. 14]. Загалом головний висновок у тому, що «законодавчий обіг», сукупний рівень «виходів із парламенту», змінюється від попередніх виборів до наступних та від вибору кандидатів у нижню палату в умовах двопалатної системи до виборів в єдину палату.

Список використаних джерел

1. *Chi K. State Legislative Term Limits / Keon Chi, Drew Leatherby // Solutions: Policy Options For State Decision-Makers. – 1998. – Vol. 6. – P. 1–39.*

2. *Hibbing J. Legislative Careers: Why and How We Should Study Them? / J. Hibbing // Legislative Studies Quarterly. – 1999. – Vol. 24. – P. 149–171.*
3. *Polsby N. The Institutionalization of the U. S. House of Representatives / N. Polsby // American Political Science Review. – 1968. – Vol. 62. – P. 144–168.*
4. *Somit A. The Victorious incumbent: a threat to democracy? / A. Somit. – Dartmouth, 1994. – 311 p.*
5. *Vile J. Rewriting the United States Constitution: An Examination of Proposals from Reconstruction to the Present / J. Vile. – New York: Praeger, 1991. – 202 p.*

Віталій ШАРЛАЙ

Науковий керівник – д. пол. н., проф.

Бурдяк В. І.

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Теоретичні основи сучасного громадянського суспільства

Інституції сучасного громадянського суспільства є важливим елементом діяльності держави, вони виступають стримуючою силою у проведенні державою тих чи інших управлінських рішень. Громадянське суспільство знаходить своє вираження у різноманітності неурядових організацій, профспілок, груп тиску, політичних партіях, їхня сукупність становить невід'ємний елемент взаємодії з органами державної влади. Громадянське суспільство характеризує плюралістичний тип співіснування, організації і захисту групових інтересів, їхніх відносин з державою. У такому суспільстві соціальні групи проявляють себе як групи інтересів громадян, які існують і функціонують тому, що всі його члени поділяють загальноприйнятні всіма цілі, норми, цінності, а це передбачає взаємозалежність членів груп інтересів у справі реалізації спільних інтересів і цілей.

Теорія громадянського суспільства має тривалу історію розвитку, вона бере свій початок з античних часів і впродовж двадцяти століть еволюції кардинально змінила свій вигляд і значення. Класичне розуміння громадянського суспільства утворилося у період падіння станово-феодального ладу, з виникненням капіталістичних виробничих відносин XVII–XVIII ст., коли міське населення переважно представники купецтва, дрібних буржуа почали усвідомлювати свої права і свободи, а згодом і активно вимагати їх реалізації. Цей факт змусив державу поступитися суспільству, надавши громадянам можливість утворювати спілки, гуртки, партії тощо. Однак ця категорія втратила свій інтерес у суспільстві на достатньо довгий період часу.

Відновлення інтересу до поняття «громадянське суспільство» відбулося у 70 – 80-х рр. ХХ ст. Це було зумовлене протестом проти зростаючої ролі одержавлення суспільства та засилля в ньому владних структур. На перший план вийшли дослідження, спрямовані на важливість демократичних цінностей та аналіз проблем громадянського суспільства.

У сучасній політичній науці склалося розуміння громадянського суспільства, як сукупності наявних у суспільстві неполітичних і некомерційних відносин, які складаються поза сферою безпосереднього впливу держави. Відносини, які складаються між суб'єктами громадянського суспільства, не підвладні директивному регулюванню і регламентації.

Вперше у соціологічних працях концепт громадянського суспільства в сенсі аналітичного поняття з'являється в дослідженнях Т. Парсонса (1902–1979) [3, с. 360]. Науковець звертається до концепції громадянського суспільства в контексті моделі соціальної диференціації і пропонує власний концепт «соціальної спільноти». Вкладаючи в це поняття відмінність від економічної та політичної спільнот, Т. Парсонс вважає, що соціальна спільнота складається з культурних вартостей, які становлять основу громадянських відносин.

У 80-ті роки з'явилося нове трактування поняття «громадянське суспільство», пов'язане з іменами таких європейських політичних мислителів як Дж. Александер, Е. Арато, Ю. Габермас, Дж. Коен, Дж. Кін, Р. Патнем, Ф. Шміттер та ін. Англійський політолог Дж. Кін пропонує більш широке уявлення про громадянське суспільство, що не зводиться тільки до проблеми взаємин між провідними класами в рамках однієї формації. Він виходить на ще більш загальні, цивілізаційні проблеми. Серед них проблема демократизації суспільства, співвідношення свободи і підпорядкування індивіда суспільству, становлення нового типу свободи – контрольованої й упорядкованої на основі політичного розуму.

Американські дослідники – політолог Дж. Коен і соціолог Е. Арато – під громадянським суспільством розуміють сферу соціальної інтеракції між економікою та державою, що складається передусім зі сфер найбільш близького спілкування (сім'я), об'єднань (добровільних), соціальних рухів і різних форм публічної комунікації [1, с. 34]. На їх погляд, сучасне громадянське суспільство інституціоналізується і розповсюджується за допомогою законів і суб'єктивних прав, що стабілізують соціальну диференціацію. Однак, громадянське суспільство не слід отожднювати з соціальним життям загалом, що протікає поза державними й економічними процесами.

Інший американський політолог Ф. Шміттер під громадянським суспільством розуміє сукупність чи систему самоорганізуючих посередницьких груп, які, по-перше, порівняно незалежні, як від органів державної влади, так і від недержавних суб'єктів виробництва і відтворення (фірма, сім'я); по-друге, здатні планувати і здійснювати колективні акції задля захисту (досягнення)

своїх інтересів та мети; по-третє, не прагнуть підмінити собою ні державні структури, ні приватних виробників чи перейняти на себе функції з управління політиєю загалом; по-четверте, згодні діяти в межах вже існуючих «громадських» чи правових норм. Так, на думку Ф. Шміттєра, для формування громадянського суспільства мають бути наявні чотири критерії (умови): дворівнева автономія; колективна дія; не узурпація чужих прерогатив; громадянськість [5, с. 17]. Водночас наявність посередницьких організацій – необхідна, але не достатня ознака громадянського суспільства. Подібні організаційні структури можуть підлягати маніпуляції державними або приватними акторами, або ж можуть виявитися не більш ніж фасадом, який прикриває діяльність соціальних груп, які прагнуть узурпувати владу легітимних державних органів, або ж «не громадянськими» засобами здійснювати панування над іншими соціальними групами.

Російський дослідник К. Гаджієв визначає феномен громадянського суспільства, як систему забезпечення життєдіяльності соціальної, соціокультурної та духовної сфер, їх відтворення і передача від покоління до покоління, систему самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів, які покликані забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів і колективів, реалізації приватних інтересів і потреб, чи то індивідуальних, чи колективних [2, с. 60].

Достатньо глибоке визначення сутності громадянського суспільства запропонувала українська дослідниця А. Колодій, визначаючи його як самоорганізовану й саморегульовану автономну сферу громадського життя, в якій функціонують добровільні громадські об'єднання, виникають суспільно значимі ініціативи, формується соціальний капітал (довіра, норми, мережі і навички соціальної взаємодії та солідарності) і, в разі потреби, «виставляються» вимоги політичним суб'єктам і структурам держави [4, с. 152].

Отже, теорія громадянського суспільства набула чіткішого розуміння у другій половині ХХ ст. Важливою передумовою підвищення актуальності проблеми громадянського суспільства став розпад Радянського Союзу і утворення нових держав, які обрали демократичний шлях розвитку. На сучасному етапі розвитку демократії громадянське суспільство є представником і захисником громадян у відносинах з державною владою.

Список використаних джерел

1. Арато Э. Гражданское общество и политическая теория / Э. Арато, Дж. Коэн/. Пер. с англ. – М.: Весь мир, 2003. – 784 с.
2. Гаджиев К. С. Политическая наука / К. С. Гаджиев. – М.: Международные отношения, 1994. – 336 с.
3. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: Монографія / А. Карась. – Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 520 с.

4. *Основи демократії. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Затверджено Міністерством освіти і науки України. Третє видання, оновлене і доповнене / За заг. ред. А. Ф. Колодій / А. Ф. Колодій. – Львів: Астролія, 2009. – 832 с.*
5. *Шмиттер Ф. Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии / Ф. Шмиттер // Полис. – 1996. – № 5. – С. 16–27.*

Євген КУПН

*Науковий керівник –
проф. Гребеннік Г. П.*

*Одеський національний університет
ім. І. І. Мечнікова*

Концепція «Москва–Третій Рим» – ідейна передумова виникнення слов'янофільських учень

Діалектична взаємодія месіанізму і міссіанізму є характерною рисою для алгоритму розвитку не тільки російської історії, а й історії Японії, США і низки інших держав та імперій. У них так само, як і в Росії були і є свої «західники» і «слов'янофіли», що відстоюють особливий шлях своєї держави або загальноцивілізаційні орієнтири його розвитку. Історія російської держави з моменту її виникнення в XIV ст. нерозривно пов'язана з імперською ідеєю, яка згодом переросла в національну ідею Росії [4, с. 439].

Ідея концепції «Москва–Третій Рим» виникла в новонародженому Московському царстві в XV–XVI ст. За своєю суттю вона підкреслювала в собі правонаступницю Римської та Візантійської імперії, як месіанство в збереженні, охороні та подальшому розвитку християнства у світі. Видатний російський історик-славист В. Ламанський приводить слова Цареградського патріарха Ієремія, який говорив на соборі в Москві в 1589 р.: «Понеже убо ветхий Рим падеся Аполинариевой ересью; второй же Рим, иже есть Константинополь, Агаренскими внуцы от безбожных турок обладаем; твое же, о благочестивый царь, великое Российское царствие, третьей Рим, благочестием всех превзыде, и вся благочестивыя царствия в твое в единое собрашася, и ты един под небесем христианским царь именуешись в всей вселенной, во всех христианах» [2, с. 434].

Саме з XV ст. змінюються відносини Росії щодо православного Сходу. Панславист Пипін вважає, що не стільки самі росіяни прагнули на Схід, скільки представники східних церков приходили до Москви шукати заступництва і милостині, пропонуючи натомість свої молитви, а також політичні послуги. «Російська влада, розділяючи почуття і думки самого народу, зберігала велике шанування до східних святинь, обдаровувала ченців, ігуменів і самих па-

тріархів милостинею, хоча з іншого боку трималася незалежно: московські люди вважали що в Москві більше дотримуються православних канонів, ніж на сході, під ярмом агарян – підкреслює Пипін у своїй роботі, а тому Московське царство є законним послідовником православ'я та правонаступником Візантії [3, с. 3]

Пипін у праці «Чтения о Святой Земле» розповідає про офіційні посольства, які відправляли московський уряд на схід з дорученнями та милостинею. Один з походів 1593 р. завершився привезенням Трифоном Коробейніковим у Москву моделі Гроба Господнього, скоріш за все за дорученням уряду – розмірковує Пипін [2, с. 15]. Продовжує думку щодо зацікавлення духовними символами руськими світськими діячами казанский купець Василь Гагара, який, будучи в Єрусалимі, поамічає, що хрест, на якому був розіп'ятий Христос, вивезли німці, і «доску», на якій малий Ісус Христос вчився грамоти, також вкрали німці [2, с. 23]. Цими розповідями, на нашу думку, панславист Пипін хоче сформувати образ німецької культури та католицької віри як антигуманної та злочинної певною мірою. Подорожі повинні показати тісний зв'язок між Росією і Візантією, як він сам говорить: «Роз'яснити історичний ґрунт, на якому здійснювалось давнє російське паломництво, долю святинь пробуджуючих благочестиві враження, основу і розвиток переказів» [2, с. 65–66].

В. Ламанський підтверджує цей зв'язок думкою, що як у посланнях вселенських патріархів до Москви, так і в особистих їх переговорах з царськими посланцями постійно висловлюється сподівання і надія, що «Господь Бог подасть царю московському спадщину царя Костянтина». «Нехай ті чи інші особи повторювали цю думку неширо, з бажання догодити Москві, в надії багатих і великих милостей. Важливо те, що ця думка постійно повторюється, стає як би загальним місцем. Це викриває народність її походження і загальне її поширення» – підсумовує він [2, с. 434–435].

У концепції «Москва – Третій Рим» зливалися дві тенденції – релігійна і політична: тенденція одного підкреслювала месіанську благість і священство, а також приховану тенденцію ізоляціонізму від «нечистого» оточення; іншого – владу та царство, а також приховану зовнішньополітичну імперську міссіанську тенденцію [4, с. 439]. Ці напрями знайшли реальне втілення в ідеології, внутрішньо – і зовнішньополітичній діяльності Московського царства, а згодом і Російської імперії. У внутрішній політиці найбільш яскраво це виразилось в політиці народного просвітництва гр. Уварова з 1833 по 1849 рр., який прагнув поширювати справжнє просвітництво на засадах «самодержав'я, православ'я і народництва», проголошуючи їх істинними початками руського життя, та позиціях «слов'янофілів», які на основі учень Христа, що збереглися в православній церкві, пояснювали весь російський побут, і тільки на цих засадах здатне розвиватися російське суспільство [1, с. 91]. Географічні рамки як панславізму, так і концепції «Москва – Третій Рим» доволі ідентичні. Православ'я, яке воз-

вишалось цими течіями, охоплювало територію слов'янських народів. Вплив на ці землі особливо відчувався в ХІХ ст. під час російсько-турецьких війн 1853–1856 рр. та 1876–1877 рр. Суть війни зводилась російською стороною до захисту балканських слов'ян та православної віри від мусульманської Турції. В. Ламанський критикує і водночас визнає найбільш енергійними серед співплемінників південних слов'ян, які просили визволення з під мусульмансько-турецького ярма російського царя, в яке вони самі запрягалися, не бажаючи піддаватись західним культурам, мотивуючи це словами «краще чалма, ніж тіара, краще небесне, ніж земне царство, краще погубить життя, ніж погубить свою душу» [2, с. 442]. Тодішні події, на нашу думку, можна порівняти з Хрестовими походами на захист християнства в Середньовіччя, організованими Папою Римським, проте ці події не принесли таких успіхів для політичного утвердження Росії, яких досяг Ватикан у своєму релігійному статусі в світі.

Список використаних джерел

1. *Записки А. И. Кошелева [Текст]/. – М.: 1991. – 237 с.*
2. *Ламанский В. И. Геополитика панславизма [Текст]/ В. И. Ламанский. – М.: 2010. – 928 с.*
3. *Пыпин А. Н. Чтения о Святой Земле [Текст]/ А. Н. Пыпин. – С-П.: 1897. – 66 с.*
4. *Сторчак В. М. Мессианская идея в России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://religio.rags.ru/journal/anthology4.php>*

Ольга ПИСЬМЕННА

*Науковий керівник – канд. політ. наук,
доц. Пащенко В. І.*

*Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара*

Тенденції розвитку лівої ідеології в контексті політичної ситуації в Україні та світі

У кожній країні в різні періоди часу марксизм набував певну форму, пристосовуючись до певних політичних реалій. Однак, після розпаду радянської системи в науковому дискурсі стали з'являтися заяви про «смерть марксизму». Тому актуальність цієї статті полягає у визначенні позицій лівих сил на сучасній світовій арені.

Незважаючи на інтерес до лівих сил в сучасному політологічному дискурсі, ми можемо зафіксувати незначну кількість наукових джерел, присвячених цій проблематиці. Окремі аспекти цієї теми знайшли відображення серед нечисленних українських досліджень в роботах О. Верника, В. Задираки,

В. Шапіна, А. Манчука В. Бідненко. Проблематика так само представлена серед праць російських вчених: Б. Кагарлицького, В. Кржевовіча, С. Роганова, І. Храброва та інших. Отже, історіографічний аналіз свідчить, по-перше, про недостатню кількість наукових політологічних джерел, присвячених аналізу досліджуваної проблеми, по-друге, про відсутність системних політологічних досліджень, що спираються на виявлення сутнісних характеристик, механізмів формування та розвитку лівих сил у сучасності.

З огляду на вищевказане, мета праці – описати стан і значення лівих сил в сучасному світі, особливо в країнах колишнього Радянського Союзу.

Після краху СРСР багато дослідників вважали, що епоха соціалістичної ідеології завершена, що така модель соціального розвитку виявилася не здатною адаптуватися до світу, який змінюється, особливо в умовах глобалізації, яку ідеологи сучасних лівих занадто часто сприймають не як соціально-економічний процес з конкретними сильними і слабкими сторонами, структурними суперечностями і складною динамікою, а як незворотний перелом, навалу незрозумілої і непереборної сили. Тоді ж лідери соціал-демократії очікували, що для них настане прекрасний час. Цього не сталося, як втім, і не відбулося відродження комуністичних партій в новому, покращеному вигляді. Причому в більшості випадків нові партії оголошували себе соціал-демократичними, зберігаючи при цьому колишні кадри і традиції. Європейська соціал-демократія зазнала відчутних втрат у 1970-ті роки минулого століття, особливо після двох великих нафтових криз 1973-го і 1979-го років. У цей період на Заході соціал-демократія переживала глибоку кризу і зсувалася все більш вправо. Не дивлячись на такі тенденції і заяву про кризу лівих ідей в світовому масштабі, відбувалися й зворотні процеси. Ліві у 1990-ті роки добилися серйозних електоральних успіхів, якщо не брати до уваги періоду 1989–1991 рр. На сьогодні день соціал-демократичні методи оздоровлення економіки починає застосовувати керівництво США. Знайшли відображення в державній політиці такі аспекти: націоналізація банків і державна підтримка ряду галузей для збереження робочих місць. Президент Барак Обама не так давно заборонив своїм указом виплачувати величезні преміальні президентам і членам рад директорів найбільших компаній; оголошено, що «спекулятивний або жадібний капіталізм» – шкідливий для економіки планети. Слід звернути увагу, що ці заходи є механізмами лівих сил. Активно подібні методи управління використовуються і президентом Франції Ніколя Саркозі. Нинішня ситуація характеризується тим, що в науковому дискурсі не існує однозначних поглядів на положення лівих у сучасному світовому розподілі сил. Тому серед учених гостро стоїть питання про те, що ж таке марксизм і яку роль він відіграє у сучасності. На початку XXI століття Пол Готфрід проголосив «дивну смерть марксизму», доводячи його неадекватність [2]. Аркадій Малер і Стор Холмогоров стверджують, що марксизм нікуди не подівся, але лівий дискурс у цілому

буде поступово сходити нанівець. Ці заяви викликані тим, що серія поразок партій лівого спрямування на виборах у різних країнах світу в XXI столітті спричинила загальну кризу лівих сил. У минулому у лівих була власна ідеологія і економічна теорія. Проте світ змінився, і використовувати стару ідеологію стало неможливо. Для усвідомлення нової реальності потрібен якийсь час, і багато партій лівого толку все ще не можуть змусити себе визнати обмеження, які встановлюються ринковими силами. Деякі партії приймають нову реальність і підлаштовуються під неї, інші, здебільшого авторитетні комуністичні партії, зберегли більшу частину своїх традиційних позицій, призначених переважно для електорату. Тим не менш, обидві можливі стратегії – слідування старим шляхом і спроби модернізації – несуть в собі певний ризик. Старі гасла, які втратили актуальність і не відповідають сучасним політичним реаліям, все ще чинять сильний вплив на певні категорії виборців. Але слід підкреслити, що середній клас втратив віру в старі заклики, і тому, навіть якщо ліва партія приходить до влади, реальність бере верх. Варто зазначити, як вважає більшість дослідників, кризу лівих сил посилюють процеси глобалізації. Практично відсутні дискусії про ліву антикризову альтернативу. Серед вчених домінує твердження, що ліві занадто слабкі політично, тому немає сенсу претендувати на формулювання альтернативи. І, з іншого боку, ліві не претендують на формулювання альтернативи, тому й слабкі політично.

Незважаючи на вищевказане, Володимир Кржевий констатує, що марксизм не тільки не помер, а й процвітає. Причини цього вчений вбачає в тому, що марксизм – це не теорія класової боротьби і не вчення про диктатуру пролетаріату, а соціально-філософська концепція, в якій проаналізовано механізми функціонування капіталістичного індустріального суспільства. У цьому контексті необхідно відзначити позицію професора Анатолія Лоя: «Інтерес до марксизму помітно знизився не тільки у нас [в Росії], але і в усьому світі. Однак страхітливе зростання бідності (зокрема на пострадянському просторі) може призвести до посилення його позицій».

В Україні ліві або перебувають в опозиції, або відіграють роль “молодших партнерів” правлячих політичних сил. Українські ліві партії переважно не хочуть або не здатні перешкоджати такому сценарію розвитку ситуації в країні. Така ситуація пояснюється: а) відсутністю спільного комунікативного політичного лівого простору (місця для діалогу), б) атмосферою взаємної недовіри серед лівих організацій, в) опортунізмом і амбітністю лідерів, які страждають на хворобу дрібного партбудівництва. Слід відзначити гнітючу теоретичну неспроможність багатьох лівих партій в Україні. Застарілий ідеологічний інструментарій, відірваність теорії від практики – так можна описати ідеологічну роботу лівих. Характерними проблемами лівої теорії в Україні є: 1. Схильність ідеологів до захоплення постмодерністськими теоріями. 2. Ставлення до ідеології як до маніпулятивного інструменту. 3. Ревізія ідеологічних положень на

догоду альянсу з великим капіталом. 4. Механічне застосування ідеології європейських лівих до українських реалій. 5. Ставка на парламентаризм як єдину форму політичної роботи. 6. Особливе акцентування проблем “цивілізаційного вибору” на протигагу інтернаціоналізму і класовому конфлікту [1, с.73–110].

Так, підводячи підсумок, слід зробити висновок що в сучасній політичній ситуації існує криза лівих сил. До того ж, у багатьох країнах спостерігається певний вплив лівих на політичний процес. Цей вплив може в певний період істотно змінити не тільки глобальний політичний ландшафт, а й сам контекст формування сучасної «лівої» ідеології. І як свідчать вчені, масове невдоволення наслідками неолібералізму, які проявляються в різних країнах, дають підстави передбачувати зовсім протилежну перспективу – відродження лівих сил в новому, більш радикальному, агресивному і традиційному вигляді.

Список використаних джерел

1. *Влияние мирового кризиса на стратегии левых сил в регионы постсоветской Евразии.* / Под ред. В. Н. Меркушева и В. М. Якушика. – Киев: Центр исследованных проблем гражданского общества; “София”, 2010.
2. *Готфрид Пол. Странная смерть марксизма / П. Готфрид [Электронный ресурс]. – Режим доступа. – <http://www.russ.ru/Mirovaya-povestka/Pol-Gotfrid-Strannaya-smert-marksizma>*

Сергей ВОЛКЕВИЧ

*Научный руководитель – к. ист. н.,
доцент Гончаров Н. Н.*

*Гродненский государственный
университет имени Янки Купалы*

Предпосылки и идейные истоки неофашизма

Прошло уже 65 лет со дня Победы стран антигитлеровской коалиции над фашистской Германией и ее союзниками. Фашизм представляет собой одну из самых страшных и роковых страниц в мировой истории, оказавшую огромное влияние на судьбы народов, развитие государств, историю континентов. И как ни печально было бы сегодня говорить об этом, он оказался весьма устойчивым явлением, которое и в настоящее время в различных проявлениях и формах дает о себе знать в странах СНГ, объединенной Европе, США и др.

Неофашизм – понятие, объединяющее современные правые, наиболее реакционные движения и организации, которые являются в политическом и идейном отношении преемниками распущенных после Второй мировой войны фашистских организаций.

Известный западногерманский публицист Р. Опитц считает, что «научная оценка понятия «неофашизм» зависит от того, какое значение вкладывают в приставку «нео». Если придавать ей субстанциональное значение содержания или структуры, идеологии или политической стратегии, то в правомерности такого определения возникают серьезные сомнения. Ведь все исследования явлений, обозначаемых этим словом, показывают: несмотря на приставку «нео», суть фашизма не изменилась» [1, с. 199].

Так почему же «старый» фашизм, публично осужденный на Нюрнбергском процессе, лишь несколько видоизменившись, подстраиваясь под современные условия, вновь вышел на политическую арену и набрал популярность у определенной части общества?

Фашизм избрал новый тип агрегации идеологической и активистской энергии – полностью в соответствии с теми трансформационными процессами, которым он подвергся в ходе адаптации к ситуации, когда обширные зоны политического пространства перестали быть для него доступными и вынудили ютиться во всех углах и закоулках гражданского общества, которые он мог только отыскать [2, с. 239–240].

Первой и весьма важной предпосылкой становления и развития идей неофашизма является незаконченный процесс ликвидации фашистских организаций после окончания Второй мировой войны. С первых же дней после капитуляции гитлеровского режима неофашизм получил развитие через деятельность сети организаций взаимопомощи и союзов ревнителей традиций старого нацизма. «Заигрывание» со стороны Запада и недооценка им сил и внутренних возможностей фашистской идеологии произрасти на, казалось бы, очищенной почве, послужили фактором, способствующим становлению и развитию фашизма в новых, послевоенных условиях.

Значимой причиной появления и развития неофашизма исследователи считают экономический кризис. Таким образом, поворот к крайне правой радикальной идеологии, по сути дела, представляет собой особую реакцию отдельных представителей многих социальных слоев на резкое, подчас драматическое ухудшение их материального положения. В то время, когда материальные блага поставлены обществом во главу угла, их лишение, а порой даже теоретическая возможность лишения, способствуют радикализации мышления.

К политическим условиям роста популярности неофашизма и ультраправого национализма (экстремизма) относятся кризис власти, проявляющийся с одной стороны в повышении агрессивности к инакомыслию, а с другой – в неспособности последовательно и профессионально обеспечить порядок и стабильность в обществе. Отсутствие или слабость «правового поля» приводят к тому, что люди все меньше верят в силу закона и все больше полагаются на «закон силы» [3, с. 40].

Итальянский политолог П. Игнаци среди факторов, обусловивших политическую реализацию «безмолвной контрреволюции» правых экстремистов, называет радикализацию политического дискурса; поляризацию партийной системы; появление и политизацию новых проблем; низкий порог для прохождения партий в национальные парламенты; углубление кризиса легитимности и доверия существующей политической системе; а также растущее недовольство корпоративистской моделью государственного управления и клиентелизмом, включающим в себя политическую коррупцию [4, с. 307].

Среди предпосылок возникновения и развития неонацистских идей особое место занимают социально-психологические и нравственные предпосылки. Современный человек в процессе своей жизнедеятельности вынужден столкнуться с неуверенностью в завтрашнем дне, ощущением бессилия в достижении целей, отчуждением личности, ослаблением внутрисемейных связей, социальной заброшенности, потерей перспективы и снижением ответственности за свои поступки, падением нравственности, утратой ценностных ориентиров, ростом беспокойства, страхом перед будущим, избыточным психическим напряжением, резкой имущественной дифференциацией и иными факторами, «изнутри» подталкивающими и одобряющими поворот в сторону радикальной идеологии неонацизма.

Инфляция, безработица, энергетический кризис, рост преступности, моральное разложение – все это вызывает острую психологическую реакцию у населения Запада, причем далеко не все его категории способны разобраться в истинных причинах этих социальных бедствий [5, с. 171].

Немаловажными предпосылками появления и последующего развития неонацистских организаций и политических партий также являются наличие развитого постиндустриального общества; рост количества мигрантов (миграционные потоки разрушают исторически сложившийся этнический баланс населения и деструктивно влияют на межэтнические отношения, национальную культуру и традиции); ухудшение криминогенной обстановки (зачастую может быть связано с этническими преступными группировками); наличие харизматического лидера (Герман Вирт, Адольф фон Тадден, Йорг Хайдер, Жан Мари Ле Пен и др.); исчезновение идеологического иммунитета к фашизму и нацизму; международное сотрудничество неонацистских организаций и т.д.

Истоки современного мировоззрения неонацистов неоднородны. Разные его течения могут отдавать приоритет консервативной философии и неоязычеству, эзотерике и мистицизму, католическому традиционализму, идеям консервативной революции немецких мыслителей 20–30-х годов XX века и античному наследию. Нет одной страны, одного направления, одного философа, есть общность стран, различные взгляды и позиции, порой противоположные. Идеиные истоки для возрождения фашизма в умах пред-

ставителей первого послевоенного поколения были тщательнейшим образом подготовлены Германом Виртом, Вильгельмом Ландигом и их соратниками. В разработке современной идеологии неонацизма наиболее заметны «новые правые» старшего поколения – Ж. Сенсир, А. Молер, В. Штраус и др., среднего – Р. Стойкерс, А. де Бенуа, Г. Фэй, Л. Сорель.

Основное русло историко-культурологических изысканий новых правых – изучение древней индоевропейской цивилизации как один из способов обоснования концепции единой европейской цивилизации, европейской общности, понимаемой как «Европа отечеств».

Таким образом, появление и развитие неонацизма было обусловлено рядом факторов, проявившихся в развитии общества в послевоенной Европе, и имело конкретные идейные истоки, оформившиеся в дальнейшем в идеологию неонацизма.

Список использованных источников

1. *Отитц Р. Фашизм и неонацизм: Сокр. пер. с нем./ Под ред. А. А. Галкина; Предисл. М. Б. Корчагиной. – М.: Прогресс, 1988. – 280 с.*
2. *Гриффин Р. От слизевиков к ризоме: введение в теорию группускулярной правой // Верхи и низы русского национализма: (сб. статей) / сост.: А. Верховский. – М.: Центр «Сова», 2007. – С. 223–254.*
3. *Исаева М. Предпосылки и источники молодежного экстремизма // Власть. – 2007. – № 12. – С. 38–43.*
4. *Шеховцов А. В. Новый правый радикализм в Европе как предмет исследования в отечественной и зарубежной историографии // Науковий вісник «Гілея»: Зб. наук. пр. – Вип. 9. – К., 2007. – С. 299–312.*
5. *Рахимир П. Ю. Происхождение фашизма. – М.: Наука, 1981. – 184 с.*

СЕКЦІЯ

Політичні інститути та процеси у концептуальному вимірі сьогодення

Ірина СТЕПАНЮК

*Науковий керівник – д. політ. н., проф.
Яковлев Д. В.*

*Національний університет «Одеська
юридична академія»*

Феномен «сильної держави»: аналіз проявів в умовах авторитаризму, тоталітаризму та демократії

Достатньо розповсюдженими як у повсякденній комунікації, так і в науковій політологічній літературі є думки щодо необхідності «сильної держави», «сильної руки», яка б навела лад у політиці, економічній сфері, забезпечила стабільний сталий розвиток. Час од часу, особливо у ході виборчих змагань, активізуються дискусії щодо розподілу державної влади між виконавчими та законодавчими інститутами.

Міфологема про «сильну державу», «сильного національного лідера» постійно присутня у масовій свідомості та застосовується для підтримки певних політичних сил та лідерів, які конструюють власний імідж, розуміючи це. Сьогодні доводиться констатувати, що демократія, як тип політичного режиму у нашій країні сприймається скоріше як антипод «сильної держави», аніж як режим, здатний забезпечити верховенство права, громадянські свободи, політичний розвиток, економічне зростання.

З одного боку, пострадянське розуміння «сили» в політиці, «сильної держави» корелюється із поверненням до авторитарних засобів управління економікою та політикою. З іншого боку – демократія як тип політичного режиму аж ніяк не дорівнює «слабкості» її інститутів та правових основ. Навпаки, сила сучасних демократій полягає у створенні відповідних механізмів для раціонального прийняття політичних рішень та швидкого впровадження політики.

На сучасному етапі розвитку політичного процесу в Україні у зв'язку з поверненням до президентсько-парламентської форми правління проблема «сильної держави» з єдиними центром управління та прийняття суспільно важливих рішень стає визначальною. Спільним для авторитарного і тоталітарного політичних режимів виступає відсутність свободи, посилення ролі держави у суспільному житті.

При цьому тоталітаризм потребує активної підтримки населення, публічного висловлювання лояльності. Тоталітарна держава характеризується застосуванням насильства, масового терору, при цьому вона здатна забезпечити мобілізацію населення, отже, «сила» недемократичних політичних режимів полягає у формуванні ілюзії активності громадян, розчиненні «атомізованих» індивідів у державі.

Насильство як інструмент реалізації державної влади скоріше характеризує слабкість державного апарату, його нездатність вирішувати актуальні проблеми суспільного розвитку демократичними засобами, за допомогою адекватних ресурсів. Це свідчить про необхідність перегляду змісту понять «сила», «насильство»: сила в сучасному розумінні зберігає і примножує суспільні ресурси, створює їх нову якість, а насильство – руйнує і розпоршує їх.

За тоталітарного режиму населення гуртувалось навколо влади, чому сприяли кампанії викриття «ворогів народу», застосування масового терору. Відбувалось нагнітання страху, формувалось уявлення про вороже зовнішнє оточення, при цьому влада виступала в ролі захисника і рятівника.

Складнощі модернізації посткомуністичних країн пов'язані з наявністю слабких держав, аморфних політичних партій, монополізованих, неефективно керованих економік, нерозвиненого сільського господарства, слабких соціальних служб. До того ж, труднощі розвитку громадянського суспільства обумовлюються скасуванням суспільних механізмів, які існували протягом тривалого часу, – тобто йдеться про їх створення практично «з чистого аркуша».

Істотне значення має можливість прискорення переходу від авторитаризму до демократії через наявність елементів громадянського суспільства, існування незалежних від держави економічних інтересів, на основі яких можуть бути сформовані інтереси політичні.

Демократичне урядування потребує активної підтримки громадян, які мають усвідомлювати власну єдність та силу для забезпечення ефективної політики та контролю над владою. Демократія, яка спирається лише на регулярні виборчі кампанії та свободу слова, не може бути дієвою та забезпечити існування «сильної держави», бо джерелом сили в умовах демократичного політичного режиму виступає консолідоване суспільство, в якому домінує відчуття національної єдності.

Отже, необхідно відмовитися від стереотипу, згідно з яким тоталітарна, авторитарна держава є сильною, а демократична, в якій існує політичний плюралізм, – слабкою. Демократичне суспільство здатне побудувати сильну державу, яка згідно з методами управління приймає раціональні політичні рішення, шукає баланс політичних інтересів та відповідні оптимальні засоби вирішення політичних проблем, а отже – гарантує зведення насильства до допустимого мінімуму, при цьому виконує функцію сильної держави з організації дієвих форм захисту безпеки громадян.

Дмитрий БОНДАРЕНКО

*Научный руководитель – д. полит. н.,
проф. Ватиль В. Н.*

*Гродненский государственный
университет им. Я. Купалы*

Политические системы Республики Беларусь и Республики Польша: конституционные основы

Политическая система – организованная на единой нормативно-ценностной основе совокупность взаимодействий политических субъектов, связанных с осуществлением власти и управлением обществом. Одним из важнейших структурных элементов политической системы являются социально-политические и правовые нормы, регулирующие политическую жизнь общества и процесс осуществления власти. Безусловно, к данным нормам относится и Конституция – основной закон, закрепляющий основы политической системы государства [3, с. 37]

Основные контуры белорусской политической системы определены Конституцией Республики Беларусь, принятой 15 марта 1994 г. После проведения референдумов 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г., политическая система приобрела свои нынешние очертания. Республика Беларусь – унитарное, демократическое и социально-правовое государство, высшая ценность – человек, а единый источник государственной власти – народ, государственная власть осуществляется на основе разделения властей. Признается приоритет общепризнанных принципов международного права (ст. 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8) [1, с. 4–5]. Выборы проводятся путём всеобщего, свободного, равного и тайного голосования (ст. 64, 65, 66, 68). Для решения важнейших вопросов могут проводиться республиканские и местные референдумы (ст. 73, 74, 77).

Президент является Главой государства, гарантом Конституции, прав и свобод человека и гражданина, реализации основных направлений внутренней и внешней политики; избирается на пять лет непосредственно народом (ст. 79, 81). Президент обладает обширными полномочиями: определяет структуру Правительства; назначает референдумы; обладает правом роспуска Парламента; назначает на высшие государственные должности; подписывает международные договора; возглавляет Совет Безопасности; является Главнокомандующим Вооруженными Силами; вводит военное положение; издает указы и распоряжения. В случаях, предусмотренных Конституцией, издает декреты, имеющие силу законов (ст. 84, 85) [1, с. 20–26].

Парламент – Национальное собрание Республики Беларусь – является представительным и законодательным органом, состоящий из двух палат – Палаты представителей (всеобщее прямое голосование) и Совета Республики

(голосование местных Советов депутатов). Срок полномочий Парламента – четыре года (ст. 90, 91, 93). Палата представителей (110 депутатов) рассматривает проекты законов; дает согласие Президенту на назначение Премьер-министра. Совет Республики (64 депутата): одобряет или отклоняет принятые Палатой представителей проекты законов; отменяет решения местных Советов депутатов, не соответствующие законодательству (ст. 97, 98). Право законодательной инициативы принадлежит Президенту, депутатам Палаты представителей, Совету Республики, Правительству, а также гражданам (ст. 99, 100) [1, с. 26–35].

Исполнительную власть осуществляет Правительство – Совет Министров – центральный орган гос. управления, состоит из Премьер-министра, его заместителей и министров. Правительство в своей деятельности подотчетно Президенту и ответственно перед Парламентом (ст. 106). Правительство: руководит системой подчиненных ему органов гос. управления и других органов исполнительной власти; разрабатывает основные направления внутренней и внешней политики и реализует их; обеспечивает исполнение Конституции, законов и декретов, указов и распоряжений Президента (ст. 107) [1, с. 35–38].

Судебная власть в Республике Беларусь принадлежит судам. Судьи независимы и подчиняются только закону (ст. 109, 110). Контроль за конституционностью нормативных актов в государстве осуществляется Конституционным Судом (ст. 116) [1, с. 38–40].

Основы польской политической системы заложены Конституцией Республики Польша от 2 апреля 1997 г. Республика Польша — демократическое правовое государство, осуществляющее принципы социальной справедливости, верховенства народа, унитарного государства, разделения властей, плюрализма, соблюдения международного права (ст. 2, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 14) [5].

Законодательная власть в Польше принадлежит Сейму и Сенату – Национальное собрание. Сейм состоит из 460 депутатов, Сенат – 100 сенаторов (избираются на основе всеобщего избирательного права). Обе палаты избираются на 4-летний срок (ст. 95, 96, 97, 98). Нижняя палата – Сейм – осуществляет контроль за деятельностью правительства. Сейм постановляет о принятии законов обычным большинством голосов, который передается в Сенат. Сенат может принять его без изменений, постановить о поправках или об отклонении в целом (ст.120, 121). Законодательная инициатива принадлежит депутатам, Сенату, Президенту Республики и Совету Министров, также гражданам (ст. 118). По вопросам, имеющим особое значение может быть проведен общепольский референдум (ст. 125) [5].

Главой государства является Президент Республики, верховный представитель и гарант непрерывности государственной власти. Президент избирается непосредственно гражданами на 5-летний срок и может быть избран повторно только один раз (ст. 126, 127). Президент Республики как представитель госу-

дарства во внешних сношениях ратифицирует и денонсирует международные договора; издает должностные акты; является верховным главнокомандующим; отдает приказ о мобилизации (ст. 133, 134, 135) [5].

Исполнительная власть принадлежит правительству – Совету министров, состоит из Председателя Совета министров и министров. Совет министров обеспечивает исполнение законов, издает распоряжения, координирует и контролирует работу органов правительственной администрации, обеспечивает внутреннюю и внешнюю безопасность государства и публичный порядок, утверждает и денонсирует иные международные договора (ст. 146, 147, 148). Члены Совета Министров несут перед Сеймом солидарную ответственность (ст. 157) [5].

Суды и Трибуналы являются властью, обособленной и независимой от других властей и подчиняются только Конституции и законам (Конституционный Трибунал, Государственный Трибунал, Верховный Суд) (ст. 173, 188, 189, 190, 198, 199) [5].

Таким образом, несмотря на схожесть основных конституционных норм, политические системы государств отличаются. Республика Беларусь по форме правления является президентской республикой, с сильной президентской властью. Глава государства обладает широким кругом полномочий в сфере как внутренней, так и внешней политики. Республика Польша – парламентской республикой, с перевесом полномочий в пользу парламента. В полномочия парламента, помимо законодательства, входит контроль за правительством. Однако, полномочия президента являются довольно широкими, что позволяет некоторым исследователям говорить о парламентако-президентской республике.

Список использованных источников

1. Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.) – Мн.: Амалфея, 2006. – 48 с.
2. Повдо В. В. Сравнительная политология: уч. пособие. В 3 ч. – Ч. 3/ Вл. Повдо. – Вильнюс: Европейский гуманитарный университет, 2009. – 352 с.
3. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор: Уч. пособие для студ.-политологов: [Пер. с англ.] / Г. Алмонд, Дж. Пауэлл, К. Стром, Р. Далтон. – М.: Аспект пресс, 2002. – 535 с.
4. Godlewski, T. *Polski system polityczny: instytucje – procedury – obywatele* / T. Godlewski. – Torun: Adam Marszalek, 2006. – 229 s.
5. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* [Электр. pec.] / *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*. – Warszawa, 1997. – Режим доступа: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/konst.htm>

Ігор АЛЕКСЕЄНКО

*Науковий керівник –
д. політ. н. Тупиця О. Л.*

*Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара*

Форма правління як парадигма політичної взаємодії гілок влади

Проблематика взаємодії гілок влади є актуальною як з погляду політичної теорії, так і з погляду політичної практики. Вивчення специфіки дій окремих підрозділів влади, таких як законодавчої, судової та виконавчої загалом став предметом, який обіцяє дати інформацію про поєднання державного і політичного контексту розвитку владної структури з огляду на політичну практику, визначення повноважень та лінії поведінки гілок влади відповідно до конкретної політичної ситуації та нормативного законодавчого контексту дає змогу прогнозувати еволюцію форми правління як складного утворення.

Управління є складним політичним об'єктом, який утворюється на основі взаємодії політичних інститутів. Якраз політичний вимір взаємодії гілок влади є тим простором, в якому демонструється активність та діяльність суб'єктів політичного процесу. Загалом форма правління є сукупністю правил політичної гри і результатом взаємодії політичних сил. У сучасній Україні форма правління є предметом застосування політичними силами своїх повноважень і піддається змінам протягом короткого періоду. Ця проблема є результатом зокрема й взаємодії гілок влади.

Розвиток форми правління є наслідком взаємодії також політичних еліт і тим процесом, від якого фактично є відстороненою більшість населення сучасної України. Отже, взаємодія гілок влади як чинника розвитку форми правління сучасної України – це процес, який певною мірою позбавлений транспарентності, властивої західним суспільствам. Тому дуже актуальним є аналіз взаємодії гілок влади зважаючи на перспективний розвиток тенденцій та сталих форм всередині форми правління, властивих для демократичного суспільства.

Так, багатовимірна взаємодія гілок влади в межах розвитку сучасної української форми правління, підкреслює і дає змогу стверджувати, що ключовою проблемою є непропорційне зростання впливу одних гілок влади завдяки іншим. Зокрема, зростання впливу виконавчої влади завдяки законодавчій стала основою для прийняття судового рішення про скасування реформи 2004-го р. Крім того, зниження значення судової гілки влади за часи незалежності України, ставить під сумнів існування її як повноцінного суб'єкта у відносинах між різними підрозділами державної влади, хоча роль

судової влади як центру балансування впливів законодавчої і виконавчої влади є ключовою. Реформування Конституції як основного нормативного підґрунтя форми правління в Україні відбувається на основі політичної доцільності, тобто переваг та ситуативних уподобань політичних груп інтересів. Разом з тим, розвиток сучасної України засвідчив, що оптимальною формою правління виступає президентсько-парламентська форма правління, оскільки, починаючи з 2005-го р., взаємодія в парламенті коаліційних сил призвела до того, що політичне структурування суспільства ще не завершене і не відповідає вимогам парламентської республіки. Загалом, характеризуючи взаємодію гілок влади як чинника розвитку форми правління, слід зазначити, що в цій взаємодії політичні чинники переважають над правовими, оскільки, маючи перевагу, кожна з політичних сил прагне її реалізувати через збільшення повноважень тієї гілки влади, над якою вона має контроль. Наближення форми правління в сучасній Україні до європейських стандартів можливе лише на основі нового переформування партійно-політичної структури, а також відповідальної позиції провладних та опозиційних політичних сил.

Дослідження форм правління для сучасної політичної науки є предметною сферою, в якій забезпечується синтез методології правознавства та власне політології. Об'єднання в одному дослідницькому контексті нормативного регулювання відносин гілок влади та мінливої, детермінованої позиціями політичних сил, взаємодії політичних інститутів є перспективним науковим напрямом. Набуття знань про способи та шляхи взаємодії урядів з іншими компонентами інституційної структури політичної системи та розуміння впливу політичних та правових чинників забезпечує сучасну політичну науку можливістю прогнозувати розвиток уряду як інституту та накопичення ним владного потенціалу.

Проблемність статусу уряду в сучасних формах правління сталих демократій полягає в тому, що тенденція до європейської інтеграції залишає за національними урядами роль засобу правління, який підпорядкований технічним завданням, що визначаються керівними органами Європейського Союзу. В цій ситуації уряди певною мірою втрачають політичну самостійність через зменшення кількості варіантів дій у межах правління суспільством. Разом з тим, згідно з конституційними засадами уряди залишаються найбільш впливовими елементами виконавчої влади. Для сучасної України статус уряду є однією з актуальних проблем, оскільки детермінація його діяльності політично-правовими чинниками має різні наслідки.

Елліна ВОЙНОВА

*Науковий керівник – д. політ. н., проф.
Яковлев Д. В.*

*Національний університет «Одеська
юридична академія»*

Електронна демократія: українська перспектива

Розвиток інформаційних технологій, становлення інформаційного суспільства створює передумови для розширення сфери суспільно-політичної взаємодії, підвищення її ефективності та результативності. Передусім йдеться про електронне урядування та електронну демократію, як процеси забезпечення вимог до оновлення структури та функцій влади, включення громадян у процес прийняття політичних рішень. Саме тому електронна демократія передбачає використання інформаційних технологій з метою посилення демократизації взаємодії влади та громадянського суспільства, влади та бізнесу, зрештою – координацію діяльності різних владних інститутів та установ.

Необхідною передумовою для електронної демократії виступає наявність представницької демократії, політична активність громадян, ефективна взаємодія правової держави та громадянського суспільства. Тобто електронна демократія може надати нові можливості для реалізації демократичних традицій, а не створити їх.

Одним із основних завдань електронної демократії виступає створення механізмів участі громадян та їх об'єднань у прийнятті політичних рішень, здійсненні публічної політики, посилення прозорості та підзвітності органів управління перед громадянам. Електронна демократія передбачає електронні вибори, опитування громадської думки, можливість звернення громадян до владних інститутів за допомогою мережі Інтернет, сприяє відкритості влади, спрощує доступ громадян до інформації, підвищує рівень контролю суспільства за політичними акторами, а отже – рівень їхньої відповідальності, забезпечує постійну політичну освіту громадян, розвиває соціальну солідарність між громадянами та їх об'єднаннями. Проте не можна недооцінювати небезпек, пов'язаних з інформаційною добою, зокрема, появу нового виду тоталітаризму – інформаційного.

Електронна демократія відіграє важливу роль у захисті та розвитку демократичних цінностей, переході від виборчої до консолідованої демократії, через активне залучення громадян до політичного процесу. Завданнями електронної демократії виступають підвищення ефективності владних рішень та забезпечення легітимності діяльності влади. Становлення електронної демократії проходить декілька взаємоз'язаних етапів: створення представництва органів влади у Інтернет для поширення інформації про їхню діяльність, утво-

рення технологічних умов для інтерактивної комунікації громадян із владою та поступове розширення участі громадян (електронна документація, відповіді на запити громадян тощо), інтеграція громадян у різноманітні форми політичної участі через електронні мережі, участь у публічних електронних форумах, засіданнях органів державної влади та управління. На останньому етапі передбачається також участь громадян в електоральних кампаніях не лише на етапі голосування, а обмін інформацією щодо виборчого процесу, її обговорення протягом усього виборчого періоду.

В Україні існує нормативна-правова база для забезпечення становлення і розвитку електронної демократії та електронного урядування, яка охоплює Закони України «Про інформацію», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», «Про Національну програму інформатизації», «Про звернення громадян», «Про доступ до судових рішень» та ін. Електронна демократія у нашій країні, пройшовши етапи теоретичної моделі, експертних дискусій та здійснення підготовчих заходів, перебуває сьогодні на етапі реалізації початкових кроків зі створення електронного уряду.

Принциповою перевагою електронної демократії виступає можливість участі найбільш активних громадян в обговоренні законопроектів і урядових рішень, розширення кола учасників прийняття того чи іншого владного рішення, а тиск лобістських груп може бути врівноваженим участю громадськості. Йдеться не лише про політичні наслідки поінформованості громадян, а й про економічні. У посткомуністичних країнах електронна демократія відкриває можливості для підвищення ефективності боротьби з корупцією, прозорості ведення бізнесу, покращення інвестиційного клімату тощо.

Таким чином, не можна недооцінювати вплив сучасних технологій на політичний процес. Електронна демократія потребує зміни способу організації взаємодії влади та громадян, трансформації владної структури та утворення локальних, національних та глобальних форм мережевої взаємодії громадян та їх об'єднань.

Антоніна МИТКО,

*к. пол. н., ст. викл. кафедри
міжнародної інформації,*

*Волинський національний університет
імені Лесі Українки*

Практичне втілення інформаційної демократії

Обмін інформацією в процесі культурного, економічного, соціального, політичного розвитку є невід'ємною частиною розвитку людства. Будь-які циві-

лізації потребували комунікації і найменші зміни у них призводять до руйнування чи заснування нових видів політичних устроїв. Інформація також була центральною частиною демократії відтоді, як був зроблений акцент на необхідності інформування громадян до більш сучасних рухів за відкритість уряду, що розпочалися в 60-ті роки ХХ століття. Історія доводить, що завжди існував суспільний контроль над державою через інформацію, який діяв як джерело постійного зворотного зв'язку. Жоден уряд чи держава не має імунітету від інформації і не може створити бар'єри, кордони для інформації.

Протягом останніх років серед науковців значно зросла зацікавленість процесами демократизації. Окрім ідей свободи та рівності, виборності посад та поділу влади на гілки, демократичний транзит вносить у процеси демократизації нових пострадянських країн нове поняття – «інформаційна демократія».

Засоби масової комунікації є одним з основних інструментів впливу на реалізацію політичних процесів. Перехід суспільства від тоталітарного чи авторитарного режиму до демократичних норм та цінностей супроводжується зміною певних функцій ЗМК: якщо раніше найважливішою була функція ідейно-політичного виховання мас, то тепер – широке інформаційне забезпечення. Термін «інформаційна демократія» в науковий ужиток увів М. Рокар, зосередившись на приватному аспекті суспільно-політичних відносин. На думку науковця, серцевиною демократії є реальність взаємозв'язків між виборними особами, засобами масової інформації і виборцями. Виділивши дві головні складові – інформаційної демократії – всезагальне виборче право та вільну інформацію, – М. Рокар відзначає необхідність їхнього застосування без маніпуляцій та обману політтехнологів. Найсправедливіше та найдемократичніше громадяни можуть реалізувати свої виборчі права лише за умови вільного розповсюдження інформації, відсутності політичних заборон, цензури, політичного терору тощо. М. Рокар погоджується з тим, що ЗМІ називають «четвертою владою», оскільки інформація та її носії безпосередньо визначають демократичні дії громадян [3].

Практичне застосування теорії інформаційної демократії в сучасній науці найчастіше пов'язують з поняттям «електронний уряд» (е-уряд). Розвиток електронної інфраструктури державного та муніципального управління передбачає не лише створення системи сайтів органів і структур влади. Насамперед йдеться про трансформацію самих принципів взаємодії влади і громадянського суспільства, коли громадяни, як об'єкт владного керівництва, перетворюються у компетентного користувача послугами, що надаються державними і муніципальними службовцями, та одночасно стають учасником процесу прийняття політичних рішень як на місцевому, регіональному, так і на загальнодержавному рівні.

Багатий досвід е-уряду мають Канада, США, Франція, Німеччина. Країни, що перебувають в процесі демократичного транзиту, намагаються утілити до-

свід Європи та США, внести в інформаційну демократизацію специфічні риси. Так, естонський фахівець, відомий як головний архітектор Інтернет-телефонії «Skype», Р. Нилвак називає інформаційну демократію «тихою демократією» («е-демократія», «мережева демократія») та пропонує свій варіант. Ним створено в Естонії «Банк думок», що складається з 544 «майстерень ідей», участь в яких взяли 11 тисяч людей. Фактично, ці, як їх називає автор, «мудреці з народу», взяли на себе головну роль зі збору та обговорення актуальних проблем жителів країни та знаходження шляхів для їхнього вирішення. Під час муніципальних виборів 2009 р. Р. Нилвак спостерігав за найважливішою проблемою: відсутністю налагоджених контактів між групами населення. Важливою особливістю при цьому є те, що ціллю є не критика влади, а пошук рішень більшості проблем самими учасниками шляхом їхнього обговорення. Хоча народ нині може обговорити важливі питання шляхом референдумів, але ця форма є фінансово затратною. Тоді Нилвак запропонував проект «демократії, що обговорює». Експерименту сприяли використання Інтернету, мобільного зв'язку, участь сотень політтехнологів, соціологів й інших фахівців [2]. У результаті акції «Моя Естонія» в країні покладено початок соціальної мережі громадянського суспільства, через які йдуть потоки інформації, що вимагають консультацій. Таким чином для керівництва державними структурами інфотехнології створюють «е-державу», а проект «Моя Естонія» став основою «е-громадянського суспільства».

Російські науковці розглядають варіант використання інформаційних технологій «електронних урн», які можуть працювати без підключення до електромережі та комунікаційної інфраструктури. Обґрунтовують такий варіант використання можливостей мережі у малонаселених пунктах, що територіально віддалені й не мають телефонного зв'язку. Як приклад наводиться досвід Бразилії 2002 року, де були проведенні перші в світі електронні загальнонаціональні вибори глави держави [1].

Однак опоненти системи електронного голосування справедливо зазначають, що існує низка проблем, що можуть заздальгідь скомпрометувати використання ІКТ під час волевиявлення громадян. До таких належить недосконалість системи, велика ймовірність комп'ютерних збоїв, атаки хакерів. «Електронні урни» не уможливають фальсифікацій результатів голосування, внаслідок втручання як у процесі підготовки обладнання, так і під час застосування програмного забезпечення.

Практичним утіленням ідей інформаційної демократії в Японії є теорія «ощадного виробництва» («кайдзен», «лі»), що має на меті вдалий менеджмент державою через використання інформаційної логістики, лі-технології та банку часу.

В Індії процеси, пов'язані з інформаційною демократією, поєднують, насамперед, з ідеєю «успішного керівництва» С. Ганді, яка ініціювала у 2004 р.

прийняття законодавства, що констатує головне право громадян – Right to Information (RTI) – отримувати і розповсюджувати інформацію. Основна ідея «успішного керівництва» полягає в тому, що демократія вимагає інформування громадян та прозорості інформації, які є основою для функціонування влади, стримування корупції та засобів, що є підконтрольними уряду. Закон RTI створює незалежний орган, подібний до виборчої комісії – Центральна інформаційна комісія, яка зберігає політичний нейтралітет і залишається осторонь політики [4]. Комісія контролює будь-які операції з інформацією: відповідальність за знищення інформації на запит, надання неправдивої інформації, відмову від прийняття заяви на надання інформації тощо.

Отже, у класичній теорії демократії важливим фактором демократичних перетворень виступають політичні інститути, які сприяють реалізації прав та свобод, та правові й матеріально-економічні основи. Враховуючи зростаючу роль мас-медіа в демократичному суспільстві, доступність засобів масової інформації стала основою для ідей нового сучасного виду демократії – інформаційної, сутність якої полягає у забезпеченні політичної комунікації суспільства та влади. У процесі становлення інформаційної демократії спостерігаються як прогресивні процеси, так і проблеми її функціонування, що пов'язуємо з принципово новим підходом до розуміння значення інформації та влади.

Список використаних джерел

1. Баранов Н. А. *Трансформации современной демократии: Учебн. пособие* / Н. А. Баранов. – СПб.: Балт. гос. техн. ун-т., 2006. – 215 с.
2. Лившиц В. Райнер Ньлвак – творец тихой демократии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.proza.ru/2009/01/30/443>.
3. Рокар М. *Трудиться с душой* [Пер. с фр.] / М. Рокар. – М.: Междунар. отношения, 1990. – 339 с.
4. *Right to Information – Hallmark of Democracy* [Електронний ресурс] // *IntentBlog*. – 2005. – Режим доступу: http://www.intentblog.com/archives/2005/08/right_to_inform.html.

Яна ІЛЬЧИШЕНА

*Науковий керівник – д. політ. наук,
проф. Василенко С. Д.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Комунікативні стратегії політичного дискурсу в Україні

Політичний дискурс виступає одним із напрямів дослідження в політичній науці, а мова політики вже багато років привертає увагу вчених-дослідників у

галузі лінгвістики, соціології та політології. Однак, єдиного визначення терміна «дискурс» у сучасній політичній науці не сформувався. Тому, в контексті нашого дослідження необхідним є виділення вже існуючих підходів до визначення суті політичного дискурсу. Зокрема, дослідники наголошують на тому, що політичний дискурс можна розглядати у вузькому і широкому розумінні. Інколи так позначають лише публічні виступи політиків. Ширше розуміння поняття політичного дискурсу охоплює всі мовні висловлювання, в яких йдеться про політику, має низку особливостей, пов'язаних власне з особливостями політичної діяльності та політики загалом [1, с. 108]. На думку дослідників, дискурс являє собою широку та вузьку сферу політичного спілкування. З погляду дискурсивного аналізу – діючі особи, об'єкти, обставини, час, вчинки і т. д. В цьому випадку до елементів дискурсу зараховують події, їх учасників, контекст. У вузькому розумінні він виступає спеціалізованим текстом, що володіє власною мовою.

Згідно з парадигмою постструктуралізму, обов'язковою умовою будь-якої влади є її вираження в мові, а політика є не що інше, як кодифіковані знаки, що розкриваються за допомогою акту висловлювання в соціально-семіотичний процес – дискурсію [3, с.24]. Дійсно, політична влада проявляється не лише через інститут держави, апарат примусу, чинні закони, але і через тексти. Значимо, що так само діє і опозиція. Одна і та ж подія стає стимулом до створення ряду текстів, які або взаємно виключають один одного, або істотно доповнюють, даючи читачам можливість зрозуміти, що ж насправді відбувається. Так, в сучасній Україні представники правлячого класу та опозиційні сили трактують доцільність вступу країни до НАТО та ЄС з позиції взаємного виключення. Ще одним прикладом можуть бути вибори до парламенту у 2006 р. Причини невдачі багатьох політичних партій (блоків партій) на виборах політики та політологи розглядають, як правило, з позиції їх взаємодоповнення.

Дискурс як спосіб політичної діяльності потужно розвивається в сучасній Україні. Найбільш помітно це проявляється в політичній практиці парламентарів. Окремі фрагменти демократичного політичного дискурсу мають місце в комунікаційному обміні між інститутами державної влади та громадянським суспільством. Водночас, аналіз політичного дискурсу приводить до переконання, що він має, поки що, переважно формальний, симулятивний характер, і все ще не став повноцінним та ефективним засобом політичної діяльності. Правляча еліта не прозора, фактично закрита для суспільного контролю. Важливі для суспільства вирішення питань як у сфері внутрішньої, так і зовнішньої політики приймають без широкого обговорення з опозицією та експертними групами. В свою чергу, політична опозиція малопродуктивна, не самостійна і не конструктивна. Слід сказати також і про те, що в політичному дискурсі влади та опозиції присутній здебільшого радикальний конфліктний дискурс:

звинувачення, загальна критика, безкомпромісна незгода; і майже відсутня практика дискурсу погодження.

Питома вага дискурсивного методу у взаєминах правлячого класу та українського громадянського суспільства досить незначна. Актуалізація дискурсу відбувається в періоди виборчих кампаній, коли перед різними політичними силами стоїть мета збільшити кількість своїх прихильників [4, с. 224]. Однак в ці періоди дискурс має, як правило, популістський характер. Аналіз політичних програм партій, що брали участь у парламентських виборах як 2006, так і 2007 р. показує, що переконлива більшість цих програм (за винятком блоку НУНС, БЮТ, Партії регіонів та КПУ) декларативні, не містять механізмів вирішення поставлених перед ними завдань.

На жаль, поширеним явищем у сучасній українській політиці є брехня, обман, застосування методів маніпулювання. Під час президентських як у 2004, так і у 2010 рр. та парламентських 2006 та 2007 рр. виборів широко використовувались технологічні прийоми – «закидання брудом» або дифамація стосовно свого політичного опонента; експлуатація популярних ідей у корисних цілях; поширення чуток та фальшивих соціопитувань з метою відвертого маніпулювання суспільною думкою; оголошення неправдивих даних про «успіхи» уряду в економіці (під час парламентських виборів).

Все це дає змогу констатувати існування в сучасному українському інформаційному просторі протиріч між потребою демократичного дискурсу в політиці та слабкою готовністю до даного способу комунікації як політиків, так і громадськості. Особлива проблема України – це досягнення толерантності та взаєморозуміння між політиками – як владними, так і опозиційними [2, с. 109]. З метою повноцінного політичного дискурсу влади та опозиції правлячій еліті необхідно вчитись працювати з опозицією, вносити максимальну користь із співпраці з нею. Механізм взаємин між ними може передбачати: взаємодію, взаємообмеження, взаємоконтроль, комунікацію з використанням конструктивної політичної критики, дискурсу і дебатів, направлених на пошук нових політичних ідей та перспектив для суспільного розвитку, переговори у випадку виникнення конфліктів.

Як влада, так і опозиція свої зусилля повинні спрямовувати на подолання ціннісного розколу в країні, на таке вирішення конфліктів в суспільстві, яке дозволяє досягнути добробуту та виживання всього суспільства водночас зберігти єдність народу та цілісність держави і її суверенітету. Для цього мають бути дотримані всі формальні правила реального дискурсу між владою та опозицією: надання однакових можливостей для висловлювань у пресі, організації публічних дебатів під час виборів, визнання з боку влади за опозицією права на критику її дій і т. д.

Так, слід наголосити на тому, що однією з найважливіших функцій політичного дискурсу є функція переконання та політичної пропаганди. Найважливі-

шою цільовою установкою політичного дискурсу є формування в соціумі тих думок та оцінок, які є необхідними для автора дискурсу. Такий тип дискурсу, перш за все, зорієнтований на свідомість громадськості, тобто є достатньо небезпечним інструментом впливу, оскільки зорієнтований на всі прошарки суспільства. Слід зазначити, що специфіка політичного дискурсу власне і полягає у здійсненні політики та досягненні політичних цілей, які в переважній більшості пов'язані з питаннями влади. Політичний дискурс не лише відповідає рівневі суспільства, а є абсолютним відображенням політичної, соціальної та культурної ситуації, яка панує в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Баранов А. Н. *Политический дискурс: прощание с ритуалом [Текст] / А. Баранов // Человек. – 1997. – № 6. – С. 108–118.*
2. Ганжуров Ю. *Парламентський дискурс в публічних комунікаціях [Текст] / Ю. Ганжуров // Політичний менеджмент. – 2005. – № 6 (15). – С. 103–113.*
3. Герасимов В. И. *Политический дискурс-анализ [Текст] / В.И. Герасимов, М.В. Ильин // Политическая наука. – 2002. – № 3. – С. 23–28.*
4. Кузьмин П. В. *Дискурс как способ политической деятельности [Текст] / П. В. Кузьмин // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Серия «Филология». – Т. 19 (58). – 2006. – № 2. – С. 222–227.*

Олександра БАРАНОВА

*Науковий керівник – д. ф. н.,
проф. Габрієлян О. А.*

*Таврійський національний університет
ім. В. І. Вернадського*

Політичний фактор у діяльності православних церков України

Сьогодні істотна зміна фази сучасного розвитку України зумовлює зміни загалом у всій соціальної реальності країни, зокрема, в її конфесійному аспекті. Цей процес відображається, зокрема, в поглибленій політизації релігійного середовища. Наявна політизація церковно-релігійних проблем, міжцерковних та церковно-державних відносин.

Політичний фактор виступає одним з конфліктогенних у системі державно-конфесійних і міжконфесійних відносин. Активне політичне втручання у діяльність церков і релігійних організацій, політична (у своїх симпатіях) диференціація останніх у більшості випадків призводить до негативних наслідків, сприяє посиленню конфліктності в релігійному середовищі, насамперед православному [6].

Однак це явище має двосторонній характер: з одного боку, спостерігаємо участь церков у політичних процесах, з іншого – спроби окремих політиків та державних інституцій втручатися у діяльність церков для подальшого впливу на позицію вірян кожної конкретної церкви.

Дотепер в країні тривають складні пошуки прийнятної моделі відносин між органами державної влади та релігійними інституціями, зокрема, з найбільшими православними церквами – Українською Православною Церквою, Українською Православною Церквою Київського Патріархату та Українською Автокефальною Православною Церквою (ці три найпотужніші гілки православ'я разом складають більше за половину релігійних організацій в Україні – 50,2 % від їх загальної кількості) [2].

Позицію держави в цих відносинах визначає закон. Принцип відокремлення церкви від держави передбачає їх взаємне невтручання в компетенцію одне одного: держави – в питання вівровчення, культу, духовного життя, внутрішнього устрою церкви, зокрема вирішення кадрових питань; церкви – в діяльність державних структур. Однак маємо зазначити недосконалість чинного українського законодавства в цій сфері, що не регулює цілу низку питань релігійного життя країни, а це уможлиблює широкі трактування і різні підходи до проблеми, також з боку окремих політичних акторів та державних органів влади.

З іншого боку, позиції церков у взаємодії з державою залежать не лише від закону, але і від вівровчення. загалом, православне вівровчення і церковні канони не закликають церкву брати участь у державному управлінні, політиці тощо, але і не забороняють цього, якщо такі дії не суперечать християнству і його положенням. На практиці бачимо, що різні православні інституції України по-різному трактують це положення. Як свідчать результати досліджень, наявна активна участь (в тій чи іншій формі) всіх найбільших православних інституцій України – УПЦ, УПЦ КП та УАПЦ – у політичних процесах країни.

Водночас наявні тісні зв'язки церков з певними політичними силами та владними інститутами. Політики намагаються використати соціальний капітал церков на свою користь, декларуючи себе прихильниками тієї чи іншої церкви. Відтак, церкви звертаються до влади і різних політичних сил у пошуках підтримки своїх позицій у міжконфесійному протистоянні.

Якісний та кількісний контент-аналіз новин, що були опубліковані прес-службами УПЦ, УПЦ КП та УАПЦ на їхніх офіційних веб-сайтах, дає нам змогу сказати про те, що кожна з церков займає активну політичну позицію – в тій чи іншій мірі – і висловлює свої політичні вподобання з метою впливу на відповідні погляди своїх вірян.

Однак маємо зауважити, що методи такого впливу дуже різні. Офіційна позиція УПЦ, що у канонічному підпорядкуванні Московського Патріарха-

ту, – не підкреслювати своїх політичних поглядів. Так, УПЦ схильна не висловлювати прямо свої політичні вподобання і наголошує на різних сферах діяльності церкви і державного управлінського апарату, виступаючи проти «політичного православ'я». Натомість, офіційні представники УПЦ КП та, меншою мірою, УАПЦ прямо говорять про свої політичні вподобання та закликають свою паству займати ту чи іншу політичну позицію. До того ж, як вже зазначалося, спостерігаємо спроби окремих політичних акторів впливати на діяльність церков з метою подальшого впливу на позиції вірян тієї чи іншої церкви.

Все це поглиблює конфліктогенність релігійного середовища в Україні та посилює протиріччя в ньому. Складність вирішення всього комплексу цих проблем значною мірою пов'язана з недостатньо чіткою законодавчою базою регулювання відносин між державою і церквою в сучасній Україні. Йдеться про те, що чинна Конституція України, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», а також інші законодавчі акти декларують світський характер держави, однак у той самий час залишають чималий простір для довільного тлумачення окремих їхніх статей, де не завжди проглядаються конкретні механізми їх здійснення [1, с. 203].

Список використаних джерел

1. Бабинов Ю. А. Государственно-церковные отношения в России, СССР, СНГ: теория, история, практика. / Ю. А. Бабинов. – Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2003. – 232 с.
2. Державний комітет у справах національностей та релігій – офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scnm.gov.ua/>
3. Українська Автокефальна Православна Церква – офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uaoc.info/>
4. Українська Православна Церква – офіційний веб-сайт [Електронний ресурс] <http://pravoslavnye.org.ua/>
5. Українська Православна Церква Київського Патріархату – офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cerkva.info/>
6. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова – офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uceps.com.ua/>.

Володимир ПАЛАГНЮК

Науковий керівник – д. пол. н., проф.

Бурдяк В. І.

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Трансформація політичних інститутів у незалежній Україні

24 серпня 1991 р. Верховна Рада України прийняла Акт проголошення незалежності України. Саме від цієї дати слід розглядати питання про трансформацію політичних інститутів у нашій державі.

Політичні інститути, як зазначено в термінологічному словнику, – це купність політичних норм та організацій, які мають сталий довготривалий період існування і забезпечують функціонування окремих елементів політичної системи [2]. Тобто, політичними інститутами можна вважати і будь-які політичні органи, і зв'язки між ними.

Враховуючи наведену дефініцію, зазначимо, що більшість українських політичних інститутів розпочали свою історію ще до незалежності, а всі новоутворені, певна річ, пов'язані з ними. Для детальнішого аналізу цієї проблеми варто застосувати дедуктивний метод і розглянути загальну тенденцію на прикладі декількох політичних інститутів.

Інститут парламентаризму існує на території України ще з часів Київської Русі. За свою довготривалу історію він зазнав кардинальних змін, пройшовши шлях від князівської ради, за Володимира Мономаха, через козацькі ради, Українську Центральну Раду, Верховну Раду УРСР до Верховної Ради України.

За кілька сотень років і ставлення населення до цього інституту та його похідних, які, своєю чергою, стали інститутами, постійно змінювалось, тому що смислове і функціональне навантаження відповідало вимогам часу, який, як відомо, невпинно плине і змінює світ навколо. Тож, необхідно простежити шляхи розвитку парламентаризму саме за останні двадцять років, адже за цей порівняно короткий термін ми мали можливість спостерігати зміни статусу Верховної Ради та її функціонального навантаження.

Так, зовсім нещодавно на території сучасної України діяла Верховна Рада УРСР, яку люди не вважали, останньою інстанцією, розуміючи, що вона не приймає життєво необхідних рішень. Подібні настрої притаманні 90-им рр. минулого століття, проте після подій початку двотисячних, а саме після путчів «Кучму – геть!» та Помаранчевої революції, народ України зрозумів, що Парламент – це реальна сила, яка є чи не найвпливовішою структурою сучасної держави. На жаль, дещо раніше до таких висновків ді-

йшли представники кількох кланів, які яскраво показали себе у кримінальні роки розвитку країни [3].

Якщо вдатися до розгляду проблеми на нормативно-правовому рівні, то до 2004 р., впродовж 13 років незалежності, Україна була президентсько-парламентською республікою, в якій головним у політичній сфері виступав Президент. Він фактично контролював роботу Парламенту та Кабінету Міністрів, унеможливаючи потрапляння до їх лав професійних керівників, тому що набагато «ціннішими» були «свої» люди, які не перешкоджали «плідній праці» державної структури на їхню користь.

Проте під час баталій президентської виборчої кампанії 2004 р. конкуруючі сторони погодились визнати перемогу прозахідного кандидата, проти якого застосовувались різноманітні утиски, махінації й інші чинники, що залишаються невідомими пересічному громадянину. Однак, чи не єдиною умовою того часу стала конституційна реформа, яка мала перетворити державу на парламентсько-президентську, в якій головну роль відігравала б Верховна Рада, тобто інститут парламентаризму, та Кабінет Міністрів, як похідний інститут від першого. Дана умова була прийнята і країна впродовж шести років потерпала через постійні конфлікти між гілками влади, між Президентом і Прем'єром, між Главою держави і законодавчим органом. Це стало чи не найголовнішою причиною першого в Україні розпуску Верховної Ради Президентом та проведення дострокових виборів до неї.

Звісно, все це не могло не вплинути на суспільну думку, яка вже просто стомилася від політичної напруги, розчарувавшись у основних органах державної влади, серед яких і законодавчий.

Проте, після президентських виборів 2010 р., коли до влади прийшла «нова» стара команда, більшість представників якої є своєрідними «стахановцями кучкізму», Конституційний Суд України скасував конституційну реформу 2004 р., повернувши Президенту повноваження, за допомогою яких влада ще більше закріпиться в його руках [1].

Тобто, впродовж двадцяти років незалежності, в українському інституті парламентаризму відбувались трансформаційні зміни як в позитивному, так і в негативному напрямках. Сьогодні в Україні діє Верховна Рада, якій не довіряє власний народ і не покладає на неї сподівань на краще; маємо парламент без реальних можливостей автономного функціонування, незалежного від Адміністрації Президента, яку неодноразово критикували за тісну співпрацю із закордонними олігархами на посадах, а також без головного – без людей, які думають про добробут українського народу, і без тих, хто може внести зміни.

Отож, інститут парламентаризму є яскравим показником трансформаційних процесів у нашій державі, хоч і не виділяється позитивними змінами чи хоча б натяками на них. Саме тому, можемо стверджувати, що інститути по-

літичної влади в Україні є досить хиткими і вимагають реальних реформ, які їх реанімують.

Список використаних джерел

1. *КС скасував політреформу: Янукович отримав повноваження Кучми* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/sprava-pro-skasuvannya-politreformi-2004-roku.html>.
2. *Термінологічний словник* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://deputat.pp.net.ua/politologija/slovyuk.htm2>.
3. *Шенцицький А. Українська олігархічна система* // Український журнал. – 2008. – № 7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrjournal.eu/ukr.archive.html/277/>.

Максим ВОЛОШИН

*Науковий керівник – д. пол. н.,
проф. Бурдяк В. І.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Трансформація політичних інститутів: еволюція чи деградація?

Трансформація – процес, що притаманний великій кількості країн, значну частку яких становлять країни Центрально-Східної Європи. Кінець 80-х – поч. 90-х років – період, коли нові державні утворення отримали незалежність та стали на шлях самостійного розвитку. Практично відразу ж розпочалися дискусії стосовно переходу до нового ринкового механізму, зовсім інших політичних відносин, як усередині тільки зароджених демократій, так і в їх міжнародних відносинах. Політики та науковці отримали нові виклики, які постали перед ними в розробленні теорій та державному будівництві. Практично всі теоретичні доробки не можуть бути використані в конкретному випадку, а є актуальними тільки при загальному розгляді політичної системи, її еволюційного шляху. Втім, і тут виникне багато невідповідностей.

Штучні прищеплення та намагання застосувати політичні інститути, на зразок тих, що прижилися в інших системах, не матимуть такої ефективності, як ті, що виникали внаслідок природного ходу еволюції політичного простору в окремому суспільстві. Так, ще англійський філософ Г. Спенсер писав, що суспільство – це сукупність індивідів, які характеризуються певною схожістю і постійністю в житті. Воно, подібно до організму, росте і збільшується за своїми розмірами, при цьому ускладнюючи структуру і розподіляючи функції. Відтак, коли відбувається вживлення чужорідного (в цьому випадку інститутів),

є декілька варіантів подальшого розвитку: 1) приживання таких інститутів; 2) їхнє формальне функціонування; 3) відкидання інститутів суспільством. Найчастіше відбувається їх формальне існування, адже це потрібно насамперед політикам, які використовують їх для своїх певних політичних цілей. Г. Спенсер наголошував, що держава не повинна втручатись у природні процеси, які протікають у суспільстві. Лише в таких умовах дійсно потрібні і актуальні політичні інститути приживатимуться та приносять користь суспільству. Ще одним доказом важливості еволюційного процесу на перекір революційному стали події 2004 р. в Україні. Однак існують приклади в житті деяких країн Центрально-Східної Європи, де процес еволюції спеціально гальмується, що своєю чергу призводить до сповільнення темпів економічного зростання, а, як наслідок, невдоволення більшості населення. Такі соціальні вибухи зазвичай приборкують за допомогою апарату примусу. Подібні соціально-політичні явища спостерігаються в Білорусі та Росії. Тут влада гальмує не тільки трансформацію політичних інститутів, але й перешкоджає нормальному розвитку та функціонуванню політичної системи.

Зауважимо також, що й українське суспільство має цілу низку відмінностей від західного світу. На це вказує американський науковець О'Доннел, який визначає демократії, які створюються в новоутворених країнах як делегативні, що наділяють значною владою і покладають великі надії на президента, який, у свою чергу, отримує широке поле для дій і фактично керує державою одноосібно. Президент у таких державах стає особою, від якої залежить подальший розвиток країни. Пояснити ситуацію, яка виникає в посткомуністичних країнах, можна історичною спадщиною, що відповідно до Юнга відбилась у свідомості і залишилась у формі архетипу. Втім, на рівні підсвідомого, соціум і кожний індивід окремо, розуміє владу держави як владу вождя, нехтуючи класично демократичним принципом розподілу влади на гілки. Якщо ж відхід у бік класики і відбувається, тоді владні структури керуються тим самим архетипом (бо самі є частиною цього ж таки соціуму), а відтак їм потрібно вчитись співпрацювати і знаходити консенсус, що часто відбувається не конструктивно та осторонь закону, котрий приховує такий зразок західної демократії, і вона як політична інституція не приживається, бо потрібна власна, не чужорідна подібна інституція.

Так, наприклад, прищеплення такого політичного інституту як електронний уряд на даному етапі становлення української політичної системи, не приживеться, адже в нашій країні кількість користувачів Інтернет-ресурсами сягає 33 %, тоді як в США – 69 %, в Німеччині – 61 %, у Великобританії – 50,3 %. Якщо суспільство не пройшло стадії свого розвитку і самостійно не дійшло до моменту, коли електронний уряд стане необхідним. Таким чином, наша влада намагається створити фасадну демократію та ще одну графу видатку з державного бюджету. Повинен

пройти час, щоб такого роду політичний інститут зародився самостійно в політичній системі, саме тоді він буде корисним та сприятиме подальшій еволюції.

Список використаних джерел

1. Спенсер Г. *Опыты научные, политические и философские. Том 1–3 / Г. Спенсер [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://book-read.ru/libbook_98810.html*
2. Юнг К. *Психология бессознательного // М.: Канон, 1994.*
3. *Український Інтернет-користувач: його потреби та сподівання [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://innovations.com.ua/uk/articles/4/18/1072>*
4. *Internet User Statistics & Population for 53 European countries and regions [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm>*

Олександра ХАРЧЕНКО

Науковий керівник – к. пол. н., доц.

Пробійголова Н. В.

*Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля*

Вибори як механізм реалізації політичного міфу в Україні

Не є секретом, що сучасні виборчі кампанії будуються на міфі, що є надзвичайно потужним засобом впливу на електорат. За допомогою міфу можна створювати потрібне бачення існуючої політичної ситуації в країні на підсвідомому рівні. Політичний міф сьогодні має більш широкий спектр застосування, ніж це прийнято вважати. Саме тому феномен політичного міфу необхідно вивчати більш детально.

Питанням вивчення міфу в українському суспільстві займається все більше дослідників, зокрема В. Малахов, Н. Хамітов, Г. Грабович, І. Грабовська, А. Тихолаз, М. Попович, Г. Почепцов, В. Ткаченко, В. Скуратівський, В. Горський, М. Обушний, О. Донченко, Ю. Романенко, Ю. Шайгородський та багато інших. Основною їх думкою є те, що Україна з моменту здобуття незалежності намагається за допомогою створення нової політичної міфології об'єднати українське суспільство.

Вибори в незалежній Україні стали джерелом великої кількості політичних міфів. На думку вітчизняного вченого Ю. Шайгородського, одним із найпотужніших міфів, що спричинив великий вплив на підсвідомість громадян – це міф про сформовану партійну систему, в якій для управління державою висуваються представники народу. В реальному житті ми маємо колосальну

кількість слабких політичних партій, що не виражають повною мірою суспільні інтереси, а намагаються за допомогою наданих їм повноважень представляти інтереси певних бізнес-структур, які вони захищають, у сферу політики. В наслідок цього знає шкоди не лише партійна система України, але й громадяни країни [5].

Таких міфів в Україні надто багато: про професійну армію, про «свроінтеграцію вже найближчим часом», про СОТ і конкурентоспроможність українських товарів на зовнішніх ринках, «про ефективну владу і дієву еліту» в Україні, про наявність розвинутого середнього класу тощо.

Якщо рекламна кампанія кандидатів побудована якісно, то виборцєві важко розрізнити їх справжні моральні, лідерські якості, політичні орієнтири. Подібна маніпуляція підсвідомістю за допомогою політичного міфу перетворює вибір громадян замість вільного свідомого рішення на задалегідь запрограмовану дію, що керується фахівцями з формування масової свідомості. Політичний вибір електорату не може бути заснованим на суто раціональному та зваженому [3]. Вплив на підсвідомість часто перетворює політичний вибір на емоційну дію, що позбавляє людину змоги керуватися розумом та змушує робити вибір керуючись емоціями, що задаються маніпулятором.

У виборчих кампаніях дуже широко використовується такий елемент політичного міфу як атрибуція. Вона є механізмом, який дозволяє людині організувати інформацію відповідно до її значущості саме для цієї людини [2]. Наприклад у ХХІ столітті у країнах пострадянського простору з'явився феномен «кольорових» революцій, атрибути і символи політичних партій, за якими електорат впізнає лідерів тощо.

Дуже часто у виборчому процесі використовують ще один із елементів політичного міфу – формування образів, символів та понять. Їхньою допомогою людині легше класифікувати оточуючі її події шляхом поділу їх за певними темами, ніж щоразу аналізувати кожну подію окремо. Величезну роль при цьому відіграють психологічні асоціації (наприклад, Білорусь – Лукашенко, бульба, трактор; місто Донецьк – вугілля, футбол, екологічне забруднення тощо). Асоціації можуть виступати як у позитивній, так і в негативній формах. Створюються ж вони або спонтанно, або завдяки їх застосуванню маніпулятором.

Прийом створення ефекту перемоги та переваг є найяскравішим прикладом застосування політичного міфу сьогодні. Це численні гасла та формули політичних сил, наприклад: «Вона переможе, Вона – це Україна», «Тільки йому можна довірити країну», «Ми переможемо тільки з твоєю допомогою» тощо. Часто цей прийом містить інший, наведений Д. Карнегі, сутність якого полягає в такому: створіть людині імідж, який вона намагатиметься виправдати. Прикладом подібного способу маніпулювання є таке гасло: «Ти переміг. Торік ти відстояв свій вибір... Але вони хочуть повернутися... Ти – єдиний, хто може це змінити». Подібний міф не лише надає особливого значення безпо-

середній участі людини в політиці, але й істотно підвищує рівень політичної свідомості, спонукаючи її таким чином до активних дій.

Підводячи підсумки, можна зазначити, що вибори є одним із механізмів, завдяки якому реалізується той чи інший політичний міф. За своїм змістом сучасний політичний міф є запрограмованим утворенням, реалізованим у сучасній політичній свідомості. Завдяки вмілому використанню політичного міфу у процесі виборів він виступає як явище сучасної суспільної свідомості, результат певних соціальних і політичних процесів і водночас здатний самостійно продукувати різні суспільні процеси. Окрім того, за своєю будовою політичний міф є системою, що керується двома взаємозалежними і взаємообумовленими концептами: вірою і метою. Та або інша модифікація політичного міфу, функціонуючи в сучасній суспільній свідомості, як правило, перебуває у відносинах взаємозв'язку та взаємовпливу з іншими різновидами сучасних міфів: релігійними, історичними, соціальними та виборчими міфами.

Список використаних джерел

1. Глазунова С. М. Політичні міфи як чинник мотивації політичного вибору в контексті інтеграційних процесів в Україні [Електронний ресурс] / С. М. Глазунова. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>
2. Кассирер Э. Миф государства / Э. Кассирер // Феномен человека. Антология. М.: Высшая школа, 1993. – С. 108–123.
3. Кольев А. Политическая мифология: Реализация социального опыта. / А. Кольев. – М.: Логос, 2003. – 384 с.
4. Шайгородський Ю. Ж. Політика: взаємодія реальності і міфу. / Ю. Ж. Шайгородський. – К.: Знання України, 2009. – 400 с.
5. Шайгородський Ю. Ж. Політична міфологія у кризовому суспільстві / Ю. Ж. Шайгородський // Освіта регіону: політологія психологія комунікації. – 2009. – № 1. – С. 61–62.

Вероніка КРУГЛАШОВА

Науковий керівник – д. іст. н., проф.

Макар Ю. І.

Чернівецький національний

університет ім. Ю. Федьковича

Роль міжнародного спостереження за виборами у процесі становлення та підтримки демократії

Вибори – необхідна умова існування демократії. Вони не тільки забезпечують реалізацію права кожного на участь у державному управлінні, але також впливають на рівень довіри громадськості до обраної влади. Проведення демократичних виборів є основою стабільного громадянського суспільства і

стійкого розвитку країни. Проте, для того щоб інститут виборів міг виконувати вказані функції, сам процес виборчої кампанії повинен відповідати міжнародним та національним стандартам, бути прозорим, неупередженим та відкритим. У цьому контексті міжнародне спостереження за виборами та референдумами є важливою складовою у процесі підтримки демократичного розвитку та дотримання прав людини.

Участь міжнародних спостерігачів у виборчому процесі забезпечує дотримання таких основних принципів демократичних виборів, як всезагальність, рівність та свобода, таємниця та відповідальність голосування, чесність, справедливість і гласність виборів. Тому міжнародне спостереження за виборами отримало широке визнання в усьому світі і стало одним з важливих завдань підтримки демократичних процесів і загально визнаних прав людини, забезпечення їх дотримання [1].

Міжнародне спостереження за виборами як феномен сягає ще XIX ст., хоча на дієвий інструмент перетворилося тільки після Другої світової війни. Саме тоді Організація Об'єднаних Націй почала впроваджувати у життя програми з допомоги та контролю при формуванні демократичних органів влади і захисту прав людини у колоніях, які шойно здобули незалежність [3, с. 50–51]. У більш сучасному вигляді перша місія ООН зі спостереження за ходом виборчого процесу була проведена у 1989 р. в Нікарагуа. Проте справжнього поширення це явище набуло тільки після розпаду СРСР. Варто зазначити, що саме з цього моменту (початок 90-х років XX століття) спостереження за виборами почало отримувати законодавче оформлення; перетворюючись на впливовий міжнародний інститут.

Міжнародне спостереження за виборами є проявом інтересу міжнародного співтовариства до забезпечення демократичних виборів як компонента розвитку демократії, включаючи повагу до прав людини та верховенство права. Воно забезпечує оцінку виборчих процесів відповідно до міжнародних принципів проведення дійсно демократичних виборів та національного законодавства, і в водночас виходить із визнання того, що ніхто інший, окрім населення країни, не вирішує питання про легітимність процесу виборів та довіру до його результатів.

Міжнародне спостереження за виборами потенційно може підвищити авторитетність виборчого процесу шляхом недопущення та надання гласності порушенням і випадкам фальсифікації, а також винесенням рекомендацій щодо покращення процесу виборів [4]. Воно може підвищувати довіру громадськості, де у цьому є потреба, сприяти більш активній участі громадян у процесі голосування та послаблювати можливі фактори для виникнення конфліктів у зв'язку з виборами.

Підсумовуючи, можна виокремити наступні цілі та завдання міжнародного спостереження за виборами:

- здійснення контролю правильності виконання виборчих процедур;
- запобігання порушенню процедури проведення виборів;
- контроль точності підрахунку голосів;
- оприлюднення фактів порушення виборчого законодавства та фальсифікацій;
- оцінка виборів;
- забезпечення публічного висвітлення подій дня голосування;
- стимуляція влади до пошуку і прийняття відповідних заходів у випадку правопорушень;
- сприяння підвищенню довіри до інституту виборів і підвищення політичної активності громадян;
- сприяння вдосконаленню виборчих практик [2, с. 14].

Отже, міжнародне спостереження за виборами виникло у середині ХХ століття. І з того часу, набувши широкого визнання у всьому світі, перетворилося на впливовий міжнародний інститут, ставши важливим інструментом упровадження та підтримки демократії.

Список використаних джерел

1. *Інститут міжнародного спостереження – фактор демократії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uzbekistan.de/Ru/news/rn_22120901.html*
2. *Наблюдение за выборами : Методическое пособие / сост. Е. В. Мишанова ; отв. ред. Г. В. Голосов. — Изд. 2-е, исправ. и доп. — СПб., 2010. — 112 с.*
3. *Пунтус Сергей. Внешний мониторинг избирательного процесса – обязательный фактор прозрачности выборов// Журнал «О выборах». – 2010. – № 1, с. 50–53.*
4. *Declaration of principles for international election observation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/europeaid/observer/declaration_of_principles_code_of_conduct_en.pdf.*

Ірина КУПЦОВА

*Науковий керівник – д. істор. н.,
проф. Кормич Л. І.*

*Національний університет «Одеська
юридична академія»*

Технології формування іміджу політика у сучасному виборчому процесі

Інформаційний тип сучасного суспільства обумовлює розвиток політичного процесу в Україні згідно з основними правилами політичної комунікації.

Ефективність політичної комунікації у виборчому процесі залежить насамперед від вдало створеного іміджу політика чи політичної партії.

Кожен з існуючих сьогодні типів виборчих систем (мажоритарна, пропорційна або змішана) переносить свою специфіку на використання імідж-технологій у виборчому процесі. Мажоритарна виборча система обумовлює спрямованість роботи імідж-технологів насамперед на імідж політика; при визначенні результатів виборів за пропорційною системою більшого значення набуває імідж політичної партії чи блоку.

Вибори депутатів до місцевих рад у 2010 р. було проведено згідно з Законом України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» за змішаною системою: 50 % депутатів отримують мандати за мажоритарною системою, інші 50 % – за пропорційною згідно з партійними списками. Ці вибори продемонстрували, які загальні закономірності у сфері формування іміджу, так і певну специфіку, враховуючи систему, за якою обиралися кандидати в депутати.

При визначенні результатів виборів за пропорційною системою спрацьовує виключно механізм вибору, орієнтований на імідж політичної партії. Враховуючи те, що програми більшості партій в Україні носять декларативний характер, тобто притримуються схожих позицій щодо вирішення найважливіших соціально-економічних проблем, доречніше вести мову не про боротьбу іміджів партій, а про боротьбу іміджів партійних брендів, у структурі яких важливе місце займають іміджі конкретних партійних лідерів.

Позиціонування іміджу політичної партії у цьому випадку здійснюється за законом конструювання іміджів [1, с. 532]. Імідж політичного лідера стає більш вагомим ніж імідж конкретної партії. Отже, кандидати, що обираються за пропорційною системою у місцеві ради, використовують передусім імідж лідера політичної партії, яка їх висуває, імідж власне партії, а вже після цього – імідж лідера її місцевого осередку; створення ж власного іміджу для кандидата перестає бути необхідним. Слід також зауважити, що мова йдеться про великі та відомі громадськості партії, тоді як менш відомі політичні сили починають власне з партійного іміджу.

Для кандидатів у депутати місцевих рад, що обираються за мажоритарною системою, модель політичного іміджу дещо ускладнюється. Імідж такого кандидата формується з двох складових: по-перше, з іміджу партії, що його висуває (його політичного лідера, лідера місцевого осередку партії), а по-друге, – іміджу конкретного політика, над створенням якого і ведеться основна робота. Імідж кандидата за мажоритарним округом може створюватися у нових політичних реаліях на основі існуючого політичного іміджу або (наприклад, якщо кандидат висувається вперше) формується з «нуля». Враховуючи те, що дія іміджу обмежена кордонами конкретного округу, то й основні символи та образи, що утворюють імідж кандидата-мажоритарника, схожі. Активно ви-

користується імідж «політика-сусіда», якому знайомі, а отже, і не байдужі проблеми округу.

Специфіка виборів до місцевих рад обумовлює деякі відмінності у характері використання каналів комунікації. У силу розміру виборчого округу, для формування іміджу кандидата як конкретного політика домінуючим каналом комунікації стає не ЗМІ, а безпосереднє спілкування виборців із кандидатом на спеціально влаштованих зустрічах. Домінуючою технологією комунікації стає PR («зв'язки з громадськістю») або «стратегія довіри» [2, с. 301], якій поступається позиціями політична реклама. Політична реклама, як власне і PR, у цьому випадку має на меті одночасну популяризацію іміджу партійної організації, її ключових членів, а також власне іміджу кандидата-мажоритарника. Враховуючи це, у період агітації більша частина друкованого матеріалу одночасно містила в собі інформацію про партійну організацію та кандидатів у депутати місцевих рад, яких вона висуває. Наприклад, організовані Партією Регіонів зустрічі кандидатів-мажоритарників з виборцями в Одесі у період виборчої кампанії 2010 року починалися кожного разу із демонстрації відеозвернення кандидата в мери, висунотого партією.

Таким чином, у контексті виборів до місцевих рад за змішаною виборчою системою будується складна ієрархія іміджів. Рационалізація виборчого процесу та його локальний характер обумовлюють вибір певного типу образу, каналу та технології комунікації.

Список використаних джерел

1. Почепцов Г. Г. *Имиджелогия*. – К.: «Ваклер» – 2004. – 576 с.
2. Климаська Л. Д. *Соціально-комунікативні технології в політиці: Таємниці політичної «кухні»: Монографія*. – Львів: Вид-во Національного університету “Львівська політехніка”, 2007. – 332 с.

Богдан МАКСИМЕЦЬ

*Науковий керівник – д. іст. н., проф.
Марчук В. В.*

*Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника*

Позиціонування національно-демократичних партій України на президентських виборах 2009–2010 років

Національно-демократичні сили підійшли до президентських виборів 2009–2010 років роздробленими, роз'єднаними, без єдиної виборчої стратегії та одного для всіх кандидата. Як зауважують деякі аналітики, хронологія існування націонал-демократії як ідеології та її носіїв може закінчитися або

обірватися на певний період вже на останніх президентських виборах. Перед стартом виборчої кампанії у найбільш популярного націонал-демократа Віктора Ющенка рейтинг коливався від 3,5 до 8 % за різними соціологічними опитуваннями. Рейтинг класичного націонал-демократа Ю. Костенка був ближчим до 0 ніж до 1 % [2].

У президентських виборах 2009–2010 років національно-демократичні партії виявилися розколотими між трьома кандидатами в Президенти України – Ю. Костенком, Ю. Тимошенко та В. Ющенком. З них лише Ю. Костенко був висуванцем однієї з національно-державницьких сил – Української Народної Партії. Натомість Ю. Тимошенко була висунута прагматичною партією ВО «Батьківщина», а В. Ющенко пішов шляхом самовисування. Водночас Ю. Тимошенко та В. Ющенко залучились підтримкою національно-демократичних партій. При цьому у виборчій кампанії В. Ющенка взяли найактивнішу участь такі національно-демократичні партії, як «Наша Україна» і КУН, Ю. Тимошенко – НРУ, Ю. Костенка – УНП.

Розглянемо детальніше позиції партій національно-демократичного спектра щодо підтримки кандидатів у Президенти України. Ще задовго до офіційного старту президентських перегонів стало зрозумілим, що національно-державницькі сили не зможуть згуртуватися навколо єдиного кандидата у Президенти України. Зрештою частина з них підтримала кандидатуру В. Ющенка, інші – Ю. Тимошенко, УНП висунула Ю. Костенка, декілька партій національно-демократичного спрямування вирішили не підтримувати жодного із кандидатів у першому турі президентських виборів.

Чинного на той час Президента України Віктора Ющенка підтримали такі національно-демократичні партії, як «Наша Україна», УРП «Собор», Конгрес українських націоналістів, «За Україну», Республікансько-християнська партія [5].

Частина національно-демократичних партій оголосили про підтримку на президентських перегонах тодішнього прем'єр-міністра України Ю. Тимошенко. Серед них – Християнсько-демократичний Союз, Народний Рух України, Партія «Реформи і Порядок», Партія захисників Вітчизни, Європейська партія України [4]. Хоча для деяких із цих партій підтримка Ю. Тимошенко призвела до внутрішньопартійних розколів, наприклад, в НРУ та ХДС.

Декілька національно-державницьких сил – Українська партія, Українська платформа – не підтримали в першому турі жодного із кандидатів у Президенти України. Така позиція пояснювалася, зокрема, відсутністю у передвиборних програмах кандидатів бачення реальних реформ економічних та суспільних відносин на державному рівні.

Окрему позицію в президентській виборчій кампанії посіла Українська Народна Партія. Вона виявилася єдиною партією національно-демократичного спрямування, яка висунула свого кандидата в Президенти України. Ним став

лідер УНП Юрій Костенко [3]. Щоправда, Львівська ОО УНП чітко заявила, що підтримає на виборах В. Ющенко, а не Ю. Костенка.

Напередодні другого туру президентських виборів постала дилема – чи підтримувати Ю. Тимошенко перед тими національно-демократичними партіями, які перед першим туром виступали проти неї або зайняли нейтральну позицію. Знову єдиної позиції національно-державницькі сили в цьому питанні не виробили. Підтримати Ю. Тимошенко в другому турі вирішила лише УРП «Собор». Помірковану позицію зайняли КУН та Українська партія, які закликали своїх прихильників взяти участь у виборах та проголосувати на свій розсуд відповідно до свого сумління. УНП, «Наша Україна», «За Україну», «Українська платформа» висловилися категорично проти підтримки когось із кандидатів у Президенти України у другому турі, оскільки жоден із кандидатів не віддзеркалював політичну позицію цих партій та їх програми. Вони вирішили не закликати громадянам, за якого кандидата проголосувати у другому турі виборів.

Як вже зазначалося, з усіх кандидатів у президенти, лише Ю. Костенка та В. Ющенко можна розглядати представниками національно-демократичних сил, оскільки в їхніх програмах простежувалася складова національно-державницької ідеології. Певною мірою це стосується і Ю. Тимошенко, у виборчій кампанії якої активну участь брав НРУ через розміщення агітаційних наметів «Народний Рух – за Україну! За Юлію Тимошенко!», та її рекламування на сторінках партійного часопису «Час Руху». Однак вона намагалася бути універсальним кандидатом, який мав би сподобатися всім.

Президентські вибори 2009–2010 рр. стали для національно-демократичних сил в Україні великим випробуванням та засвідчили їх занепад і слабкість. Адже ні В. Ющенко, ні Ю. Костенко не вийшли в другий тур, посівши за результатами голосування відповідно п'яте і дванадцятьє місця.

Отже, національно-державницькі партії, передусім в особах Ю. Костенка та В. Ющенко, за результатами участі у президентських виборах 2009–2010 рр. зазнали невдачі. Тому, на даний час, як зазначає А. Левус, Україні потрібен якісно новий національний рух, який не повторюватиме помилок теперішніх націонал-демократів (вузкопартійні інтереси та отаманщина), і ґрунтуватиметься на програмі системних реформ, а не на примхах своїх отаманів [1, с. 1]. Національно-демократичні сили потребують консолідації, реорганізації та оновлення, щоб у наступних виборчих кампаніях не зазнавати такої прикрої поразки. Інакше українській національній демократії загрожує крах.

Список використаних джерел

1. *Левус А. Після 7 лютого. Попередні висновки / А. Левус // Шлях перемоги. – 2010. – № 6. – 10 лютого. – С. 1.*
2. *Марич П. Президентські вибори 2010 року обірвуть історію української націонал-демократії [Електронний ресурс] / П. Марич. – Режим доступу: <http://postup.brama.com/usual.php?what=66355/>*

3. XI З'їзд УНП висунув кандидатом на посаду президента України Юрія Костенка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.volyn.-rivne.-com/ua/archive/2009-10-30/337/>
4. Патріотичні сили виступили з заявою на підтримку Юлії Тимошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://prp.org.ua/index.php?mid=10&action=news_full_print&news_id=1272/
5. Ющенко одержав підтримку «Нашої України» на виборах Президента [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukranews.com/uk/news/ukraine-/2009/11/28/7003/>

*Іон СІОБАНУ, university lecturer
Baltzy State University “A. Russo”
scientific coordinator – Ph. D. Victor
Balmus,
Academy of Science from Moldova*

*Іон ЧОБАНУ, старший
преподаватель
Бельцкий Государственный
Университет им. А. Руссо
Научный руководитель – д. юр. н., доц.
Виктор Балмуш
Академия Наук Молдовы*

Legal liability of political parties building the rule of law

Political parties are a current topic of scientific debate, being at the confluence of several sciences such as law, sociology, political sciences etc. In opinion of I. Muraru, the parties are organizational forms by which citizens participate in the government process and as such, are subjects of the constitutional law [5, P.298].

The political parties' institutionalization process in European countries started in the first half of the twentieth century, while the representative democracy in the Republic of Moldova is a relatively new phenomenon, being outlined at the end of the twentieth century.

Currently, political parties are treated as collective subjects of law, being under the confluence of state and society.

They include elements of the public and private laws. Thus, political parties comprise rights and obligations, actions which are not limited to the provisions of constitutional law, but have expanded considerably as well as other areas including administrative, financial, labor, civil, criminal, etc.

Following the above, we believe that social-political associations should be treated as complex institutions, involving several forms of legal liability. Moreover, it is very difficult to diminish their role within a state with a political instability, which is developed in a form of early elections, recount of votes or holding referendums for overcoming constitutional deadlock.

It is therefore necessary to review the current status of the political parties in modern society, but also their political and juridical responsibility toward the citizens. The numerous activities organized by political parties requires an amply study of their development under the following aspects: the political party relationship – the state power, the role of political parties within society and political party itself.

In the process of association between these relationships and forms of liability arising in case of breach, we conclude that the regulation of political party's legal regulations within the society falls under the legal rules. The relation of political party and state power regulation involves constitutional (the state's government exertion). Political parties are always competing for access to power and for applying policies and programs following the doctrine.

In this regard, political parties are under constitutional control. In their relation with the society, political parties appear as collective subjects (legal entity) are being entitled to sign contracts of rent, purchase – sale, loan, lease, mortgage, etc.

In Max Weber opinion, the essence of the parties is found in their organizational structure. In this context, the role of parties is resumed in mobilizing citizens into political parties or social organizations. In addition to these ideas is included the statement that political parties are children of democracy, of universal suffrage, of the need to recruit and organize the masses [6, p. 73].

As a matter of fact to impose legal responsibility of a political party consists of committing a breach regulation. The delinquency is an action or inaction of political party members which comes in contradiction with legislation in force.

The penalty is put into action upon its execution according to the contravention code and criminal or employee disciplinary or material liability of the employer. Forms of liability of political associations depend on the legal nature of violations committed by them.

Thus, for example, the breach of the political party's statutes may result in administrative responsibility and sanctions imposed by the labor code. In exceptional cases, members of political parties can be punished criminally. It is also important to note that it is not foreseen by national legislation for a political party to be attracted

to criminal or administrative liability, but in this regard, it is important to take in consideration the fact that in the Moldovan political parties law they are defined as voluntary associations with legal entity status, and legal codes provide that the legal person supports tougher sanctions than the individual [2, art. 1].

Several known authors have investigated the above mentioned problem and have made their contribution in this field. Among them we underline B. Dumitru Gh.Avornic, M. Badescu, A. Bloşenco, M. Costin, N. Vitruc, G. Vrabie I. Deleanu J. Muraru, S. Tanasescu etc.

Commentaries on definition, classification and calling to the constitutional responsibility of political parties is supported also by A.N. Kokotov who, besides defining the political parties, mentioned that political parties are created freely and without the approval of state organs or persons in charge» [7, p. 111].

D. Baltag refers to the following types of legal liability: (1) constitutional responsibility; (2) administrative responsibility; (3) material liability; (4) civil liability; (5) criminal liability; (6) disciplinary liability [4, p. 240].

Today the constitutional liability is recognized as a form of legal liability only by some authors, without being supported by any detailed scientific analysis which would argue its existence [4, p. 140]. Also we affirm with certainty that the constitutional responsibility is a form of legal liability arising from the facts for which are to which the legal status subjects are involved.

The purpose of the constitutional legal responsibility is to protect and guarantee the effective exercise of public power by the authorities empowered by constitution and constitutional laws.

Current constitutional legislation assigned the following measures constitutional responsibility: suspension from the office of the state president and other high-ranking officials (article 89 from the constitution); dismissal / resignation of the Government or government's reshuffle(article 98 of the Constitution); the right to carry a motion of no confidence (article 106 of the Constitution); deprivation of powers of the person chosen as deputy, prohibition in holding certain positions [4, p. 264].

It should be noted that the criminal liability is treated differently in different states, depending on the seriousness of the committed actions. Thus, in the United States of America there is criminal liability of legal persons. Initially, the criminal sanction was provided for legal persons in trade unions and trusts. In their case was imposed a fine. Later, these sanctions were extended to other NGOs.

According to Russian Constitutionalists the practice was regarded as undemocratic one. However, during the 80s, as a result of deepening of social problems, the bringing to account of legal persons has become an evident problem. In 1978, the European Committee for the problems of crime urged the European states to recognize the collective right as subject held by criminal liability [8, p. 179–180].

So, the criminal responsibility of the political parties assumes the offense committed by a member of it in cases stipulated expressly by the Russian Criminal Law (art. 239 of RFLA provides criminal penalties for attempting to citizens rights, for falsifying documents during the referendum, and breach of vote secrecy (initiative group members are being involved) [3].

The art. 278 of the Criminal Code provides for criminal liability for the usurpation attempt of the state power against the RF Constitution and for attempt to change the constitutional regime by force. Such actions can only become subjects of the collective right, in other words by the political parties.

Administrative responsibility is one of the most common forms of electoral sanction. It requires amending of the actions or inactions of political parties for the activities that contravene the contravention code. In most cases they are fined for impeding the access to the polling station, foreign funding, prevention of the electoral body work, showing the electoral information in unauthorized places, the application of multiple voting and violations with or without the intent of the legislation by a board election [1].

In conclusion we would like to remark that in Moldova are legal provisions aimed to control and penalize political parties, but the penalty is considered insignificant if it comes to fighting for the accession to power.

Hence, amendment implies administrative sanctions for the electoral candidates from 200 to 2.000 lei that allows most of them to violate the national law. In this regard, the Romanian legislature applies criminal penalties in priority that provides both fines and imprisonment. We also come with the proposal to allocate more power to the Supreme Election Board to penalize the electoral candidates.

Bibliography

1. *Codul Contravențional al Republicii Moldova nr. 218, adoptat la 16.01.2009, în Monitorul Oficial, nr. 3–6, din 31.05.2009.*
2. *Law of political parties nr. 294-XVI from 21.12.2007. Monitorul Oficial nr. 42–44 from 29.02.2008*
3. *Федеральный закон от 13 июня 1996г. № 63–ФЗ// Собрание законодательства РФ. – 1996. – № 25. – Ст. 2954.*
4. *Baltag Dumitru. Teoria răspunderii i responsabilităii juridice. Ch: „Tipografia Centrala”. – 440 p.*
5. *Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. – București: Lumina Lex, 2001. – 398 p.*
6. *Zăpârțan L. P. Repere în știința politicului. Ed. Iași, 1992. – 156 p.*
7. *Кокотов А. Н., Конституционное право России. Курс лекций: учеб. пособие. – М: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 296 с.*
8. *Наумов. А. В. Российское уголовное право. – М., 1997. – 580 с.*

Оксана ПАВЛЮК

*Науковий керівник – к. іст. н., доц.
Юрійчук Є. П.*

*Чернівецький національний
університет ім. Юрія Федьковича*

Роль політичних партій в інституціалізації парламентаризму в Україні у 2006–2010 рр.

Задеклароване Україною прагнення до становлення як демократичної, соціальної і правової держави перш за все передбачає формування стабільних політичних інститутів, які є невід’ємними атрибутами демократичного розвитку. Саме парламентаризм є одним з основних інститутів демократичного представництва. Від того, яку роль відіграє представницький орган у системі державної влади великою мірою залежить демократичний поступ країни.

В Україні роль парламенту значно посилилась у зв’язку із внесенням змін до Конституції у 2004 році та переходом до парламентсько-президентської форми правління. Водночас відбувся перехід до пропорційної виборчої системи, що значно посилило роль політичних партій у формуванні органів публічної влади. Вперше партійні фракції як складові українського парламенту отримали повноваження формувати уряд – основний орган виконавчої гілки влади. Ефективність роботи законодавчого органу значно залежала від діяльності політичних сил, які ввійшли до його складу, від того чи буде досягнуто між ними консенсусу та сформовано парламентську більшість.

Проте, українські політичні партії виявились не здатними до конструктивної співпраці задля досягнення суспільного блага. Пошук компромісу став непосильно важким завданням для парламентських політичних сил. Основна причина цього в тому, що в українських політичних партій відсутня чітка ідеологічна спрямованість. Задекларовані програмні положення в подальшій парламентській діяльності не враховувались при виборі партнерів по коаліції. Головну роль в коаліційному процесі відігравали особисті амбіції партійних лідерів, а також політичні дивіденди у вигляді посад, які отримували представники партій.

За досить короткий період часу було створено чотири парламентські коаліції. Проте усі вони характеризувались своєю нестабільністю, неузгодженістю позицій з важливих питань розвитку країни. Практика здійснення коаліційної політики засвідчила існування проблеми узгодження політичних стратегій та досягнення консенсусу щодо соціальних цінностей. Незважаючи на схожість передвиборчих програм та гасел основних політичних акторів останніх років, їм все ж не вдалось сформувати єдину політичну платформу та план дій на найближчих п’ять років.

Криза українського парламентаризму останніх років також стала наслідком хиткої правової основи конституційної реформи в Україні, про що попереджала Венеціанська комісія. Зокрема, недосконале конституційне визначення коаліції, основних засад та аспектів її діяльності сприяло тому, що в подальшому це стало основою для політичного маніпулювання. Політичні конфлікти також були зумовлені нечіткістю розмежування повноважень між вищими органами влади, відсутністю сфери відповідальності між основними посадовими особами країни.

Отже, причини кризи парламентаризму полягають у 1) в поспішних і непередуманих рішеннях щодо проведення конституційної і політичної реформи 2004 року, якою не вдалося вирішити найважливіші питання поділу повноважень і мандата народних депутатів;

2) систематичному невиконанні українською владою послідовних дій щодо створення узгодженої політики за підтримки суттєвих правових, адміністративних і економічних реформ;

3) нездатності законодавців ввести додаткові конституційні закони, які б створили правове поле для забезпечення демократичних прав і свобод людини і сприяння політичній конкуренції.

Саме тому, події останніх років спонукали більшість дослідників та політиків скептично віднестися до перспективи становлення в Україні моделі коаліційної політики, виробленої світовою практикою. Конституційна реформа виявилась недосконалою, а політичні партії виявились нездатними виконувати свою основну репрезентативну функцію, бо їх діяльність можлива «в умовах дуже зрілої демократії, яка не відноситься до України» [1], що і призвело до кризи парламентаризму в Україні та його поступового нівелювання. Поки що в Україні політичні партії функціонують у вигляді «політичних класів» (Л. Є. Шкляр), або «політико-фінансових груп» (М. Н. Афанасьєв). Водночас, серед основних політичних акторів не було досягнуто єдиної спільної стратегії подальшого реформування політичної системи в Україні, але посилення їх ролі в політичному житті все ж сприяло демократизації політичної участі громадян України та сплеску легітимності парламентаризму. Проте відсутність дієвого громадського контролю за політичною діяльністю партій призвело до згорання цих процесів.

В кінцевому результаті для українських політиків виявилось легшим скасувати політичну реформу 2004 року і вирішувати питання «політичної конфліктості» не шляхом переговорів та взаємного консенсусу, а методом повернення до авторитарного президентського регулювання політичних процесів, що є вкрай негативним явищем для країни, яка декларує демократичні цінності.

Список використаних джерел

Doc. 11255. 17 April 2007. Functioning of democratic institutions in Ukraine. Report. Committee on the Honouring of Obligations and Commitments by Member States of the

Council of Europe (Monitoring Committee). Co-rapporteurs: Mrs Hanne SEVERINSEN, Denmark, Alliance of Liberals and Democrats for Europe, and Mrs Renate WOHLWEND, Liechtenstein, Group of the European People's Party. – Режим доступу: [http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/ WorkingDocs/Doc07/EDOC11255.htm](http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc07/EDOC11255.htm)

Георгій БОДНАРАШ

*Науковий керівник –
д. пол. н. Ротар Н. Ю.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Перетворення партій нацменшин в електоральні партії та криза консенсусної демократії в Румунії

Демократична політична система у сегментованому румунському суспільстві має забезпечити поділ влади між якомога більшою кількістю людей через надання меншинам права на представництво та вплив в процесі прийняття рішень з питань, що зачіпають їхні інтереси. Таким чином, форма демократії в постсоціалістичній Румунії має відповідати більшості характеристик консенсусної моделі, запропонованої Арендом Лійпхартом.

Категорія якості представництва є багатозначним поняттям. В класичній праці про концепцію представництва, опублікованій ще у 1967 р., Ганна Піткін розрізняє два основні типи представництва: представляти будучи присутнім (формально) замість когось (standing for) та діяти замість когось або в інтересі когось (acting for) [4, р. 60]. Перший тип вимагає суто дескриптивного представництва, де критерієм оцінювання виступає спільні риси між представниками й тих кого вони представляють на основі певних аскрептивних характеристик, тобто статі, етнічності, релігії. Таким чином, дії представників не мають ніякого змістового навантаження. Проте другий тип представництва концентрується не на тому хто є представниками, а що вони роблять. Тут й виникає питання, яке виступає предметом нашого дослідження: чи діють депутати від національних меншин в інтересах меншин в країні, де найбільший вплив отримав національний кліваж?

Румунська держава розробила декілька шляхів амеліорації політичної боротьби, одним з них є допущення Демократичного Союзу Угорців Румунії (ДСУР) до утворення парламентської більшості та формування урядів. Таким чином, ДСУР став нішовою партією. Другий шлях полягає у «фабрикуванні» національних меншин. Якщо у 1990 р. румунською державою офіційно було визнано 11 національних меншин, то у 2004 р. їхня чисельність збільшилась

до 18 [1]. Це спричинює серйозні колізії щодо трактування цих національних меншин, як власне «національних».

Насправді, «національне» не завжди означає «етнічне», бо більшість організацій, які носять цю назву, намагаються поширювати певну культуру (наприклад, албанська чи польська) або релігію (наприклад, болгари заснували дві релігійні, а не етнічні асоціації, оскільки релігійно розкололися на католиків та православних). Існують багато політичних сил національних меншин заснованих з метою здобути гарантований законом депутатський мандат, діяльність яких не спрямована на політичну мобілізацію в межах власної етнічної групи. Свідченням цього є поява різноманітних політичних структур в межах однієї й тієї ж етнонаціональної спільноти: тільки 8 з 18 національних меншин Румунії сформували лише по одній політичній організації в той час, коли представники італійської та німецької національностей чи/та циганського етносу утворили від 2 до 8 етнополітичних партій.

Існують політичні сили національних меншин, які отримують на кожних виборах квазі-константну кількість голосів, яка приблизно співпадає з кількістю виборців конкретного етносу. Наприклад, німці отримують від 24 тис. до 40 тис. голосів виборців, росіяни між 11 тис. та 17 тис. голосів виборців. Тож ці партії гарантовано отримують один депутатський мандат в Палату Депутатів завдяки виборчій формулі та виключно етнічній мобілізації.

Проте, існують й політичні сили етнічних меншин, яким вдається здобути на виборах вищі результати, ніж дозволяють їх «етнічні межі». Часто, такі політичні сили завдячують виключно організаційному прогресу. Так, наприклад, якщо Союз Вірменів на виборах 1990 р. отримав 399 голосів, то на виборах 2000 р. вже 21,302 голосів за умов, коли вірменське населення Румунії нараховує в середньому 2,000 осіб. Дві асоціації італійців, що отримали депутатський мандат у 2000 р. разом отримали відсотковий результат у 10 разів вищий, ніж чисельність італійської спільноти в Румунії (37,529 голосів на 3,331 осіб) [1].

В інших випадках результати справді шокуючі, наприклад, якщо відповідно до перепису населення 2002 р., в Румунії проживають 731 представників слов'янських македонців (меншина невизнана у переписі 1992 р.), то всі три політичні організації македонців на виборах 2004 р. отримали більше 25,000 голосів виборців – результат у 35 разів більший, ніж можливий. Такий же результат отримали дві організації албанської національності на виборах 2000 р. Гуцули, яких не виокремлювали в окрему групу в таблиці переписів населення 1992–2002 рр. отримали 1,225 голосів виборців у 2000 р. [1].

Визначення «національна» політична сила, яка має особливий статус з виборчої точки зору, залежить більше від символічної самоідентифікації, ніж від логіки справжньої мобілізації. Таким чином, вона перетворює парламент у справжню «фабрику національних меншин», бо замість фіксації мобілізаційної сили національних меншин Палата Депутатів стає місцем воз'єднання

певних політичних ідентичностей, що посилює формальне та «непропорційне» представництво, що не є притаманним для консенсусної моделі демократії.

Відповідно до нового виборчого закону 2004 р., всі політичні партії повинні бути заново зареєстрованими та представити у ЦВК «список партійних членів у кількості неменше 15% від кількості громадян, які відносять себе до конкретної національної меншини» (ст.4, п.4). Якщо кількість представників певної національної меншини перевищує 375,000, то їх політичні сили повинні представити 25,000 підписів [3], тобто виконувати вимоги поставлені перед політичною партією загальнонаціонального масштабу. Таким чином, Спеціальна Парламентська Комісія, яка займається валідизацією мандатів національних меншин є тією інституцією, яка визначає існування певної національної меншини. Поява різноманітних сумнівних політичних сил псевдоетнічного характеру в електоральній конкуренції не підтверджує політизацію кліважу центр–периферія, а відображає особливий аспект румунської партократії та перетворення партій в електоральні організації або бізнес-проекти, оскільки для отримання голосів виборців виходять за межі етнічної мобілізації та долучають до діяльності осіб іншого етнічного походження. Відповідно, специфіка румунської політичної системи полягає в тому, що відкрито шлях до партократії представників національних меншин. Важливість впливу цього явища простежується під час формування парламентських коаліцій. Одним з яскравих прикладів є формування уряду Келіна Теричану у 2004 р., адже без 18 голосів парламентської групи національних меншин та ДСУР не можна було сформувати уряд.

Список використаних джерел

1. *Офіційний сайт Центральної Виборчої Комісії Румунії [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bec.ro/>*
2. *Офіційний сайт статистики Румунії [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.insse.ro/cms/files/RPL2002INS/vol4/tabele/t3.pdf/>.*
3. *Legea nr. 14/2003 a partidelor politice [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=39753/. Pitkin H. *The concept of representation / Hanna Pitkin [University of California Press]. – California: Berkeley, 1967. – 323 p.**

Світлана ГАВРИЛЮК

*Науковий керівник – д. пол. н., проф.
Тихомирова Є. Б.*

*Волинський національний університет
імені Лесі Українки*

ЗМІ як суб'єкт політичного маніпулювання

Сьогодні маніпулювання стало досить звичним явищем у повсякденному житті. Поряд з іншими формами впливу, маніпулювання дозволяє досягнути бажаного результату при мінімальних затратах зусиль. Маніпулятивні впливи у політичній практиці мають масовий та тривалий характер, тобто процес маніпулювання торкається інтересів більшості населення та залучає їх до політичної боротьби в якості активних учасників. Тому використання ЗМІ для політичного маніпулювання – прихованого управління політичною свідомістю і поведінкою людей з метою змусити їх діяти (чи не діяти) всупереч власним інтересам [2] носить велику небезпеку. Маніпулювання як спосіб управління має ряд переваг порівняно із силовими й економічними методами. Воно здійснюється непомітно для об'єктів, не спричинює тяжких наслідків та не потребує великих матеріальних витрат, необхідних для підкупу чи заспокоєння політичних супротивників.

Маніпулювання із застосуванням технологій інформаційно-психологічного впливу, зокрема, за допомогою ЗМІ, стало масовим явищем. Насамперед це стосується механізмів реалізації політичного впливу та досягнення політичних завдань. У сучасному інформаційному суспільстві влада знання та інформації мають визначальну роль в управлінні суспільством. ЗМІ є безпосередніми і найвпливовішими носіями та розповсюджувачами знання, та інформації, а тому досить часто є не лише активними учасниками політичного процесу, а й безпосередньо впливають та формують його. Маючи своїми визначальними рисами публічність, наявність спеціальних технічних потужностей для передачі інформації та великий вплив на реципієнта (без можливості зміни ролей) ЗМІ у XXI ст. стали найефективнішим суб'єктом політичного маніпулювання. Саме це підтверджує актуальність досліджуваної теми.

На різних етапах розвитку суспільства різними були і складові засобів масової інформації як суб'єкта маніпулювання. У різні часи визначальне місце займали друковані ЗМІ, радіо, телебачення та ін. Сучасні українські реалії та стан розвитку суспільства, розвиток інформаційних технологій швидко поширення супутникового зв'язку зумовили виокремлення, у політичному маніпулюванні аудіовізуальних ЗМІ, як найдієвіших. До таких беззаперечно можемо віднести телебачення, радіо, Інтернет.

Вплив засобів масової інформації на політику здійснюється насамперед через вплив на інформацію та інформування, що дозволяє ЗМІ впливати на політичний процес. Від того, яку інформацію та з якими коментарями отримує суспільство, часто залежать подальші його дії, сприйняття та ставлення не лише до тих чи інших політичних подій чи реформ, а й до політики загалом. Активна політична позиція суспільства та участь у вирішенні політичної ситуації чи пасивне прийняття тих чи інших подій у сучасному суспільстві безпосередньо пов'язані із позицією ЗМІ. Надзвичайно небезпечними, на нашу думку, є контрольовані засоби масової інформації. Найбільш відомим та простим способом такого впливу й контролю з боку держави є цензура.

ЗМІ мають безмежні можливості маніпулятивного впливу та використовують для цього найрізноманітніші технології та прийоми. Основний матеріал маніпулювання доступний засобам масової інформації – це інформація, а точніше управління нею та ефективна інтерпретація та подання у потрібний час. Як правило, у процесі маніпулювання ЗМІ використовують широкий маніпулятивний арсенал. Одними із найефективніших на нашу думку є цілеспрямоване фабрикування інформації; однобоке висвітлення політичних подій, фактів; використання журналістами власних коментарів та суджень у процесі висвітлення подій; приховування важливих деталей, які можуть нанести шкоду маніпулятору; опублікування важливої правдивої інформації тоді, коли вона втратила актуальність і не матиме негативних наслідків; опублікування «вирваної» із контексту цитати, з метою вплинути на суспільство та нав'язати йому власну позицію.

Розглянемо детальніше найефективніший інструментарій який використовують ЗМІ для маніпулювання. Одним із найпотужніших засобів політичного маніпулювання є телебачення, яке користується величезним арсеналом маніпулятивних технологій у найрізноманітніших варіаціях. Винайдене на початку ХХ ст. воно стало найважливішим та найефективнішим засобом поширення інформації. Тому майже кожна людина при перегляді телевізійних програм є об'єктом маніпулятивного впливу. Досить ефективно у процесі маніпулювання на телебаченні використовуються ситуації, у яких проводяться інтерв'ю. Залежно від місця проведення інтерв'ю, його екстреності чи сенсаційності, підготовленості особи до спілкування перед камерою, журналіст при бажанні може передати думки особи у якої брав інтерв'ю у різних ракурсах; характер передачі – у прямому ефірі такими прийомами можуть слугувати: неочікуване запитання, «випадковий» гість у студії, при трансляванні у записі – обрізання фраз, комбінування послідовності висловів; повтор інформації; атмосфера інтерв'ю, адже атмосфера безперечно задає тон дискусії і визначає ставлення та оцінки глядачів [1].

Для великої частини суспільства джерелом отримання інформації, а отже і ефективним засобом та маніпулювання, залишаються газети, які особливо ефективно використовують у передвиборчій гонці. Не менш ефективно з цією

ж метою використовується радіо, маніпулятивні прийоми якого насамперед спрямовані на пенсіонерів, водіїв та домогосподарок [4].

Розвиток інформаційних технологій та широке використання мережі Інтернет, найбільша частка користувачів якої припадає на молодих людей із часто несформованою політичною позицією, зумовили бурхливе використання ними маніпулятивних технологій. Електронні джерела інформації як засіб політичного маніпулювання є надзвичайно ефективними сьогодні. До таких джерел політичного маніпулювання в мережі Інтернет можна віднести: інтерактивні опитування, політичну рекламу, повідомлення новин, аналітичні повідомлення, форуми. До маніпулятивних технологій, які використовують електронні ЗМІ, можна віднести не тільки пряме підтасування фактів, замовчування невідповідної інформації, розповсюдження обману й наклепу, але й більш «квітончені» заходи, такі як повідомлення напівправди, щоб забезпечити довіру аудиторії вони об'єктивно і докладно висвітлюються конкретні, проте малозначущі, деталі, а більш важливі факти замовчуються або подаються у неправдивій інтерпретації.

Серед маніпулятивних технологій, що використовуються українськими Інтернет-виданнями можна виокремити застосування таких прийомів, як: наклеювання ярликів, залучення лідерів думки, висміювання, маніпулювання опитуваннями. Можемо зробити висновок, що політичне маніпулювання засобами електронного впливу не лише існує у сучасній Україні, але й набуває широкого розмаху та форм застосування [3].

Безсумніву, цілком застерегтися від маніпулювання неможливо. Проте перевірка інформації, яку ми отримуємо, уточнення відомостей дають змогу виявити маніпулятивні прийоми та технології, а аналіз можливостей їх застосування та ефективності впливу дасть змогу протистояти їм.

Список використаних джерел

1. *Бойко О. Політичне маніпулювання: навч. посіб. / О. Бойко. – К.: Академвидав, 2010. – 432 с.*
2. *Мальцев В. Основы политологии: учебн для вузов. / В. Мальцев. – М.: ИТРК РСПП, 1998. – 478 с.*
3. *Осика Г. О. Електронні джерела політичного впливу: форми маніпулювання свідомістю та засоби їх обмеження. : Автореф. дис. на здобуття наук. канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Г. О. Осика. – Львів 2009. – 20 с.*
4. *Присяжнюк М. М. Прийоми маніпулювання свідомістю людей через засоби масової інформації [Електронний ресурс] / М. М. Присяжнюк. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/sitsbo/01-18/01-18.pdf>.*

Леся БАЛУЦЬКА

*Науковий керівник – канд. пол. н., доц.
Скочиляс Л. С.*

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

Особливості процесу інституціалізації громадської думки в політичній системі

Проблема розуміння природи громадської думки як соціально-політичного інституту має давню традицію наукового дослідження. Визначаючи зміст поняття громадської думки, слід зважати на те, що вона, в міру свого еволюціонування, виступала в різних спектрах. Так, за певних умов громадська думка може розглядатися як явище духовне, адже з її допомогою подається ціннісне судження щодо процесів, подій чи проблем навколишнього світу в тій чи іншій сфері суспільного життя, зокрема в політичній. За умов, коли обставини змінюються і не потребують елементарних оціночних суджень, а вже радше переходу від оцінки до конкретної позиції, громадську думку можна трактувати як своєрідну єдину ланку між духовним явищем і його практичним втіленням – установкою щодо певного об'єкта.

У третій імовірній ситуації еволюція громадської думки досягає свого піку і виступає в якості поведінки: конвенціональної чи неконвенціональної, у відкритому, публічному чи прихованому вигляді – все залежатиме значною мірою від якості передумов, які формували громадську думку, від рівня їх насиченості та дозованості. А ті (передумови), у свою чергу, несуть на собі історичний контекст, рівень функціонування та розвитку політичної системи відповідного суспільства, в якому і формується такий важливий соціально-політичний інститут як громадська думка.

У довідковій літературі поняття інституціалізації трактується як процес впорядкування, формалізації, стандартизації чого-небудь; як вироблення норм права в певній конкретній галузі суспільних відносин, тих чи інших форм суспільно-політичного устрою; становлення політичних/соціальних інститутів; процес перетворення певного явища або руху в організовану систему (інститут). Отже, інституціалізацію можна визначити як процес виникнення і становлення інститутів, закріплення певних прийнятних, усвідомлених та узгоджених на загальнодержавному рівні правил поведінки, відповідних норм, взаємозв'язків та способів взаємодії, що можуть реалізуватися внаслідок належної підготовки кадрового складу, встановленого розподілу повноважень, виділення ресурсів, а також за посередництвом суспільної поінформованості щодо становлення та розвитку того чи іншого інституту.

Таблиця 1

Порівняння еволюції кількісного складу деяких етнічних меншин в Румунії у 1992–2002 рр. та результатів до парламентських (П) та місцевих виборах (М) 2004–2008 рр.

Рік перепису / Рік виборів / Етнічна група	1992		2004				2002		2008	
	Кількість населення	Кількість голосів	Кількість мандатів		Кількість населення	Кількість голосів	Кількість мандатів			
			М	П			М	П		
Угорці	1,620,199	628,125	2,481	32	1,434,377	425,008	2,196	31		
Роми-Цигани	409,723	71108	189	1	535,250	44,037	202	1		
Українці	66,683	10,888	29	1	61,091	9,338	12	1		
Російські ліповени	38,688	10,562	21	1	36,397	9,203	14	1		
Русини	350	2,871	0	1	262	4,514	0	1		
Італійці	-----	11,349	0	1	3,331	9,567	0	1		
Албанці	-----	5,011	0	1	520	8,972	0	1		
Сов'ян. македонці	-----	25,689	0	1	731	11,814	0	1		

Джерело: Складено за: [1, 2].

Формування та становлення інституту відбувається на першому початковому етапі цілісного процесу інституціоналізації. Далі проходить його легітимація як ще один тривалий процес визнання справедливості, доцільності та законності, а ще виправдання необхідності утвердження інституту, плюс – укорінення цієї необхідності та доцільності в суспільстві та громадській думці. На третьому, по суті, заключному етапі відбувається зростання ролі та ефективності функціонування інституту, попередньо санкціонованого суспільством, звикання до нього як до оптимального явища, виникають певні закономірності його розвитку, стали стійкі зв'язки між нормами, встановленими в ньому, та окремими стандартизованими правилами інших подібних інституційних структур.

Зрозуміло, що процесу інституціоналізації громадської думки в політичній системі суспільства передують ряд умов, серед яких варто виокремити появу об'єктивної, назрілої, актуалізованої потреби у формуванні та становленні інституту. Відтак, ведучи мову про інституціоналізацію громадської думки, можемо назвати одну з найактуальніших потреб, що здатна породити процеси інституціоналізації: потреба політичної комунікації як спосіб переходу та обміну політичною інформацією між соціальними спільнотами – горизонтальна комунікація та між соціальною і політичною спільнотами – вертикальна комунікація.

Наступною умовою процесу інституціоналізації громадської думки можна вважати домінування в політичній системі суспільства відповідної політичної культури, переважання тих чи інших політичних цінностей, а також очікувань від влади та ставлення до неї громадян (що якраз і визначаються рівнем розвитку та приналежністю до політичної культури). Адже в суспільстві з авторитарним типом політичної культури навряд чи зможе інституалізуватися громадська думка у своєму активно-діяльнісному аспекті. Лише в умовах трансформації політичного режиму, коли відбуватиметься перехід від авторитаризму до демократії, складний та тривалий процес трансформації політичної культури зможе дати поштовх до зародження та згодом інституціоналізації в політичній системі громадської думки.

Кожен інститут, зокрема й інститут громадської думки, виходячи із трактування поняття, має в своєму арсеналі ознак певний набір цінностей та правил, за якими можна визначити його змістове наповнення, структуру та основні цілі його функціонування. Відтак, громадську думку як інститут демократії можна визначити як важливий та невід'ємний елемент політичної системи суспільства, що є втіленням демократичних принципів і за своєю суттю та природою є легальними та легітимним. Для процесу інституціоналізації громадської думки необхідними є комплекс ресурсів: фінансових, матеріальних, інтелектуальних, духовних, трудових, організаційних, які суспільство, уже готове до інституалізації, має неодмінно поповнювати різними шляхами. Для процесу інституціоналізації характерне становлення основних структурних ознак, що вказують

на відповідну сферу діяльності та суспільних відносин всередині майбутнього інституту.

Отже, говорячи про процес інституціалізації громадської думки в політичній системі суспільства, маємо на увазі існування в державно-політичному житті певної стійкої організаційної структури, із закріпленими щодо неї нормами, правилами поведінки, конкретними шаблонами діяльності у цій структурі, визначеними критеріями участі (чи неучасті) в ній, повноцінне функціонування якої здатне здійснити якісні перетворення у політичній системі. Позаяк, однією з особливостей процесу інституціалізації громадської думки є те, що вона відбувається саме у демократичному суспільстві. У процесі інституціалізації, громадська думка здатна впорядкуватися, стандартизуватися, уніфікуватися за допомогою відповідних норм. Це свого роду заміна спонтанної, хаотичної, експериментальної поведінки на очікувану, прогнозовану та врегульовану. Люди, як члени певної соціальної спільноти завжди прагнуть інституціалізувати (певним чином закріпити, узвичаїти) свої відносини, пов'язані з актуальними проблемами. Таке прагнення проявляється у різних сферах суспільної життєдіяльності, і чи не найбільше – у сфері політики.

Поняття політичного інституту переважно пов'язане з формальними принципами, внутрішньою структурою, суспільними функціями та позиціонуванням щодо інших інститутів. Інститут громадської думки є інтегративним утворенням, зі складною структурою та поліфункціональністю, зі своїми історичними, часовими та просторовими особливостями, а не простою сукупністю думок окремих індивідів щодо певного питання. Становлення інституту громадської думки в політичній системі суспільства зводиться до перетворення випадкових, невпорядкованих, стихійних соціальних взаємодій між населенням та управлінськими політичними структурами на тривалі, контрольовані, впорядковані взаємодії, свого роду окультурює їх, оснащуючи механізмами, ustalеними необхідними нормами та правилами.

Список використаних джерел

1. Берман Ш. Громадянське суспільство та інституціалізація [Електронний ресурс] / Шері Берман. – Режим доступу: http://www.edportal.org.ua/KURS_PolitProc/library/Berman.pdf
2. Гавра Д.П. Общественное мнение как социологическая категория и как социальный институт / Д. П. Гавра. – СПб, 1995. – 240 с.
3. Голованов О. Краткий словарь по социологии / О. Голованов. – Кыштым, 2001.
4. Козьма В. Трансформація політичних інститутів в умовах демократизації // Віче. – 2008. – № 2.
5. Колодій А. Перешкоди на шляху інституціалізації громадянського суспільства в Україні // Матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участі «Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні». – К.: Українська Академія державного управління при Президентові України. – Т. 1–3. – К., 2001.

Людмила ДАЦКОВА

Науковий керівник – канд. н., ст. в.

Батищева О. С.

Національний університет

«Острозька академія»

Проблема формування довіри населення до влади засобами масової інформації

Невід’ємною частиною суспільства є масові комунікації. Політика, більшою мірою ніж інші види суспільної діяльності, потребує спеціальних засобів інформаційного обміну, налагодження й підтримки постійних зв’язків між її суб’єктами. Це обумовлено самою природою політики як колективної, організованої діяльності, спеціалізованої форми спілкування людей для реалізації суспільних цілей і інтересів, які стосуються всього суспільства в цілому.

Засоби масової інформації (ЗМІ) – це система установ, створених у суспільстві для відкритої публічної передачі інформації за допомогою спеціальних технічних засобів. До ЗМІ належать, у першу чергу, телебачення, радіо й преса; крім того, засобами масової інформації вважають кіно, відеозапис, звукозапис, масові довідники. ЗМІ – важливий механізм політичної участі для цивільних громадян. По суті, вони перетворилися на посередника у відносинах населення й влади, інструмент у системі соціального представництва інтересів громадян, що впливає на правила політичної гри та формує відносини між суспільством і державою. Головне призначення ЗМІ – продукування і трансляція інформації, що забезпечує реалізацію їх функцій. Але практика свідчить, що ЗМІ широко використовують як для збагачення їх власників, так і для того, щоб «робити владу». Саме власникам ЗМІ часто належить вирішальне слово у визначенні пріоритетів: інформація – гроші – влада. Традиційно перевагою користуються здебільшого інтереси, пов’язані з фінансами або владою, значно рідше – міркування інформаційного порядку [1, с. 51]. Ефективному виконанню мас-медіа своїх функцій у суспільстві сприяє їх розмаїття і змагальність у завоюванні уваги і довіри аудиторії. Плюралізм ЗМІ може забезпечуватися як їхнім різноманіттям, наявністю в суспільстві багатьох інформаційних агентств, газет, радіо і телестанцій, так і допомогою редакційної незалежності теле- і радіопрограм.

Взаємозв’язок ЗМІ та владних структур. ЗМІ в політиці не можна оцінювати однозначно. Як інститут, призначений інформувати населення про події, які відбуваються у країні й в усьому світі, ЗМІ забезпечують розширену форму людської комунікації. Вони претендують на виконання ролі „сторожа” суспільних інтересів, на те, щоб бути очима й вухами суспільства, попереджаючи, наприклад, про спад в економіці, ріст наркоманії й злочинності, корупції у владі.

ЗМІ задають тон у публічних дискусіях і суперечках, доводять до громадськості найбільш актуальні проблеми політичного й соціально-економічного життя, знайомлять читачів і слухачів з політичними скандалами, що періодично розпалюються [4, с. 17].

Характеризуючи місце ЗМІ в системі політичних відносин, низка сучасних дослідників (Майн, Оберройтер і ін.) відзначають новий феномен «медіатизації політики». Медіатизація політики – це такий процес, при якому політичне життя переміщується в символічний простір засобів масової інформації (стає такою, якою її подають ЗМІ). Політична боротьба при цьому трансформується в низку інформаційних кампаній. Саме тому спостерігається гостре суперництво в боротьбі за контроль над найважливішими, у першу чергу електронними, ЗМІ [3, с. 36].

Вплив засобів масової інформації на політику постійно зростає. Медіатизація політики стала характерною ознакою переходу суспільства до інформаційної стадії розвитку [2, с. 36]. Ця тенденція забезпечує широку участь мас у політичному процесі й водночас приховує небезпеки, пов'язані з намаганням маніпулювати суспільною свідомістю за допомогою ЗМІ.

Ставлення жителів західного регіону до ЗМІ та оцінка їх діяльності у сфері формування довіри до влади у населення. ЗМІ як учасник політичного процесу прямо або опосередковано впливає на формування у населення довіри до влади. Для підтвердження цього твердження було проведено соціологічне дослідження, під час якого респондентам було запропоновано відповісти на запитання анкет, які мали на меті виявити ставлення населення до інституту ЗМІ, до інформації, яку вони подають (до її кількості, якості, об'єктивності) та на виявлення факту, чи впливає даний інститут на формування у населення довіри до влади. Всі запитання мали на меті виявлення загального ставлення респондентів до діяльності ЗМІ, до кількості інформації, яку подають ЗМІ. Крім того питання анкет мали на меті виявити якої інформації, на думку респондентів, ЗМІ висвітлюють забагато, тобто щодо яких питань суспільного життя кількість інформації можна було б змінити, а щодо яких аспектів – збільшити.

За результатами проведеного дослідження було виявлено, що на думку 50% опитаних висвітлюється у ЗМІ не об'єктивно, 25% вважають, що інформація висвітлюється об'єктивно, 18,3% респондентів обрали варіант відповіді «Важко відповісти» та 6,7% респондентів мають власну думку з цього приводу: інформація висвітлюється не зовсім об'єктивно, інформація є стислою, що може вплинути на об'єктивність, інформація є об'єктивною лише на регіональному рівні, кожен член уряду має свій канал, що висвітлює інформацію у «потрібному ракурсі». 58,4% респондентів зазначають, що діяльність ЗМІ не сприяє формуванню довіри до влади у населення, 30% – «Важко відповісти» на це питання, 8,3% – обрали «Іншу думку», де зазначали, що: діяльність влади сприяє розвитку недовіри до себе, дії ЗМІ викликають «обурення та зневагу» (за сло-

вами респондентів) до влади, однобоке висвітлення дій влади, ЗМІ формують довіру до влади залежно від власника ЗМІ. Лише 3,3% опитаних вказали, що діяльність ЗМІ сприяє формуванню довіри до влади. Загалом, респонденти оцінили діяльність українських ЗМІ щодо висвітлення інформації у політичній сфері у 5,25 бала (за шкалою 10 – дуже добре, 1– дуже погано) та у 3,26 бала у формуванні довіри до влади у населення. 25% респондентів оцінюють діяльність ЗМІ як незадовільну, 71,7% – як не завжди задовільну, 3,3% – як задовільну.

Висновки. Сучасні ЗМІ є установами, створеними для відкритої публічної передачі за допомогою спеціального технічного інструментарію різноманітних відомостей будь-яким особам. Тенденція зростання ролі ЗМІ в політичних процесах стає все відчутнішою, а доступ до ЗМІ й можливість вільно оприлюднювати власну думку є однією з основних ознак демократичності суспільного устрою.

На основі зібраних емпіричних даних та проведеного соціологічного дослідження ми дійшли висновку, що діяльність ЗМІ в Україні сприймається населенням досить неоднозначно. Загалом жителі західних регіонів ставляться до ЗМІ як політичного інституту досить нейтрально. Населення не задоволене об'єктивністю висвітлення інформації у ЗМІ. Деякі мас-медіа не лише не сприяють формуванню довіри до влади, але й формують антипатію до них. У зв'язку з цим працівникам інституту ЗМІ в Україні необхідно змінювати підхід до висвітлення та подання інформації населенню.

Список використаних джерел

1. Подаряца О. Проблеми створення ЗМІ соціокультурного образу влади: інструментальний підхід // Вісник Книжкової палати. – 2007. – №2. – С. 50–52.
2. Приступенко Т. ЗМІ – частина політичних реалій // Пам'ять століть. – К., 2007. – №3. – С. 34–40.
3. Пронченко О. Політична складова функціонування сучасних ЗМІ // Історичний журнал: Наукове громадянсько-політичне видання. – 2007. – № 6. – С. 34–41.
4. Лысенко В. СМИ и общественное мнение: технологии манипулирования // Персонал. – 2004. – № 9. – С.15–21.

Надія МАКАРУК

Науковий керівник –

к. і. н. Невинна Г. Я.

*Рівненський державний гуманітарний
університет*

Специфіка впливу ЗМІ на політичну соціалізацію студентської молоді в Україні

Сучасне українське суспільство перебуває в стані трансформації, є мінливим і малопередбачуваним. У таких умовах особливо дуже складно молоді. Це пов'язано з тим, що спостерігається значна різниця між сутнісними характеристиками політичної соціалізації молоді та інших вікових груп населення. Люди старших поколінь, маючи певний ступінь соціалізації, передають свої життєві настанови молоді, але вона отримує й інші зразки поведінки значною мірою в процесі навчання. Тому студентська молодь має певні особливості політичної соціалізації [1, С.70].

Молодій генерації необхідно з одного боку адаптуватися до суперечливих суспільно-політичних реалій, а з іншого – набути навички ефективних дій у громадсько-політичному бутті. Можна сказати, ці дві основні функції адаптації особистості та її розвитку і покликана виконувати політична соціалізація, результатом якої має стати формування політичної компетентності особистості [2, С. 55].

Залучити особистість до активного політичного життя допомагають агенти політичної соціалізації. До них належать політичні інститути й організації – держава, політичні партії, рухи, політичні еліти і лідери. До агентів політичної соціалізації належать не тільки власне політичні, але й ті, що безпосередньо не пов'язані з політикою: сім'я, ровесники, однокурсники, система освіти, церква, професійні, студентські організації, культурні й спортивні об'єднання тощо. Важливим агентом політичної соціалізації є такий суспільно-політичний інститут, як засоби масової інформації. На сучасному етапі розвитку українського суспільства спостерігається тенденція до підвищення ролі ЗМІ, які справляють значний вплив на формування особистості.

Розвинуті держави світу вже звикли до значного впливу засобів масової інформації на політичну соціалізацію, особливо молодого покоління. Необхідно тільки з'ясувати, наскільки важливу роль відіграють мас-медіа у процесі формування політично активного і свідомого молодого українця.

ЗМІ – високоєфективні внаслідок свого повсюдного й повсякденного впливу. Сучасні мас-медіа мають низку характеристик, які роблять їх впливовим агентом політичної соціалізації. Здатність постачати широкій аудиторії інформацію про світ, який лежить поза межами її прямого досвіду, допомагає студентській молоді структурувати своє сприйняття політичного світу.

Інформація, яку молодь отримує за допомогою ЗМІ, частково формує їх думку та використовується як матеріал для самостійного аналізу і прийняття рішень. Також сучасні українські комунікаційні засоби вражають своєю оперативністю, максимально скорочуючи час між подією та повідомленням про неї. Прямі репортажі з місця подій по радіо, ТБ створюють унікальні можливості співучасті в ній. Мережа Інтернет дозволяє не лише бути поінформованим та співпереживати світові події, а навіть створювати їх. Це сприяє інтернаціоналізації буденного життя, формуючи ідеологію «громадянського світу».

Разом з тим, оперативність інформації має й негативні наслідки, які виявляються у «гонитві» за новинами, прагненні випередити події. Це формує в аудиторії неадекватні очікування. Крім того, оперативна інформація нерідко є поверховою.

У випадку втрати інтересу до політичної інформації, для успішного її засвоєння важливе значення мають форма й особливості її подання. Наприклад, довіра до інформатора, його об'єктивність та достовірність спонукають споживача прислуховуватись до його думки. Отже, різноманітність ЗМК дозволяє адаптувати інформаційні потоки до запитів конкретної аудиторії і тим самим підтримувати постійну готовність до сприймання наступної порції інформаційних повідомлень. Все це свідчить про колосальні можливості впливу масмедіа на політичну соціалізацію громадян, орієнтацію їх як на підтримку суспільства, так і на його несприйняття [3, с. 239–241].

Також важливе значення мають засоби аргументації (логічні та емоційні), при яких політична інформація по різному впливає на політичну соціалізацію студентів. Значний обсяг інформації політичного змісту, що надається масмедіа в Україні, спрямований саме на емоційне сприйняття. Молодь як одна з найбільш емоційних та проникливих груп населення під впливом ЗМІ здатна як мобілізуватись у вирішенні певних проблем, так і ворогувати між собою. Також слід зауважити, що шляхом маніпулювання несформованою свідомістю молоді, за допомогою ЗМІ, можна досягти потрібних, проте асоціальних результатів, перетворюючи молодь в агресивну, негативно налаштовану масу.

Таким чином, варто підкреслити, що ЗМІ мають неоднозначний вплив на процес політичної соціалізації студентської молоді. Інформація отримана через масмедіа здатна як позитивно, так і негативно впливати на розвиток особистості.

Список використаних джерел

1. Пробийголова Н. Деякі тенденції процесу політичної соціалізації молоді [Текст] // Політичний менеджмент. – К., 2005. – № 4. – С. 70.
2. Скар О. Базові компоненти системи політичних компетенцій молоді [Текст] // Соціальна психологія. – 2010. – № 3. – С. 55.
3. Шеремко Н. Особливості реалізації функцій політичної соціалізації засобами масової інформації [Текст] // Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. – Київ, Миколаїв, В-во «Український центр політичного менеджменту», 2009. – Вип.. 16. – С. 239–241.

Анастасия МАЛЬКЕВИЧ

*Научный руководитель – к. филос. н.,
доц. Цыганкова Л. И.*

*Гродненский государственный
университет имени Янки Купалы*

Политическое ток-шоу: появление, становление, развитие

Несколько десятилетий назад экономическую, политическую, социальную и культурную информацию сотрудники масс-медиа стали представлять в новом жанре, имя которому – ток-шоу. Этот жанр появился в 60-х годах XX века в США. Точного определения понятию пока не дали. В дословном переводе с английского языка ток-шоу обозначает разговорное шоу.

Определение ток-шоу как жанра можно найти в научных работах Г. В. Кузнецова. Он называет ток-шоу «видом телепередачи, в которой один или несколько приглашённых участников ведут обсуждение предлагаемых ведущим тем». Известные исследователи телевизионных жанров Н. В. Вакурова и Л. И. Московкин называют ток-шоу современным аналогом теледискуссии, которая в свою очередь обозначает речевое сообщение субъектов, погружённое в жизнь, социальный контекст в рамках телевизионного эфира».

Первым журналистом, использовавшим новый жанр, стал Фил Донахью. Благодаря ему в конце 80-х гг. ток-шоу стали появляться на всех телеканалах США. Политический аспект сменился сенсационностью. В сетке вещания присутствовало деление на утренние, дневные, вечерние, ночные ток-шоу. Среди ведущих наблюдалось сильное соперничество. Запретных тем на ТВ почти не оставалось.

Изобретение американцев подхватила вся Европа. В отличие от Соединённых Штатов, делающих упор в своих программах на зрелище, телевизионщики Франции, Великобритании и особенно Германии на первое место ставили информативность с точки зрения политической ситуации в стране. Однако законодателями моды в новом жанре до сих пор остаются американцы.

В советское пространство жанр ток-шоу стал проникать в 80-х гг. В России ток-шоу связывают с именем Владимира Познера. Телезрителям он известен как ведущий первых постоянных телемостов между СССР и США. Темы его ток-шоу всегда были очень острые, злободневные, наиболее актуальные, рассматривались с точки зрения политической ситуации в стране: антисемитизм, ксенофобия, религиозная нетерпимость, эвтаназия – и это всего лишь несколько примеров. Наиболее популярные ток-шоу Познера – это «Мы», «Мы и время», «Человек в маске». Эти программы в российском эфире окрестили «политическими».

В первый год своего появления передачи в жанре ток-шоу транслировались исключительно в вечернее время, но после того, как во второй половине девяностых годов по данным социологических исследований аудитории ни одно ток-шоу не вошло в двадцатку лидеров телепрограмм, ток-шоу стали выходить преимущественно в дневное время. Они превратились в своеобразные «телепосиделки среди дня», заполненные рекламой. Примером таких ток-шоу могут служить «Город женщин» и «Большая стирка» (ОРТ), «Страна советов» и «Принцип домино» (НТВ), «Что хочет женщина» и «Короткое замыкание» (Россия).

Тематика передач также претерпела изменения. Если в начале девяностых годов журналисты делали ставку на политику, проблемы общественно-государственной важности, то за последние десять лет в российских ток-шоу акцент сместился на темы повседневности.

В связи со смещением тематических акцентов, сегодня российские ток-шоу ориентированы на две позиции: коммуникацию и терапию. Наблюдается установка на размывание границ «приватного пространства» под действием СМИ, что приводит к проницаемости частной жизни, открытости личной информации другим. «В конечном счете, в российских ток-шоу ведётся поиск оригинальных ходов и форм представления сюжетов. Однако в них пока не найдены новые способы говорить с «человеком 21-го века» на его языке.

В Беларусь жанр ток-шоу пришёл в девяностых годах. Именно в это время было создана необходимая стартовая платформа: был обобщён опыт соседней России. Первой пробой в жанре ток-шоу стала программа «Карамболь», автором и ведущим которой был Егор Хрусталёв. Именно с его именем связан жанр ток-шоу в Беларуси. С 2003 г. Хрусталёв становится автором и ведущим нового телевизионного проекта ток-шоу «Выбор», которая представляет собой компиляцию разных жанров: в ней заложено все самое передовое и перспективное, что составляет понятие «современное телевидение». Главная особенность ток-шоу – возможность участия в нем не только гостей в студии, но и телезрителей канала ОНТ, которые могут высказать свое мнение с помощью смс-чата и интерактивного голосования. «Выбор» – передача для людей активных, думающих, со своей позицией, мнением. Это своеобразная площадка в прямом эфире для общения людей разных позиций. На сегодняшний день белорусскими телеканалами представлены ещё две программы в жанре ток-шоу. Это первое женское ток-шоу «Жизнь как жизнь» и ток-шоу «Ответный ход» на БТ.

Таким образом, ток-шоу – относительно молодой жанр. Пока он встречается не на каждом канале. Наблюдается постепенное смещение акцентов от общественно-политических к развлекательно-сенсационным. Программа имеет облик той культуры, в которой существует, являясь зеркальным отражением социума. На сегодняшний день отечественные ток-шоу – это оригинальные

програми, правда, с западним откликом. Поскольку жанр ток-шоу только входит в стадию своего становления, о дальнейшем его развитии можно будет судить только спустя какое-то время.

Євген СІЧКАРЕНКО

*Науковий керівник – д. політ. н., доц.
Тулиця О. Л.*

*Дніпропетровський національний
університет ім. О. Гончара*

Профспілки та політичні партії: особливості взаємодії в сучасній Україні

Актуальність проблеми. У сучасному етапі свого історичного розвитку Україна перебуває у процесі тривалої трансформації політичної системи, болісного формування інститутів громадянського суспільства. З'являються нові групи впливу, громадські організації, а вже існуючі переживають процес перетворення і пристосування до нової історичної реальності. До таких інститутів відносяться і профспілки. Вивчення профспілкового руху має особливо важливе значення, оскільки, на думку такого провідного фахівця, як О. Тулиця, профспілки в сучасний період залишаються в Україні найбільш масовими громадськими організаціями, що охоплюють майже всі соціальні групи та покоління дорослого населення [1].

Основні положення. Профспілки мають широкий асортимент засобів впливу на державу. Зокрема, В. Ф. Цвих виділяє наступні методи впливу профспілкового руху на прийняття політичних рішень:

- інтеграція профспілок у механізми державної влади, як це робиться, зокрема, у Швеції;
- опосередкований вплив на державу через співробітництво з урядом, зокрема, участь у тристоронніх переговорах;
- забезпечення безпосереднього профспілкового представництва у парламенті;
- лобювання за допомогою парламентських фракцій законопроектів соціального значення;
- використання права законодавчої ініціативи;
- використання механізмів безпосередньої демократії (через вплив на громадську думку);

- співпраця з політичними партіями [3, с. 221–238].

Співробітництво між політичними партіями та профспілками є одним з найбільш дієвих засобів впливу організацій найманих робітників на державу. У свою чергу, таке співробітництво може набрати різноманітних форм. Профспілки можуть створювати власні політичні партії, бути їхніми колективними членами та фінансувати їх із власних політичних фондів, як це робиться у Великій Британії. Це не потребує від них цілковитої схожості у програмах і політичної залежності від партій. Вони мають свою програму, а партії під час виборів лише вносять до своєї передвиборної платформи окремі вимоги профспілкового руху. Профспілки підтримують депутатів, обраних за списками цих партій, проводять брифінги для всіх бажаних членів парламенту, де висловлюють свою позицію щодо соціально-економічних питань, організують публікації, виступи тощо [2]. Разом із політичними партіями, як зазначає В. Цвих, вони можуть утворювати спільні органи місцевої влади (профспілково-лейбористські ради на рівні штатів у Австралії) [3, с. 236]. Профспілки можуть і не створювати власної партії, а підтримувати контакти із вже створеними партіями, які мають близькі до них цілі та ставлять за мету захист інтересів найманих працівників, не відволікаючись від своїх безпосередніх завдань. Після перемоги депутатів від цих партій на виборах вони проводять у парламенті та закріплюють у законодавстві багато важливих соціальних завоювань. Профспілки можуть також робити своїх членів прибічниками цих партій, надавати їм інформацію, давати поради, висувати вимоги і пропозиції та разом із ними діяти у певних цілях. Лідери профспілок можуть також обиратися до парламенту за списками інших політичних партій, як це відбувається в Австрії. Таким чином, не займаючись партійно-парламентською діяльністю безпосередньо, профспілки впливають на прийняття політичних рішень [3, с. 238].

Що стосується України, то вітчизняні профспілки у різний час намагалися використовувати більшість із перерахованих засобів. Найбільша та найвпливовіша профспілкова організація України – ФПУ, спадкоємиця радянських профспілок, у 1997 році створила власну політичну партію – Всеукраїнську партію трудящих (ВПТ). Зважаючи на те, що на той час більшість дорослого населення України, тобто потенційних виборців, була членами профспілок, партія мала нібито непогані шанси на успіх на парламентських виборах 1998 року. Але у результаті вона отримала лише 0,8% голосів виборців. На нашу думку, це фіаско мало декілька причин. По-перше, функціонери новоствореної партії були здебільшого виховані у межах радянської системи взаємодії профспілок та держави, і тому не готові до конкурентної політичної боротьби. По-друге, Україна в той період перебувала у стані перманентної соціально-економічної кризи, і профспілки не мали змоги ефективно виконувати свої безпосередні обов'язки із захисту прав найманих працівників. Таким чином, результат партії на виборах продемонстрував реальне ставлення населення до ефективності профспілок.

Після такого невдалого досвіду українські профспілки переважно перейшли до співпраці з вже існуючими партіями. У різний час про співпрацю з тими чи іншими профспілками заявляли Партія зелених України, СДПУ(о), тощо. Профспілкові лідери входять до списків політичних партій на парламентських та місцевих виборах. Так, наприклад, діючий голова ФПУ В. Хара є народним депутатом, членом фракції Партії регіонів. Можна спрогнозувати, що з поверненням до змішаної виборчої системи на виборах до Верховної Ради України і введенням вимоги щодо обов'язкового висунування кандидатів партіями, як це було на минулих місцевих виборах, кількість місцевих профспілкових діячів, що потраплять до парламенту, може значно збільшитись, за умови їх підтримки однією з лідируючих партій. Але навіть у такому випадку перспективи систематичної співпраці партій з профспілками виглядають не дуже реальними. Цьому є декілька причин. По-перше, профспілки у країнах Європи традиційно співпрацюють із партіями соціал-демократичного спрямування. На жаль, соціал-демократична ідеологія, попри свою привабливість, на сучасному етапі розвитку партійної системи України не сповідується жодною з політичних партій, що представлені у парламенті та мають шанс потрапити туди найближчим часом. Спроби створити єдину ліву партію шляхом об'єднання СДПУ(о), СПУ та декількох дрібних партій поки що закінчилися нічим. По-друге, попри те, що необхідність активної політичної участі профспілок як необхідної передумови ефективного виконання ними своїх завдань теоретично обґрунтована у працях О. Тупиці та В. Цвиха, схоже, що на практиці це положення ще не стало аксіомою для переважної більшості профспілкових лідерів. Тому співробітництво профспілок з політичними партіями і має лише епізодичний характер.

Висновки. Таким чином, розглянувши особливості взаємодії профспілок з політичними партіями в сучасній Україні можна сказати, що основними формами такої взаємодії є підтримка вже існуючих політичних партій, участь у виборах окремих профспілкових лідерів, лобіювання своїх інтересів за допомогою парламентських фракцій, тощо. Подібна діяльність має недостатньо систематичний характер і не відповідає ні інтересам партій, ні інтересам найманих працівників, тому найближчим часом необхідно знайти шляхи виправлення цієї ситуації.

Список використаних джерел

1. Тупиця О.Л. Профспілки та політичні партії: способи взаємодії в сучасній політичній системі [Електронний ресурс]/ О. Л. Тупиця. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1023/>
2. Тупиця О. Л. Профспілки як чинник забезпечення політичної стабільності в сучасній Україні [Електронний ресурс]/ О. Л. Тупиця – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua>

3. Цвих В. Ф. Профспілки і громадянське суспільство: особливості парадигми відносин : дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02 / Цвих Володимир Федорович. – К., 2004. – 455 с.

Оксана ТОКАРЕНКО

*Науковий керівник – к. політ. наук,
доцент Пащенко В. І.*

*Дніпропетровський національний
університет ім. О. Гончара*

Роль неурядових організацій в виборчих процесах в Україні

Громадські організації як невід’ємна складова суспільно-політичного життя країни значною мірою впливають на характер виборчого процесу, представляють і захищають інтереси соціальних груп, здійснюють контроль за прозорістю виборів, діяльністю влади та політичних партій, стимулюють до виконання виборчих програм. Участь громадян і громадських об’єднань у політичному житті держави є індикатором рівня демократії та наявності громадянського суспільства в державі.

Посилення впливу громадських організацій на перебіг виборчого процесу в Україні на всіх його стадіях зумовлене низкою чинників. Перш за все, це кількісне та якісне зростання протягом останніх років різноманітних інституцій громадянського суспільства, що суттєво вплинуло на їхню роль у виборчих процесах. Іншим чинником є те, що за останні роки збільшилась кількість неурядових організацій, що тією чи іншою мірою причетні до політичної діяльності та формування громадської думки і спроможні прямо чи опосередковано впливати на перебіг і результати виборчих перегонів [1]. За результатами експертного опитування «Творчого центру Каунтерпарт», у сфері захисту прав людини працює 34 % від загальної кількості НУО, у сфері громадянської освіти – 30 %, політики, законодавства і держави – 19 %, дослідної діяльності та аналітики – 23 %, вироблення суспільно-політичних рекомендацій – 10 % [4].

Зростання впливу громадських організацій на виборчий процес супроводжується урізноманітненням форм, методів та заходів, що застосовуються ними у їхній повсякденній практиці. Найбільш розповсюдженими серед них є такі:

Перетворення самих громадських організацій або їх коаліцій на політичні партії, що у свою чергу вже є безпосередніми суб’єктами виборчого процесу. Громадські організації у цьому разі є своєрідним випробувальним плацдармом для відпрацювання ідеологічних, організаційних, кадрових питань майбутньої партії. Український політикум демонструє багато прикладів подібної практи-

ки: саме так як починали свою діяльність громадські організації «Братство» Д. Корчинського, громадянська партія «Пора», «Віче» І. Богословської. Опозиційний блок «Не Так!» був розгорнутий на основі створеного у липні 2005 р. Л. Кравчуком Громадянського форуму «Об'єднаймо Україну!».

Використання політичними партіями створених ними, або таких, що перебувають у сфері їхнього впливу, громадських організацій для досягнення своїх конкретних стратегічних цілей у боротьбі за голоси виборців.

Діяльність незалежних дослідницьких центрів, які здійснюють спостереження та аналіз різних аспектів виборчого процесу, надають відповідні рекомендації з його удосконалення. Усього, за підрахунками Центру ім. О. Разумкова, на загальноукраїнському рівні діє понад 380 НУО, що позиціонують себе як дослідницькі структури. Виборчою тематикою займаються як українські «мозкові центри» широкого профілю, так і організації, що ідентифікують себе лише з електоральними дослідженнями.

Безпосередня участь неурядових організацій у забезпеченні чесних та прозорих виборів. Основними напрямками діяльності НУО щодо забезпечення чесних та прозорих виборів є організація та підтримка діяльності громадських приймалень, робота з молодими виборцями, співпраця з територіальними громадами, підтримка діяльності міжнародних спостерігачів, моніторинг передвиборної кампанії, проведення екзит-полів, спостереження за процесами голосування та підрахунку голосів, паралельний підрахунок голосів, підготовка спостерігачів та членів комісій, ініціювання пропозицій з вдосконалення виборчого законодавства, спостереження за виборами в інших країнах, інформаційно-аналітична діяльність тощо. Особливого значення безпосередньо під час проведення виборів набуло залучення громадських організацій до участі в якості офіційних спостерігачів. Серед НУО, які за основу своєї діяльності взяли діяльність щодо забезпечення чесних та прозорих виборів найбільш відомими є: Всеукраїнська громадська організація «Комітет виборців України», Всеукраїнське громадське об'єднання «Нова генерація», Всеукраїнське жіноче об'єднання «Солідарність», Всеукраїнське об'єднання профспілок «Федерація професійних спілок України», громадська організація «Інститут виборчого права» [1].

Досліджуючи проблему участі неурядових організацій у виборчих процесах слід зазначити, що політизація неурядових організацій є об'єктивним процесом, що пояснюється бажанням суспільства контролювати і корегувати дії влади. Наявність налагоджених, ефективно діючих каналів комунікації між органами влади та «третім сектором» виступає важливим чинником адекватності та послідовності державної політики, її підконтрольності суспільству, відповідності дій державної влади до потреб і інтересів населення. Забезпечення функціонального зв'язку між владою та суспільством, надання державній політиці більшої легітимності, забезпечення її прозорості та розширення громад-

ської підтримки є необхідними умовами демократичної політичної культури європейського зразка. Становлення незалежного від держави громадянського суспільства є одним із елементів посткомуністичної трансформації, за ступенем та ефективністю впливу на державу інститутів громадянського суспільства можна оцінювати глибину перетворень, ступінь модернізації та європеїзації посткомуністичних держав [3].

Підбиваючи підсумки, можна констатувати: громадянське суспільство поволі набуває статусу впливового та невід'ємного елементу суспільно-політичної практики. Протягом останніх виборчих кампаній вітчизняні неурядові організації накопичили чималий досвід у забезпеченні чесних та прозорих виборів. Зрештою саме тут найефективніше реалізується одна з основних функцій громадянського суспільства – контроль за діяльністю влади та захист конституційних прав і свобод громадян. Громадські організації під час виборів здійснюють моніторинг виборчого процесу, проводять широку роз'яснювальну, інформаційно-просвітницьку роботу серед виборців, вивчають діяльність виборчих комісій, здійснюють аналіз їх кадрового потенціалу, надають інформаційно-методичну допомогу членам виборчих комісій, сприяють оскарженню допущених правопорушень під час виборів в судовому порядку, інформують вітчизняну та світову громадськість про дотримання виборчого законодавства, проводять екзит-поли на регіональному та національному рівні з метою збору даних про явку виборців та оцінку тенденцій голосування. Проте залишається актуальною низка проблем, які стримують розвиток конструктивної взаємодії між організаціями «третього сектору» та органами влади в контексті виборчого процесу: подальшого вдосконалення потребує нормативно-правова база діяльності суб'єктів «третього сектору» та унормування у виборчому законодавстві ролі громадських організацій на виборчих дільницях, важливим є також досягнення реалізації вже існуючих нормативних актів з врегулювання діяльності неурядових організацій.

Список використаних джерел

1. Держалюк О. Роль громадських організацій у реалізації виборчих прав громадян України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.old.niss.gov.ua/Monitor/July08/14.htm/>
2. Голіченко О. Механізми впливу недержавних організацій на державні структури: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spa.ukma.kiev.ua/article.php?Story=20040513122124601/>
3. Пожидаєв Є. Неурядові організації у суспільно-політичному житті України: межі участі та пріоритети діяльності // *Стратегічні пріоритети*. – 2007. – № 4(5). – С. 4–5.
4. *Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України. 2002–2006 роки / Підготовлено Творчим центром Каунтерпарт. Л. Паливода, О. Кікоть. – К.: Макрос, 2006.*

Микола НАЗАРОВ

Науковий керівник –

к.ф.н. Шеврков О.І

Сумський державний університет

Громадянське суспільство в Україні

У будь-якій демократичній країні свобода, гідність та право на самовизначення є основними та невід’ємними атрибутами життя громадян. Захист цих прав, відстоювання та їх розширення залежить не від держави, а від нас, свідомих громадян.

Відомий французький філософ Ш.-Л. Монтеск’є, розмірковуючи про суспільство, виділяв у державі два союзи: союз громадян та державу як сукупність посадових осіб, а завдяки християнському віровченню стали розрізняти державну та приватну сфери Богові – Богове, кесарю – кесареве. Формується громадянське суспільство як розуміння необхідності стримування та обмеження абсолютної влади.

Громадянське суспільство розуміється нами по-різному, але нааперед, це суспільство рівних між собою громадян, які мають гідність, державницьку позицію та відстоюють свої права та свободи у законний спосіб. Тому його впровадження, неодмінно пов’язане з ідеєю природних прав людини.

Формування громадянського суспільства тісно пов’язане з утвердженням буржуазного ладу. Воно неможливе без існування правової, демократичної держави. Неліберальне суспільство знаходиться під контролем держави, а така форма відносин між державою та суспільством називається етатизмом. У тоталітарних країнах сфера громадянського та цивільного майже відсутня, держава вважає себе єдиним ідеологом та виступає від імені суспільства.

Україна належить до посткомуністичних держав, а тому за 20 років незалежності суспільство, на жаль, ще не стало громадянським. Таким воно стане лише в атмосфері свободи та відчуття гідності, самоповаги, патріотизму. Зрозуміло, що говорити про громадянське суспільство у тоталітарних країнах, таких як Радянський Союз не доводиться. Адже керівники цієї країни не потребували свідомих громадян, здібних до аналізу та відстоюванню своїх прав. А тому зламати зомбування, яке успішно проводилося апаратом ЦК КПРС, досить складно і для цього потрібен час.

Абсолютно зрозуміло, що між громадянським суспільством та державою виникає конфлікт інтересів. Він полягає у відмінності призначення. Для громадянського суспільства ідеї та дії людей зумовлені їх реальними потребами, тоді як для держави це не більше ніж формальність. Держава живе за законами, намагаючись дотримуватись їх, проводить певну політику, просуває ідеологію, а це дуже часто зачіпає природні права людини.

Ця відмінність не означає їх антагоністичності, а зумовлює взаємодоповнюваність. Адже без держави не буде громадянського суспільства, а без громадянського суспільства неможлива правова, демократична держава. Суспільство виражає свої бажання та вимагає від держави захисту своїх прав та інтересів, а держава покликана прислухатися та виконувати волю громади, якщо вона не суперечить законам.

Сьогодні рівень демократії в країнах визначається існуванням недержавних організацій, добровільних об'єднань громадян, які не контролюються державою, але знаходяться у постійній взаємодії з нею. Це і є громадянське суспільство.

На наше переконання, сьогодні в Україні існують всі передумови для функціонування громадянського суспільства. Події 2004 року відкрили очі для багатьох українців, підвищили планку самоповаги, гідності та гордості за свою країну. З іншого боку, суспільство розшароване, відсутній середній клас, зростає корупція, безробіття, не дотримуються положення Конституції України, обмежуються права та свободи людини, насамперед, свобода слова, а телеканали контролюються державою та олігархами. Це гальмує розвиток громадянського суспільства та збільшує зневіру людей у можливість змін та впливу на ситуацію. Вирішення цих проблем обов'язково призведе до поліпшення клімату для розвитку цієї важливої інституції.

На загал, з процесом глобалізації у світі, громадянське суспільство стає також поняттям глобалізованим. Це пояснюється тим, що існуючі проблеми є загальнолюдськими та не мають відношення до національності. Усі без винятку хочуть бути вільними, заможними та відчувати себе захищеними у державі. Тому сьогодні функціонують багато неприбуткових, недержавних організацій, міждержавні кордони великою мірою стерті. Країни цією співпрацею допомагають одна одній у відстоюванні прав та свобод, більш розвинені допомагають менш розвиненим у цих питаннях. Така співпраця повинна активізовуватись і буде корисною для України. Країни Європейського Союзу, США досягли чималих успіхів у цій роботі, тому нові для нас ідеї, які вже давно працюють, допоможуть змінити відносини між нашим суспільством та державою.

Отже, громадянське суспільство вкрай необхідне для ефективного функціонування демократичної держави, для дотримання конституційних прав та свобод людини і громадянина. В Україні цей процес попереду, адже ми хочемо жити краще, відчувати себе Людьми у своїй рідній країні.

Список використаних джерел

1. Буров С., Жадько О. *Мистецтво жити в громаді*. – Львів: НВФ «Українські технології», 2005. – 159 с.
2. Буров С., Войтенко О. *Виховуємо людину і громадянина*. – *Відродження*, 2009. – 127 с.
3. Бабкін О., Горбатенко В. *Політологія*. – ВЦ «Академія», 2008. – 566 с.

Василь МАРДАЛЬ

*Науковий керівник – д. пол. наук,
проф. Бурдяк В. І.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Громадянське суспільство як стратегія переходу до демократії

Відродження інтересу до громадянського суспільства як соціального феномена пов'язано передусім з тими соціально-політичними потрясіннями, які цілком змінили Центральну та Східну Європу за останні двадцять років. За допомогою цієї концепції було розроблено нову «стратегію трансформування диктаторських режимів», а відтак вона стала інструментом пояснення того, чому і як відбулося падіння комуністичних режимів у Центральній та Східній Європі та від чого тут залежатимуть успіхи в утвердженні демократичних інститутів. Серед дослідників перехідних процесів панує переконання, що «демократія проголошена не може стати демократією реальною, доки громадянське суспільство не зміцніє настільки, щоб стати дієвим конкурентом і опонентом старої номенклатури», що «без вільного та потужного громадянського суспільства ринковий капіталізм неминуче перетвориться на капіталізм мафіозний» [2].

Для України і Чехії важливим для розуміння розбудови громадянського суспільства, як і для інших постсоціалістичних країн, є той факт, що у них були різні стартові можливості на початку даного процесу, серед них: форма державного правління, законодавчі межі, економічні умови, історичні традиції громадської активності та наявність безперервного зв'язку з ними, тривалість і ступінь недемократичного режиму. У даному контексті Україна і Чехія, як дві країни, які обрані для аналізу, представляють собою різні приклади демократичного переходу і розбудови громадянського суспільства.

В Україні на громадянське суспільство покладались (і покладаються) великі надії. Після здобуття незалежності йому почали присвячувати різні дослідження, проводились спеціалізовані студії та тренінги, а по всій території країни, як гриби після дощу почали створюватись неурядові організації. Однак, результати практики принесли багато розчарувань: громадянське суспільство, яке, за задумом, мало би бути передумовою політичної демократії, само залежало від політико-правових інститутів і культури суспільства. Воно не могло бути впроваджене так швидко, як хотілося б, і у тій послідовності, на яку сподівались. На його розвиток, як виявилось, потрібно чекати десятиліттями. Такий поворот не міг не викликати сумнівів та розчарувань. Постає ряд питань щодо самого змісту концепції, оскільки виявилось, що попри числен-

ні тематичні студії, немає цілісного і чіткого розуміння суті громадянського суспільства. Насамперед дане зауваження стосується більшості громадян, які в цілому, позитивно сприймаючи громадянське суспільство, мало розуміють його суть, і ще менше своє місце в ньому.

Сумніви породили нарікання на концепцію, яку дехто почав інтерпретувати, як свого роду зняряддя «ідеологічного проникнення» та «підпорядкування» перехідних суспільств більш розвиненим державам. Дійшло до того, що один із чільних представників «партії влади» Володимир Литвин під час виборчої кампанії 2002 р. виступив у пресі з «розвінчанням міфу» про громадянське суспільство, назвавши «підступним і хибним» уявлення про добрі наміри неурядових організацій, з якими, за його словами, найчастіше асоціюється «громадянське суспільство». За їх «галасливою активністю» політик побачив ту небезпеку, що, діючи небезкорисливо, вони «чинять на уряди коригувальний пресинг і консультують політиків зі спеціальних питань» [3].

Зовсім інші проблеми постали перед Чехією. Історичні традиції й авторитарний, а не тоталітарний режим, як в Україні, спричинились до того, що перед нею постало завдання не побудови, а відновлення і розвитку громадянського суспільства. У нових рамках незалежності громадянське суспільство набуло нових обрисів. Саме у цей період у чеському суспільстві викристалізувалися дві полярні концепції громадянського суспільства. Перша парадигма представлена президентом Чехії В. Клаусом, друга – колишнім главою держави В. Гавелом.

Позиція В. Клауса є солідарною з центральноєвропейськими «правими лібералами», які тенденційно розчинили громадянське суспільство у ринковому суспільстві. Вони стверджують, що між індивідом та державою стоїть ринок і немає потреби в інших «проміжних суспільних інститутах». В. Клаус розглядає політичні партії, як кістяк будь-якої демократичної системи і відводить незначне місце в політиці громадянському суспільству. Він вважає прихильників громадянського суспільства «елітистами», які відмовляються від перевірок на виборчих дільницях і намагаються впливати на політику за допомогою неформальних механізмів. Цей політик різко критикує громадські організації за їх втручання у політичне життя суспільства і називає їх небезпечними реаліями «пост демократії» [4].

Натомість В. Гавел вважає, що демократія, заснована лише на політичних партіях і основних демократичних механізмах, деформувалася. На його думку, політичні партії повинні перевірятися сильним громадянським суспільством. Якщо громадянське суспільство дуже слабе, політичні партії будуть прагнути домінувати над інститутами, які повинні залишатися незалежними. Впродовж останніх десяти років він неодноразово просив чеський народ виявляти активність і не дозволяти політикам контролювати життя звичайних громадян. В. Гавел наголошував, що демократична система не може ґрунтуватися лише

на установах і механізмах, таких, як принцип взаємозалежності та взаємообмеження законодавчої, виконавчої і судової влад; демократії потрібно щось більше, аніж політичні партії і вільні вибори [4].

Бачення В. Клауса переважало впродовж 90-х років ХХ століття, однак в останнє десятиліття відбулись серйозні зміни бачення чехами цього концепту, і спричинені вони насамперед рядом політичних криз, під час чи під впливом, яких громадяни своєю активною участю (особливо проявлялась протестна її складова) та громадською ангажованістю вибудували і виразили своє бачення громадянського суспільства, як спільноти громадян, з високим рівнем відповідальності, зацікавленості та маятниковою участю.

Станом на сьогоднішній день країни колишнього соцтабору перебувають на різних щаблях розвитку, це ж, повною мірою, стосується розвитку в них громадянського суспільства. Останнє принесло громадянам країн чимало розчарувань, та стосуються вони насамперед невиправданістю бачення громадянського суспільства як категорії абстрактної і універсальної панацеї від усіх бід. У даному випадку актуальним є зауваження Р. Дарендорфа, який попереджав, що хоча цілком достатньо шість місяців, щоб написати нову конституцію і шість років, щоб побудувати нову економічну систему, але для відновлення громадянства потрібно шістдесят років [1]. Поточна ситуація в Центральній та Східній Європі є тому більш ніж яскравим підтвердженням.

Список використаних джерел

1. Бухарин Н. *Строительство гражданского общества в странах центральной и юго-восточной Европы. (90-е годы XX века-начало XXI века)* / Н. Бухарин // *Новая и новейшая история*. – 2005. – № 1. – С. 28.
2. Ігнат'єф М. *Стаття-рецензія на книгу: Ernest Gellner. Conditions of Liberty: Civil Society and its Rivals. (London: Penguin, 1994. 225 p.)* / М. Ігнат'єф // *Сучасність*. – 1995. – № 10. – С. 77.
3. Колодій А. *Сутність громадянського суспільства і механізми його впливу на політику* / А. Колодій // *Електронний ресурс*. – Режим доступу: <http://political-studies.com/?p=148>
4. Blafkova M. *Občanska společnost: Spory mezi generalisty, maximalisty a minimalisty* / M. Blafkova // *E-Polis*. – 2008. – 25. unor. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.e-polis.cz/politicketeorie/233-obcanska-spolecnost-spory-mez-generalistymaximalisty-a-minimalisty.html

Наталія АБРАМЧУК

*Науковий керівник – д. іст. н.,
проф. Марчук В.В*

*Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника*

Особливості територіальної громади як суб'єкта місцевого самоврядування (на прикладі м. Івано-Франківська)

На сучасному етапі розвитку демократії в Україні одним із основних завдань є реформування механізмів влади народу на місцях, оскільки саме місцеве самоврядування виступає виразником самодіяльності громадян, їх правом вирішувати питання місцевого значення. З огляду на це, основним і первинним суб'єктом місцевого самоврядування є територіальна громада.

Актуальною постає проблема становлення та реалізації форм безпосередньої демократії як реальної політичної участі територіальної громади щодо вирішення повсякденних проблем. Особливістю України є поєднання централізованого і децентралізованого принципів здійснення державної влади (ст. 132 Конституції України), що в свою чергу відбивається на ефективності місцевого самоврядування, існуванні невизначеності понять в нормативно-правовій базі [3].

Для наукового розуміння життєдіяльності територіальних громад важливими є теоретичні та практичні напрацювання в напрямках державного управління, муніципального права, регіональної політики, місцевого самоврядування, політичних інститутів та процесів (М. Баймуратов, О. Батанов, І. Видрін, Ю. Кириченко, В. Кравченко, А. Онупрієнко, М. Орхіз). Закономірно, що вчені приділяють увагу аналізу функціонування територіальної громади, але тільки в межах свого предмета дослідження.

На сьогоднішній день трансформація політичної системи активізує реформування механізмів та важелів управління на державному та місцевому щаблях влади. Слід констатувати, що рівень демократії виражається у можливості включення громадян до політики, що найкраще можна проілюструвати на прикладах прямої демократії, яка здійснюється місцевими громадами.

Так, Конституція України та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» вводячи категорію «територіальна громада», розуміють під нею сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [2, с. 20].

Варто відзначити, що в ідеалі територіальна громада може реалізовувати свої інтереси трьома способами: шляхом безпосереднього волевиявлення, за допомогою інститутів самоорганізації (як приклад, громадські комітети)

і через представницькі органи та їх виконавчі комітети. Однак більшість з цих форм насправді не мають практичного механізму реалізації, тобто є суто декларативними. Так, рішення загальних зборів не є обов'язковими, а лише можуть враховуватися органами місцевого самоврядування в їх діяльності. Подібна ситуація склалася щодо громадських слухань, коли пропозиції, які вносяться за їх результатами, підлягають тільки розгляду органами місцевого самоврядування [1, с. 383–384]. Проте на практиці лише місцеві вибори та референдуми як найвищі форми безпосереднього волевиявлення територіальної громади виражають інтереси населення на місцевому рівні, що насамперед, зумовлено законністю.

У таких умовах, пройшовши процедуру муніципальних виборів, партії та мери отримують реальні важелі впливу на конструювання «своєї» політики в межах територіальної громади. Прикладом є останні місцеві вибори, де відображається гострота передвиборчої боротьби та кількість кандидатів на місцеві «портфелі». Так, у місті Івано-Франківську на посаду міського голови балотувалися 19 кандидатів, а до міської ради – 41 партія по багатомандатному окрузі (602 кандидати – за партійними списками) і 599 – у 30 одномандатних мажоритарних округах [5]. Така тенденція спричиняє задоволенню суто вузьких корпоративних інтересів партій, натомість нівелюються потреби громади.

Можна виокремити низку чинників, які обмежують можливості впливу громадськості на місцевий політичний процес:

- низький рівень поінформованості громадськості щодо існуючих механізмів впливу на процес формування, реалізації та оцінки політики;
- надмірна роздрібненість територіальної громади (т.зв. «матрьошки місцевого самоврядування»);
- низький фаховий рівень працівників органів публічної влади;
- законодавча невизначеність територіальної основи місцевого самоврядування, надмірна централізація повноважень і ресурсів тощо [1, с. 384].

Названі фактори негативно позначаються на принципах життєдіяльності територіальної громади (самостійності, компетентності, інтегративності, легітимності та ін.).

Оскільки переважна більшість населення позбавлена правових основ реалізації своїх прав на самоуправління, то першим кроком повинно бути чітке закріплення і регламентація механізмів прямої демократії у формі нормативно-правової бази. Наступним завданням виступає реальне, практичне втілення правових засад, насамперед, важливість підкріплення рішень, прийнятих за допомогою прямої участі громадян, органами місцевого самоврядування, тобто міськими радами та міськвиконкомами. Необхідно також використовувати інноваційні проекти, які полягають у моніторингу громадської думки щодо рішень місцевої влади (для визначення настроїв і проблем населення), створення соціальних проектів для залучення більшої частини населення громади, засто-

совувати зарубіжний досвід та адаптувати його до українських реалій – зарубіжний досвід (комісії з планування розвитку громади, практика волонтерської діяльності тощо) [4].

Отже, на сучасному етапі державного будівництва постає стратегічне завдання побудови місцевого самоврядування як фундаментального та реального інституту безпосередньої демократії, оскільки тільки ефективна участь громадян на місцях сприятиме розвитку і становленню сильної держави. Для втілення поставлених завдань в політичній життєдіяльності територіальної громади м. Івано-Франківська необхідно: використати закритість влади; доопрацювати законодавчу базу для формування механізмів самоврядування; забезпечити легітимність рішень прийнятих територіальною громадою; здійснити інформаційну роботу серед населення для пропаганди їх прав у сфері місцевого самоврядування; втілювати освітню функцію для підвищення компетентності громадян у вирішенні питань місцевого значення. Ці рекомендації допоможуть не тільки сформуванню уніфікованих форм безпосередньої демократії, але й підвищити політичну та правову культуру населення, що є важливою умовою формування дієздатної демократії та громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Доля І. М. Механізми участі громади в політичному управлінні на місцевому рівні / І. М. Доля // *Вісник Донецького університету, Сер. в.: Економіка і право, Вип. 2, 2007.* – С. 380–385.
2. Кириченко Ю. М. Участь територіальних громад у здійсненні місцевого самоврядування / Ю. М. Кириченко // *Наше право.* – 2009. – № 4, ч. 2. – С. 18–21.
3. Конституція України // *Відомості Верховної Ради України.* – 1996. – № 30.
4. Мороз О. Ю. Територіальна громада: сутність, становлення та сучасні українські реалії [Електронний ресурс] / О. Ю. Мороз // *Демократ. врядування: електрон. наук. фах. видання.* – 2008. [Вип. 2]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeVr/2008_2/fail/Moroz.pdf
5. Повні списки кандидатів в депутати до Івано-Франківської міськради [Електронний ресурс] // *Паралелі, 13 Жовтня 2010.* – Режим доступу: <http://paralleli.if.ua/news/7449.html>

Злата ШВЕЦЬ

*Науковий керівник – к. політ. н., доц.
Пехнік А. В.*

*Національний університет «Одеська
юридична академія»*

Гендерне насильство в Україні: правовий вимір соціальної проблеми

У сучасних умовах проблематика, пов'язана із гендером, гендерною політикою, гендерним насильством стає предметом досліджень представників різних галузей наукового знання. Для запобігання гендерному насильству та подолання його наслідків вживаються комплексні заходи як на рівні міжнародних структур, так і на рівні органів державної влади та місцевого самоврядування.

Уряд України активізував роботу щодо вивчення, запобігання та профілактики злочинів, які так чи інакше, пов'язані з проблемами гендерного насильства. Міжнародний досвід та українські реалії свідчать, що проблема гендерного насильства є комплексною – вона зачіпає цілий пласт соціальних, політичних, культурних, економічних та правових проблем.

Чоловічі й жіночі ролі в суспільстві формуються й визначаються соціально. Тому їх зміна в бік більш справедливого розподілу ресурсів і доходів, прав й обов'язків є способом досягнення реальної гармонії й забезпечення прав людини. Гендерні відносини пронизують всю культуру, суспільний устрій, державні інститути, методи прийняття рішень і стиль мислення. Вони накладають потужний відбиток на мову, звичаї, мистецтво, навіть на виробництво. Гендерна рівність (про яку останнім часом так багато говорять) – це досягнення рівних прав та можливостей у суспільстві для обох статей. Концепція гендеру ставить у центр соціальної взаємодії відносини між статями.

Гендерні проблеми – це перш за все проблеми соціальні, тобто проблеми не тільки жінок, а й чоловіків, проблеми всього суспільства. За даними Програми рівних можливостей ПРООН в Україні є такі «чоловічі» проблеми: 1) чоловіче безробіття зростає більшими темпами, ніж жіноче; 2) чоловіки йдуть на пенсію на 5 років пізніше, ніж жінки, хоча тривалість життя чоловіків на 12 років менша, ніж у жінок; 3) тюрми переповнені чоловіками, які становлять понад 90% усіх ув'язнених; 4) туберкульоз, пияцтво, алкоголізм та наркоманія, більше вражають чоловіків; 5) більш як 40% всіх нинішніх 16-літніх юнаків не мають шансів дожити до пенсії через скорочення тривалості життя чоловіків; 6) суїцид як явище панує переважно також серед чоловіків; 7) середня тривалість життя чоловіків на 10–12 років менша від жінок, в 4 рази більша смертність чоловіків працездатного віку (28- 45 років). Також виділяють наступні «жіночі» проблеми: 1) обмежений доступ до влади і власності (зокрема землі,

кредитів); 2) жінка обмежена у сферах зайнятості; 3) жінка фактично працює на 4–6 годин більше від чоловіка; 4) жінки отримують 2/3 заробітної платні чоловіків, отже, праця чоловіків цінується вище праці жінок.

Процес гармонізації гендерних відносин в Україні є складовою частиною загальнодемократичного процесу. Але не можна розраховувати на те, що демократизація сама собою автоматично призведе до вирішення гендерних проблем – світова практика показує, що для цього потрібні окремі зусилля. В Україні є досить багато організацій, які працюють над утвердженням гендерної рівності як в законодавстві (і в цьому є багато успіхів), так і на практиці.

Гендерна дискримінація – дискримінація за ознакою статі, яка в Законі України «Про рівність жінок і чоловіків» визначена як «дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків».

За останні роки в Україні закладена суттєва національна законодавча база та інституційний механізм щодо подолання насильства над жінками. Зокрема, 12.07.1995 було прийнято Постанову Верховної Ради України «Про рекомендації учасників парламентських слухань щодо реалізації Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок». У ній йдеться про необхідність створення державних структур з надання кваліфікованої психолого – консультативної допомоги жінкам, які постраждали від насильства й зневаги в сім'ї. Ця Постанова активізувала процес виконання Україною Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок». У подальшому було прийнято Постанову Верховної Ради України «Про декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок».

Разом із цим, слід відзначити, що комплексна гендерна політика, врахування гендерної складової у всіх сферах суспільно-політичного життя – лише набуває в Україні певного оформлення. У політичних документах не міститься чіткого визначення інтересів і потреб чоловічої й жіночої частини населення, урахування характеру гендерних відносин, окреслення гендерних цілей, гендерного компоненту в державній і партійній політиці.

Державне забезпечення гендерної політики має передбачати наявність системи державних інститутів, діяльність яких має бути спрямована на втілення принципу гендерної рівності в усі сфери життя суспільства. Необхідним є також визначення механізму взаємодії органів державної влади в цьому напрямі та обсягу їх повноважень, відповідальності за порушення в цій сфері.

Антон ШКУРО

*Науковий керівник – д. пол. н., проф.
Бурдяк В. І.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Вплив прийняття політичних рішень на системну стабільність

Політичний процес та будь-яка політична діяльність першочергово детермінується прийняттям відповідних рішень. Для забезпечення ефективного управління використовуються спеціальні підходи до вирішення поставлених проблематик. Дійсність української політики яскраво засвідчує дефіцит використання раціонального вирішення кризи та проблемних ситуацій. Часто порушується континуум субальтернації, що призводить до поглиблення кризової ситуації. Псевдорішення радше стають паліативом аніж панацеєю у виокремленні проблемних точок. Таким чином, убезпечення від використання ірраціональних методів, потреба в застосуванні компромісного механізму та зваженого формулювання шляхів виходу із кризи в сфері прийняття політичних рішень виражає актуальність даного дослідження.

У науковому середовищі виділяють дві поширені точки зору щодо ролі рішень у системі політичного менеджменту, а також у системі державного управління та державної політики – «широке» і «вузьке» трактування.

Згідно точки зору, західних фахівців в галузі управління – Г. Саймона, М. Мескон, Ф. Хедуорі, рішення представляється не одномоментним актом, а тривалим і складним управлінським процесом. Тож, згідно з ідеєю прихильників «широкого» погляду на дану проблему сутність управління полягає в організації процесу досягнення певних цілей, прийняття та здійснення оптимальних рішень. У своїй роботі «Нова наука управлінських рішень» Г. Саймон визначає словосполучення «прийняття рішень», як синонім терміну «управління» [3]. Прихильники даної точки зору вважають, що процес прийняття рішень є складним управлінським процесом і на нього можуть впливати поряд з об'єктивними чинниками соціально-економічної дійсності і суб'єктивні моменти, пов'язані з людиною, що знаходяться на рівні їх прийняття.

Інші вчені належать до представників «вузького» погляду на категорію «рішення» – Дж. Андерсон, М. Хілл, А. Карпов. Вони вважають, що рішення виступає або однією з функцій публічної політики, або лише однією з фаз управлінського процесу поряд з фазами аналітичної підготовки та практичної реалізації тих же рішень. Англійський вчений Майкл Хілл зазначає, що «Політичне управління може іноді бути ідентифіковано в термінах рішення, але дуже часто публічна політика включає в себе цілі групи рішень або ж те, що

виглядає дещо ширше, ніж просте їх проектування. Публічно-державна політика розвивається швидше навіть у рамках фази, що позначається як фаза реалізації рішень, ніж на стадії їх вироблення та прийняття всередині політико-управлінського процесу» [3]. Тобто, сукупність рішень не може визначатися однією дефініцією «рішення», тут присутній комплексний підхід до поставленої проблематики.

В умовах реформування українського суспільства й держави, розгалуження влади, як по вертикалі, так і по горизонталі стає актуальною демократизація процедур підготовки та прийняття політичних рішень, аналіз їх на конфліктогенність, можливість їх коригування. Доречно вказати, що сучасний дослідник у галузі теорії політики О. Гьоффе вирізняв серед ознак модерного суспільства систему суспільних благ [1, с. 4–8]. Зокрема, він виокремив дві характеристики доби Модерну, як суть існуючого (модерного) суспільства. Перша характеристика – це суспільна легітимація, тобто легітимація з боку тих, кого це стосується, хто перебуває під впливом влади. Вихідним положенням цієї характеристики виступає твердження: держава існує тому, що на те є згода громадян. Інакше кажучи, є політичний консенсус між усіма громадянами держави. Проте, залишається проблема уніфікованого консенсусу, якого наразі не існує в Україні. Розбіжності українського соціуму стосовно визнання провладної політичної еліти не дають чіткої відповіді на те, чи повністю враховано інтереси громад у прийнятті відповідних соціально значущих рішень. Тому, ми можемо поставити під сумнів легітимність політичних рішень починаючи з 2010 р. Дана темпоральна проекція визначається зміною політичної системи в Україні та формою відносин у процесі прийняття державно-політичних рішень.

Поряд із цим український соціум прийнято вважати відносно стабільним, зі стійкою системою політичних відносин, але існує неконтрольована схема виникнення нестабільності, що зберігається в різних сферах суспільного розвитку: економічного життя, релігійних спільнот, партійної ідеології, національних меншин, старої і нової політичної еліти [2]. Така постановка питання визначає характер застосування механізмів прийняття політичних рішень задля того, щоби суспільству пропонувалися альтернативи у виборі змін: в галузі вищої освіти; податкового та пенсійного законодавства. Також, варто відзначити, що спроможність влади забезпечити безпосередній контакт рішень на місцях із центральними органами забезпечуватимуть конструктивність та злагодженість у контексті прийняття спільного рішення.

На основі даного аналізу проблематики політичних рішень слід визначити їх особливе місце у забезпеченні системної стабільності. Саме тому, важливим наслідком наукових досліджень даного спрямування є вироблення стратегії толерантного і компромісного вирішення кризових ситуацій, які можливі в практиці політичного життя українського соціуму.

Список використаних джерел

1. Гьоффе О. Індивід і почуття солідарності / О. Гьоффе // Політична думка. – 1997. – № 7. – С. 4–8.
2. Кіянка І. Б. Політична стабільність: суть і основні засоби її досягнення в Україні: дис... канд. політ. наук : 23.00.02 / І. Б. Кіянка. – Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2002. – 192 с.
3. Спиридонов К. А. Процесс глобализации и принятие политических решений // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jurnal.org/articles/2007/polit51.html>.

Іван НАГОРНЯК

*Науковий керівник – канд. іст. н., проф.
Сардачук П. Д.*

*Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника*

Проблема реалізації соціальних прав в новій стратегії соціальної єдності Ради Європи

Процес глобалізації супроводжується проведенням великої кількості різних діалогів, дискусій, обговорень в яких, все більш чіткіше висвітлюється один із її аспектів – соціальний вимір [5, с. 178]. На думку Всесвітньої комісії із соціальних аспектів глобалізації, створеної Міжнародним бюро праці, для багатьох людей переваги глобалізації надто далекі, у той час як її недоліки досить близько. Непостійний характер глобалізації, на їх думку, загрожує і багатим, і бідним. Створюються величезні багатства. Однак залишаються корінні проблеми бідності, соціальної ізоляції та нерівності; Широко розповсюдженою в світі є корупція. Відкриті народи стоять перед загрозою глобального тероризму, а майбутнє відкритих ринків усе більше ставиться під сумнів [4].

31-го березня 2004 р. на засіданні постійних міністрів Ради Європи була прийнята Стратегія соціальної єдності. Документ виданий Європейським комітетом із соціальної єдності [3]. Цей документ поки що не дуже відомий в українським політикам, що приймаючих рішення у сфері соціально – економічного та політичного розвитку. Рахуємо, що показати його суть в авторському трактуванні самих його творців досить актуально.

Стратегія соціальної єдності підтверджує право на працю як ключовий елемент громадянства, доступ до загальної зайнятості і розвиток достойних робочих місць (бізнесу), соціальну відповідальність учасників економічних дій, юридичні та фінансові інструменти признання і допомоги соціальним органам [5, с. 180].

Нова стратегія соціальних прав у Європі проголошує забезпечення реального доступу до основоположних соціальних прав: до соціального забезпечення, до зайнятості, житла, охорони здоров'я і освіти. Вона опирається на Європейський кодекс соціального забезпечення, згідно з яким доступність системи соціального захисту стає визначальним фактором у боротьбі з бідністю та соціальною відчуженістю.

Особлива увага приділяється питанню доступності соціальних прав під якими розуміються норми, які виражені в юридичних документах і в інших формах і необхідні для задоволення соціальних потреб людей і для допомоги розвитку соціальної єдності й солідарності.

Перелік сфер застосування соціальних прав прописаний в Європейській соціальній хартії. Соціальні права – це права в сфері житла, соціального захисту, зайнятості, охорони здоров'я і освіти. Основна увага приділяється змінам економічних і соціальних цінностей і принципів внутрішньої та міжнародної політики, внаслідок яких захист соціальних прав може бути поставлений під загрозу, підкреслюються переваги підходу, застосованого на реалізації соціальних прав.

Соціальні права в Європі тримаються на двох основоположних концепціях: кейнсіанською моделлю на Заході та моделі централізованої адміністративно-командної держави в Центральній і Східній Європі. Не зважаючи на великі відмінності в різних країнах, заходи здійснюються на трьох рівнях. У першу чергу соціальні права реалізуються через низька програм у сфері соціального забезпечення і сплату податків, які мають ціль гарантування і перерозподіл доходів, а також боротьбу з бідністю. На другому рівні національної структури соціальних прав знаходиться сітка соціальних служб, які переважно належать до сфери охорони здоров'я, освіти та житла. Третій і найважливіший рівень забезпечення соціальних прав – це регламентація ринку праці, завдяки якому визнається і захищається ряд прав у сфері зайнятості.

Друга основоположна концепція соціальних прав належить до міжнародного рівня, де поряд з нормами і правовими інструментами, (переважно резолюціями і рекомендаціями Ради Європи, ООН та ЄС), встановлюються міжнародні стандарти і процедури реалізації соціальних прав і досягнення соціальної єдності.

Особливістю сучасного підходу ЄС є проведення такої соціальної політики, яка була б одночасно фактором, що впливає на виробництво і виробничим фактором. Економіка не може функціонувати в соціальному вакуумі, а посилення соціальних прав дозволить знизити ризик можливих соціальних та політичних потрясінь [5, с. 185]. Крім того, можливість реалізації соціальних прав знижує соціальну напруженість і допомагає розвитку економіки.

Реалізація соціальних прав можливо виконанню законів та здійсненню відповідних заходів соціального характеру. Значення соціальних прав

в деякій мірі залежить від того, наскільки члени товариства пройняті ідеями їх реалізації. Таким чином, – це правові та інші положення, необхідні для реалізації соціальних потреб народу і для забезпечення соціальної єдності та солідарності.

Феномен глобалізації, по суті, є процесом посиленої економічної конкуренції у світі, де йде стрімкий технічний розвиток і де кордони більше не відіграють тієї ролі, яку відігравали колись для недопущення проникнення небажаних тенденцій і впливів. Ріст транснаціональної конкуренції (у тому числі між різними соціальними моделями) супроводжується ще більш жорсткою конкуренцією між країнами і навіть між регіонами [5, С.183]. Ідеології, породжені глобалізацією, все активніше критикуються, оскільки перевага в них надається економічним проблемам, внаслідок чого потреби економіки ставляться вище потреб людини.

Список використаних джерел

1. *Держава і нові види соціальної відповідальності в глобальному світі. Т.б. червень 2003 р. Рада Європи.*
2. *Можливості реалізації соціальних прав в Європі. Доповідь підготовлена Мері Делі, Королівський університет, Белфаст. Прийнятий Європейський комітет по питаннях соціальної єдності на 8-му засіданні. Страсбург. 28–30 травня 2002 р.*
3. *Рада Європи. Нова стратегія соціальної єдності. Європейський комітет по питаннях соціальної єдності. Підтверджена комітетом міністрів на 878-му засіданні 31го березня 2004 р.*
4. *Справедлива глобалізація. Створення можливостей для всіх. Всесвітня комісія по соціальним аспектам глобалізації. Міжнародна організація праці, Женева, Швейцарія, 2004 р.*
5. *Шинелева Л. Т. Новая стратегия социальной сплоченности Совета Европы и кризис 2008 года // Дипломатический ежегодник–2008. – М.: МГИМО, 2008.*

Олеся ПАВЛЮК

*Науковий керівник – д. політ. н., проф.
Бурдяк В. І.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Проблеми ефективного функціонування політичної системи Ірану

В політичному житті Ісламської Республіки Ірану (ІРІ) беруть участь різні політичні сили, до того ж у складній структурі місцевої політичної еліти чітко

віділяються три табори: консервативний, реформаторський і неоконсервативний.

Консерваторів підтримує духовенство і політичне оточення, наближене до аятоли Хаменеї. Консерватори поділяють принципи змішаної економіки (державне регулювання разом з функціонуванням ринкових відносин), а також вважають, що ні суспільство, ні економіка не повинні сильно залежати від Заходу.

Неоконсерватори тісно пов'язані з апаратом державної безпеки Ірану і радикальними релігійними угрупованнями. Цей напрям представляє собою нову гілку консерватизму, для якої характерний економічний та політичний популізм. Неоконсерватори схильні розглядати зовнішні відносини крізь призму національної безпеки. Вони керуються ідеями ісламської революції і прагнуть експортувати їх і у сусідні, і в більш віддалені країни.

Іранські реформатори позиціонують себе між двома групами: вони впевнені в необхідності реформування владних структур у країні і вважають, що над ними потрібно встановити суспільний контроль, щоб у такий спосіб забезпечити їх підзвітність. Вони виступають за реформування економіки і зовнішньої політики Ірану, що передбачає покращення дипломатичних і політичних відносин з іншими країнами, в тому числі і з Сполученими Штатами, і налагодження відкритих економічних зв'язків. На даний час ця група тісно пов'язана з центристськими силами із оточення колишнього президента Х. Рафсанджані.

Перемога М. Ахмадінеджада в 2005 р. показала, що через 25 років після революції іранське суспільство все ще залишається глибоко поляризованим. Значна частина іранського народу активно підтримує противників реформ і вірить в лозунги неоконсерваторів про перерозподіл багатства, ліквідацію бідності, викорінення корупції і збереження ісламської держави. Проте, незважаючи на ці популістські заяви і цілі, насправді фігура президента М. Ахмадінеджада уособлює набагато більш радикальне зрушення у соціальній структурі іранської еліти, ніж може здатись на перший погляд. Його програма, яка порушує різні аспекти життя Ірану, виглядає досить радикальною навіть у порівнянні із задумами першого покоління революціонерів [1, с. 46]. М. Ахмадінежад – представник нової соціальної групи, яка виникла в іранських містах після того, як пішли монархісти, прибічники шаха Пехлеві у зв'язку з Іранською революцією. Багато його найближчих соратників були учасниками потужної популістської організації – Корпус хранителів ісламської революції, вони віддано і щиро готові захищати президента М. Ахмадінеджада й інтереси своєї групи, на яку багато в чому опирається теперішнє керівництво ІРІ.

Проте, яким би впливовим не здавався президент в Ірані, за Конституцією, державна влада здійснюється незалежними одна від іншої законодавчою, виконавчою, судовою гілками влади, що знаходяться під контролем політичного і духовного Лідера ІРІ, якого призначає виборний орган – Збори експертів [2].

Нинішній Лідер Ісламської Республіки Іран – Аятола Сейєд Алі Хаменеї, обраний Радою старійшин 4 червня 1989 р. після смерті аятоли Р. Хомейні. Конституційні повноваження духовного Лідера майже безмежні. Він контролює всі основні важелі державної влади (суди, армію і засоби масової інформації), оскільки саме він призначає керівників судової влади, державного радіо і телебачення, регулярних збройних сил і елітного Корпусу хранителів ісламської революції. Крім того, під його контролем знаходиться другий за значенням інститут влади – Рада хранителів Конституції, яка складається з 12 членів (їх прямо чи опосередковано призначає сам аятола Хаменеї) і має право перевіряти благонадійність кандидатів на виборах і ветоувати рішення парламенту [3, с. 36].

Велика влада Хаменеї багато в чому пояснюється тим, що в його розпорядженні знаходяться великі економічні ресурси, які контролює держава. Іранська економіка в значній мірі контролюється державою, і думка Хаменеї про те, куди направити дохід від нафти, має більше значення, ніж будь-кого іншого. До сфери його повноважень відноситься також керівництво благочинними фондами країни, активи яких вимірюються мільярдами доларів [4, с. 17]. Крім того, духовний лідер розпоряджається багатомільйонними грошовими пожертвуваннями, які призначені для релігійних святинь Ірану.

Хоча конституційні повноваження у Лідера ІРІ сильно перевищують президентські, однак за межами Ірану Хаменеї завжди залишається в тіні іранського президента. Коли президентом ІРІ був Рафсанджані (1989–1997), зарубіжні засоби масової інформації і уряди інших країн вважали саме його, а не Хаменеї самою впливовою офіційною особою Ірану. Реформатор Хатамі (1997–2005) обійшов Хаменеї зліва, закликавши до „діалогу цивілізацій”, а колишній мер Тегерану Ахмадінежад (теперішній президент) висловив критичні заяви в адрес Ізраїлю і поставив під сумнів Голокост, потіснивши Хаменеї з правого флангу.

Хаменеї не прагне бути в центрі уваги, не хоче популярності. Така позиція допомагає йому утримувати владу і є важливою причиною його політичної могутності. Посиленню впливу Хаменеї всередині країни сприяє декілька факторів, а саме: (1) на посади в державних управлінських структурах було призначено багато вірних Хаменаї людей, що сприяє подальшому зміцненню його влади; (2) слабкий парламент, який контролюють консерватори; (3) стрімкий ріст політичного і економічного впливу Корпусу хранителів ісламської революції, на керівні пости якого Хаменаї особисто здійснює призначення; (4) розчарування молодого покоління іранців у політиці, зумовлене тим, що попереднє керівництво реформаторів не виконало свої обіцянки. Крім того, переконлива перемога у 2005 р. прибічника жорсткого курсу М. Ахмадінежада, у другому турі президентських виборів, над Х. Рафсанджані, головним суперником Хаменеї, є чи найголовнішим фактором.

Таким чином, невдачі реформаторів були пов'язані з особливостями політичної системи Ірану і з економічними причинами, що не дозволило здійснити економічні реформи. До 2005 р., коли закінчився термін повноважень Хатамі, реформатори погрузли в суперечностях, втративши завойовані раніше позиції в місцевих органах влади і парламенті. Після перемоги М. Ахмадінежада вони виявились повністю витісненими зі всіх владних структур, і вперше за всю історію розвитку ІРІ влада перейшла під повний контроль неоконсерваторів.

Список використаних джерел

1. *Эхтешем А. Неоконсерваторы нарацивают влияние/ Ануш Эхтешемі // Pro et Contra. – 2008. – №4. – С.45–56.*
2. *Конституция Исламской Республики Иран / Политико-правовая интернет-библиотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitutions.ru/archives/140>*
3. *Манучихри А. Политическая система Ирана / Аббас Манучихри. – СПб.: Петербургское Востоковедение, 2007. – 240 с.*
4. *Саджапур К. Аятолла Хаменеи: Высший руководитель / Карим Саджапур // Pro et Contra. – 2008. – № 4. – С.11–35.*

Тетяна СЛОБОДЯН

*Науковий керівник – д. політ. н., проф.
Цепенда І. Є.*

*Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника*

Проведення місцевих виборів у Республіці Польща в контексті прийняття Виборчого кодексу

Недоліки українського виборчого законодавства зумовлюють необхідність вивчення досвіду зарубіжних країн. Реформування виборчої системи України на місцевому рівні має в будь-якому випадку враховувати не тільки наш власний попередній досвід, але й спиратися на більш прийнятний нам (як з погляду геополітичних пріоритетів, так і з врахуванням історично зумовленої ментальної наближеності) загальноєвропейський досвід, зокрема досвід Республіки Польща.

Місцеве самоврядування в Республіці Польща здійснюється на трьох рівнях: на рівні гмін (ради гмін), рівні повітів (ради повітів) і на рівні воєводства (сеймики воєводства). Вибори до цих органів відбуваються на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Крім зазначених колегіальних органів, місцеве самоврядування здійснюється також війтами,

бурмістрами і президентами міст. Сучасна система органів місцевого самоврядування РП була створена в результаті адміністративно-територіальної реформи 1998 р., метою якої було пристосування територіальної структури Польщі до загальноєвропейських стандартів напередодні вступу країни до Європейського Союзу. Ще одним завданням реформи була децентралізація влади та передача органам місцевого самоврядування значної частини повноважень на місцях. На сьогодні Польща ділиться на 16 воєводств, 379 повітів та 2478 гмін.

Робота над Виборчим кодексом розпочалася в Республіці Польща ще весною 1996 р. у Канцелярії Президента. Керівником групи, яка займалася приготування даного документу була Данута Ванек – керівник Канцелярії Президента. Метою групи, який готував Кодекс було створення сконсолідованого, спільного правового акту, який враховував би специфіку кожних виборів, разом з тим уніфікував відповідні приписи, які стосуються організації та технології виборів, правових та організаційних засад проведення і фінансування виборчої кампанії, порядку висунення кандидатів, санкцій за порушення виборчого права і т.ін. Разом з тим, на початку 1997 р. з різних причин (головне – з методологічних труднощів) праця цієї групи була припинена. Практично всі політичні сили в Республіці Польща підтримували ідею прийняття Виборчого кодексу.

5 січня 2011 року у Республіці Польща був прийнятий Виборчий кодекс. З цього часу усі вибори в Польщі будуть проводитися на основі єдиного кодифікованого акту, який уніфікував усі закони про вибори. Виборчий Кодекс визначає принципи та порядок висунення кандидатів, проведення та умови дійсності виборів до Сейму і Сенату Республіки Польща; Президента Республіки Польща; виборів у Європейський парламент, органи місцевого самоврядування; вїттів, бурмістрів і президентів міст.

В результаті прийняття нового кодексу, змінилося чимало положень, які регулювали проведення виборів. Одним із нововведень цього акту – є можливість проведення голосування протягом двох днів (таке рішення може прийняти орган, який призначає дату виборів – у випадку місцевих виборів, рішення приймає прем'єр міністр), а також можливість голосування через пошту для осіб, які перебувають за кордоном. Особа, яка бажає скористатися цією можливістю повинна повідомити консула (усно, письмово, по телеграфу, факсом або в електронному вигляді) за 15 днів до виборів. Обов'язковою є вимога про включення її до списку виборців. Нові правила також регулюють паритет у виборчих списках. Виборчий список для того, щоб був зареєстрований, повинен містити не менше 35 відсотків жінок і не менше 35 відсотків чоловіків. Кодекс також вводить новий час для голосування, а саме, виборчі дільниці будуть відкриті з 7 до 21[1].

Змін зазнала також виборча система. Якщо раніше вибори до рад гмін проходили за мажоритарною і пропорційною системою, то згідно положень нового кодексу вибори будуть проводитися виключно за мажоритарною системою.

Активне виборче право (право обирати) у виборах до місцевих органів влади має кожний громадянин Польщі, якому на день виборів виповнилось 18 років і який постійно проживає на території діяльності відповідної ради. Крім того, на виборах рад гмін і на виборах вїта, право обирати мають також громадяни Європейського союзу, які не є громадянами Польщі, але яким на день голосування виповнилось 18 років і якщо вони постійно проживають на території даної гміни. Не мають права вибирати особи, які: 1) позбавлені громадянських прав на підставі законного рішення суду; 2) позбавлені виборчих прав на підставі рішення Державного Трибуналу; 3) визнані недієздатними на підставі законного рішення суду [1]. 3 лютого 2011 р. були внесені перші зміни до Виборчого кодексу, які стосуються проведення виборчої кампанії [3].

Тема виборів є досить актуальною в Україні. Одним із недоліків виборчого законодавства є його нестабільність. Майже кожні вибори в Україні проводяться за новим виборчим законом. А якщо пригадати останні місцеві вибори, то новий закон узагалі був прийнятий за 3 з половиною місяці до виборів, що ускладнило підготовку і організацію проведення виборів, і є порушенням виборчих стандартів. Одним із шляхів стабілізації виборчого законодавства є насамперед уніфікація усіх правил проведення виборів, тобто прийняття єдиного акту – Виборчого кодексу України. Про це також заявляли і спостерігачі за виборами від Ради Європи, ОБСЄ та Європейського парламенту, а також експерти Комітету виборців України, після останніх місцевих виборів. Президент Віктор Янукович теж наголошував на необхідності об'єднання всіх виборчих законів України. Проте не всі в Україні підтримують ідею прийняття Виборчого кодексу. Зокрема, міністр юстиції, глава робочої групи з питань удосконалення законодавства про вибори при президентові Олександр Лавринович, вважає що в Україні немає передумов для ухвалення Виборчого кодексу. На його думку прийняття кодексу не зможе стабілізувати виборче законодавство України, тому що сам механізм внесення змін до кодексів і законів – однаковий. Міністр юстиції також наголосив, що у жодній країні Європейського Союзу, так само як у США і Канаді, Виборчого кодексу не існує [4]. У Республіці Польща, яка є членом ЄС, Виборчий кодекс прийнятий, і уже через пів року він вступить в дію [2]. Одним із головних завдань української влади залишається прийняття Виборчого кодексу. На сьогоднішній день у Верховній Раді зареєстрований проект Виборчого кодексу, поданий Ю. Ключковським, С. Гриневецьким, С. Подгорним, та В. Сінченко [5], і який позитивно оцінила Венеціанська комісія. Проект Виборчого кодексу має багато позитивних рис, він враховує багато рекомендацій Агентства ОБСЄ і Венеціанської комісії.

Список використаних джерел

1. *Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy / Dziennik Ustaw 2011 Nr 21 poz. 112.*

2. *Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Przepisy wprowadzające ustawę. – Kodeks wyborczy / Dziennik Ustaw 2011 Nr 21 poz. 113.*
3. *Ustawa z dnia 3 lutego 2011 r. – O zmianie ustawy. – Kodeks wyborczy / Dziennik Ustaw 2011 Nr 26 poz. 134.*
4. *Лавринович переконаний, що Виборчий кодекс не потрібен // Українська правда Вівторок, 08 лютого 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2011/02/8/5894379/>*
5. *Проект Виборчого кодексу України 4234–1 від 23.03.2010 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=35014*

СЕКЦІЯ

Актуальні проблеми етнополітичного розвитку та управління етнополітичними процесами

Ганна МЕЛЕГАНІЧ

*Науковий керівник – к. пол. н., доц.
Остапець Ю. О.*

*ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»*

Механізми реалізації державної етнонаціональної політики в Україні через діяльність спеціалізованих державних органів

При дослідженні державної етнонаціональної політики важливе значення має інституційний аспект цієї проблеми. Власне йдеться про органи управління етнополітичною сферою, що покликані здійснювати та впроваджувати в життя напрацювання законодавчого плану і науково-теоретичні розробки, на базі яких і будується етнонаціональна політика.

Для обговорення питання про оптимальну структуру механізмів державної етнонаціональної політики та про системність їх взаємодії, насамперед необхідно відрізнити їх від етнополітичного менеджменту. Таке розмежування потрібне тому, що етнополітика держави, як система і етнополітичний менеджмент, як її підсистема, повинна мати свою структурну ієрархію, відповідно свій регулюючий елемент, свою специфіку організації внутрішньосистемних зв'язків, свій порядок функціонування. Не визначивши таких деталей, можна внести плутанину в систему механізмів реалізації державної політики, наділяючи кожний з них невластивими йому функціями. З огляду на те, що державна етнополітика ієрархічно підпорядковує собі етнополітичний менеджмент, логічним буде визнати, що регулюючим елементом усієї системи механізмів реалізації етнополітики має визнаватися той, що виконує функцію її нормативно-правового і концептуального забезпечення, тобто здійснює стратегічне моделювання [2, с. 11].

Одним із механізмів реалізації державної етнонаціональної політики України є спеціалізовані державні органи. Центральними органами влади, що уповноважені формувати етнонаціональну політику, є Президент, Верховна Рада та Кабінет Міністрів України. Водночас, Законом України «Про національні меншини в Україні» визначено ті владні органи, на які безпосередньо покладається реалізація та контроль за виконанням Закону: це Міністерство у справах національностей України, відповідні структурні підрозділи місцевих органів

державної виконавчої влади, а також постійна Комісія (Комітет) Верховної Ради та постійні комісії місцевих рад з питань міжнаціональних відносин. Національні меншини, відповідно до Закону, беруть участь у здійсненні державної етнопонаціональної політики через дорадчий орган – Раду представників громадських організацій, що функціонує при Міністерстві, та через подібні структури при місцевих Радах (ст. 5) [1, с. 529].

За майже двадцять років незалежності України для реалізації політико-правових документів у сфері етнопонаціональних відносин створено ряд спеціальних центральних і місцевих органів управління.

У 1990 році створений Державний комітет УРСР у справах національностей. Постановою Кабінету Міністрів від 9 липня 1991 р. реорганізований у Комітет у справах національностей та міграції. У Верховній Раді України на початку 90-х рр. працювала комісія з питань патріотичного та інтернаціонального виховання і міжнаціональних відносин, а згодом – постійна комісія з питань державного суверенітету, міжреспубліканських і міжнаціональних відносин. З 1994 року на постійній основі працює Комітет з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин.

Однак, з метою вдосконалення роботи у сфері міжнаціональних відносин та міграційних процесів, Указом Президента від 23 квітня 1993 р. створено Міністерство України у справах національностей, міграції та культур. Це відомство проіснувало три роки. 20 березня 1996 р. було створено Міністерство України у справах національностей та міграції, яке вже через півроку було реорганізовано у Державний комітет України у справах національностей та міграції і при ньому одразу почала діяти Рада представників всеукраїнських громадських об'єднань національних меншин. На Державний комітет України у справах національностей та міграції, як центральний орган виконавчої влади, покладалися обов'язки із забезпечення та реалізації державної політики у сфері міжнаціональних відносин, прав національних меншин та української діаспори, міграційних процесів, розвитку і функціонування української мови як державної та мов національних меншин. Передбачено створення відповідних підрозділів з питань національностей та міграції на місцях; відповідно у багатьох областях України, де був багатонаціональний склад населення, зокрема південного регіону України, створювали відділи, які працювали над вирішенням завдань етнопонаціональної політики [3, с. 72].

19 березня 2002 року Указом Президента України затверджено нове Положення про Державний комітет України у справах національностей та міграції. У цьому Положенні не передбачено створення ради представників всеукраїнських громадських об'єднань національних меншин і свої повноваження Комітет здійснював безпосередньо та через підпорядковані йому органи міграційної служби, а також відповідні органи Автономної Республіки Крим, структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської місь-

ких держадміністрацій. Тобто питання національних меншин на місцевому рівні в цей період не розглядалося. Та основний недолік цього Положення, що відрізняв його від попередньої редакції 1996 р., це відсутність таких термінів як «етнополітика», «етнонаціональний, етномовний, етнодемографічний і етнокультурний розвиток», «етнонаціональні потреби», «етномовні процеси» тощо.

До грудня 2010 р. центральним спеціалізованим органом, відповідальним за етнополітичну сферу, був Державний комітет України у справах національностей та релігій. Його утворення затверджено постановою Кабміну № 201 від 14 лютого 2007 р. і він виконував регулюючу функцію у системі механізмів реалізації державної етнополітики. У цьому комітеті існував Департамент етнополітики та європейської інтеграції. Однак, Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», позбавив центральну виконавчу владу спеціальної структури, покликаної контролювати виконання установами та відомствами законів, пов'язаних із захистом прав національних меншин та регулювання міжнаціональних відносин. Таке порушення норм ст. 5 Закону «Про національні меншини в Україні» може бути кваліфіковане як порушення прав національних меншин. Цим Указом реалізація державної політики у сферах міжнаціональних відносин та захисту прав національних меншин України покладено на Міністерство культури України.

Найбільш раціональною позицією стосовно системи реалізації державної етнополітики слід визнати вдосконалення її наявних механізмів. Структура механізмів реалізації державної етнополітики стає дієвою лише за умови злагодженої взаємодії її елементів. Для таких механізмів як органи влади місцевого самоврядування і державного управління важливо чіткіше розмежувати їхні повноваження у процесі прийняття рішень та відповідальність за імплементацію цих рішень. Бажано досягти аналогічності регулятивних повноважень органів управління етнонаціональною сферою на загальнодержавному та місцевому рівнях – у підготовці рішень, у формуванні бюджетів тощо. Вважаємо доцільним запровадити окремі механізми моніторингу за станом етнополітичної сфери та контролю за здійсненням державної етнополітики. Такі механізми можуть бути як державними, так і громадськими [2, с. 24].

Отже, потреба у спеціалізованих органах влади, що здійснюють системну та послідовну державну етнонаціональну політику, актуальна як на загальнодержавному рівні, так і на рівні держадміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про національні меншини в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – С. 529.

2. *Майборода О. Принцип системності в управлінні етнополітичною сферою: проблеми і шляхи вирішення / О. Майборода // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2008. – Вип. 40. – С. 6–27.*
3. *Шкляр Л. Етнополітика незалежності: 10 років тому Верховна Рада прийняла Конституцію незалежної України / Л. Шкляр // Політика і час. – 2006. – № 6. – С. 62–74.*

Надія КІЧЕРА

*Науковий керівник – канд. іст. наук,
доц. Лендель М. О.*

*Ужгородський національний
університет*

Етнополітика Києва щодо русинів у 90-х роках ХХ ст. – на початку ХХІ ст.

Історія русинства надзвичайно складна і заплутана. Спостерігаються, принаймні, дві точки зору щодо русинства – як виключно політичний феномен у різних державах, внаслідок якого виникають псевдонаукові висновки, а відтак відбувається маніпуляція історичною пам'яттю на сучасному етапі та науковий – русинство розглядається як певний феномен або ж частина українського народу. Водночас, деякі науковці у своїх студіях приходять до висновків про існування окремого народу.

Уникаючи політичних спекуляцій, варто зосередитися на вимогах русинів до держави та відповідно офіційній реакції української влади протягом незалежності України. Завданням роботи є дослідження стану проблеми на різних рівнях.

Найперше необхідно зупинитися на вимогах власне русинів. Після проголошення незалежності України активізується Товариство карпатських русинів, за сприянням якого питання автономії краю винесено на розгляд сесії Закарпатської обласної ради народних депутатів. Проте, після довгих дебатів облрада саморозпустилася і вирішила винести питання на референдум. Після втручання голови Верховної Ради України Л. Кравчука питання було переформульоване так: «Чи бажаєте Ви, щоб Закарпаття отримало, із закріпленням у Конституції, статус особливої самоврядної адміністративної території, як суб'єкта у складі незалежної України і не входило до будь-яких інших адміністративно-територіальних об'єднань?». Русини критично поставилися до нового формулювання. Хоч на референдумі за це питання проголосувало 78 % громадян, однак автономія краю так і не була надана [4, с. 221].

Наступним кроком активності русинів стало рішення Закарпатської обласної ради від 6 березня 1992 р. просити Верховну Раду прийняти закон про спеціальну адміністративну територію Закарпаття та визнати національність «русин» [4, с. 221]. За 1991–1992 рр., незважаючи на політичну активність Товариства карпатських русинів, вимоги змінювались від надання автономії до надання Закарпаттю статусу спеціальної території. Тоді ж, зменшуючи політичні вимоги в територіальному плані, ставились питання визнання національності «русин».

Ще одним етапом стало політичне оформлення русинства у регіоні та створення Підкарпатської республіканської партії (ПРП). Із виборами нового Президента Л. Кучми активність русинів відновилася з новими-старими чобобитними – автономія та визнання національності «русин». Загалом спалахи активності русинства пов'язані із загальнодержавними подіями – прийняття Конституції 1996 р., перепис населення 2001 р., святкування 200-річчя від дня народження О. Духновича у 2003 р., вимоги до Президента В. Ющенка у 2005 р. (теж не дали значного успіху, хоча русини говорять про значне покращання становища у цей період). Внаслідок загальнодержавної нестабільності у 2007 р., за наполяганнями депутата Є. Жупана, Закарпатська обласна рада рішенням №241 визнала національність «русин» і внесла його до переліку національностей Закарпатської області. Рішення ухвалено на основі результатів референдуму 2001 р. Після прийняття якого, Закарпатська обласна рада звернулася до Верховної Ради України з проханням визнати його на всеукраїнському рівні. Верховна Рада України не підтримала це звернення, мотивуючи таке рішення положеннями Конституції України та ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні», з яких випливає, що вищезгадане рішення прийнято з порушенням чинного законодавства і є політично некоректним [1, с. 77].

Постійні політичні зміни у державі реанімують політичне русинство. Керівництво русинських організацій щорічно звертається до представників різних гілок влади. Зміст офіційних відповідей практично однаковий. У 1999 р. Державний комітет України у справах національностей та міграцій у відповідь на звернення до Прем'єр-міністра України керівників русинських організацій, за дорученням Кабінету Міністрів України, офіційно повідомив, що позиція держави щодо вирішення проблеми русинів полягає в розмежуванні двох її аспектів і необхідності здійснення відповідної державної етнополітики, адекватної природі кожного з цих аспектів [3, с. 109]. Йдеться про етнокультурний та політичний аспекти. У 2003 р. Державний комітет України у справах національностей та міграцій виступив із заявою подібного змісту, в якій зазначалося, що Українська держава відповідно до чинного законодавства сприяє збереженню і розвитку самобутності українців Закарпаття. Також у заяві вказано, що немає жодних політико-правових підстав вважати закарпатських українців-русинів окремою від українців національністю. У 2006 р. Державний комітет

України у справах національностей та міграцій дав відповідь на чергове звернення Народної Ради русинів Закарпаття, де, крім повного права русинів на примноження культурних та етнографічних особливостей, також говориться і про «План заходів із розв'язання проблем українців-русинів», прийнятий Кабінетом Міністрів у 1996 р. [2, с. 1]. Згідно з офіційною заявою Департаменту «План» мав тимчасовий характер, діяв тільки у період 1996 – 1997 рр. Подібна заява не переконала русинів, про що свідчать нові звернення до влади, скажімо за 2008 р.

Проте офіційна позиція влади не завжди однакова, а інколи і непереконлива. Це вдало підмітив П. Р. Магочій. На місцевому рівні облрада постійно порушує проблеми русинства (особливо активно в 1992, 2002, 2006, 2007 рр.). Після подій 2007 р. центральна влада відреагувала на питання русинства у листі Секретаріату Президента від 6 березня 2008 р., в якому вказано, що кожна особа має право на власну ідентичність, проте державні та місцеві органи влади не можуть встановлювати існування нації. За офіційною версією Міністерства юстиції русини – це етнографічна група українського народу, що збігається з висновками Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України.

Остання відповідь голові Закарпатської громадської організації «Народна Рада Подкарпатской Руси» М. Старості на його лист від 1 березня 2010 р. від імені Ю. Решетнікова, голови Державного комітету України у справах національностей та релігій, перегукується з попередніми – русини є етнографічною групою українського народу [5].

Так, українська влада у своїй офіційній позиції підкреслює позитивне ставлення до діяльності громадських організацій національних меншин та етнографічних груп, зокрема русинських, з питань їхнього етнокультурного розвитку, але надання особливого статусу русинському субетносу містить деструктивну політичну складову і не має жодного політико-правового підґрунтя.

Список використаних джерел

1. *Інформаційно-аналітичні матеріали щодо питання русинів в Україні. Третя доповідь України про виконання Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин.* – 2009. – С. 74–78.
2. *Лист від Державного комітету України у справах національностей та міграцій до голови Народної Ради русинів Закарпаття п. С. Жупану від 3.03.2006 р. № 8–18–81 // Пудкарпатський русин.* – 2006. – № 3(6). – Марець. – С. 1.
3. *Лист від Державного комітету України у справах національностей та міграцій до Русинського науково-освітнього товариства М. Макари, Товариства карпатських русинів І. Туряниці, Товариства ім. О. Духновича Л. Філіпу, Товариства Кирила і Мефодія о. Д. Сидору, Асоціації русинських товариств М. Шарзі від 12.03.1999 р. № 9–471/13 // Руснацький світ.* – Т. 2. – Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2001. – С. 109–110.

4. Ляшенко О. Русинський партикуляризм у сучасній Україні: витоки, ідеологія, прояв / О. Ляшенко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К., 2008. – Вип. 37. – С. 211–232.
5. Русини не видумка Москви, влада про нас уже не заперечує! (офіційна позиція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rusin.net.ua/showthread.php?t=442>

Ігор ФОРТЕЛЬНИЙ

науковий керівник – к. політ. н, доц.
Гаврада І. О.

Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича

Мовне питання як чинник етнополітичного дистанціювання українського суспільства

Мовне питання традиційно за роки незалежності є одним із найбільш дискусійних у політичному дискурсі. Сплески активності навколо мови здебільшого припадають на час зростання суспільної напруги. Як правило, вони ініціюються для того, щоб відвернути увагу від інших питань, наприклад, під час «касетного скандалу» та фінансової кризи 2008–2009 рр. На останніх президентських виборах, як свідчить аналіз програм і виступів кандидатів, мовне питання також посідало важливе, хоча й неперіоритетне місце.

Одні політичні сили позиціонують себе як борці із двомовністю, другі – як її захисники. Перші бачать Україну державою, де українською розмовляє кожний громадянин, а інші мови поважають, другі віддають пріоритет російській. Однак фактично, попри декларації та риторику, боротьба точиться не за двомовність, тобто рівність статусу та функціонального поширення обох мов, а за те, якій саме мові бути панівною.

З огляду на згадані обставини, слід виокремити дві площини цього питання: суспільну та політичну. Суспільний рівень конфліктності в мовній царині також доцільно поділити на міжгруповий та індивідуальний. Зазначимо, що українське суспільство не перебуває в стані гострого конфлікту між носіями двох основних мов – української та російської. До того ж, відсутній і сам чіткий поділ суспільства на дві групи за мовною ознакою. Соціологи здебільшого поділяють населення за етномовними ознаками на такі три основні групи: українськомовні українці, російськомовні українці та росіяни. Водночас, попри відсутність різкої поляризації, мова може стати джерелом напруги. Так цей підхід ефективно використовувався для мобілізації населення (передусім

східних і південних областей) на минулих президентських виборах, хоча це не призвело до міжгрупового напруження чи протистояння. Втім, мовне питання є базою для постійних конфліктів і перманентного політичного протистояння на політичному рівні, насамперед між політичними силами, які претендують на роль репрезентантів мовних груп.

Не зупиняючись детально на широкому функціональному аспекті мовної ситуації в Україні, зауважимо про явний дисбаланс на користь російської мови в більшості сфер суспільного життя: засоби масової інформації, бізнес, книгодрукування, шоу-бізнес. Парадоксально, але після проголошення незалежності України та надання українській мові статусу державної її позиція послабшала. Винятком є публічно-політична та освітня сфери. Очевидно, що функціонування мов також має регіональний аспект. Так, найменше потреби українськомовних українців задовольняються в південних і східних областях.

Водночас, ненадання російській мовній групі офіційного статусу створює певне джерело напруження в цій групі. Причому джерело незадоволення має переважно символічний характер. Мається на увазі передусім привілейований, порівняно з українськомовними, статус, який мали російськомовні в Радянському Союзі. Завдяки домінуванню російської мови в більшості суспільних сфер, російськомовні мають досі якщо не вищий, то, принаймні, рівний українськомовним статус. Щодо представників української мовної групи, то найбільше джерело напруження – в обмеженості функціонального поширення української мови, підсилена невідповідністю офіційно проголошеного привілейованого порівняно з іншими мовами, статусу її, як єдиної державної.

Протягом останніх п'яти років від держави вимагали переглянути базові засади політики в мовній сфері захисники як російської, так і української мов. При цьому перші посилалися на проект указу «Про захист прав громадян на використання російської мови та мов інших національностей України», який після обрання В. Ющенка президентом так і не було підписано. Отже, політизація мовного питання є додатковим чинником поглиблення етнокультурного регіоналізму України [1].

Процес створення незалежних держав на теренах СРСР, а серед них і України, перетворив російське населення в Україні на національну меншину. Російська еліта зробила ставку на утвердження російських культурних цінностей та дискримінацію української мови і культури в районах з більшою часткою росіян. Саме тут найбільш популярні ідеї слов'янофільства та проросійські настрої. Крім того, в східних районах найсильніші денациональні тенденції суспільної свідомості українців. Про це свідчать такі дані: російською мовою володіють 74 % українців, а українською 65 %. Російськомовне населення на сході становить понад 70 % [2].

Утвердження державного статусу української мови, зокрема у масовій культурі, впливатиме на процес формування історичної свідомості громадян.

Можна стверджувати, що такі ініціативи, як визнання Голодомору актом геноциду проти українського народу, сприяють формуванню історичної свідомості українців про Україну як незалежного суб'єкта історії, з власною історичною долею. Звідси природна реакція людей з таким типом історичної свідомості на проблему захисту української мови як «засіб дискримінації російської мови». Сьогодні більшість таких громадян зосереджена на сході країни. Відсутність спроб держави пов'язати важливі історичні події місцевого значення з новітньою історією України означатимуть консервацію існуючого типу історичної свідомості, зверхнього ставлення до української мови та викликатимуть конфлікт інтерпретацій. Так, доводиться констатувати, що при декларованому толерантному ставленні до української мови російськомовні громадяни готові більш агресивно захищати своє право розмовляти рідною мовою. Тоді як толерантність українськомовних громадян (особливо в центральному регіоні) супроводжується готовністю поступатися своїми позиціями у виборі мови спілкування. Це дає змогу припустити, що за сучасних умов, у країні відсутні сприятливі умови як для запровадження другої державної мови, так і для зміцнення статусу української.

Високий рівень мовної нетолерантності в західному та східному регіонах варто розглядати як фактор політичного ризику щодо консолідації українського суспільства. Це пов'язано з тим, що сьогодні не зникає потенціал поглиблення розколу країни за мовною ознакою. На сході України сама постановка питання про захист української мови вважається штучною та спрямованою на погіршення становища російської мови. Водночас зростає суспільний запит на політиків, суспільно-політичні рухи, що підтримуватимуть антагоністичні позиції у мовній політиці. Питання мови стає важливою складовою політичної ідентифікації громадян [3].

Отже, питання статусу мов в Україні є вагомим підставою для політичних конфліктів, а його загострення стає перешкодою для процесу формування єдиної української громадянської ідентичності. Мовний поділ накладається на поділ суспільства за ставленням до історії країни, за регіональними політичними уподобаннями, за вектором її цивілізаційного вибору. Звідси виникає загроза протиставлення українськомовних та російськомовних громадян, що потенційно є чинником формування двох полярних, самодостатніх громадянських ідентичностей.

Список використаних джерел

1. *Мовна ситуація: виміри конфліктності [Електронний ресурс] / С. Шумлянський. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/31/>*
2. *Конфліктний вимір етнонаціонального розвитку України [Електронний ресурс] / О. Кривицька. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vidmagcontent.php3?m=1&n=38&c=721&setcss=1&ncss=big>*

3. *Концептуальні засади безпекової політики у сфері національної ідентичності та міжетнічних відносин в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:уСХwDypdli4J:old.niss.gov.ua/Table/30092010/0930_dop.pdf*

Aurelian LAVRIC

Научный руководитель – Professor,

Habilitat PHD Constantin Eșanu

Moldova State University

Ukrainian-Moldovan cooperation in the field of ethnic minorities – present situation and prospects

One of the links between the Republic of Moldova and the Ukraine are the ethnic minorities in both countries: the Ukrainian minority in Moldova and the Moldovan-Romanian minority within Ukraine. This is a good opportunity to develop good relations of neighborhood between two friendly countries.

In the Soviet period both minorities (the Ukrainian minority in Moldova and the Moldovan-Romanian minority in Ukraine) were submitted to a Russification, in order to achieve the so called Soviet People, speaking the Russian Language. After the collapse of the Soviet Union, the Republic of Moldova and The Ukraine have the duty to establish the agreements and a cooperation regarding the preservation of the ethnic identity of the both minorities, in both countries.

In this regard it is important that in the villages were there are not the schools with the Ukrainian language of teaching in Moldova and with the Romanian language of teaching in Ukraine to create the conditions for development of the Moldovan-Romanian culture and Ukrainian culture, teaching of the both languages in the two countries. For this purpose it is needed that the two Ministries of Educations have to make changes of didactical materials. The teachers of the Romanian language from districts of Novoselitsa, Hertsa, Storojonets and Hliboka needs of the books of the classic writers, the dictionaries, the literature for children, the same as the teachers from the Ukrainian schools from Moldova needs the books of the Ukrainians authors as Lesea Ukrainka, Taras shevchenko, Ivan Franko and so on... Also, there are very important the changes of experience between teachers from Moldova and from Ukraine.

Though the Government of the Republic of Moldova offers every year 101 scholarships for the Romanian graduated from the schools with the Moldovan / Romanian language of teaching, never this number of scholarships is taken. In this

order it is important to inform the scholars from Republic of Moldova and from Ukraine about the possibilities in this prospect.

Also it is needed to create the opportunities to make subscriptions to the cultural Moldovans and Ukrainians news papers in the both countries. As well it would be welcome to organize the festivals of movies produced in the both countries, to show theatre performances.

The ethnic minorities (the Moldo-Romanian in Ukraine and the Ukrainian in Moldova) can serve as a bridge between the two countries – The Republic of Moldova and the Ukraine. The Chernivtsy region/oblast' has a very important role from this prospect because it has a common border with the contemporary Republic of Moldova, and because in the past it was a part of the Moldovan medieval state. This fact create a good possibility for a regional cooperation between the Republic of Moldova, Ukraine and Romania. It is known the cooperation within the Euroregion of the High Prut river, of the Republic of Moldova, Ukraine and Romania. Still, this possibility can be used more efficient.

At the Chernivtsy State University, for being admitted at the Filology Faculty (the Romanian language and literature speciality), at the present it is requested to sustain the exams at the Ukrainian language and literature, the Ukrainian history (also the Franch language). It would be proper to sustain the exam at the Romanian language, taking into account that during the studies, the students will study the Ukrainian language and the Ukrainian history. Also, the cooperation between the universities from both countries must be improved. In my opinion, it would be proper to create an University with the Romanian language of teaching in Chernivtsy, as well as to create an University with the Ukrainian language of teaching in the Moldovan city of Beltsy, in the northern part of the country.

It is very important not to admit the Moldovan assimilation of the Ukrainian minority from the Republic of Moldova and the Ukrainian assimilation of the Moldo-Romanian minority from the Ukraine. The authorities of the Ukrainian state can help the Moldovan and the Romanian communities from the Chernivtsy region and from the Odesa region to understand that they all are one community, the second one as the number, after the Russian community. The Moldovan-Romanian community is represented in the Ukrainian Rada from Kiev by Ion Popescu, an originar from Patrautsi village of the Chernivtsi region. Still, the Moldo-Romanian ethnic minority from the Ukraine needs more representatives, as well as the Ukrainian minority needs more representatives within the Moldovan Parliament.

It is also important to create all the possibilities for the Moldo-Romanian minority to travel in Romania, as it can travel in Moldova. In this regard, the authorities from Bucharest and from Kiev must achieve the same agreements as the Ukrainian Government achieved with the Polish Government.

In order to avoid any ethnic conflict in the Chernivtsy region, it is important to create all the conditions for the Moldo-Romanian minority to preserve its identity

(culture and language), as well as the Republic of Moldova must help the Ukrainian minority from the Republic of Moldova to preserve its identity and culture. In this regard are very useful the example of the Swedish minority from Finland. As it is known, the Swedish language is state language in Finland. Perhaps, it would be useful to introduce the Moldo-Romanian language as the official language in the Moldovan and the Romanian villages from the Chernivtsy region, as well as to introduce the Ukrainian language in the villages with the Ukrainian population from the Republic of Moldova. In this context, the teachers from the schools with the Moldo-Romanian language of teaching shouldn't be impose to complete the school registers in Ukrainian language (the names of the schoolboys), but in their mother tong. The same in the Republic of Moldova.

Taking into account the bad economical situation both in Moldova as in Ukraine, the two governments should create the conditions for normal life standards. In the present, one of the most important problem is the emigration of the human force from the villages with the Moldovan and Romanian ethnics from Ukraine abroad (mostly within the European Union and within Russia). As well as the emigration of the Ukrainian ethnics from Moldova. In this regard, the Ukrainian and the Moldovan authorities should cooperate in order to assure the proper conditions for preserving alive the villages of both minorities within both countries.

In conclusion, we can assert that the common history of the two nowadays countries – the Republic of Moldova and the Ukraine can help the diplomatic relations between the two states. The minorities (the Moldo-Romanian minority from the Ukraine and the Ukrainian minority from the Republic of Moldova) can contribute to the good relations and to a good cooperation between the two neighbor countries. Still, it is important to create common governmental commissions on Education field, on Cultural field an so on.

This cooperation is important within the context of the European integration of both countries. As it is known, the good relations with the neighbouring countries is an advantage for a country which inhale to become a member of the European Union. So in the context of the common efforts (Moldovan and Ukrainian) of the approaching to the European Union, the Moldovan – Ukrainian cooperation in the field of ethnic minorities can help both countries to coordonate their positions in all the fields.

Список использованных источников

1. *Lavric Aurelian. Identitate etnică și confesiune în istoria gândirii politice. Abordări din anii '30 ai sec. XX. – CE USM. Chisinau, – 2003.*
2. *Lavric Aurelian, Tatiana Moraru, Massmedia și comunicarea interculturală, / «Presă», Chisinau, 2005.*

Віктор УКРАЇНЕЦЬ

*науковий керівник – д. політ. н.,
проф. Гон М. М.*

*Рівненський державний гуманітарний
університет*

Ненасильство як риса національної ментальності українців та етнічний екстремізм

Жодне суспільство не може бути повністю захищеним від екстремізму. Прояви екстремістської поведінки спостерігаємо, наприклад, серед футболних фанатів та антиглобалістів, серед віруючих і представників політичних течій. Загалом загроза екстремізму виникає в будь-якій ситуації, коли людей можна за якоюсь важливою для них ознакою поділити на «своїх» та «інших», і при цьому дії «інших» справлятимуть враження небезпеки для «законних» інтересів «своїх». Визначальну роль у формуванні ненасильства як риси національної ментальності українців відзначали й етнопсихологи. Ненасильство як риса ментальності українців зумовлене вимогами їхньої соціальної практики, що формувала звичаї і традиційну мотивацію поведінки (за М. Вебером – «легітимний порядок» [1, с. 572] і забезпечувала безконфліктне існування індивіда в соціумі [5, с.76].

В Україні існує безліч конфліктогенних етнічних проблем, пов'язаних з етнонаціональним становищем національних меншин та відповідно проблеми толерантного та віротерпимого співжиття на території України представників різних націй, народів, етносів, що витікають з цього. Серед понад сотні різних етносів, які проживають на території нашої держави найбільш нетолерантного та відверто екстремістського ставлення до себе, як з боку титульної нації, так і з боку представників інших націй зазнають: роми, євреї, поляки, кримські татари, чорношкірі.

Досить складною є ситуація ромів, яким важко влаштуватися на роботу, через що вони перебувають у дуже скрутному економічному становищі. Зовсім на протилежних позиціях перебувають євреї та поляки, але в силу етнічно-історичних факторів, вони також потерпають від нападів екстремістів. Дещо упередженим є ставлення українців до представників кавказького регіону та чорношкірих, які нерідко стають жертвами нападів про-екстремістськи налаштованої української молоді. У ході полеміки з людьми, що мають про-екстремістські переконання, необхідно чітко розрізняти дві різних мети, які під час дискусії часто плутають. Одна з них – уникнення суспільного визнання правоекстремістських позицій і цим самим запобігання їх подальшому поширенню та політичним наслідкам. Її можна охарактеризувати як оборонну стратегію, спрямовану на подолання не самих поглядів, а їх наслідків, переду-

сім їх поширення. Інша мета – зміна самих цих поглядів, тобто індивідуальний поворот від екстремістських до демократичних позицій. Реалізувати цю наступальну стратегію набагато важче, це можливо лише в довгостроковій перспективі. У справі запобігання поширенню екстремістських думок вирішальну роль відіграють публічні висловлювання авторитетних громадських діячів, особливо політиків. Саме тому так важливо, щоб у публічних дискусіях з питань соціальних негараздів, суспільних інтеграційних дефіцитів чи реформ соціальної держави не було місця ні для етнізації конфліктів, ні для будь-якого дискурсу меншовартості. Думки про меншовартість людей, як-от про вищий статус працюючих порівняно з тими, хто отримує соціальну допомогу, чи українських робітників порівняно з іноземними, означають зрештою лише легітимізацію екстремістської парадигми про нерівноцінність людей. Окрім цього, у подоланні правого екстремізму напрочуд дієвою може виявитись соціальна зневага до ксенофобії, антисемітизму та інших екстремістських уявлень про меншовартість, і тому її не треба вилучати з арсеналу. Також не слід недооцінювати в цьому контексті і такі символічні акції, як контрдемонстрації, ланцюжки свічок проти ворожості до іноземців чи висловлення солідарності з жертвами.

Хоча в цілому етнополітична ситуація в Україні цілком спокійна, вона далека від ідеальної. Почасті наявні проблеми пов'язані з відсутністю сучасної розвинутої законодавчої бази. Закон «Про національні меншини» був досить передовим для свого часу, однак пройшло дев'ятнадцять років, і він значною мірою застарів. З часу прийняття цього Закону, Україна підписала Страсбурзьку Рамкову конвенцію про захист національних меншин і вступила до Ради Європи, а в Європі розуміння того, що таке національні меншини і як саме держава повинна гарантувати дотримання їхніх прав і свобод, відтоді значно еволюціонувало. Так, існує досить широкий вибір можливостей, якими вкрай рідко, непослідовно й неефективно користуються уповноважені органи. Хоча українське законодавство і має недоліки, але воно досить жорстко обмежує прояви ксенофобії та «мови ворожнечі» [3, с. 203].

Відносна гармонія в міжетнічних відносинах, що склалися без особливих зусиль з боку влади природним шляхом завдяки історичній традиції і через ряд інших причин, у якомусь розумінні загальмувала подальший розвиток законодавчої бази в цій сфері. Нові варіанти Закону про національні меншини обговорюються, але досить в'яло, і провідні експерти критично ставляться до пропонуванних законопроектів. У сфері молодіжної політики слід передбачити не тільки спеціальні освітні заходи (у всі часи молодь була схильна до екстремізму, і цю схильність бажано послаблювати), а й заходи соціальні. Якщо розбалансування інтересів з часом накопичується і зростає, то відповідно зростає і загострюється соціально-економічне напруження, яке за відсутності суспільних механізмів, здатних урегулювати протиріччя, неминуче веде національну

спільноту до дестабілізації в економічній, соціальній чи політичній сферах, а в крайніх випадках – у всіх перелічених сферах разом [2, с. 4].

Нагадаємо, що нині майже 40 тис. студентів зі 129 країн світу навчаються у 209 українських вишах і проживають здебільшого у великих містах, зокрема Києві, Харкові й Одесі. І соціальне приниження державою українських студентів є тим підґрунтям, що провокує в їх середовищі правоекстремістські виступи. Ще одним з ризиків поширення екстремізму є мова ворожнечі у ЗМІ, нетолерантне подання інформації з міжнаціональних проблем, спотворення та некоректна інтерпретація фактів. Відомо, що свого часу поширенню наркотиків серед молоді сприяла мода на їх уживання. Так, і в правоекстремістських угрупованнях: певна частина молодих людей бере в них участь не через свої політичні переконання, а через моду та невміння організувати дозвілля. Поверхове й занадто часте нагадування в ЗМІ про проблеми ксенофобії та правого екстремізму призводить до звикання до цих проблем, що пом'якшує соціальну оцінку їх суспільством [4, с. 273].

Будь-яка різниця між людьми може за тих чи інших умов стати причиною конфлікту між ними. Одним із можливих шляхів розв'язання конфлікту є агресія однієї зі сторін щодо іншої. Ця агресія може набувати жорстких та неприйнятних форм. Шукати раціональну основу екстремістських дій безглуздо, оскільки в основі екстремізму лежать емоції та конформізм. Отже, бачимо, що витoki екстремізму – у самій людській сутності. Не розуміти цього – означає не лікувати хворобу, а ще більше розвивати її. Щоб зрозуміти і знешкодити механізми ескалації екстремізму, слід визнати, що виявляється він лише стосовно «інакших». Тож є проблема ефективного управління міжкультурними відносинами, спрямованого на досягнення найкращих результатів для всіх зацікавлених сторін. Сучасне суспільство має усвідомити, що «різноманітність» – нормальний стан людства, одне з важливих джерел його розвитку. Спроба знищити «різноманітність» – жахлива помилка будь-якого суспільства, натомість, сприяння та захист її дозволяє досягнути піднесення цього суспільства.

Список використаних джерел

1. Вебер М. *Избранные произведения*. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
2. Вересень М. *Наша земля // Дзеркало тижня*. – 2008. – № 18(697). – С. 5.
3. Копельців-Левіцька Г. *Ненасильство як риса національної ментальності українців // Молодіжна політика: проблеми і перспективи: зб. матеріалів V міжнародної науково-практичної конференції в Дрогобичі 18–19.04.2008*. – Дрогобич: вид-во ДДПУ, 2008. – С. 202–205.
4. Куракса С. В., Куракса В. М. *Синергетика соціального менеджменту і територіального розвитку // Актуальні проблеми державного управління. Зб. наук. праць*. – Х.: Вид-во ХРІАДУ МАГІСТР. – 2007. – № 1(31). – С. 270–278.
5. Малькова В. К. *«Не допускается разжигание межнациональной розни...»: Книга об этнической журналистике. Из опыта анализа российской прессы*. – М.: 2005. – 228 с.

**Євгенія КАРАЧУН,
Володимир КАРАГЯУР**

*Науковий керівник – к. політ. н.,
асист. Павлюк М. В.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Проблема законодавчого закріплення питань етнополітичного розвитку на прикладі України та Болгарії

Проблеми дослідження етнополітичного простору України та заходи щодо його функціонування не досліджені вченими на належному рівні. Це пов'язано перш за все з тим, що за радянських часів науковці намагалися не розглядати етнологічні та етнополітичні аспекти у ході дослідницької роботи, причиною цього було твердження офіційної науки про те, що в Радянському Союзі немає проблем у цій сфері [2], тому що офіційним гаслом радянської пропаганди була ідея, що на теренах СРСР проживає «єдиний радянський народ» [2]. Національні меншини поетапно інтегрувалися в українське суспільство, хоча доводилося розв'язувати непрості проблеми, зокрема у Криму. Сюди почали масово повертатися незаконно депортовані тоталітарним режимом народи, насамперед кримські татари, що породило необхідність розглядати та розв'язувати низку інших проблем, передусім їх облаштування на рідній землі. Це відбувалося без сприяння чи допомоги з боку тих республік СРСР, які вони розбудовували упродовж майже півстоліття. Таким чином, постала проблема законодавчого вирішення статусу самозахоплених земель кримськими татарами та недопущення переростання конфлікту у насильницьку площину. Більшість законодавчих колізій, які виникають сьогодні у сфері правових актів, спрямованих на забезпечення прав національних меншин і народів, мають у своїй основі внутрішню неузгодженість законодавства України в етнонаціональній сфері. Неузгодженість, а часом і взаємна суперечливість положень окремих законів, стають одним з основних джерел їх декларативності. Вирішення цих проблем потребує ухвалення офіційної програми етнополітичного розвитку України, адже вже давно існує проект Закону України про Концепцію державної етнополітики України, внесений на розгляд Верховної Ради України ще 6 червня 2005 року депутатом Р. А. Чубаровим. Прийняття Концепції державної етнополітики України сприяло б розв'язанню проблем неузгодженості багатьох нормативних актів у сфері політики щодо національних меншин та початку її послідовного втілення, вирішенню багатьох нагальних проблем етнополітики, наприклад, проблеми юридичного статусу самозахоплених кримськими татарами земель.

Часто проблеми національних меншин супроводжуються політичними спекуляціями та виступають засобом тиску однієї держави на іншу. Як свідчать останні події в Україні, Росія активно спекулює на становищі російської національної меншини в Україні. Однак, зараз їй це вдається найкраще. Чинна влада активно використовує інтереси російської національної меншини для зміни зовнішньополітичного курсу держави, наближення до Росії, для здобуття та підтримки прихильності свого електорату під час проведення непопулярних економічних реформ. Але подібні спекуляції, наприклад, мовним питанням про надання російській мові статусу другої державної, погано впливає на суспільно-політичний стан країни, і з часом може призвести до серйозних громадянських заворушень. Крім того, намагаючись підвищити юридичний статус російської мови, теперішня влада принижує інші національні меншини; виокремлюючи російську національну меншину, влада робить її, таким чином, вищою або особливою у порівнянні з іншими етнічними групами, що є порушенням громадянських прав та свобод, згідно Конституції України. Це, в свою чергу, на нашу думку, заважає послідовному втіленню в життя етнотериторіальної концепції етнополітичного розвитку, яка передбачає формування нації за територіально-громадянським і етнічним принципами.

У такому контексті вивчення проблем законодавчого закріплення статусу нацменшин, цікавим є досвід Болгарії. В Республіці Болгарія немає чіткого юридичного визначення терміну «національні меншини» так само, як і в Рамковій конвенції про захист національних меншин. Деякі положення цієї конвенції суперечать 7, 8, 9, 10 та 11 статтям Конституції Республіки Болгарія.

Болгарія позиціонує себе як країна, де немає офіційно визнаних національних меншин. Незважаючи на це, там з 1989 року активну участь у формуванні політичного розвитку держави бере партія, яка захищає права турецької етнічної громади Болгарії. Вона називається «Рух за права та свободи» (болг. «Движение за права та свободи») [1].

Проходить демографічний бум серед іншої етнічної групи – ромів. Ця проблема також потребує постійного і цілеспрямованого втручання уряду країни. Велика кількість представників ромського населення проживає за межею бідності, частина з них позбавлена деяких фундаментальних прав людини, зокрема на здобуття освіти, як сказано в дослідженні інституту «Отворено общество».

Республіка Болгарія не є такою багатонаціональною державою, як Україна, але і там виникають проблеми на етнополітичному підґрунті, які вимагають від уряду внесення змін до діючого законодавства, насамперед юридичного визнання існування національних меншин на території Болгарії [4]. А це вже вимагатиме проведення послідовної етнополітичної політики.

Однак варто відзначити, що Республіка Болгарія сприяє визнанню та підтримці болгарських національних меншин у інших державах світу. Це можна

продемонструвати і на прикладі України, де болгарська громада є доволі великою, в порівнянні з іншими етнічними групами.

Загалом, законодавче закріплення єдиним нормативним актом питань етнополітичного розвитку у обох країнах сприяло б проведенню послідовної політики щодо національних меншин, вирішенню неузгодженості між різними нормативними актами. Для України це також добра нагода у майбутньому уникнути колізій та напруги у взаєминах між національними меншинами усередині держави і наблизитись до європейських стандартів ведення етнополітики.

Список використаних джерел

1. Тодоров А. *Политическият живот в България*. – Изток-Запад, 2005. – 315 с.
2. Карпунов О. В. *Вступ до етнополітології: науково-навчальний посібник*. – Київ. – 1999. – 300 с.
3. *Проект Закону України Про Концепцію державної етнополітики України/ <http://www.scpt.gov.ua> – сайт Державного комітету України у справах національностей та релігій.*
4. Бретон Р. *Етнополітика*. – Хелікон, 2002. – 128 с.
5. *Україна на порозі XXI ст. Політичний аналіз./ Видрін Д. М.* – К.: КНЕУ, 2003. – 368 с.

Тарас МИШЛЯЄВ

Науковий керівник – д. пол. н., проф.

Тихомирова Є. Б.,

*Волинський національний університет
імені Лесі Українки*

Бельгійський етнополітичний конфлікт: статус Брюсселю та його периферії

Одним з яскравих прикладів складного процесу етнополітичних відносин у внутрішньодержавному розвитку є Королівство Бельгія. Сучасній етнополітичній ситуації в Бельгії, попри умовну стабільність у складних відносинах між основними етнічними групами, притаманний ряд невирішених питань, які несуть загрозу для існуючої сьогоденної стабільності. Мета даного дослідження – проаналізувати передумови проблемного статусу Брюсселю та виявити характерні риси сучасної ситуації.

Важливою проблемою сучасної етнополітичної ситуації в Бельгії є питання статусу Брюсселя та його периферії. Внаслідок багатовікового «офранцузування» Брюсселю фламандці перетворилися у меншину. Нині у Брюсселі на

80–90 % франкофонів припадає 10–20% нідерландомовних осіб. Існує також і «сіра зона» двомовних брюссельців. Процес «офранцузування» не зупинився на столичній міській межі. Територія Фландрії, що прилягає до столиці, також піддалася поступовому «офранцузуванню». Завдяки цьому, у розташованих тут фламандських громадах різко зросла кількість франкомовних осіб, які на теперішній час фактично вже становлять більшість. Таким чином, проблему формують позиції фламандців стосовно Брюсселя та позиції франкофонів в області навколо Брюсселя (т.зв. периферія) [2, с. 81].

У ході федеральних реформ було підписано угоди, що регулюють статус як фламандських меншин у Брюсселі, так і франкомовного населення Брюссельської периферії. Незважаючи на офіційне визнання такого врегулювання, не всі задоволені сформованою ситуацією. Франкофони, зокрема, вважають, що в цьому випадку політична влада не може займатися регулюванням переваги мови, тому що кожен має право вільно вибирати мову. Фламандці ж, звичайно, не погоджуються з цим, тому що, на їхню думку, вільний вибір призведе до збереження та навіть зміцнення існуючої нерівності [2, с.9].

У ході проведених реформ вдалося досягти компромісу. Так, фламандці одержали гарантоване представництво в уряді Брюссельського столичного регіону. Незважаючи на очевидне домінування франкомовного населення в Брюсселі, фламандці мають у столичному уряді стільки ж міністрів, скільки й франкомовні. Але така «позитивна дискримінація» фламандців не схвалюється франкофонами, тим більше, що чисельність фламандців у столиці продовжує зменшуватися [5].

Брюссель – місто, затиснуте всередині його адміністративних кордонів. Розширити їх так, щоб вони збігалися з реальними економічними та соціальними кордонами регіону, неможливо. Адже Брюссель має статус двомовного регіону, а його фламандські передмістя і так уже поступилися значною площею історичних земель фламандської громади. До того ж, перспектива остаточно втратити фламандську мову, як основну, є загрозою для фламандців. Саме тому, сучасні межі столиці не підлягають перегляду. Фламандські передмістя Брюсселю зазнають також сильного впливу зі сторони франкомовної Валлонії. Брюссель не може функціонувати без допомоги федеральної влади Фламандського та Валлонського регіонів. Частина Валлонії, що безпосередньо межує з Брюсселем – Валлонський Брабант, – є також найбагатшим районом Валлонії, і зумовлене це орієнтацією його населення на Брюссель [1].

Франкомовні жителі брюссельської периферії одержали ряд мовних прав, які названі «мовними пільгами». Зокрема вони мають право відправляти своїх дітей у франкомовні дитячі садки та початкові школи, повністю фінансовані Фламандським співтовариством. Вся інформація для населення у цих громадах повинна здійснюватися як фламандською, так і французькою мовами. Крім того, вони мають право одержувати ряд документів французькою мовою

або вимагати їхнього безкоштовного перекладу. Незважаючи на це, частина франкомовних жителів продовжує висловлюватися за розширення отриманих пільг на інші області або за приєднання цих областей до Брюсселя. У той же час, деякі фламандські політики висловлюються за скасування мовних переваг для франкомовних громадян [4].

Ще один аспект брюссельської проблеми походить із процесу європейської інтеграції. Як відомо, Брюссель є офіційним місцезнаходженням багатьох інститутів Європейського Союзу. Майже третина жителів цього інтернаціонального міста мають небельгійське громадянство. Іноземне населення наполовину складається з громадян європейських держав. Присутність цієї групи осіб відбивається на всіх аспектах дебатів про долю міста. Саме західноєвропейці мають схильність осідати в зелених передмістях, що оточують Брюссель. Це, в свою чергу, призводить до утисків фламандської мови з боку не тільки французької, а й англійської мови.

Європейська функція Брюсселю означає також додаткові витрати. Мова йде, зокрема про пристосування доріг і будинків, забезпечення охорони та безпеки. Внесок самої Європи в цю справу незначний. Тому федеральна влада Бельгії змушена самостійно вирішувати проблеми, що випливають із європейської присутності в Брюсселі, з необхідності надання податкових пільг європейським чиновникам. Проте компенсація витрат, які несе Брюссель, явно недостатня. Європа, таким чином, сприяє не тільки збагаченню, а й зростаючому зубожінню Брюсселя як регіону [5].

Наявність у Брюсселі іммігрантів з незахідних держав, переважно турків і марокканців, також відбивається на брюссельській ситуації. Присутність цих категорій осіб веде до сутичок і безпорядків, хоча треба відзначити, що вони відбуваються досить рідко. Цей фактор має важливе значення також для мовної ситуації. Італійці та іспанці, які відносяться до попередньої хвилі імміграції, вибирають французьку мову. Це ж стосується і марокканців і турків. Тому не дивно, що фламандсько-брюссельська сторона докладає зусиль, щоб навчати іммігрантів також і фламандської мови. А згодом, можливо, навіть прийняти їх у Фламандське співтовариство [4].

Недостатність фінансових засобів у Брюсселю лише поглиблює розбіжності між Фландрією та Валлонією. Фландрія допускає збільшення брюссельського бюджету за рахунок регіонів на основі принципу національної солідарності, і ставить умову, при якій регіони повинні бути притягнуті до управління Брюсселем. Валлони ж стурбовані тим, що додаткове фінансування Брюсселя спричинить скорочення фінансових засобів їхнього регіону, що, останнім часом, сам зазнає труднощів соціально-економічного плану [3].

Вирішення проблеми Брюсселю, на нашу думку, може бути завершеною реформою системи державного устрою Бельгії. Це може бути як подальше трансформування Бельгійської держави, так і її потенційний поділ. У цьому

випадку він може стати столицею об'єднаної Європи. Проте ні Євросоюз, ні євроатлантичні структури не зацікавлені у фінансуванні міста. Тому федеральна влада Бельгії, прагнучи збереження єдності країни, свідомо відкладає вирішення проблеми статусу столиці та прилеглих до неї громад.

Список використаних джерел

1. Дешауэр К. Дотянет ли Брюссель до следующего века? [Електронний ресурс] // Режим доступу: poli.vub.ac.be/publi/etni-3/deschower.htm
2. Дробков В. А. На перекрестке дорог, культур, историй. Очерки о Бельгии и Люксембурге. / В. А. Дробков. – М., Логос, 2007. – 215 с.
3. Европа минус Бельгия [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.rpmonitor.ru/ru/detail_m.php?ID=6321
4. Мигранты спасут Бельгию от распада? [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.rosbalt.ru/2007/10/16/422993.html>
5. Мировые тенденции регионализации на примере Бельгии [Електронний ресурс] // Режим доступу: regionalistica.ru/library/articles/rft5/-121k

Микола ІСАК

*Науковий керівник – к. іст. н., доц.
Юрійчук Ю. А.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Шляхи врегулювання Нагірно-Карабахського міжетнічного конфлікту

Нагірно-Карабахський конфлікт є одним із найяскравіших прикладів протистояння між етносами. На шляхи вирішення Карабахського конфлікту дивляться по-різному. Чимало держав пропонують свої варіанти вирішення проблеми. У кожному варіанті, безумовно, є як і позитивні, так і негативні моменти. Крім того, усі посередницькі кроки керуються також і інтересами держави, яка їх безпосередньо пропонує. Відповідно, у даній статті будуть розглядатися різні погляди на цю проблему.

У вирішенні проблеми Нагірного Карабаху важливими були посередницькі кроки декількох держав (Росія, Казахстан, Іран, Туреччина, Франція), а також міжнародних організацій, до складу яких входили і Вірменія, і Азербайджан (СНД і ОБСЄ). Цей ряд посередницьких зусиль були розпочаті з кінця 1991 р. Однак усі припинення вогню протягом перших чотирьох років війни або були зірвані, або взагалі не вступали в дію.

Кривава війна виснажила обидві сторони, і 12 травня 1994 р. остаточно встановилося перемир'я. Але тимчасове затишшя є досить нетривким явищем. Продовжуються також дипломатичні зусилля в рамках так званої «Мінської групи» під егідою ОБСЄ. Фінські, шведські, російські й американські дипломати й експерти беруть активну участь у цьому процесі, але вирішення питання зупинилося на проблемі майбутнього статусу Нагірного Карабаху.

Уже із самого початку конфлікту з'являлися різні пропозиції стосовно його врегулювання. Одне з них полягало в тому, щоб підняти статус Нагірного Карабаху з області до автономної республіки в складі Азербайджану, але зі своєю конституцією і високим рівнем самоврядування. Інша пропозиція складалася у введенні особливої форми правління Нагірного Карабаху, наприклад, у створенні подвійної адміністрації за прикладом англо-єгипетського Судану чи англо-французького кондомініуму на Нових Гебридах. Розглядалася також можливість прямого підпорядкування Карабаху федеральному центральному уряду в Москві. Певною мірою ця ідея була реалізована зі створенням посади особливого уповноваженого ЦК КПРС й особливої форми управління СРСР у НКАО в січні 1989 р. Цю посаду зайняв Аркадій Вольський, але в листопаді того ж року посада була скасована.

Крім того, висувалися пропозиції щодо обміну територіями між Вірменією й Азербайджаном, так званий «план Пола Гобла» [3].

Американський представник ОБСЄ Джон Мареска, який також представляв США на переговорах стосовно Нагірного Карабаху, зробив пропозицію з врегулювання конфлікту. Він запропонував, щоб Нагірному Карабаху був наданий статус самоврядної території, вільно асоційованої із суверенною Республікою Азербайджан і у складі Азербайджану (зі збереженням кордонів, що існували до початку конфлікту, тобто в 1988 р.). Вірменія й Азербайджан підписали б договір про взаємний транзит через території один одного (між Вірменією і НК, і між Азербайджаном і Нахічеванню). Ці транзитні зони знаходилися б під міжнародним контролем. Біженцям було б дозволено повернутися (так само під міжнародним контролем) у свої будинки. Уся територія Вірменії й Азербайджану, включаючи НК, стали б зоною вільної торгівлі. Забезпечення домовленостей, підписаних на Мінській конференції, гарантувалося б ОБСЄ і Радою Безпеки ООН, що могли би направити туди своїх представників [1, с. 59]. Цей план непоганий у теорії, але, обидві сторони конфлікту ніколи серйозно не стануть розглядати можливість його реалізації, так само як ніколи не прийняли б і плану Пола Гобла. Щодо поглядів вірменської сторони на цю проблему, то вірменські лідери вважають, що проблема Нагірного Карабаху на міжнародній арені повинна розглядатися не як територіальна суперечка, а як явище самовизначення народу.

Взагалі, на нашу думку, випадок Нагірного Карабаху являє собою типовий приклад того, як ігнорування мирних парламентських вимог про самовизна-

чення рано чи пізно може привести до повномасштабної хаотичної війни, а потім до втримання зайнятих за допомогою сили позицій на невизначений період часу.

Як бачимо, процес врегулювання нагірно-карабахського конфлікту затягується через зіткнення в регіоні стратегічних інтересів США і Росії. Тому можна з певністю стверджувати, що проблема Нагірного Карабаху знайде своє остаточне вирішення лише в двох випадках: або при гармонізації російсько-американських відносин, або при повному відході з регіону однієї з цих двох ведучих світових держав. А оскільки обидві перспективи в найближчому майбутньому нездійсненні, швидкого врегулювання конфлікту очікувати не доводиться. Слід зазначити, що при розгляді проблеми і конфлікту на всіх етапах найбільш вибухонебезпечним пунктом були претензії Азербайджану на Нагірний Карабах при небажанні народу Нагірного Карабаху ввійти до складу Азербайджану.

Отже, серед шляхів вирішення карабахської проблеми можемо спостерігати, що представники різних держав виділяють різні варіанти. Так, серед найголовніших варіантів бачимо, що деякі пропонують військове вирішення конфлікту; інші – пакетне вирішення цієї проблеми, тобто пропонується попередньо домогтися досягнення сторонами угоди з різних спірних питань, усі пропозиції складаються «у пакеті», і тут враховуються усі проблеми та аспекти майбутнього миру; було запропоновано і поетапне вирішення проблеми, так В. Казиміров впевнений, що лише поетапно можна розв'язати цю проблему: «Шлях до вирішення конфлікту полягає у множинності не дуже великих кроків» [2, с. 35].

Як бачимо, шляхів та варіантів врегулювання конфлікту досить багато. Найважливіше – обрати найоптимальніший, який влаштував б і Вірменію, і Азербайджан, і, звичайно, Нагірний Карабах. Проблема ця існує багато років, і на швидке її вирішення сподіватися не треба. При її вирішенні варто цілком виключити силові методи, які, як ми вже пересвідчилися – нічого не вирішили, вони лише загострювали конфлікт. Сьогодні варто вжити нагальних заходів, які реалізували б положення досягнутої в травні 1994 р. угоди між владою Азербайджану і НКР про припинення вогню. На жаль, гарантією подібних угод сьогодні є лише добра воля сторін. Крім того, однією з найголовніших умов вирішення конфлікту має бути відмова від глобалізації проблеми і поступове зведення до мінімуму кількість учасників і посередників, які можуть бути втягнуті у конфлікт.

Список використаних джерел

1. Золян С. *Нагорный Карабах: проблема и конфликт* / Сурен Золян. – М.: Лингва. – 2001. – 435 с.
2. Казимиров В. *Вывести Карабахское урегулирование из тупика. Карабахское урегулирование. Принципы, подходы, аспекты.* / Володимир Казимиров. – Ереван: Friedrich Edert Stiftung, 2002. – 152 с.

3. Корнелл С. Конфликт в Нагорном Карабахе: динамика и перспективы решения / Сванте Корнелл [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.sakharov-center.ru/azrus/az_016.htm.

Наталія МАЛИНОВСЬКА

*Науковий керівник – к. і. н.,
доц. Герасимчук Т. Ф.*

*Рівненський державний гуманітарний
університет*

Забезпечення політичних прав мусульман у Франції

Актуальність даної теми зумовлена тим, що Франція – одна з країн ЄС, де мусульманська громада найбільш чисельна. У Франції мусульмани становлять другу за чисельністю релігійну групу. Забезпечення політичних прав створюють сприятливі умови для інтеграції мусульман у суспільство, в якому вони проживають. До політичних прав належить право об'єднуватись у політичні партії та громадські організації, брати участь в управлінні державними справами, право обиратися та бути обраними в органи державної влади та місцевого самоврядування тощо.

Приблизно дві третини мусульманського населення Франції становлять іммігранти із 123 країн світу. В основному це вихідці з країн Магрибу (Алжиру, Марокко і Тунісу), Туреччини, Близького Сходу та інших регіонів мусульманського світу. Окрему групу складають «корінні» французи, які прийняли іслам [1, с. 4].

У Франції існує реальна проблема з підрахунком чисельності мусульман. На відміну від інших країн, Конституція Франції забороняє включати до перепису населення питання про конфесійну приналежність громадян республіки [1, с. 23]. Тому кількість мусульман у Франції, які прибули з мусульманських країн визначають за даними міграційної служби. Відтак, за різними даними, у Франції проживає 3,5–5 млн. мусульман [1, с. 4].

У Франції є близько 1500 мусульманських організацій, більшість з яких мечеті. Діяльність мусульманських громадських організацій створює одну з найбільш складних проблем французького ісламу. З одного боку, це пояснюється відсутністю консенсусу всередині мусульманської громади, а з іншого – тим, що у минулому французький уряд намагався переслідувати ведення переговорів громадських організацій з численними представниками мусульманської громади [3].

У 50–60-х рр. XX ст. у Франції було дуже мало мусульманських громадських організацій. Активність мусульманських організацій зросла після

страйку, організованого мусульманськими некваліфікованими робітниками у 1970-х рр.

1981 року у Франції був прийнятий закон, який дозволяє іноземним підданним створювати релігійні організації. У 1980-х рр. було створено багато таких організацій, дві з яких займають домінуючі позиції у наш час. Це Об'єднання мусульманських організацій Франції (UOIF) і Національна федерація мусульман Франції (FNMF).

UOIF є французьким філіалом Об'єднання мусульманських організацій у Європі. Вони фінансуються країнами Перської затоки (Саудівською Аравією) і представляють понад 200 місцевих організацій. UOIF має великий успіх у рекрутуванні молодого покоління французьких мусульман. На думку Трофимової О. С., дана організація найменш підконтрольна французькому уряду [5].

Інша велика мусульманська організація у Франції – Національна федерація мусульман Франції (FNMF), заснована у 1985 р., має менший успіх у подоланні поділу між поколіннями французьких мусульман.

У 2003 р. була створена Французька мусульманська рада (CFSM) і її регіональні відділення. CFSM об'єднала три провідні мусульманські федерації (Федерацію мусульманського інституту Великої мечеті Парижу, FNMF, UOIF), та п'ять „Великих мечетей”. Її основним завданням є просування ісламу на шлях інтеграції у соціокультурне середовище Франції [2].

У французькому парламенті, який складається з двох палат: національні збори (577 членів) і сенат (343 членів), є делегати мусульманського походження.

У Національних зборах єдиним делегатом мусульманського походження є Абдулатіфу Алі, виходець з острова Майотти, який має статус заморського департаменту Франції. У Сенаті є інший депутат з Майотти Сойбахадін Ібрахім та три сенатори магрибського походження Аліма Боумедієне-Тієру, Самія Галі і Кіарі Баріза. Однак жоден з них не заявляє про своє віросповідання публічно, а останні три сенатори не бажають поширювати інформацію про своє походження.

Порівняно з парламентськими виборами 9 та 16 червня 2002 року, на виборах до французького парламенту 10 та 17 червня 2007 року, зросла кількість кандидатів-мусульман. Майже 7500 кандидатів брали участь на всіх рівнях виборчого процесу [3].

Мусульмани стають активнішими у нині існуючих партіях. Партії, засновані на етнічній та релігійній ідентичності, не користуються популярністю серед мусульманських виборців. Зростає чисельність мусульман зайнятих у політичних офісах, однак вони стикаються з додатковим оглядом і питаннями стосовно етнічної та релігійної приналежності [4, с. 25].

У 2004 р. до Європарламенту було обрано двох депутатів від Франції – Токію Сайфі, дочку алжирських іммігрантів та Кадера Аріфа, вихідця з Алжиру. У 2009 р. до Європарламенту було обрано п'ятьох депутатів-мусульман від

Франції. Це Рашиду Даті, Каріма Деллі, Токію Сайфі, Маліка Бенараб-Аттоу та Кадера Аріфа. За винятком двох останніх, які народилися в Алжирі, решта народжені у Франції батьками-алжирцями [3].

Першим у історії Франції міністром-мусульманином кабінету міністрів став Міністр антидискримінаційної політики Азуз Бегаг, виходець з Алжиру. На цю посаду Бегага призначив прем'єр-міністр Франції Домінік де Вільпен (2005–2007 рр.) у липні 2005 р.

Президент Ніколя Саркозі ввів трьох осіб мусульманського походження у Кабінет Міністрів. 10 липня 2007 р. Н. Саркозі призначив арабку марокансько-алжирського походження Рашиду Даті Міністром юстиції. З 2002 р. Даті працювала радником Саркозі, а з 2007 р. була його представником по зв'язках з пресою у виборчому штабі.

19 липня 2007 р. Н. Саркозі призначив Раму Яде, дочку іммігрантів із Сінегалу, державним секретарем по правах людини. А з 2009 р. Яде перевели на посаду Державного секретаря з питань спорту, через її відмову балатуватися до Європейського парламенту.

Французька феміністка Фадела Амара (ще відома як Аль Фатіха Амара), дочка алжирських іммігрантів, член Соціалістичної партії, була призначена Держсекретарем з питань місцевої політики в уряді Франсуа Філона (прем'єр міністр з 2007 р.). Амара розпочинала свою кар'єру як адвокат жінок з бідних приміських територій [5].

Забезпечення політичних прав мусульман сприяє їхній інтеграції у французьке суспільство. Мусульмани стають активнішими у політичному житті Франції, беручи участь у виборах, у діяльності громадських організацій та політичних партій. Політичні партії, орієнтовані на мусульман, не користуються особливою популярністю серед мусульман. Депутати-мусульмани не поширюють публічно інформацію про своє віросповідання і проходять у парламент від нерелігійних політичних партій. Таким чином, користуватися всіма політичними правами можуть ті мусульмани, які повністю ідентифікують себе з Францією.

Список використаних джерел

1. Понкин Игорь Владиславович *Ислам во Франции [Електронний ресурс] / И. В. Понкин. – М.: Издательство Учебно-научного центра довузовского образования, 2005. – 196 с. – Режим доступу: <http://www.state-religion.ru/files/islam-f.pdf>.*
2. Трофимова Ольга Ефимовна *Мусульмане и ислам в западной Европе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finanal.ru/010/musulmane-i-islam-v-zapadnoi-evrope?page=0,0>.*
3. *Herding Maruta Muslims in European Politics [Електронний ресурс] // News and Analysis on Islam in Europe and North America. – Режим доступу: <http://www.euro-islam.info/key-issues/political-representation/>.*

4. *Muslims in Europe A Report on 11 EU Cities [Електронний ресурс] // Open Society Institute / New York – London – Budapest, 2010. – Режим доступу: http://www.soros.org/initiatives/home/articles_publications/publications/muslims-europe-20091215/a-muslims-europe-20100302.pdf.*
5. *Muslims in the EU – Cities Report: France [Електронний ресурс] // Preliminary research report and literature survey, 2007. – 100 p. – Режим доступу: http://www.soros.org/initiatives/home/articles_publications/publications/musecities_20080101/musecitiesfra_20080101.pdf.*

Вікторія АРХИПЕНКО

*Науковий керівник – к. політ. н.,
асист. Павлюк М. В.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Особливості розвитку сепаратизму в Іспанії: загроза цілісності

Нації утворюються і існують, доки мають програму розвитку на майбутнє. Постає питання: чи пробуджені після уніфікаторської епохи Франко автономістські та сепаратистські настрої в Іспанії є доказом того, що в Іспанії відсутня така програма, чи дезінтеграційні процеси загострилися світовою економічною кризою 2008 р. і дали сигнал для побудови нового вектору розвитку?

Відсутність чіткого розмежування між термінами національність (історична національність чи національна дійсність) та нація у Конституції Іспанії, прийнятій у 1978 р., заклала підґрунтя активізації сепаратистських настроїв післяфранкістської Іспанії, які особливо гостро постали в ХХІ ст.

У статті 143 Конституції визнається право на автономію регіонів, відповідно до якої станом на 2011 р. Іспанія складається з 17 автономних регіонів та 2 автономних міст на території Африки – Сеути та Мелільї. Відповідно до Конституції існували «швидкий» і «повільний» шляхи отримання автономії. Перший шлях був відкритий для Каталонії, Країни Басків та Галісії, опираючись на визнання їх автономії до початку Громадянської війни. Шляхом проголошення у своєму статуті власної історичної національності автономію отримали Андалусія, Арагон, Канари та Валенсія. Всі ж інші автономні регіони були створені пізніше «повільним» шляхом, що означало їх поступову реорганізацію та географічно-політичний принцип відокремлення. І, незважаючи на поширене гасло, «кава для всіх», що проголошувало рівність у правах та можливостях усіх 17 регіонів, поступки з боку центрального уряду та сепаратистські настрої яскраво відображаються саме у автономіях «швидкої хвилі».

Феномен Іберійського Королівства полягає у поширенні елементів федералізму, викликаного децентралізацією влади в унітарній державі, що спричиняє існування так званої «держави автономій» [2] та «нації націй», що прямо суперечить Конституції, але популістським шляхом дозволяє стримувати радикальні дії сепаратистів.

Економічним підґрунтям дезінтеграції стало прийняття законів про скорочення соціальних видатків, збільшення пенсійного віку та паралізація країни через загальні страйки. Саме ці процеси дають право розглядати питання справедливості теорії золотих арок у рамках Іспанського Королівства. Дві країни, що мають МакДональдс, не будуть вчиняти війну між собою. Та чи готові автономні регіони Іспанії, що борються за від'єднання, терпляче чекати в черзі на перетравлений або, принаймні, недоїдений гамбургер з рук уряду Хосе Луїса Сапатеро?

Для даної країни абсолютно справджується «дилема в'язнів» – здатись або кооперувати. Незважаючи те, що уряди автономій залишили за собою право на збір податків, економічна підпорядкованість центральному уряду і достатньо відчутна різниця економічного потенціалу автономій (самопозиціонування Каталонії та Країни Басків як «годувальників» Іспанії та осуд Андалусії через її дотаційність), нагадує про існуючі обов'язкові зв'язки між адміністративними утвореннями, що ставить їх перед вибором: або кооперувати і кожен отримає вигоду, або змусити здатись когось одного. Хоча у цьому випадку одна зі сторін виявиться переможцем, проте немає гарантій часової близькості виграшу та відсутності побічних ефектів.

Крім економічної нерівності, характерною рисою іспанського сепаратизму є лінгвістичний сецесіонізм, або валенсійський лінгвістичний конфлікт, що полягає у відокремленні валенсійської мови як самостійної, а не діалекту каталанської, що заперечується Барселеною [3, с. 11]. Мовні відмінності використовуються і для підкреслення власної відмінності у Галісії та Країні Басків, де галісійська та баскська є другими офіційними мовами, в Андалусії, Канарах та інших регіонах.

На противагу міфу про виключно дезінтеграційний вплив Країни Басків та радикальної організації ЕТА, варто навести доказ суттєвого поступу, який знайшов відображення у Договорі в Герніці, що став відповіддю на заклики миру і припинення вогню з боку ЕТА, які були зроблені в Брюсселі у березні 2010 р. міжнародною спільнотою [2]. Саме завдяки цим документам розпочався новий етап співпраці і порозуміння між центральним урядом та урядом Країни Басків.

Підтримуючи думку Х. Ортега-і-Гасета, ми вважаємо, що для сучасної Іспанії характернішим є саме партикуляризм, який, разом з бажанням відокремитись і розширити автономію, що уособлюються в сепаратизмі, також характеризується виключним зосередженням автономних регіонів на власних інтересах, нехтуючи долею та інтересами Королівства [1, с. 156]. Зауважимо,

що знаний іспанський науковець вбачає більшу загрозу в національному нігілізмі Галісії та Андалусії, ніж у ствердному націоналізмі басків та каталонців, але, не погоджуючись з таким розмежуванням, ми вважаємо, що дані рухи за розширення автономії та за повне відокремлення від Іспанії, несуть однаково сильне руйнування для Королівства як унітарної держави.

Відповідно до заяви США, яка базувалась на дослідженні дипломатичної переписки та загальної ситуації в Каталонії і була опублікованою в газеті «ABC», Каталонія шукає визнання своєї унікальності поряд з басками та галісійцями і поваги з боку уряду Іспанії. Втім, новий статут Каталонії свідчить, що крім визнання унікальності має відбутися і визнання абсолютного контролю над податками та телекомунікаційними системами, права формувати власну імміграційну політику, контролю над аеропортами та іншими шляхами сполучення, що свідчить, про рішучі сепаратистські настрої Каталонії [4]. Проте, це також вказує на набагато ширшу проблему, з якою на сучасному етапі зіштовхнулася Іспанія – проблему кризи влади і загострення суперечностей між Народною Партією, яку очолює Маріано Азнар та представником діючої влади Гаспаром Саріасом, що точаться навколо питання поглиблення кооперації між автономіями за скорочення кількості муніципальних рад та укрупнення регіонів.

Розглядаючи Іспанію через призму інтеграційних процесів в Європі, зовсім не дивно, що саме ця країна потрапила до десятки країн, яким загрожує територіальний розпад. Постає питання про те, чи страх перед повтором грецького сценарію не стане основою для інтеграційних тенденцій та не подолає стереотипи стосовно правих партій як послідовників франкізму. До слова, останні данні свідчать, що майже половина іспанців вважають необхідним передачу під контроль центрального уряду сфери освіти та охорони здоров'я, а також розглядають можливість відновлення єдиної великої Іспанії.

Список використаних джерел

1. *Ортега-і-Гасет Х. Безхребетна Іспанія Вибрані твори. – К.: Основи, 1994. – 424 с.*
2. *Acuerdo de Guernica. Proceso de normalización y Paz en País Vasco. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ibasque.com/acuerdo-de-guernika-proceso-de-normalizacion-y-paz-en-pais-vasco-mediaciones-internacionales-entrevista-a-eta-y-nuevas-adhesiones-europeas/>*
3. *Climent-Ferrando V. El origen y la evolución argumentativa del secesionismo lingüístico valenciano. Un análisis desde la transición hasta la actualidad. CIEMEN, Barcelona, 2005, 54 p.*
4. *¿En qué consiste el nuevo Estatuto de Cataluña? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.20minutos.es/noticia/52452/3/>*
5. *Moreno I. L.. La federalización de España. Poder político y territorio. Madrid, Siglo XXI de España, Editoriales, S.A, 2008. – 203 p.*

Христина ХАМОВА

*Науковий керівник – канд. іст. н.,
доц. Юрійчук Ю. А.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Етностереотипи та феномен мультикультуралізму (на прикладі Німеччини)

Прем'єр міністр Баварії Хорст Зеехофер проголосив: «мультикультуралізм мертвий» [6, с. 9]. Феномен мультикультуралізму є елементом побудови і розвитку міжнародних відносин. Історично склалося так, що феномен мультикультуралізму характерний для більшості держав сучасного світу. Абсолютно моноетнічними на сьогоднішній день є лише декілька країн, наприклад, острівна держава Японія, якій вдалося зберегти спадщину національних традицій і конституційну монархію. Після створення у 1945 р. ООН, яка закріпила основні засади міжнародного права, почала поставати проблема забезпечення етнічним меншинам можливості збереження їхніх традицій, права на мову і навчання. Світова спільнота дійшла висновку, що кожен народ має право на своє самовизначення, що і підкріплюється активними зусиллями ООН [4]. Цей процес активно розвивався після завершення Другої Світової війни, в ході якої нав'язування та пропагування етностереотипів відіграло активну роль у політичних процесах.

Етностереотип містить у собі ряд характеристик, що приписуються окремому етносу. Їх легко знайти в літературі, кінематографі, ЗМІ та інших джерелах інформації. Такий інформаційний потік формує думку про націю та державу в цілому [3]. Одним з прикладів такого інформаційного нав'язування негативних етностереотипів є відносини періоду «холодної війни» між Радянським Союзом та Сполученими Штатами. За відсутності будь-якого безпосереднього спілкування обидві нації керувались нав'язаними етностереотипами, що підкріплювалося політикою суперництва обох країн.

Існує декілька основних моделей мультикультуралізму – канадська, американська, німецька, австралійська, певна типологія («моралістичний», постмодерністський, «фундаменталістський» типи), форми практичної політики, що враховують культурне розмаїття суспільства (мультикультурна освіта, автономія, мультинація). Але якими б ознаками не відрізнявся мультикультуралізм в окремо взятій державі, базовим принципом на практиці, у державній політиці є принцип культурної свободи, тобто надання індивідам права жити у відповідності з власним вибором, маючи реальну можливість оцінити й інші варіанти [7].

Торкаючись явища мультикультуралізму, основним елементом якого є виховання толерантності до мови і традицій іншого етносу, тим самим створюємо нову культуру, в якій немає місця негативним етностереотипам. Прикладом прояву феномену мультикультуралізму є тижні німецької культури 2008, на яких репрезентувалося мистецтво: театр, музика, література. Виставка Дрезденського кабінету гравюр у Національному музеї України, Лейпцизький оперний театр на гастролях у Києві, Тріо в Чернівцях, Час Фенікса, німецько-українська конференція міст-побратимів – далеко не весь перелік заходів, які відкривали простори для пізнання німецької культури.

Європейський Союз має на меті створення багатокультурного середовища. На це і спрямовуються певні політичні процеси, серед яких заохочення участі в культурних проєктах, обміні досвідом. Припускаючи, що Німеччина має історичне підґрунтя моноетнічної держави, феномен мультикультуралізму є неприродним для неї. Типовими моноетнічними державами в Європі є Угорщина, Польща, Швеція. Моноетнічна держава може бути відносно більш централізованою (Польща) та істотно децентралізованою (Швеція). Тобто, феномен мультикультуралізму може проявлятися і в моноетнічних державах. Толерантність є лише складовою частиною створення багатокультурного середовища. Політика створення феномену мультикультуралізму підтримується владою Німеччини, чого не можна сказати про суспільство. Чи усвідомлює суспільство Німеччини раціональність і доцільність такого європейського вектору. Відмовитися від політики створення багатокультурного середовища означатиме протидію політиці ЄС, але криза мультикультуралізму означає неможливість реалізації цієї політики в усій повноті.

Директор Центру інформації та досліджень міжнародних міграційних процесів Антоніо Перотті переконаний у тому, що різноманітність ніколи не зникне у суспільстві, тому, що вона лежить в основі справжньої демократії. І навіть вбачав в цьому, певний політичний виклик – віднайти співвідношення між різноманітністю культур та соціальною згуртованістю [1]. Виникає питання, чи можливий розвиток феномену мультикультуралізму, беручи до уваги його кризове становище? Вихідними факторами можливого провалу політики мультикультуралізму в Німеччині є післявоєнні імміграційні процеси, які Німеччина не заохочувала, а потребувала тимчасових робітників, які б виконували роботу з відновлення міст та будівництва [8]. Коли попит на робочу силу зник, то «робочі гості» мали повернутися до своїх країн, що зробили іспанці, італійці та португальці. Постає нова проблема, яка порушила баланс політики впровадження мультикультуралізму – інтеграція в німецьке середовище нащадків «робочих гостей». Девізом Німеччини є «Єдність і Право, і Свобода». Таке гасло мало би бути лідером у політиці мультикультуралізму.

Одним з можливих виходів з кризи є введення нової моделі мультикультуралізму. ООН, інші міжнародні організації та розвинуті країни намагалися

в своїй політиці наслідувати канадську модель мультикультуралізму. З часу епохи П'єра Трюдо і Браяна Малруні Канада розглядалася урядом і міжнародними організаціями як зразок толерантності в умовах етнічного різноманіття [5]. «Імміграція життєво важлива для культурного і економічного процвітання Канади», – говорить міністр уряду Канади Даян Фінлі.

Лоуренс Берг, керівник досліджень з питань прав людини та ідентичності в університеті Британської Колумбії, вважає, що Канада не потребує загального переосмислення мультикультуралізму, а просто повинна більше працювати, щоб допомогти іммігрантам інтегруватися, одночасно поважаючи традиції, які вони принесли з собою.

Теппер наголошує, що «культури або розвиваються, або вмирають» [5].

На етапі сьогоденішньої кризи феномену мультикультуралізму в Німеччині теперішня політика його подальшого впровадження є безперспективною. Для уникнення провалу політики мультикультуралізму необхідна зміна його моделі. Однією з можливих таких моделей є канадська модель мультикультуралізму [2], яка може бути асимільована до Німеччини.

Список використаних джерел

1. *Перотті Антоніо. Виступ на захист полі культурності.* – Львів, 2001.
2. *Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення: монографія / Т. Я. Лупул.* – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010.
3. *Шерман О. Негативний політичний стереотип у сучасному медіа-просторі як елемент інформаційної війни // Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць.* – т.VI. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2008.
4. *Irving Sarnoff United Nations instruments regarding human rights // Етнічні взаємини на території Євроregionу «Верхній Прут»: Матеріали Міжнародної наукової конференції.* – Чернівці: Букрек, 2004 – с. 46
5. *Saylan Ford and Joan Delaney (Jan 03, 2008). Is the Official Multiculturalism Failing in its Own Heartland? – Режим доступу: <http://en.epochtimes.com/news/8-1-3/63557.html>.*
6. *Меркель заявляє про провал мультикультурної моделі в Німеччині. –Режим доступу: <http://www.dt.ua/online/articles/67040#article>.*
7. *Дрожжина С. В. Політичні практики сучасного мультикультуралізму. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/35_PWMN_2008/Psihologia/38338.doc.htm.*

СЕКЦІЯ

Становлення і розвиток регіоналістики в українській політичній науці

Оксана МІЛЕЦЬКА

*Науковий керівник – д. пол. н.,
проф. Круглашов А. М.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Регіон як об'єкт дослідження політичної регіоналістики

В контексті світових змін та процесів, що відбуваються у складній системі взаємозалежностей, нового звучання набуває питання актуалізації регіонально-знавчих досліджень. Політична регіоналістика, вивчаючи проблеми регіоналізму, регіоналізації та регіонального розвитку, в першу чергу, спирається на визначення і розуміння поняття «регіон», який в свою чергу є головним об'єктом її дослідження.

Основу будь-якого регіонального дослідження становить розуміння поняття «регіон» у всій багатоманітності та неоднозначності його трактувань. Існує чимало підходів до визначення цього терміну, різноманітні позиції різних авторів пропонують нам своє тлумачення «регіону», розуміння його суті як цілісного та досить специфічного явища. Значний інтерес до вивчення регіонів виник приблизно з середини 70-х рр. ХХ ст. в європейській та американській політології, де у відповідних дослідженнях регіон розглядався виключно як територіальна одиниця національної держави [4]. Проте виклики сьогодення диктують нові, більш сучасні та актуальні підходи до визначення поняття «регіон». Оскільки національна держава як така суттєво змінює своє призначення та зміст, то і розглядати регіон лише як її територіальну одиницю вже неможливо.

Зокрема, північноамериканська традиція визначає «регіон» як групу штатів чи держав, тоді як у європейському розумінні регіон є специфічною, просторово обмеженою одиницею. Радянська література поняття «регіон» переважно пов'язувала з природно-економічним комплексом і системою державного планування [1]. У науковій літературі 80-х років багато авторів, визначаючи «регіон», особливу увагу приділяли територіальному аспекту (Б. Хорев, Ф. Кожурин, В. Сигов, М. Чумаченко), розуміючи його як територіально-просторову одиницю. Інші зосереджували увагу на управлінському аспекті (М. Глазирин, І. Котляров, А. Липко, К. Миско), інтерпретуючи регіон, з одного боку, як систему управління, з іншого – як структурний підрозділ, що виконує певні функ-

ції. Дехто наголошував на соціальному аспекті (Я. Щепанський), розглядаючи цей феномен як соціально-територіальну спільноту, що характеризується локалізацією суспільних відносин, соціальною спільністю людей [2].

У сучасних дискусіях із приводу визначення «регіону» переважає системний, комплексний, поліаспектний погляд на це явище. Отже, регіон розуміють як частину території країни, яка характеризується комплексом властивих їй ознак: природно-географічна спільність; етнічна, мовна, конфесійна, культурна спорідненість населення; спільне минуле; спільність господарських структур та економічної діяльності, а також наявність спільних проблем. При цьому, не всі перелічені ознаки є обов'язковими критеріями для виокремлення регіону, часто виявляється достатньою наявність одного або двох критеріїв.

В країнах Європейського Союзу категорія «регіон» набуває більш вузького, конкретного змісту. Регіон розглядається як територіальне утворення, встановлене, згідно з законодавством, на рівні, який є нижчим після державного і наділене правом політичного самоврядування. Таке трактування регіону по праву можна вважати визначенням політичного регіону [4].

Українська політична наука, як і українське законодавство, тривалий час не могли концептуалізувати поняття «регіон», що значною мірою негативно впливало на розвиток регіональних досліджень в цілому. Але «Концепція регіональної політики України», що була схвалена на засіданні Кабінету Міністрів України 2 липня 2008 року (протокол № 32), тлумачить регіон як визначене законодавством територіальне утворення з системою органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. При цьому додається, що з метою планування та регіонального розвитку можуть створюватись об'єднання регіонів у складі декількох регіонів чи їх частин, які характеризуються специфічністю, цілісністю та спільністю розвитку і визначені законодавством для досягнення особливих цілей розвитку територій [4].

Всі вищенаведені визначення розглядають регіон у контексті державного утворення, тобто як частину держави, що має спільні ознаки, тобто тут ми можемо говорити про мікрорегіони. Проте існують також мезо- та макро рівні розуміння регіону.

Мезорегіон, як правило, складається з частин двох чи більше держав і формує консолідоване та економічно однорідне утворення, яке є важливим і визначним елементом міжнародних економічних відносин. Як правило, основу мезорегіональної співпраці становить економічне підґрунтя, хоча часто історичні, мовні та культурні зв'язки також відіграють не останню роль у виокремленні мезорегіону.

Регіон може включати в себе і групу країн, тобто тут, ми розуміємо регіон вже більш масштабно, як макрорегіон, який може охоплювати значну частину континенту (наприклад, Західна Європа, Центральна-Східна Європа, Центральна Америка та ін.) [3, с. 58]. Основою побудови таких регіонів є пере-

важно територіальний принцип, а основу співпраці у макрорегіонах складає спільність ідей та цілей, як економічних та політичних, так і військових, а також рівнозначність учасників макрорегіону.

Таким чином, у сучасних джерелах під поняттям «регіон» розуміють різноманітні просторові системи надзвичайно відмінних за масштабами порядків – від групи держав до невеликих за площею адміністративно-територіальних одиниць і навіть їх частин. З точки зору ідентифікації регіону й знаходження спільних для неї критеріїв, під регіоном у найширшому розумінні слід вважати певну територію, що є однорідною, характеризується низкою спільних критеріїв і за ними відрізняється від суміжних територій. Така територія обов'язково відрізняється від інших наявністю внутрішніх зв'язків, і ці зв'язки є більш міцними й тісними, ніж зв'язки даної території з іншими територіями чи державами в цілому.

Політична регіоналістика, у межах якої регіон виступає об'єктом політичного аналізу, об'єднує у собі дослідження як макрополітичних процесів на регіональному й місцевому рівнях, так й специфічних аспектів регіонального й місцевого управління, пов'язаних із процесами загальнонаціонального масштабу. Вітчизняна політична регіоналістика утверджується на основі досліджень різних аспектів взаємодій центру і регіонів, політичних, правових, соціально-економічних відносин між ними.

Список використаних джерел

1. *Макаров Г. Регіоналізм як чинник політичного процесу у сучасному українському суспільстві / Г. Макаров. – Режим доступу: http://www.librar.org.ua/sections_load.php?s=policy&id=496&start=7*
2. *Мельник В. Політична регіоналістика: предметне поле і теоретико-методологічні основи / В. Мельник, Л. Скочильяс. – Режим доступу: http://www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/Visnyk/Visnyk4/Politologija/Melnyk_Skochylyas.htm*
3. *Мельничук І. Сучасний регіоналізм: теоретико-методологічні аспекти / І. Мельничук, Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. – Т. IX. – Чернівці: Букрек, 2010. – 576 с.*
4. *Панченко Т. Регіон як об'єкт та рівень соціально-політичного аналізу: світовий та вітчизняний досвід / Т. Панченко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mtpsa/2009_15/Panchen.pdf.*

Юлія СЛІПЕЦЬКА

*Науковий керівник – д. пол. н., проф.
Романюк А. С.*

*Львівський національний університет
ім. І. Франка*

Механізми подолання регіонального протистояння в Україні

Складний історичний процес становлення української державності, позначений з одної сторони історичною розділеністю її територій, а з іншої – штучним (особливо в період чергової виборчої кампанії) «роздмухуванням» регіонального протистояння, змушує нас шукати шляхи консолідації української політичної нації та подолання регіонального розмежування, яке за певних умов може вийти із латентного на інституційний рівень.

Слід відзначити, що ризики етнокультурної гетерогенності українського суспільства, суттєвих ідейно-політичних розбіжностей між окремими регіонами України усвідомлювались з перших років існування незалежної України. Проте за майже 20 років української незалежності вище керівництво держави так і не виробило дієвої програми подолання політичного роз'єднання України.

Окрім напруги по вісі «східний регіон – західний регіон», в Україні спостерігається зміщення рівноваги в системі «центр-регіони» на користь центру, який виступає монополістом всіх політичних, економічних, інтелектуальних ресурсів держави. Більше того, великий потенціал конфліктності існує на Закарпатті та в Криму, які неодноразово наголошували на своїй окремішності, вимагаючи розширення своїх прав [2].

Дослідженню проблематики регіонального протистояння в Україні присвячено чимало наукових доробків, особливо в постпомарачевий період. На нашу думку, з точки зору практичних рекомендацій варті уваги пропозиції В. Фесенка, В. Хмелька, С. Римаренка, Р. Павленка та інших.

Звичайно, не існує універсальних «рецептів» подолання регіонального протистояння в Україні, це тривалий шлях спроб і помилок. Серед помилок варто відзначити поспішну і насильницьку українізацію, запроваджену за президентства В. Ющенка, яка зустріла опір зі сторони значної частини російськомовних жителів східних та південних регіонів.

З іншого боку, існування повноцінної, і найголовніше – монолітної, української держави важко собі уявити без спільної національної ідеї. Проте уявлення про можливість штучно сформулювати об'єднувачу загальнонаціональну ідею є міфом, адже національна ідея – це продукт еволюційного розвитку нації.

Аж ніяк не сприяє подоланню регіонального протистояння твердження про пріоритет одного регіону над іншим. Як відзначав економіст О. Пасхавер: «це

коли економічною політикою керують олігархи та директори зі Сходу України, а гуманітарну політику визначають галичани».

На жаль, як засвідчила практика, в українських політичних реаліях не спрацювала й технологія об'єднання суспільства навколо яскравої харизматичної постаті загальнонаціонального лідера. Кредит довіри, отриманий В. Ющенком після Помаранчевої революції, був ганебно розтрачений.

Водночас не існує жодного сумніву, що Україна сьогодні як ніколи гостро потребує на найвищому державному рівні вироблення національної стратегії консолідації країни. Йдеться про довгострокову і комплексну програму інтеграції українського суспільства, яка на системній основі об'єднує різні напрямки державної політики.

На нашу думку, в цьому контексті доволі влучними є рекомендації В. Фесенка для подолання регіонального протистояння в Україні, а саме:

- інтеграційна економічна і регіональна політика – посилення економічних зв'язків між регіонами, зменшення розриву між рівнем соціально-економічного розвитку та рівнем життя окремих регіонів країни;

- збалансована зовнішня політика, збереження і розвиток дружніх, партнерських стосунків як з Росією, так і з Європейським Союзом. Будь-які різкі антиросійські чи проєвропейські кроки у зовнішній політиці України матимуть негативні наслідки для політики інтеграції українського суспільства. Зовнішня політика України повинна бути орієнтована в першу чергу на відстоювання національних інтересів і пошуку взаємовигідних форм співпраці при збереженні балансу;

- децентралізація владних повноважень від центру до регіонів України. Регіони отримають більше прав і можливостей для власного розвитку без ризиків виникнення відцентрових тенденцій. При розробці і запровадженні адміністративної реформи особливий акцент має робитися на фінансовій, політичній та культурно-просвітницькій автономії регіонів [3].

Таким чином, на нашу думку, пріоритетними напрямками бюджетної політики України мають бути децентралізація загальнодержавних податків і збільшення долі місцевих податків у бюджетах адміністративних одиниць.

Серед іншого не можна оминати увагою необхідність збільшення ваги парламентаризму в Україні. Президентські вибори розколюють Україну на два протилежних табори, утворюючи ситуацію, коли «переможець отримує все». Скасування політичної реформи та повернення до президентсько-парламентської форми правління, а де-факто майже президентської республіки, нівелює роль регіонального діалогу та пошуку взаємовигідного суспільного консенсусу.

Не менш важлива інтеграція регіональних еліт у загальнонаціональну політичну еліту. Необхідне формування нової, сучасної управлінської еліти країни, яка має стати одним з об'єднуючих елементів суспільного організму. Це

передбачає міжрегіональну ротацію представників регіональних еліт у складі загальноукраїнської управлінської еліти. Не лише центр, але й регіони повинні бути рівномірно представлені в парламенті, сприяючи розв'язанню місцевих проблем на загальнонаціональному рівні. Цьому, як на мене, має сприяти зміна виборчої системи із відкритими списками, де в обов'язковому порядку мала б бути присутня регіональна еліта.

Підсумовуючи, варто зазначити, що ключовим механізмом подолання регіонального протистояння в Україні є вироблення політики держави у гуманітарній сфері, спрямованої на зменшення регіонального протистояння. Ця політика повинна бути спрямована в першу чергу на гнучке розв'язання мовного питання. Головне завдання в цьому ключі – плавне подолання штучних кордонів та розкольніцьких міфів та формування і розвиток російськомовної української культури як органічної складової української і європейської культур. Для цього необхідне налагодження і зміцнення громадських і культурних зв'язків і обмінів між російськомовними і україномовними регіонами (культурно-освітні обміни між студентами, спільне проведення спортивних, мистецьких та інших заходів).

Отже, лише комплексне врахування всіх вищезазначених напрямків державної політики, які повинні лежати в основі вироблення національної стратегії консолідації українського суспільства, здатне, якщо не подолати, то хоча б пом'якшити регіональне протистояння в Україні.

Список використаних джерел

1. Павленко Р. Електоральна роздільність України: шлях подолання // *Вибори та демократія*. – 2006. – № 1 (7). – С. 45–52.
2. Романюк А. С., Сокирка Ю. М. Від соборності до незалежності: стан та динаміка інтеграції українського суспільства у контексті європейських процесів. – Львів: ЦПД, 2009. – 140 с.
3. Фесенко В. Від політичного роз'єднання до стратегії інтеграції українського суспільства http://dialogs.org.ua/club_ua_full.php?m_id=9058

Томаш ТОМАШ

*Науковий керівник – к. іст. н.,
доц. Токар М. Ю.*

*Ужгородський національний
університет*

Політична регіоналістика: Закарпатський аспект

Політична регіоналістика як наука оформилась в 90-х рр. ХХ ст. І хоч ми давно переступили поріг ХХІ ст., на даному етапі в Україні її розвиток, як

окремої науки і політичної дисципліни, значно відстає від більшості європейських країн. Можливою причиною цього є те, що багато дослідників, задіяних у кращих дослідженнях політичних, соціологічних та інших проблематик, не бажають переходити на нові рейки.

Для політичної регіоналістики ключовою є проблема політико-територіальної організації суспільства на рівні регіонів. Регіон розглядається як історично сформоване соціальне середовище, явище, що має властивість до самовідновлення і саморозвитку. Регіон формується на основі комплексу взаємопов'язаних факторів: території, природних умов, історії та культури; населення; економічних, соціальних і політичних структур та інститутів. Звідси маємо правило, що регіони виступають підсистемами держав або цивілізаційних ареалів і виступають як макросистеми для місцевих спільнот. Але бачення політичної регіоналістики ширше за фіксацію різноманітних аспектів життєдіяльності територіальної спільноти. Вона виступає як цілісна система знань про пропорції та взаємозв'язок всіх форм політичної діяльності в регіональному соціумі. Тому зокрема вивчення політичної регіоналістики пов'язане з політичною історією Закарпаття як одного із найсвоєрідніших регіонів України [4, с. 5].

Своєрідність Закарпаття полягає в тому, що цей регіон особливий передусім своєю етнічною строкатістю – українці, угорці і румуни проживають компактно на певних територіях, а німці, словаки, євреї, роми, росіяни та інші – невеликими групами в містах і селах [2, с. 3]. Окрім того, Закарпаття характерно відрізняється від інших регіонів країни нижченаведеними факторами.

1) Майже тисячолітнім перебуванням краю у складі різних держав, що спричинило значну політичну і культурну ізоляваність закарпатців від основних осередків українських етнічних територій.

2) Своєрідним геополітичним становищем і розміщенням на межі з етнічними землями румунів, угорців, словаків і поляків та їх етнодержавних утворень. Через це Закарпаття завжди було об'єктом геополітичних впливів даних держав.

3) Віддаленістю від основних національних центрів політичного і культурного розвитку, у зв'язку з чим дещо спізнілим є прилучення місцевого населення до етноконсолідуючих і націоконсолідуючих процесів [2, с. 7–8].

4) Особливою військово-політичною роллю Закарпаття у політиці радянської влади, адже саме з цього регіону вона практично контролювали всі країни Центральної Європи. Створюючи свій військово-політичний плацдарм у краї, комуністичні сили прагнули мати тут надійну підтримку не лише в керівництві, а й серед місцевого населення, що вплинуло на особливий характер русифікаційної радянської політики стосовно регіону [2, с. 3–9].

5) З набуттям Україною незалежності Закарпаття стало одним з перших епіцентрів автономістського регіоналізму та сепаратизму в Україні. Зокрема

тут виникли проблеми з угорською етноменшиною та русинською громадою. 1992 року активісти угорських рухів подали до Верховної Ради проект створення Закарпатської автономії у складі України, який не отримав підтримки навіть серед місцевого населення (всього 17 %). Проте, автономістські настрої у цьому середовищі швидко зникли. Наступна проблема виникла з Товариством підкарпатських русинів, які не знайшовши підтримки своїм автономістським амбіціям в Україні, в грудні 1991 р. надіслали петицію до Чехословаччини з пропозицією порушити питання про повернення Закарпаття до її складу. Відповіді вони так і не отримали, а створений ними Тимчасовий уряд в 2001 році саморозпустився [3, с. 88–90]. Дані фактори вирішальним чином вплинули на формування закарпатського соціуму загалом, і на рівень його політичної культури та ціннісні орієнтації зокрема.

В Закарпатті, як найзахіднішому регіоні країни (принаймні географічно), політична регіоналістика пов'язує свій розвиток і становлення з діяльністю Науково-дослідного інституту політичної регіоналістики. Створений 28 травня 2009 року, він визначив основними напрямками своєї наукової та практичної діяльності: комплексне дослідження проблем української та регіональної історії, вивчення та аналіз проблем політології, соціології, політичної регіоналістики, етнополітології в межах Карпатського регіону. Важливою складовою діяльності НДІ політичної регіоналістики є здійснення безпосередніх контактів і спільних наукових проектів з науково-педагогічними, науковими та науково-просвітніми закладами сусідніх з Україною держав (Словаччини, Румунії, Угорщини, Польщі, Чехії), організація етнополітологічних та соціологічних досліджень суміжних регіонів названих країн та місць компактного проживання в них українців. У 2009 році НДІ політичної регіоналістики започаткував видавничу серію «*Studia Regionalistica*». В цій серії вийшли, зокрема, 2 монографічні праці: «Закарпаття через призму політичних виборів» та «Громадські організації Закарпаття у боротьбі за державність України (кінець 80-х – початок 90-х років ХХ століття)», що мають безпосереднє відношення до студій з політичної регіоналістики. Вийшло у світ навчальне видання «Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура», що було спільним проектом НДІ політичної регіоналістики та Інституту етнонаціональних досліджень угорської академії наук. Актуальність даних досліджень визначається наявними політико-соціальними потребами. Досліджуючи електоральне поле у праці «Закарпаття через призму політичних виборів» зазначається, що вибори є основою демократичного суспільства, головною формою політичної участі населення. Результати виборів за минулі періоди показали, що окремі політичні сили подолали законом визначений бар'єр голосів виборців тільки завдяки голосуванню за них в одній або декількох областях України [4, с. 5]. Саме тому праця підкреслює значимість досліджень регіонального електорального досвіду через необхідність доповнення знань про регіональні відмінності в електо-

ральному полі. В монографії «Закарпатські організації в боротьбі за державність України (кін. 80 – початок 90-х рр. ХХ століття)» наводяться факти про причетність закарпатських опозиційних еліт до загально-державних процесів з виборювання незалежності. Водночас дана праця оцінює реальне місце і роль регіону в даних процесах [1, с. 5–8]. Тому діяльність НДІ політичної регіоналістики із розвитку політичної регіоналістики в краї та Україні загалом можна охарактеризувати як цілком плідну. Безумовно, що дані праці не покривають і половини всіх наявних потреб для досліджень політичної регіоналістики в її закарпатському аспекті так потребують досліджень явища політичної інтеграції на регіональному рівні, явища політичної модернізації регіонів, вивчення регіону в контексті глобалізаційних процесів та багато ін.

З огляду на наведені вище аргументи, ми приходимо до висновку, що політична регіоналістика, як окрема дисципліна ще досить молода для того, щоб стверджувати про її становлення як доконаний факт. Але навіть ці невеликі досягнення, що вже існують, дозволяють зробити висновок, що даний процес завершиться вже в найближчі роки.

Список використаних джерел

1. Басараб М., Токар М.Ю. *Громадські організації Закарпаття в боротьбі за державність України (кін.80 – початок 90-х рр. ХХ століття): Монографія / Серія «Studia Regionalistica»; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород: видавництво «Карпати», 2009. – 336 с.*
2. Касьянов Г.В. *Україна 1991 – 2007: нариси новітньої історії. – К.: Наш час, 2008. – 432с.*
3. Малець О.О. *Етнополітичні та етнокультурні процеси на Закарпатті 40 — 80-х рр. ХХ ст. – Ужгород, Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2004. – 188 с.*
4. Остапець Ю.О., Токар М.Ю. *Закарпаття через призму політичних виборів: Монографія / Серія «Studia Regionalistica»; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород: видавництво «Карпати», 2009. – 408 с.*

Віталій ЧЕБАНИК

*Науковий керівник – д. пол. н.,
проф. Круглашов А. М.
Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Вплив політичних партій на регіональну політику

В умовах процесів посткомуністичної трансформації та прискорення суспільно-політичного розвитку в Україні посилюється інтерес до поглибленого

аналізу регіональної політики в усіх її вимірах. Це – одна з приметних ознак розвитку сучасної науки у сфері соціально-економічної політики держави.

Оскільки серед інститутів громадянського суспільства особливе місце займають політичні партії, то постає питання про з'ясування ролі останніх у регіональній політиці, адже їх діяльність відображає сутність політичного життя держави в цілому [2, с. 325].

Характерною ознакою функціонування сучасної партійної системи в Україні продовжує залишатися накладання й переплітання ідеологічних, соціальних та інших відмінностей з регіональними. Позитивно, що партії як інститути громадянського суспільства відіграють значну роль у регіональній політиці. Свідченням цьому є наукові розробки вітчизняних учених З. Варналія [3], В. Демидова [1], А. Круглашова [4], Р. Мартинюка [5] та інших.

З огляду на це актуальним залишається дослідження впливу політичних партій на регіональну політику Чернівецької області – поліетнічного регіону, де місцева влада прагне враховувати у своїй діяльності інтереси як титульної нації, так і всіх нацменшин.

Діапазон діяльності місцевих партійних осередків є достатньо широким і, в цілому, спрямований на розбудову громадянського суспільства, сприяння інституційним і структурним змінам у політиці [1, с. 250].

Проте, діяльність більшості з них у політичному житті краю або зовсім непомітна або ж активізується лише під час виборчих кампаній. Варто зазначити, що значний вплив на регіональну політику продовжують відігравати місцеві осередки політичних партій: Партія регіонів, Фронт змін, ВО «Батьківщина» та «Свобода». Саме вони мають значне загальне представництво в органах місцевої влади. Зазначимо, що традиційною для провідних парторганізацій регіону є наявність громадських приймалень [3, с. 29].

Однак, незважаючи на чисельність осередків політичних партій в Чернівецькій області, у післявиборчий період спостерігається досить низька їх активність в суспільно-політичному житті краю. Вони продовжують залишатися представництвами центрального партійного керівництва на місцях.

Варто погодитися з твердженням Р. Мартинюка, що переважна більшість політичних партій як на рівні держави, так і на регіональному рівні є ситуативними та випадковими політичними утвореннями [5, с. 180]. Слабкою продовжує залишатися їх електоральна база та невиконання ними соціалізуючих функцій стосовно усіх громадян. Принагідно підкреслити, що через обласні осередки партій до політики залучається тільки незначна частина буковинців.

Дещо змінилося у порівнянні з 2005–2006 рр. у реагуванні обласних організацій політичних партій на рішення влади. Зокрема, якщо раніше ними організовувалися акти протесту стосовно запропонованих кандидатур на посади голів адміністрацій, критикувалася діяльність влади, тобто оприлюднювалися

публічні заяви з оцінкою ситуації в Україні загалом та в області зокрема, то на сучасному етапі регіональні ініціативи є дещо іншими. Приміром, Фронтом змін на початку 2011 року в Чернівцях було проведено акцію під гаслом – «Ми – єдиний народ», яка зібрала близько трьохсот учасників.

Під час зустрічі було наголошено на важливості консолідації всіх основних політичних сил навколо ідеї об'єднання країни. Виступаючими було висловлене застереження про недопущення роздмухування питання поділу нашої держави, а також пропозиції щодо об'єднання зусиль навколо ідеї єдиної, неподільної, соборної держави. Символічним у цьому плані стало викладення з пазлів карти України.

Не менш важливим фактором є і те, що місцеві осередки політичних партій не виробили деталізованих програм дій та конкретних програм для вирішення нагальних проблем суспільного життя регіону. Це певною мірою є перешкодою для залучення електорату на свій бік.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. *Державна регіональна політика України: особливості і стратегічні пріоритети*. – К.: НІСД, 2007. – С. 260.
2. Демидов В. *Місце і роль політичних партій у розбудові громадянського суспільства // Матеріали Міжнародної наукової конференції. Чернівці, 6–7 грудня 2001. – Чернівці: Букрек, 2002. – С. 249–250.*
3. Долишній М. І. *Регіональна політика та механізми її реалізації*. – К.: Наук. думка, 2003. – С. 125–127.
4. Круглашов А. *Відповідно до європейського рівня можливостей. Регіональні чинники зовнішньополітичної діяльності України (на прикладі Чернівецької області) // Політика і час. – 2005. – № 5. – С. 16–17.*
5. Мартинюк Р. *Партійна система України та регіональні чинники в її розвитку // Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. – Т. IX. – Чернівці, 2010. – С. 182–183.*

Юля КОЦКАЯ

*Научний керівитель – д. пол. н.,
проф. Круглашов А. Н.
Європейський гуманітарний
університет (Литва)*

Регіональная политика Беларуси как составляющая модели «президентского универсализма»

Регіональная политика Беларуси формировалась в условиях жесткой централизации власти. После провозглашения независимости в 1991 г. в Беларуси, как в наиболее советизированной из бывших союзных республик, националь-

ная элита была слаба, не имела материальных средств и политического опыта для реализации национальной региональной политики. Отсутствие понимания необходимости разработки концепции регионального развития, а также реформ местного самоуправления и реформы АТД способствовали установлению в стране системы президентской вертикали, как основы и фундамента всей модели региональной политики.

С 1991 г. Республика Беларусь прошла два этапа в попытках реформирования региональной политики: так называемый период «демократического романтизма» в начале 90-х годов и период «президентского управленческого универсализма» (термин предложен профессором А. Н. Круглашовым) – установления жёсткой президентской вертикали после приходом во власть Александра Лукашенко. В 1996 г. А. Лукашенко инициирует референдум, нарушения в ходе которого вызвали негативную оценку международного сообщества, и проводит через него новый вариант Конституции. Благодаря этому шагу существенно усиливается президентская власть и легализуется построение будущей «президентской вертикали». Разработка и осуществление региональной политики переходит полностью к президенту.

Основной целью новой модели регионального управления в РБ становится построение и безальтернативное функционирование так называемой президентской вертикали. Для Александра Лукашенко вертикаль власти – это незыблемый стержень власти. «Должна быть нерушимость стержня вертикали власти сверху донизу, и никаких упражнений в демократии. Если мы этот фундамент разрушим, а первичный уровень – это фундамент вертикали власти, то мы можем начать игру в демократию, самоуправление и так далее», – недвусмысленно заявил он на совещании о повышении роли органов власти первичного уровня в решении проблем жизнеобеспечения населения 18 мая 2006 года [1].

Для характеристики президентской модели регионального управления следует обратить внимание на следующие критерии:

- система построения местного самоуправления;
- региональные элиты;
- распределение финансовых ресурсов и формирование региональных бюджетов.

Местное самоуправление как основа президентской вертикали

Местные советы практически лишены собственных основных исполнительных и распорядительных органов. Сохраняется достаточно жесткая вертикальная иерархия местных органов, а также деформированная структура функций местных органов управления. С помощью созданной системы управления властью на местах – фундамента президентской вертикали, которая только формально носит название местного самоуправления, А. Лукашенко

сформировал механизм персонального контроля над тем, что происходит в регионах. В такой ситуации руководители местных администраций вынуждены неотрывно «смотреть наверх» – на того, кто их назначает и снимает с должности, а не «вниз» – на население вверенного им региона.

Распределение финансовых ресурсов и формирование региональных бюджетов

В Беларуси местные бюджеты являются составной частью государственного бюджета. Их планирование и утверждение встроено в единый бюджетный процесс и зависит от решения центральных органов власти. Степень налоговой самостоятельности локальных бюджетов очень низкая и выражается в узких правах в налогообложении, характеризуется отсутствием местной бюджетной автономии и выполнением функции сбора налогов в централизованном порядке. Региональные бюджеты имеют высокую степень дотационности. Более 80% местных бюджетов появляются дефицитными. Отсутствие бюджетной независимости фактически привело к системе сметного финансирования, а не бюджетного планирования [2, с. 279.]. Из-под контроля местных властей выведены также и наиболее крупные промышленные предприятия, осуществляющие свою деятельность в рамках единой политики «центра». Все это привело к тому, что региональные элиты лишены всех возможных финансовых источников для самостоятельного управления территориями.

Региональные элиты

Сразу после своего избрания на пост президента Беларуси Александр Лукашенко начинает создавать жесткую вертикаль власти и расправляется с неугодными региональными элитами. Так, например, в 1994 г. он издает указ, утверждающий Временное положение о порядке назначения и освобождения от должности председателей и членов исполкомов [3]. Согласно документу, председателей областных исполнительных комитетов и Минского горисполкома стал назначать президент. С его согласия стали также назначаться члены этих исполкомов, а также председатели райисполкомов.

С 1997 г. увеличивается количество показательных судебных процессов над представителями элиты. Проходят аресты и суды над теми, кто перешел в лагерь оппозиции. Кадровая политика Беларуси становится одной из самых непредсказуемых на постсоветском пространстве. Кого, куда и когда, и почему назначит или уволит президент, крайне сложно проанализировать или предугадать как экспертам, так и, судя по всему, его собственному окружению. На первый план выходят так называемые принципы «землячества» и «клиентелы». Высшие государственные должности занимают преимущественно выходцы из родной для президента Могилевской области, либо те, кто проходил там свое «профессиональное становление». Средний возраст госслужащих составляет

54,2 года [4]. Политика изъятия властных полномочий из рук местных руководителей привела к тому, что главами исполкомов назначаются выходцы из других регионов, что окончательно лишило региональные элиты возможностей объединения и самостоятельного влияния.

Таким образом, в результате прихода к власти Александра Лукашенко, советское административное наследие не только не потеряло своей актуальности в государстве, но и явилось базисом для построения жесткой президентской вертикали. После ликвидации механизмов и принципов зарождавшегося гражданского самоуправления модель управления государством фактически осталась прежней – централизованной, администрируемой номенклатурным методами.

Список использованных источников

1. *Власти начали подготовку к местным выборам // Белорусские новости. 18 мая 2006. [Электронный документ]: Режим доступа: http://naviny.by/rubrics/politic/2006/05/18/ic_articles_112_133374/*
2. *Местное самоуправление в Беларуси. / В.Н. Кивель [и др.]; под науч. Ред. И.П. Сидорчук. – Мн.: Тонлик, 2007. – 416 с.*
3. *О временном положении о порядке назначения на должности и освобождения от должностей председателей областного, районного, городского исполнительных комитетов. Утв. Указом Президента от 28.11.1994 г. №222 (ред. от 14.12.1999 г. №725) // Нац. Реестр правовых актов РБ. – 2001. – №1/2074.*
4. *Панкавец З. Хто ёсць хто ва ўладзе? // Наша ніва. – № 25. – 8 ліпеня. – 2009. – С. 5.*

Євгенія АРТЬОМОВА

*Науковий керівник – д. пол. н.,
проф. Шепєлев М. А.*

*Дніпропетровський Національний
університет ім. О. Гончара*

Регіональна політична ідентичність Придніпров'я

Серед найважливіших суперечностей сучасного світу, що виражають динаміку світового розвитку, є суперечність між глобалізацією та регіоналізацією. Реакцією на значне збільшення глобальних зв'язків та зростання взаємозалежності і транспарентності стає посилення почуття регіональної та локальної ідентичності.

Ідентичність взагалі означає самоусвідомлення, самоототожнення, ідентифікація певної спільноти. Щодо ідентичності української спільноти, то вона формується в суперечливих процесах конфлікту регіонів, а саме зіткнення

регіональних ідентичностей. Тому варто визначити, що являє собою регіональна ідентичність. Регіональна ідентичність вміщує в собі розуміння двох термінів «регіон» та «ідентичність», які у зведеному вигляді розуміються, як самоідентифікація людини або спільноти через територію. Доречно буде звернутися до Л. П. Нагорної, яка визначала термін регіональна ідентичність так: «Регіональна ідентичність належить, отже, до сукупності так званих горизонтальних типів ідентичності і є поряд з локальною чи не найближчою до людини опосередкованою опорою самоідентифікації через територію, на якій вона живе постійно. У соціальному аналізі регіональна ідентичність – це своєрідний ключ до конструювання регіону як політичного, соціального, інституційного простору. Функціонально вона здатна сприяти стабілізації (або, навпаки, розхитуванню) політичної системи, а також легітимації прав регіональних еліт на владу» [1]. Тож на створення і розвиток регіональної ідентичності впливають етнічні і політичні фактори. В нашій країні прояв впливу політики на формування регіональної ідентичності досить сильний, що в свою чергу призвело до створення регіональної політичної ідентичності. Вона визначається як самоідентифікація регіону через політичні ідеї та ідеали.

Індикаторами регіональної ідентичності в Україні є: ментальність, відмінність політичної культури, історичний розвиток окремих регіонів, регіональні еліти, соціально-економічні відмінності регіонів, спроби конструювання етнічних відмінностей, та вплив зовнішніх чинників на конструювання регіональної ідентичності. Основними ж чинниками формування регіональних ідентичностей України є особливості історичного розвитку різних регіонів України. Періоди бездержавності, «роздільності» нашої країни, а також те, що українські території були в складі різних держав та імперій, значно вплинули на створення різної ментальності, наприклад ментальність людей Сходу і Заходу України. Ментальність, яка визначає стійкі характеристики особистості та спільноти, наприклад в ментальності західних українців переважає дух індивідуалізму, а в ментальності східних українців дух колективізму. Ці ж ментальні відмінності західних та східних українців привели до регіональних відмінностей у політичній культурі та до різного ставлення до влади і до політики. Так, більшість громадян Західної України вважають найбільшою чеснотою влади демократичність і свободу. У Східній Україні більшість людей, навпаки, схиляються на бік сильної і твердої руки влади, правління якої можна навіть назвати авторитарним. Тож регіональні відмінності в Україні накладаються на політичні та ідеологічні, оскільки Схід, Південь, Центр, Захід України традиційно відрізняються своїми політичними, ідеологічними та іншими уподобаннями.

Взагалі Східний регіон частіше за все в регіональних дослідженнях розглядають як монолітний, регіональна політична ідентичність якого визначена і однозначна, проте це не так. До складу Східного регіону частіше за все від-

носять Луганську, Донецьку, Харківську, Дніпропетровську області. Дослідження 2003–2007 рр, представлені у спецвипуску який було видано у 2007 р. «Львів – Донецьк: соціальна ідентичність в сучасній Україні», оснований на трьох опитуваннях, проведених у Львові і Донецьку (1994, 1999, 2004 рр.), а також на окремих статистичних даних на 2007 р. Східний регіон України не розглядався в складових, тобто не бралися до уваги опитування в окремих областях. Регіональна політична ідентичність Придніпров'я загалом є досить специфічною навіть по відношенню до регіонів Сходу. Найважливішим чинником формування регіональної політичної ідентичності Дніпропетровщини, як відомо, є традиція генерування декількох поколінь вищого керівництва СРСР, УРСР та незалежної України. Дніпропетровськ, Дніпродзержинськ та Кривий Ріг як потужні індустріальні центри стали «колискою» для сходження у владу Л. І. Брежнєва, В. А. Щербицького, М. О. Тихонова, М. А. Щолокова, Л. Д. Кучми, П. І. Лазаренка, В. П. Пустовойтенка, Ю. В. Тимошенко, С. Л. Тигіпка та багатьох інших радянських та українських лідерів. Виступаючи з трибуни першого з'їзду народних депутатів СРСР, депутат від Дніпродзержинська, назвав Дніпропетровський регіон «Батьківщиною застою». Цей вислів став розхожим, але на той час значною мірою негативно вплинув на формування іміджу регіону, та на усвідомлення його образу самими мешканцями Дніпропетровщини. Поступово, по мірі досягнення успіхів, у першій половині 90-х років ХХ ст. дніпропетровських політиків і бізнесменів, цей образ витіснився образом «кузня кадрів». В умовах посилення конкурентних регіональних еліт у другій половині 2000-х років (особливо піднесення донецької еліти), постало питання про збереження привілейованого статусу і впливу Дніпропетровщини на політику. Виборчі кампанії, що проводилися в незалежній Україні, показали, що підсумки виборів у Дніпропетровщині стають відображенням загальнодержавних результатів. Це пов'язано з центральністю розташування дніпропетровського регіону, в якому злилися багато традицій в свій особливий складний менталітет.

Регіональну ідентичність в Придніпров'ї можна побачити на прикладі виборів Президента України в 2010 р., коли в Дніпропетровській області більшість громадян віддали голоси за С. Тигіпка, який є вихідцем з Дніпропетровська. Це свідчить про те, що дніпропетровці асоціюють себе зі своїм Придніпровським регіоном і відносять себе до особливої групи населення, це можна навіть назвати колективною регіональною ідентичністю.

Стосовно питання відношення регіону Придніпров'я до влади, політичних еліт і взагалі до свободи та індивідуальності, то, наприклад, дніпропетровці відносяться до влади не так радикально, як донеччани, тобто не прагнуть до авторитарної влади. Але і не вважають демократію панацеєю. Причини формування такої специфічної регіональної ідентичності криються в історії розвитку цього регіону.

На сьогоднішній день Придніпров'я виглядає як центр розроблення економічних рішень. Цей фактор дуже сильно впливає на формування регіональної ідентичності, оскільки більшість жителів Придніпров'я працюють у промисловості. Тож вони більше ідентифікують себе зі своїм регіоном, ніж навіть зі всією Україною. Дніпропетровськ частіше за все асоціюється з космічністю і наукою, рухом до зірок, це і не дивно, адже Дніпропетровщина є космічною столицею України, варто зазначити, що Донецьк, асоціюють з шахтами та рухом вниз, Львів – асоціюють з культурою, Київ – з бізнесовим і духовним центром. Тож зрозуміло, що на формування регіональної ідентичності впливає ще й той фактор, що саме Дніпропетровськ довгий час був закритим містом і відділеним від зовнішнього впливу, що призвело до формування його певної обособленості [2].

Отже, регіоналізм як явище сучасного світового політичного простору постає, як відповідь на глобалізацію, даючи поштовх для більшого поглиблення регіональної ідентичності. Україна у світовому просторі також не становить винятку. Регіональна політична ідентичність України історично обумовлена і на сьогоднішній день, вона існує і розвивається. Тому в різних регіонах країни можна побачити різне ставлення до влади, до історії, до розуміння людьми себе. Одним із таких регіонів виступає Придніпровський регіон. Він є особливою територією, жителі якої мають свою, не схожу ні зі Східною, ні з Західною політичну ідентичність. Цей регіон є майже центральним в Україні, тому й об'єднує у собі всю повноту регіональних відмінностей України.

Список використаних джерел

1. *Нагорна Л. Регіональна ідентичність: український контекст / Нагорна, Л. П. – К.: НАН України. 2008.*
2. *Дацюк С. Геополітика, хронополітика і культурополітика України. – Режим доступу: <http://xyz.org.ua/discussion/chronos.html>.*
3. *Багров Н. В. Региональная геополитика устойчивого развития. – К., 2002.*
4. *Сокирка Ю. Регіональний фактор у політичному процесі України. – Режим доступу: <http://postua.info/news.php?nid=3>.*

Василь КУХТА

*Інститут міжнародних
відносин Київського
національного університету
імені Т. Шевченка*

Транскордонне співробітництво у контексті регіональної політики

Упродовж останніх років Україна стала активним учасником європейських інтеграційних процесів, що зумовлено рядом причин, зокрема спільними кордонами з тими країнами, яких вже прийнято до Європейського Союзу – Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією. За таких умов транскордонне співробітництво є, на нашу думку, не тільки важливим стимулятором розвитку прикордонних територій, але й, у першу чергу, формування ефективної державної регіональної політики. Саме недоліки останньої з боку України є причиною зростання асиметрії у розвитку її регіонів, деградації села, кризи міської поселенської мережі, скорочення кількості та погіршення якості трудового потенціалу, посилення міграції працездатного, найбільш соціально активного населення, насамперед молоді, за кордон, – все це у своїй сукупності складає загрозу національній безпеці держави. Метою нашого дослідження є обґрунтування транскордонного співробітництва як інноваційного інструмента державної регіональної політики, спрямованої на подолання відставання України від інших країн Європи за показниками якості життя, рівня інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності тощо.

Для української сторони очевидною є необхідність запозичення досвіду формування регіональної політики Європейським Союзом, основними принципами якої є субсидіарність; децентралізація; партнерство; програмування; концентрація та додатковість. З боку Європейського Союзу та Ради Європи нині здійснюються цілеспрямовані заходи для створення «Європи без роз'єднуючих кордонів», забезпечення «територіального вирівнювання», особливо на тих кордонах, які знаходяться у Східній та Південно-Східній Європі. З метою підтвердження особливого значення такого курсу було розроблено низку важливих правових інструментів, які застосовуються для підтримки транскордонного співробітництва, а саме: Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або владами та два додаткових Протоколи до неї, Регламент Європейського Парламенту та Ради 1082/2006 «Про Європейські угруповання з міжтериторіального співробітництва (EGTC)» від 5 липня 2006 р. тощо.

Загальновідомо, що 19 із 25 регіонів України є прикордонними. Їх сукупна площа складає майже 77 відсотків усієї території країни. Сьогодні тут діють

7 євроорегіонів: «Буг» (Україна, Польща, Білорусь), «Карпатський євроорегіон» (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія), «Нижній Дунай» (Україна, Молдова, Румунія), «Верхній Прут» (Україна, Молдова, Румунія), «Дніпро» (Україна, Росія, Білорусь), «Слобожанщина» (Україна, Росія), «Ярославна» (Україна, Росія). У 2008 р. за ініціативи Ради Європи було утворено Чорноморський євроорегіон. Процес інституціоналізації транскордонної співпраці у вигляді євроорегіонів по всьому периметру державного кордону України буде завершено утворенням євроорегіону «Донбас» (Україна, Росія). У рекомендаціях парламентських слухань, затверджених постановою Верховної Ради України від 27 червня 2007 р., наголошується, що подальша реалізація сучасних можливостей прикордонного співробітництва України є гарантією економічного і просторового розвитку регіонів у інноваційно-інвестиційний спосіб. Парламентом України акцентовано, що посилення ролі євроорегіонів у процесі транскордонної співпраці полягає в тому, що вони можуть і повинні стати ключовою ланкою у підтриманні контактів між органами державної влади, виробленні стратегії спільних дій, ініціюванні проектів, реалізація яких відповідає інтересам прикордонних регіонів України. За роки незалежності України прийнято ряд нормативних актів, що регламентують цю сферу. На жаль, багато зазначених декларацій не було втілено в життя. Зокрема актуальним й досі залишається питання про надання більшої незалежності органам місцевого самоврядування у прийнятті рішень, ширших повноважень, а також встановлення реальної відповідальності на місцевому рівні за результати діяльності згідно з європейськими стандартами. В умовах України розвиток транскордонного співробітництва найчастіше стимулюється ініціативою знизу. Успіх, однак, приходить тоді, коли концентруються зусилля державних, самоврядних, громадських, міжнародних інституцій. До прикладу: за ініціативи Закарпатських обласної ради та обласної держадміністрації, під патронатом Президента України та Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи, 8–10 вересня 2010 р. в Ужгороді проведено міжнародну науково-практичну конференцію «Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи». Під час неї відбулася також зустріч керівників регіонів – членів Міжрегіональної асоціації «Карпатський євроорегіон», на якій прийнято ряд важливих документів, покликаних дати транскордонному співробітництву нове дихання, сприяти запровадженню зумовлених сучасним часом форм. Взнявши до уваги рішення цього наукового форуму, на своїй 19-ій сесії Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи (26–28 жовтня 2010 р.) схвалив Резолюцію і Рекомендацію «Сталий розвиток гірських регіонів і досвід Карпатських гір». Рекомендовано: зміцнювати транскордонну і міжрегіональну співпрацю завдяки створенню офіційних і неофіційних мереж місцевих органів самоврядування Карпатського регіону; підтримувати розробку стратегії щодо Карпатського регіону у рамках Карпатської конвенції і т. д.

Питання регіонального розвитку та просторового планування є одним з пріоритетних напрямів Плану дій Ради Європи для України на 2008–2011 роки. Нова Програма Ради Європи «Посилення місцевої демократії та сприяння реформам місцевого самоврядування в Україні», яка має бути впроваджена в життя упродовж 2010–2012 рр. за сприяння шведського Агентства міжнародного розвитку Sida, також приділяє значну увагу регіональному розвитку в контексті реалізації реформи місцевого самоврядування в Україні. Отже, використання транскордонного співробітництва як інноваційного інструмента для розвитку українських територій за сучасних умов життя набуває нової якості.

Список використаних джерел

1. Буряк П. Ю., Гупало О. Г. *Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності*. – К.: Хай Тек Прес, 2007. – 336 с.
2. *Будівництво нової Європи. Прикордонне співробітництво у Центральній Європі*. – Ужгород: Закарпаття, 1998. – 116 с.
3. Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф., Толкованов В. В., Бройде З. С., Внукова Н. М., Кравченко В. А., Ляшенко В. І., Мікула Н. А., Рік Ш., Романова Н. А. *Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних кластерів*. – Київ, 2009. – 242 с.
4. Сирота М. Д. *Україна у геополітичному просторі третього тисячоліття*. – К.: Пульсара, 2007. – 216 с.

Сергій КОРОЛЬ

*Науковий керівник – к. пол. н., доц.
Остапєць Ю. О.*

Сумський державний університет

Становлення та розвиток транскордонного співробітництва України

Нова хвиля розширення ЄС, пов'язана зі вступом до нього держав, які є сусідами України, створює нові стратегічні перспективи для поглиблення євроінтеграційних процесів у нашій державі. Безпосереднє сусідство з ЄС робить роль прикордонних регіонів України у міжнародному співробітництві дуже важливою з політичної та економічної точок зору. Вступ до ЄС таких держав як Польща, Словаччина, Литва, Латвія, Естонія може сприяти просуванню українських інтересів у ЄС, зважаючи на добрі відносини з цими країнами.

На саміті Україна-ЄС 1 грудня 2005 року було відзначено покращення відносин України з ЄС. Але, не дивлячись на це, ЄС все ж досить обережно ставиться до України, розглядаючи її, в першу чергу, як країну, яка знаходиться на

його новому східному кордоні. Тому для України одним із важливих напрямів державної політики щодо євроінтеграційного курсу є розвиток співпраці прикордонних українських територій та регіонів країн-членів ЄС, тобто транскордонне співробітництво [1, с. 61].

В Україні транскордонне співробітництво сьогодні розглядається у двох площинах – як інструмент розвитку прикордонних територій і як чинник реалізації її євроінтеграційних прагнень. Розвиток транскордонного співробітництва у новому прикордонні, поряд із завданнями економічної і культурної співпраці, має ще одне – подолання психологічного дискомфорту, що виник у місцевих жителів територій, які стали прикордонними в наслідок розширення ЄС. Необхідно зазначити, що сучасний підхід до транскордонного співробітництва бере початок з поняття більш вузького – прикордонного співробітництва. Найбільш характерною рисою різного роду ініціатив у сфері прикордонного співробітництва є прагнення до налагодження тісної взаємодії між органами влади прикордонних територій, що знаходяться під різною юрисдикцією, навколо рівноцінно важливих питань (навколишнє середовище, культурне і економічне співробітництво, технічне забезпечення, проблеми міграції тощо). Наявність цих спільних проблем свідчить про існування взаємозалежності по обидва боки кордону, що проявляється у географічній близькості, спільній екології, спільних проблемах у сфері містобудування й економіки [2, с. 369–370].

Транскордонне співробітництво означає будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або органами влади, які перебувають під юрисдикцією двох і більше договірних сторін. Воно здійснюється в межах компетенції територіальних громад або органів влади, які визначаються національним законодавством, шляхом укладання відповідних угод або домовленостей. Прикордонні регіони – це території, на яких проживають спільноти людей, тісно пов'язаних різними стосунками, але які розділені державними кордонами. Незалежно від політичних систем країн, до яких належать ці спільноти, вони стикаються з ідентичними соціально-економічними, соціально-культурними, політичними і законодавчими проблемами [3, с. 9].

Особливістю розвитку транскордонного співробітництва на кордонах України є високий рівень інституалізації. Насамперед це стосується південно-західного кордону нашої держави, де співробітництво здійснюється в межах чотирьох євро регіонів – Карпатського, «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут» – за участю Одеської, Чернівецької, Івано-Франківської, Львівської, Закарпатської та Волинської областей.

У новому прикордонні розвитку транскордонного співробітництва також має тенденцію до інституалізації: у квітні 2003 року створено євро регіон «Дніпро», що охоплює Чернігівську область України, Брянську область Росії та Гомельську область Білорусії; у листопаді 2003 року між Харківською (Укра-

їна) та Білгородською (Росія) областями підписано Угоду про утворення Єв-
рорегіону «Слобожанщина». Безпосередньо транскордонне співробітництво
регулюється Законом України «Про транскордонне співробітництво» та низ-
кою нормативних актів, що стосуються зокрема підготовки заявок-проектів у
сфері транскордонного співробітництва на отримання фінансової підтримки
з державного бюджету. Просторове облаштування транскордонного регіону
здійснюється відповідно до основних положень Законів України «Про гене-
ральну схему планування території України» та «Про планування і забудову
території» [2, с. 371].

Основною ланкою в реалізації державної політики щодо забезпечення роз-
витку транскордонного співробітництва є місцеві органи виконавчої влади та
органи місцевого самоврядування. Вони є ініціаторами налагодження стосун-
ків взаємовигідного партнерства та поглиблення транскордонної співпраці. Їх
діяльність окреслюється локальними програмами співпраці та укладеними
договорами. Як правило, такі програми приймаються щорічно з урахуванням
інтересів місцевої громади і містять положення про мету та конкретні завдан-
ня на відповідний рік, ресурси, які можуть надати органи для інтенсифікації
співробітництва, форми залучення приватного та громадського секторів до
співпраці [1, с. 70].

Отже, основний принцип міжнародного транскордонного співробітництва
полягає в тому, щоб створювати в прикордонних зонах такі зв'язки і такі до-
говорні відносини, які б сприяли розв'язанню спільних проблем.

Список використаних джерел

1. Збірник «Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних клас-
терів». Під редакцією В. С. Куйбіди, А. Ф. Ткачука, В. В. Толкованова. – Київ:
«Крамар», 2009. – 242 с.
2. Мілашовська О. І. Регіональна політика соціально-економічного розвитку при-
кордонних територій (на матеріалах Карпатського регіону): монографія /
О. І. Мілашовська; Інститут регіональних досліджень НАН України, – Ужго-
род: Карпати, 2008. – 512 с.
3. Прокопенко Л. Л. та ін. Розвиток регіонального співробітництва України в
контексті європейської інтеграції: монографія / Л. Л. Прокопенко, О. М. Ру-
дїк, І. Д. Шумляєва; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, – Дніпро-
петровськ: ДРІДУ НАДУ, 2008. – 130 с.

Олександр КУЗЬМИЧ

*Науковий керівник – д. пол. н., проф.
Тихомирова Є. Б.*

*Волинський національний університет
імені Лесі Українки*

Регіональні інформаційні і комунікаційні програми Європейського Союзу: східний напрямок

Актуальність проблеми дослідження обумовлена зростанням ролі регіонального чинника євроінтеграційного процесу і необхідністю інформаційної підтримки регіональної політики, без якої не можуть ефективно розвиватися стосунки ЄС і країн-партнерів.

Європейську політику сусідства було започатковано у 2004 р. з метою створення на півдні і сході від нових кордонів розширеного ЄС зони стабільності, миру і добробуту шляхом налагодження тісних довготривалих відносин із сусідніми країнами. Ця політика покликана не допустити виникнення нової лінії розподілу між розширеним ЄС та його сусідами. Її метою є надання їм можливості брати участь у різних видах діяльності ЄС завдяки тіснішій політичній, економічній, культурній співпраці та взаємодії в галузі безпеки та інформації. ЄПС установила загальну стратегію для сусідніх країн у цілях створення середовища дружніх країн довкола ЄС.

Починаючи з 2006 р. ЄС почав приділяти особливу увагу розвитку східного напрямку ЄПС. ЄС зосередився на секторальному співробітництві, включаючи впровадження таких нових інструментів ЄПС, як секторальна угода, тематичний діалог і можливість приєднання країн ЄПС до програм і агентств Європейського Співтовариства. У 2006 р. Європейська Комісія визначила ключові виміри інтеграційної політики, які в подальшому знайшли відображення у стратегії «Східного партнерства»: розвиток демократичних цінностей, економічна інтеграція, мобільність і міграція. Ініційоване Польщею і Швецією, воно було введене в дію у 2009 р., і спрямоване на посилення двостороннього та багатостороннього співробітництва Європейського Союзу (ЄС) із східно-європейськими партнерами та між ними самими [1].

Успішності регіональної політики сприяють інформаційно-комунікаційні процеси, оскільки «недостатня поінформованість та відсутність залучення зацікавлених осіб до розробки програм в рамках ЄСП і їх моніторингу обмежує можливості ефективної співпраці з відповідними зацікавленими особами в ЄС, не сприяє вирішенню актуальних проблем, що існують в Україні, робить допомогу, яка надається ЄС, не настільки ефективною, як планувалось при створенні нового інструменту фінансування» [2].

До основних інформаційних та комунікаційних напрямків зміцнення співпраці за допомогою програми належать регіональні програми ЄС, що стосуються країн-сусідів. Сюди належать наведені нижче програми.

Регіональна програма обміну та поширення інформації. Її мета підвищення поінформованості громадськості та розуміння ЄС і його відносин в зоні дії програми за рахунок підтримки журналістів та інформаційних агентств у розробці інформаційних матеріалів, а також навчання.

Регіональна інформаційна і комунікаційна програма. Мета – формувати стійкі комунікаційні мережі і допомагати подальшого розвитку свободи думки і свободи висловлювання, вносячи тим самим внесок у створення атмосфери, що сприяє діалогу та взаєморозумінню.

Першим у 2004–2007 рр. був реалізований проект південного партнерства «Регіональна інформація і комунікація» в Алжирі, Єгипті, Ізраїлі, Йорданії, Лівані, Марокко, палестинських територіях, Сирії, Тунісі, Туреччині (до 2007 р.) і фінансувався в рамках програми MEDA. Він був спрямований на підвищення знань, рівня поінформованості і розуміння євро-середземноморського партнерства, в основному, через роботу зі ЗМІ і зосередженні уваги на громадянському суспільстві і молоді. Проект сприяв дебатам, діалогу і взаємодії молодих людей, дискусіям про майбутнє, підтримку і зміцнення у середземноморському регіоні громадянського суспільства. У його рамках здійснювалися проекти «Європа – наш сусід» (підтримує виробництво новинних програм і репортажів на телебаченні та у пресі), «Привіт Європа» (досягнення максимальної присутності ЄС у країнах-партнерах, об'єднання теле- і радіомовників, газетних і мережевих видавців) і «Євромед Новини» (об'єднує мовників у Європі, Алжирі, Йорданії, Лівії, Сирії, Марокко і Лівані).

Пізніше, у 2008–2011 рр. ця програма стала підтримувати середземноморський, і східний вектор регіональної політики ЄС (загальний бюджет у 19 млн. євро – 7 млн. євро на східне партнерство, 12 млн. євро на південну співпрацю). Виходячи з того, що інформація, комунікація і діалог є ключовими елементами зрілих, вільних і незалежних ЗМІ, вона має на меті «сформувані стійкі комунікаційні мережі і допомагати подальшому розвитку свободи думки і її вираження, забезпечити тим самим внесок у створення атмосфери сприяння діалогу і взаєморозумінню» [3].

Програма включає в себе чотири компоненти: 1. Медійна діяльність: максимальну присутність ЄС у ЗМІ регіонів; 2. Діяльність з інтенсифікації інформаційного обміну: навчання та створення мереж; 3. Підтримка обміну та поширення інформації та проект моніторингу ЗМІ; 4. Стратегічне дослідження і аналіз комунікацій: вивчення громадської думки та опитування.

В рамках зазначеної програми здійснюється низка проектів. Так, проект «Вікно в Європу» забезпечує проведення регулярних теле- і радіопрограм в Білорусії, Молдові, Росії та Україні, які містять новини, інтерв'ю та дискусії

про останні події в ЄС та його співпрацю з країнами-партнерами. «Вікно в Європу», діючи як інтерактивний портал і як форум спілкування людей із країн-партнерів і країн-членів ЄС, виступає майданчиком для відкритих дискусій і цінним джерелом інформації для журналістів [4].

ПР-агентство KEY Communications здійснювало у 2008–2009 і 2010–2011 роках. Проект «PR-підтримка програм допомоги і співробітництва ЄС в Україні». Його метою було інформування і підвищення поінформованості громадськості про результати, досягнуті проектами технічної і фінансової допомоги ЄС в Україні. Для широкої громадськості, органів державної влади, дипломатичного корпусу, громадянського суспільства агентство організувало виставку і конференцію проектів ЄС в двох найбільших українських містах за участю мінімум 12 проектів.

Всеукраїнською мережевою радіостанцією «Наше Радіо» у 2011 р. розпочалося здійснення проекту-Конкурсу «Чи знаєш ти Європу? Допоможи Європі дізнатися про тебе!», що має виявити та підтримати найбільш обізану, талановиту, самостійно мислячу молодь, яка може продемонструвати не тільки здатність до вивчення інформації, але і до формування власних ідей та їх практичного втілення.

Отже, рушійною силою регіональних програм східного партнерства, що здатні всіляко заохочувати взаємодію громадян країн-партнерів із громадянами ЄС, контакти між молоддю, мають стати інформаційно-комунікаційні програми і проекти, що фінансово забезпечуються ЄС. Міжкультурний діалог та новітні інформаційні технології сприятимуть більш ефективній реалізації регіональних програм східного напрямку транскордонного співробітництва ЄС.

Список використаних джерел

1. Газізуллін І. Ф., Гончар М. М. *Східне партнерство ЄС: додаткові можливості для євроінтеграції України / Укр. незалеж. центр політ. дослідж.* – К. : Агентство «Україна», 2009. – 84 с.
2. *Про проект «Інструмент Європейського Сусідства та Партнерства – ІЄСП».* [Електронний ресурс] / <http://www.enpi.org.ua/ijesp/pro-ijesp/>.
3. *EU-funded information campaign opens a «Window to Europe» for Belarus, Moldova, Russia and Ukraine.* [Електронний ресурс] / http://www.enpi-info.eu/maineast.php?id=18476&id_type=1.
4. *Regional Information & Communication Programme.* [Електронний ресурс] / http://www.enpi-info.eu/mainmed.php?id=247&id_type=10.

КРУГЛИЙ СТІЛ

Нові геополітичні орієнтири країн постсоціалістичного простору

Ігор ШКІРА

*Науковий керівник – д. і. н.,
проф. Білоусов М. М.*

*Дипломатична академія України
при МЗС України*

Концепція національних інтересів у політичній доктрині держави і її зовнішній політиці

Трансформація структури міжнародних відносин в умовах постбіполярності спричиняє, зокрема, зміни у статусних характеристиках окремих міжнародних акторів. Кардинальна зміна поведінки всіх суб'єктів міжнародної системи та утворення якісно нового середовища їхньої взаємодії призвело до зміни форм та засобів ведення державами зовнішньої політики на міжнародній арені. Науковий інтерес і прикладне політичне значення має проблема адаптації «засад і напрямів зовнішньої політики держави» до сучасних тенденцій в світовій політиці.

Політична доктрина держави – це ідеї, уявлення і практичні засоби збереження, зміни, реформування чи руйнування суспільно-економічного і політичного порядку в державі. Західні спеціалісти вважають, що саме політична доктрина наділяє політиків тими ролями, які вони відіграють на політичній арені і дають їм бачення своєї держави в світовому співтоваристві і її майбутнє в цьому світі. Саме доктрини формують, пояснюють і виправдовують як загальні напрямки зовнішньої політики держави, так і її конкретні кроки на міжнародній арені.

Будь-яка влада, незалежно від її режимних характеристик, завжди «прикрита» політичними доктринами і тому сама природа політики змушує політичних лідерів використовувати нові політичні ідеї аби приховати безпосередню мету діяльності – досягнення влади (Г. Моргентау). А сама природа політики змушує політичних лідерів використовувати нові наукові підходи, результати політичного аналізу зовнішньої політики держав із різними політичними доктринами, що дає можливість зрозуміти характер впливу політичної доктрини на зовнішню політику [1].

Відправною точкою зовнішньої політики будь-якої країни, підкреслював фундатор теорії політичного реалізму Г. Моргентау, має бути концепція націо-

нальних інтересів, визначених у термінах сили. Сила (вплив) як суспільне явище має багато вимірів і проявів: від фізичної (військової) сили до економічних, соціальних, психологічних впливів. Серед них, на думку фахівців, найважливішими є:

- геополітичне становище;
- населення;
- природні ресурси;
- індустриальний розвиток держави;
- військова могутність;
- воля;
- політичне керівництво і внутрішня організація влади;
- дипломатія;
- міжнародний імідж [2, с.109].

З огляду на своє геополітичне становище, історичний досвід, культурні традиції, багаті природні ресурси, потужний економічний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал Україна спирається на свої фундаментальні національні та національно-державні інтереси, відповідно до яких визначаються засади, напрями, пріоритети і функції її зовнішньої політики [3, с.111].

Чітке визначення і консолідація в масовій свідомості базових геополітичних пріоритетів і національних інтересів є однією з найважливіших передумов розробки ефективної зовнішньополітичної і внутрішньополітичної стратегії на перспективу. На жаль, ці інтереси і пріоритети не тільки не консолідовані в національній свідомості України, але й навіть адекватно не розроблені і не визначені на державному рівні.

У комплексі наукової літератури національні інтереси поділяються традиційно на внутрішні і зовнішні. На наш погляд, варто говорити про національні інтереси – як внутрішні, і національно-державні інтереси – як зовнішні. Хоч, зауважимо, такий поділ є до певної міри умовний, оскільки будь-який національний чи національно-державний інтерес має, як правило, внутрішні і зовнішні аспекти, відповідні їм виміри та прояви. Крім цього «проблема дослідження змісту інтересів учасників міжнародних відносин, на думку дослідників сучасної теорії міжнародних відносин, залишається однією з найскладніших, оскільки їх вивчення досі ґрунтується більше на інтуїтивних міркуваннях науковців, ніж на безперечних та доказових аргументах» [4, с. 384].

На думку аналітиків Верховної Ради України, «національні інтереси відображають фундаментальні цінності та прагнення Українського народу, його потреби в гідних умовах життєдіяльності, а також цивілізовані шляхи їх створення і способи задоволення. Національні інтереси України та їх пріоритетність зумовлюється конкретною ситуацією, що складається в країні та за її межами» [5, с. 150].

Отже, визначення національних інтересів (навіть коли це визначення неповне і дещо абстрактне) – є дуже важливим і необхідним елементом формування зовнішньої і внутрішньої політики, набуває все більшої невідкладності для вітчизняної політичної науки, з тим, щоб на основі її досягнень, щоби бути врахованим при розробці відповідних доктринальних і нормативно-правових документів Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою України, Президентом України.

Список використаних джерел

1. Портал «Європейський простір» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/library/8486.html>
2. Медвідь Ф. М. Україна в системі міжнародних відносин / Ф. М. Медвідь, М. Г. Телячий [Текст] // Основи політології. Конспект лекцій для студентів усіх спеціальностей. – Л.: Львівська політехніка, 1994. – 109 с.
3. Медвідь Ф. М. Національні та національно-державні інтереси України в період політичної модернізації // Історія української науки на межі тисячоліть [Текст]. – К., 2001. – Випуск 6.
4. Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку / Монографія [Текст]. – К.: НІСД, 1999. – 384 с.
5. Концепція (Основи державної політики) національної безпеки України // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 10. – 150 с.

Анастасія ЄДАМОВА

Науковий керівник – д. політ. н.,

проф. Макаренко Є. А.

Інститут міжнародних відносин

Київського національного

університету імені Тараса Шевченка

Інвестиційна політика як фактор забезпечення геостратегічних інтересів держави

Однією з найбільш актуальних проблем сучасних міжнародних відносин є інвестиційна політика як фактор забезпечення глобального, субрегіонального чи регіонального домінування окремих держав у світовій політичній системі. Інвестиційна політика у добу глобалізації виступає чинником «м'якого» впливу на ухвалення зовнішньополітичних рішень акторів міжнародних відносин, а також чинником економічної, енергетичної і безпекової залежності на багатосторонньому та двосторонньому рівнях міжнародного співробітництва.

Як свідчить політичний аналіз практики інвестиційної політики різновеликих держав, певні політичні лідери та партії використовують асиметричність політичного та економічного розвитку для досягнення політичних переваг і просування стратегічних ініціатив у країнах, які належать до їхніх геополітичних інтересів [1, с. 17]. Адже силовий тиск не завжди приносить бажані результати.

«М'який» тиск здійснюється «мирними» засобами на економічно слабкі держави, що розвиваються, за допомогою надання фінансових ресурсів, відмови або погрози у відмові надання фінансової допомоги пред'явлення твердих вимог погашення раніше виданих кредитів і т.д. Метою може бути бажання спонукати відповідні країни до відмови від розвитку торгівлі з державами, що є торговельними політичними конкурентами країн, що здійснює тиск або отримати підтримку у прийнятті рішень на міжнародній арені у майбутньому. По суті подібні економічні методи є нічим іншим, як порушенням загально визнаного принципу міжнародного права – незастосування сили або загрози силою (див. принцип II Декларації принципів Заключного акту Наради з безпеки й співробітництва в Європі, Хельсінкі, 1975 р.) [2, с. 34–39].

Позбавлення «неслухняних» держав фінансової допомоги або «купівля» їх прихильного ставлення до власних ініціатив – давно випробуваній і ефективній інструмент політики США, що пускається в хід у якості самого вагомого «аргументу». Так, приміром, у липні 2003 року США призупинив надання допомоги майже 50 країнам (а ще 22 країни отримали попередження), які підтримували постанову Міжнародного кримінального суду, юрисдикція якого повинна була б поширюватися й на американських громадян. США боялися допустити, щоб перед Судом могли постати американські військовослужбовці, що беруть участь у миротворчих операціях, із обвинуваченнями у військових злочинах [3, с. 111–117].

Небачений для нового часу кабальний характер носять і угоди, що укладають США з іншими країнами про забезпечення для американських осіб виняткового режиму, і практика договірно-добровільного, підкріпленого фінансовими заохоченнями, встановлення закордоном особливого, привілейованого статусу для власних громадян і підприємств звичайна для США. У травні 2005 р. у пресі повідомлялося про прохання Вашингтона до держав Сербії і Чорногорії укласти угоду про імунітет громадян США від переслідувань із боку Міжнародного кримінального суду в Гаазі, причому паралельно із раніше отриманою від Сербії угодою на співробітництво з Міжнародним трибуналом по колишній Югославії. Таким чином, сербські військові злочинці буди судитися в Гаазі, а американські – ні [4,5]. Все це відбувалося на тлі узгодження та укладання угод про економічне співробітництво та надання інвестиційно-інноваційні допомоги. У свою чергу один із лідерів Сходу, Китай, демонструє, що за допомогою інвестицій у країни, що розвиваються, незабаром йому вдасться змістити інші розвинені країни й міжнародні неурядові організації та послабити їхній вплив у різних регіонах світу.

За даними видання Financial Times те, що за останні два роки Китай вклав у ринки, що розвиваються, більше ресурсів, ніж Всесвітній банк, є явною ознакою зростаючого економічного впливу Пекіна, а також свідчить про його спроби одержати владу над необхідними йому природними ресурсами.

У цьому процесі основну роль грають два банки – China Development Bank і China Export-Import Bank. Вони вже виділили кредити країнам, що розвиваються, на суму щонайменше 110 мільярдів доларів за 2009–2010 рр. А Всесвітній банк видав урядам країн, що розвиваються, 100,3 мільярдів доларів у період із середини 2008-го – до середини 2010-го років.

Також на початку 2011 р. китайський віце-прем'єр Лі Кецянь заявив, що його країна готова купити державний борг Іспанії (те саме вже було здійснено урядом КНР з боргом Греції в кінці 2010 р.), що досягнув 6 млрд. євро, про що повідомила іспанська газета El Pais із посиланням на урядові джерела. Іспанія під наростаючим тиском міжнародних боргових зобов'язань може піти за прикладом Греції й Ірландії, які були змушені звернутися за стабілізаційними кредитами до ЄС і МВФ.

Таким чином Китай збільшує свою частку європейського державного боргу, в тому числі виданих Іспанії, це підтвердив віце-міністр міністерства торгівлі Гао Хученг. Його країна впевнена у іспанському та європейському фінансових ринках, а також у тому, що вони зможуть перебороти боргову кризу в Європі. І не останню роль в цьому зіграє сам «донор», отримавши важелі впливу на європейську спільноту, які не можна переоцінити.

Відносини України з вищезазначеними державами у сфері інвестиційної політики є найгострішими зовнішньополітичними питаннями вітчизняного сьогодення. Беручи до уваги той факт, що наша держава перебуває на новому етапі трансформації політичної влади і вироблення стратегій ухвалення зовнішньополітичних рішень, інвестиційна політика відіграє для української держави значну роль.

У цілому, слід зазначити, що вплив іноземних державних інвестицій на формування зовнішньополітичного курсу приймаючої країни може значно варіюватися в різних країнах залежно від національної політики, форм закордонних інвестицій, конкурентоспроможності на світовій арені. На останок варто наголосити на тому, що інвестування іноземного офіційного капіталу є невід'ємною частиною міжнародних відносин і має безперечні переваги, як для економік приймаючих країн, так і країн-інвесторів. Для кожної країни важливо заздалегідь враховувати всі наслідки впливу іноземних інвестицій і визначати необхідність їхнього залучення.

Список використаних джерел

1. *Вознесенская Н. Н. Иностранные инвестиции: мировой опыт [Текст] / Н. Н. Вознесенская. М.: ИНФРА-М, 2003. – 452 с.*

2. *Инвестиции. Учебное пособие [Текст] / Г. Подшиваленко, Н. Лахметкина, М. Макарова. М.: КРОКУС, 2004. – 188 с.*
3. *Инвестиции. Учеб. пособие [Текст] / Под ред. В. Слепова. – К.: Юристь, 2008. – 248 с.*
4. *Киреев А. П. Международная инвестиционная политика [Текст] / А. П. Киреев. К.: Международные отношения, 2009. – 524 с.*
5. *Кокушкина И. В. Международные инвестиционные отношения [Текст] / И. В. Кокушкина. – СПб.: Наука, 2009. – 294 с.*

Наталья БЫРКА

*Научный руководитель – д. экон. н.,
проф. Грибинча А. И.*

*Государственный Университет
Молдовы*

Влияние энергетических вопросов в политической ситуации

Доступность энергии, надежностью ее поставок, стоимость и экологические аспекты вызывают серьезную озабоченность в обществе. Более того, энергоресурсы стали темой острых политических дискуссий. Вместе с тем, энергетика представляет собой очень сложную область, которая является неотъемлемой частью повседневной жизни, включает множество различных технологий и оказывает значительное влияние на многие аспекты внешней политики.

За последние четверть века рост мирового потребления энергии, сопровождающийся масштабным расширением глобальной инфраструктуры, составил примерно 60 %. Большинство прогнозов на следующие 25 лет предсказывают аналогичное увеличение энергопотребления, но уже по отношению к гораздо более высокому базовому уровню. Для развития мировой экономики в течение последующих десятилетий потребуется увеличить эффективность энергопотребления и использовать все имеющиеся экономичные и экологически чистые источники энергии. К счастью, источники энергии на нашей планете пока не истощены.

Однако для того, чтобы можно было использовать эти разнообразные источники энергии в качестве основы для достаточных, надежных и экономичных поставок, от которых будет зависеть повседневная жизнь людей, необходимо решить множество сложных задач. Эти задачи еще более усложняются вследствие возникновения факторов неопределенности – влияния геополитических факторов на освоение источников энергии, торговлю и безопасность, а также

вследствие ужесточающихся ограничений на объемы выбросов диоксида углерода (CO₂), которые могут привести к изменениям в использовании энергии в будущем. Хотя для энергетической отрасли всегда был характерен высокий уровень рисков, характер их накопления изменился.

В течение следующих десятилетий ожидается значительное увеличение энергопотребления, связанное с развитием экономики и приростом населения. Это приведет к росту давления на систему энергоснабжения и потребует повышенного внимания к эффективности использования энергии. Доступность энергоресурсов является ключевым фактором для развития экономики и способствует улучшению качества жизни. Как правило, в основе прогнозов энергопотребления лежат такие факторы, как рост мировых экономик и увеличение численности населения, которые выступают в качестве основной движущей силы непрерывного роста энергопотребления.

Со временем эффективность энергопотребления повышается, что происходит благодаря комбинированному влиянию развития технологий, повышения уровня осведомленности потребителей и политических инициатив. Эти достижения обеспечили возможность роста экономической активности опережающими темпами по отношению к росту энергопотребления.

Энергетический комплекс является одним из основных отраслей национальной экономики и играет важную роль в успешной реализации программы развития национальной экономики и поддержания социальной стабильности. Изменения в глобальной экономике, мировой финансовый кризис, энергетический тупик, в котором страны были зависимы от русского газа, и Молдова полностью зависит от Российского газа, требуют разработки механизмов и стратегических рычагов в борьбе с зависимостью страны от энергетических ресурсов. Теперь ситуация во внутреннем энергетическом комплексе продолжает оставаться напряженной из-за снижения эффективности энергии (это в 2,6 раза ниже, чем в ЕС), полное отсутствие местных первичных энергетических ресурсов и их импорта на 100 %, а не из-за низкого использования возобновляемых источников энергии, передовые износы энергетического оборудования, и т.д., нам нужно новое направление деятельности на уровне национальной экономики, что касается мировой тенденции [1, с. 8].

В настоящее время Молдова в состоянии покрыть свои потребности в электроэнергии за счет собственных средств составили лишь 25–30 %, остальные за счет импорта (Молдова была крупнейшим потребителем электроэнергии из Украины, потребление энергоресурсов составляет 2 млрд. 728 млн. кВт/час). Внутренняя, энергетическая система страны (на правом берегу) имеет только районные централи и промышленные (сахарные заводы), с общей мощностью 443,5 МВт, в том числе ГЭС – 16 МВт тепловых электростанций – 330 МВт электростанций сахарных заводов – 97,5 МВт.

Максимальная мощность составляет около 1000 MW²⁴ страны. Что касается импортных тарифов на электроэнергию, то в конце мая прошлого года в размере USD 0,044 кВт/ч (на 10% больше). Тариф был установлен в Киеве соглашение о поставках электроэнергии из Украины в Молдову, по словам министра экономики и торговли, будет наиболее благоприятным для Молдовы, потому что теперь, оптовые цены на электроэнергию на украинский рынок 0,062 долларов за кВт/ч, в то время как украинская электроэнергия экспортируется в Венгрию, Словакию и Румынию, и превышать USD 0,07 за kWh²⁵. В то же время, молдавская фирма Energosom утверждала, что решение, полученное в переговорах с украинской стороной является наиболее выгодной для Молдовы, которая позволяет полностью обеспечить электроэнергией потребителей страны на тот момент по самым выгодным ценам. Таким образом, экономия молдавских потребителей составляет 5 миллионов долларов США, принимая во внимание, что цена в регионе составляет около 0,074 долларов США за кВтч (0,02 дол. США больше, чем поставляется в Молдову) и постоянная тенденция к увеличению [2, 3].

Исходя из наблюдений за неустойчивой ситуацией в энергетическом секторе, необходимо принять множество мер для улучшения энергетического сектора в национальной экономике:

- начать государственно-частного партнерство, в первую очередь проекты по модернизации и расширению местных генерирующих мощностей;
- запуск инвестиционных проектов по созданию новых генерирующих мощностей электроэнергии в стране, в том числе изменения в энергетическом балансе (газ, уголь, биомассы и т. д.);
- инвестиционные проекты в области возобновляемой энергии (ветра, солнца, биомассы и т. д.);
- запуск инвестиционных проектов по строительству соединительных линий в направлениях, изложенных в национальной стратегии развития энергетического сектора, в том числе привлечение частных инвестиций, и т. д.

Таким образом, предлагаемые меры позволят перезагрузить энергетический сектор и восстановить экономическую мощь государства, кроме того, обеспечить постепенное и устойчивое развитие смежных областей.

Список использованных источников

1. Baltag Al., Baltag D. *Securitatea energetică a Republicii Moldova: alternative viabile*, nr.3, 2009, IDIS «Viitorul», 58 pag.
2. *Raport despre activitatea Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică în anul 2009.*
3. www.anre.md

Александр ВЛАСКИН

*Научный руководитель – д. полит. н.,
проф. Круглашов А. Н.*

*Европейский гуманитарный
университет, Вильнюс,
Литовская Республика*

Современное состояние и перспективы взаимоотношений ЕС и Республики Беларусь

Начиная с середины 90-х годов XX века Европейский Союз играл вторичную роль во внешней политике Республики Беларусь. Краткосрочный период интенсивного и плодотворного сотрудничества между сторонами, продолжавшийся несколько лет после получения страной независимости, сменился периодом охлаждения отношений, а затем и временем практически полного отсутствия официальных контактов.

Причинами отсутствия официальных связей и нормальных политических взаимоотношений между сторонами служили фактическое отсутствие интереса к решению «белорусского вопроса» со стороны европейских институтов; отсутствие каких бы то ни было эффективных инструментов для воздействия Евросоюзом на политику Беларуси; и, в наибольшей степени, отсутствие интереса в развитии отношений с ЕС со стороны белорусских властей. Последние рассматривали отношения с Европейским Союзом только с точки зрения получения экономической выгоды, а также как инструмент для реализации доминантного вектора внешней политики страны – отношений с Российской Федерацией.

После смены руководства России в начале XXI века Беларусь постепенно потеряла инициативу в проекте интеграции в рамках Союзного государства РБ-РФ, что ослабило интерес белорусских элит к восточному вектору внешнеполитического сотрудничества. Однако ввиду значительной экономической зависимости от Российской Федерации официальный Минск вынужден был отдавать приоритет отношениям с Москвой по сравнению с развитием западного вектора. Помимо прочего, значительную роль играла позиция европейских институтов, настаивавших на проведении в стране политических реформ, что не устраивало руководство Беларуси.

Приобретение общих границ с Евросоюзом, а также постепенное урезание экономической ренты со стороны России привело к росту заинтересованности Беларуси в налаживании полноценных отношений с ЕС, как с крупнейшим политическим и экономическим игроком в регионе. За тот же период, в течение первого десятилетия нынешнего века, значительно возрос и интерес Европейского Союза к решению «белорусского вопроса». Причинами этого послужила

изменившаяся геополитическая ситуация после российско-грузинской войны в августе 2008 г., а также изменение расклада сил в самом ЕС, где после расширения 2004 г. появились страны, усиленно лоббирующие реализацию активной политики в отношении Беларуси.

Перечисленные факторы, а также фактическое конфликтное состояние в отношениях с ранее основным внешнеполитическим и внешнеэкономическим партнером Беларуси – Российской Федерацией, привели к тому, что по состоянию на конец 2010 г. наиболее вероятным и желательным вариантом развития событий являлось постепенное вовлечение Беларуси в проект европейской интеграции с возможным последующим вступлением в ЕС. Для реализации такого сценария была необходима воля белорусских властей, а также формирование единой и цельной политики Евросоюза в отношении Беларуси.

Выборы президента Беларуси в декабре 2010 г., а также последовавшие за ними события в стране не только серьезно ухудшили отношения между Европейским Союзом и нынешними элитами Беларуси, но еще и значительно осложнили внутри- и внешнеполитическое отношение последних. Конфликт с руководством Российской Федерации по-прежнему не является полностью исчерпанным, а отношения с Европейским Союзом находятся в точке исторического минимума за всю их историю.

Автор берет на себя утверждать, что от того, насколько скоро власти Беларуси приступят к процессу реформирования политической и экономической систем страны, будет зависеть степень их самостоятельности в процессе принятия решений. Находящийся в точке бифуркации белорусский режим должен самостоятельно найти выход из ситуации, в противном случае это сделают за него российские или европейские политики. Причем, если в случае вынужденного участия в европейском проекте речь будет идти о постепенном восстановлении независимости и формировании новых белорусских элит, то в случае вынужденного завершения проекта интеграции с Россией результатом станет отстранение, возможно, окончательное, всех существующих белорусских элит от процесса принятия решений в стране.

Немаловажным фактором в данной ситуации станет и позиция Европейского Союза. Чем быстрее будут сформированы ясные и недвусмысленные дорожная карта и стратегия политических действий в отношении Беларуси, тем больше вероятность того, что власти Беларуси примут эти инициативы Брюсселя и согласятся принять участие в совместной игре.

Список использованных источников

1. *Белорусский ежегодник–2009. Белорусский институт стратегических исследований. Белорусский фонд публичной политики [Текст]. – Минск, 2010.*
2. *Белорусский ежегодник 2008. Белорусский институт стратегических исследований. Белорусский фонд публичной политики [Текст]. – Минск, 2009.*

3. *Снапкоускі У. Адносіны Рэспублікі Беларусь з Еўрапейскім саюзам: ад ізаляцыі да нармалізацыі // Труды Факультэта міжнародных адношэнняў [Текст]. – Мінск: БГУ, 2010. – Вып 1. – С. 38–43.*
4. *Улаховіч В. Е., Становленне і развіццё канцэптуальных асноў знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь: крыніцы і гісторыяграфія [Текст] // Журнал міжнароднага права і міжнародных адношэнняў. – 2007. – № 2. – С. 56–62.*
5. *Чарльз Грант, Марк Леонард. Неудобны сусед ЕС: час новай палітыкі в адношэнні Беларусі. – Новая Эўропа, 13 марта 2008 г. [Электронны рэсурс]. – Режим доступа: <http://n-europe.eu/content/index.php?p=3740>.*

Інна МЕРЕНИЧ

*Навуковы кіраўнік – к. і. н.,
доц. Лендэль М. О.*

*Ужгородскі нацыянальны
універсітэт*

Геопалітычны фактар як асноўнае джерела этнопалітычнай дэстабілізацыі на Балканах

Балканскі рэгіён — ідэальны з пункту зору вывучэння сучасных форм нацыяналізму і фармування нацыянальнай ідэнтычнасці. На адносна невялікай тэрыторыі знаходзіцца цэлы рад дзяржаў, што аб'яднае рознаманітныя этнічныя групы рознага віросповядання. Усе яны маюць амбіцыі та прэтэнзіі і неаднаковыя рэсурсы для іх рэалізацыі. Інтэресы гэтых груп пастаянна зіштовхваюцца, што праяўляецца ў рознай ступені агрэсіўнасці. Класічная балканская дзяржава, за словамі даследчыка Х. Пултана, — це «этнічная дзяржава адной нацыі» [1, с. 163]. Крэм таго, тыпову балканскую дзяржаву характэрызуе высокі ступень цэнтралізацыі. Саме тама кожна з ных надзвычайна трэпетна ставіцца да пытання цэліснасці сваёй краіны ў всіх відношэннях — этнічнаму, палітычнаму, рэлігійнаму, культурнаму.

Багата даследчыкаў доводзяць, што Балканы здавна былі плацдармам взаемадэстабілізацыі між паселенцамі, прычынаю та месцам рознага роду войнаў і пратывастаянь, гноблень та повстань. Іншы стверджуюць, што тэперішня напружанасць — явішце штучнае, арганізаванае ціннічнымі дэмагогамі, які прагнуць узаконіць сваё правіленне, продывжыць кантроль над пэвнымі тэрыторыямі. Проте, жоднаму з гэтых стверджень бракуе поўноты, оскількі тут не враховуецца рад дужа важлівых фактараў, зокрэма такіх, як геопалітычнае разташаванне рэгіёну, уплыв на нього велікіх сьвітовіх дзяржаў, размаіття тутэшніх культур, і найголівнішае — этнопсіхалогічны чыннік: традыцыі, звычаі і рэлігійны ві-

рування народів, що населяють Балканський півострів. Вартою уваги є також думка російського академіка К. Гаджієва про те, що «пертурбації в цьому регіоні є ні чим іншим, як за давним проявом проблем, які не були вирішені Першою світовою війною і заганні вглиб авторами Версальської системи договорів» [4, с. 114]. Дійсно, кожен з народів (серби, албанці, мусульмани та ін.) «скаржаться на несправедливість, що їм припустились західні держави після обох світових війн, щодо встановлення міждержавних кордонів, нехтуючи етнічним принципом» [4, с. 114]. Ця «так звана несправедливість» призвела до того, що сьогодні Балкани — це казан, де кипить етнічна ненависть, каталізатором якої виступає право нації на самовизначення. Хоча, якщо добре розібратися, на сучасному етапі причиною етнічної конфронтації є не настільки це право, як політика «подвійних стандартів» західних держав, згідно з якою одним народам (на не завжди зрозумілих підставах) дозволяють реалізувати право на самовизначення, а іншим — у цьому відмовляють. І це не дивно, адже подібна політика містить прихований геополітичний аспект.

Справа у тому, що Балкани — «камінь» спотикання двох стихій: моря (Заходу, індивідуалізму, таласократії) і суші (Сходу, колективізму, телурократії). Володіння цим плацдармом відкриває шлях як для атлантистів (на чолі з США) до безмежних просторів Гартленду (внутрішньої Євразії), так і для континенталістів (уособленням яких є Росія) до берегової зони та просторів Світового й Атлантичного океану. Цей регіон як у минулому, так і нині був і залишається геополітичним об'єктом великої стратегічної гри на шахівниці світової політики Заходу та Сходу [5, с. 59]. Таке становище обумовлено, насамперед, тим, що Балкани — берегова зона (Рімленд), де проходить інтенсивний діалог культур і цивілізацій, зв'язуюча ланка між Європою, Азією та Африкою. Як стверджував свого часу американський геополітик Н. Спайкмен: «Хто контролює Рімленд, той контролює Євразію, а хто контролює Євразію, той контролює долі світу» [2, с. 231]. І він не помилявся, про що переконливо свідчить довготривала війна на Балканах.

Слід нагадати, що до ХХ ст. Європа неодноразово перекроювалась, імперії, які встановлювали над Рімлендом стратегічне управління, розпадалися, а після Ялтинських угод була утворена Югославія, яка територіально стала західним закінченням Внутрішнього півмісяця Євразії і увійшла в дугу нестабільності. Суть цієї дуги полягає в послідовній реалізації плану американських стратегів, який у військових колах отримав назву «стратегія анаконди» і пропонував найрізноманітнішими способами зв'язувати сателіти США в південній частині Євразії, щоб попередити вихід СРСР, а потім Росії та її союзників до теплих морів. Враховуючи це, у федеративний устрій Югославії з самого початку був закладений важіль дестабілізації, який почав детонувати ще в 1963 р., коли Косово отримало статус автономії. Однак, СФРЮ (Соціалістична Федеративна Республіка Югославія) знаходилася між блоком НАТО та країнами Вар-

шавського договору, які представляли стримуючі сили. І тільки після розпаду Радянського Союзу, а за ним і Югославії, балканський конфлікт розгорівся впродовж всієї дуги нестабільності, перетворившись через втручання Заходу в затяжну і кровопролитну війну.

Бомбардування території Сербії у 1999 р., підтримка розпаду СРЮ (Союзна Республіка Югословія) у 2006 р., проведення політики «відкритих дверей» щодо інтеграції в міжнародне співтовариство (через вступ балканських країн в НАТО та ЄС), цілком відповідають американській геостратегії. Отже, Балкани — ключ до «зміцнення за допомогою трансатлантичного партнерства американського плацдарму на Євразійському континенті...» [3, с. 88].

Що стосується Росії та її інтересів, то, безумовно, у часи першого і другого югославських конфліктів вона знаходилася в дуже важкому становищі і не могла взяти на себе роль активного гравця на Балканах. Сьогодні ж, за наявності партнерських зв'язків як у Європі, так і в Азії, РФ повинна включитися у відстоювання своїх стратегічних та економічних інтересів. Навіть всі наявні, хоча й не багаточисельні бази повинні розглядатися як авангард геополітичної експансії на південь, оскільки з геополітичної точки зору, наявність берегових смуг, не підконтрольних Гартленду, тобто Росії, становить постійну загрозу скороченню тих територій, які на даний момент мають міцні зв'язки (як приклад може служити вихід Чорногорії зі складу СРЮ). У першу чергу, для підтримки стабільності на Балканах РФ потрібно повернути в Сербію свій миротворчий контингент, який складе конкуренцію силам НАТО. Пріоритетним завданням залишається створення військових баз, як в Сербії, так і в Чорногорії. Також варто збільшити присутність Росії в Хорватії, Македонії, Словенії та Боснії і Герцеговині, щоб створити тут протизвагу і Північноатлантичному альянсу, і ЄС. Проте події останніх років переконливо свідчать, що телурократія практично втратила вплив на Балканах, а можливість врегулювання етнічних конфліктів у регіоні залежатиме від доброї волі Атлантичного блоку.

Список використаних джерел

1. Брандес М. Э. Проблемы формирования национальной идентичности балканских мусульман: история и современность / М. Э. Брандес [Текст] // Политическая наука. – 2002. – № 4. – С. 160–188.
2. Вегеш М., Остапець Ю. Світ політології. Навчально-методичний посібник / Микола Вегеш, Юрій Остапець [Текст]. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2006. – 472 с.
3. Нарочницкая Н. А. Старый «восточный вопрос» в новой англосаксонской политике / Наталья Алексеевна Нарочницкая [Текст] // Международная жизнь. – 2001. – № 8. – С. 75–89.
4. Палій Г. Крах Югославії: від єдиної держави до національної фрагментації Західних Балкан / Ганна Палій [Текст] // Магістеріум. Політичні студії. Вип. 10 / Міністерство освіти і науки України; Національний Університет «Києво-Могилянська академія; Магістерські програми. – К., 2002. – С. 111–118.

5. *Петрінко В. Геополітична трансформація Центрально-Східної Європи: від ідеологічного впливу до «газової дипломатії» / Віктор Петрінко [Текст] // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. Вип. 5–6 / Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний університет; Редкол.: М. Вегеш (гол. ред.), В. Андрущенко, О. Бабкіна та ін. – Ужгород: Видавництво «Говерла», 2007. – С. 58–62.*

Назар ЧОРНИЙ

*Науковий керівник – канд. іст. н., доц.
Мельничук І. М.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Геостратегічні орієнтири енергетичної політики РФ

Енергетична складова є важливою ланкою зовнішньої політики будь-якої держави. Для політичної й економічної незалежності в умовах глобалізації ця сфера є особливо важливою. Енергетична безпека залежить від внутрішніх джерел, балансу експорту/імпорту енергії, структури надходження і споживання, геополітичної й внутрішньої стабільності.

Згідно з Енергетичною стратегією РФ на період до 2020 р. «Державна енергетична політика в зовнішньоторговельній сфері має бути спрямована на перехід країни від ролі переважно постачальника сировинних ресурсів до ролі самостійного учасника світового обороту енергетичних товарів, який проводить незалежну політику на світових ринках. Ця необхідність продиктована як об'єктивними тенденціями до посилення міжнародної економічної інтеграції, так і потенційними вигодами від якісної зміни ролі РФ в світовій торгівлі енергетичними ресурсами» [1].

Міжнародна ситуація, що склалася до початку XXI ст., зажадала пересмислення загальної ситуації навколо РФ, пріоритетів російської зовнішньої політики і можливостей її ресурсного забезпечення. Поряд з визначеним зміцненням міжнародних позицій РФ проявилися і негативні тенденції. Не виправдалися деякі розрахунки, пов'язані з формуванням нових рівноправних, взаємовигідних, партнерських відносин РФ з навколишнім світом, як це передбачалося в Основних положеннях концепції зовнішньої політики Російської Федерації, інших документах.

Головним стимулом, що зумовлює появу нової енергетичної доктрини РФ, є нова ситуація в світі, що виникла внаслідок розвитку фінансово-економічної кризи. Сьогодні відбувається велике переформатування не лише всієї світової (в т.ч. російської) економіки, а й політичного, енергетичного, культурно-

цивілізаційного простору. РФ несподівано зіткнулася з сукупністю нових викликів, ігнорування яких створює реальну загрозу її існуванню. На цьому тлі енергетика – це сфера, де російська відповідь може виявитись найбільш ефективною.

Однією з обов'язкових умов закріплення на світовому рівні ринку енерго-ресурсів РФ як провідного гравця з подальшою конвертацією цього впливу у питання зовнішньополітичного рівня, є створення і запуск в роботу Глобальної енергетичної Хартії. Фактично, відсутніх нині єдиних спільних та універсальних правил гри в енергетичній сфері.

Поява та ухвалення такого документу на міжнародному рівні дозволить РФ відносно «малою ціною» закріпити за собою провідний енергетичний статус зі збереженням його протягом значного часу в перспективі. Вірогідно, провідною платформою для напрацювання положень Глобальної енергетичної Хартії стануть країни ОПЕК, учасники ФКЕГ та держав, що входять до «газового» ОПЕК [2].

Як ми бачимо геостратегічні орієнтири енергетичної політики РФ ґрунтуються на економічному прагматизмі, який дозволяє їм впливати на світові політичні процеси. Хоча рівень цього впливу безпосередньо корелюється із цінами на енергоносії, але не зважаючи на це, завдяки орієнтації на глобальний рівень РФ поступово набуває характеристик сильної світової держави.

Безперечно, перед росіянами стоїть грандіозне завдання. Вони повинні привести свої розчарування й амбіції у відповідність з існуючими можливостями. Майбутні проблеми вимагають союзників та партнерів, яких важко буде знайти, коли Заходу протистоятиме РФ, що знімає обмеження, встановлені існуючими договорами про контроль над озброєннями, прагне ремілітаризації своїх західних кордонів й дедалі глибше занурюється в аваркію безпеки, підтримувати яку буде складно, якщо взагалі можливо.

Підсумовуючи, констатуємо факт перетворення енергетичного фактору на основний ресурс геополітики РФ. Хоча в даному випадку, енергетичний фактор проявляється на регіональному рівні, у світовому гео економічному та геополітичному вимірах енергетичний ресурс використовується у поєднанні із військовим ресурсом.

Список використаних джерел

1. *Энергетическая стратегия России на период до 2020 года / Утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации № 1234-р от 28 августа 2003 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.minprom.gov.ru/docs/strateg>.*
2. *Кокошин А. Международная энергетическая безопасность / А. Кокошин [Текст]. – М., Европа. 2006.*

Петро ДОВБНЯ

*Науковий керівник –
доц. Стрельчук Н. В.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Імідж України у друкованих ЗМІ Росії

Аналізуючи основні особливості та закономірності відображення іміджу України у друкованих ЗМІ Росії, перш за все слід наголосити на обмеженості свободи слова та думки у Росії. Даний факт відіграє важливу роль у характеристиці тих політичних процесів, що прямо чи опосередковано окреслюють усю суть політичного режиму Росії. Тобто іде мова про залежність більшості друкованих ЗМІ Росії від волі російського істеблішменту.

Відзначимо, що у публікаціях російських друкованих ЗМІ майже відсутні твердження, які би визначали Україну як окрему суверенну та незалежну державу. Натомість значна кількість інформації, що стосується нашої держави, спрямована на переконання російського народу у тому, що Україна є досить нестабільною та відносно самостійною державою і не може самостійно проіснувати тривалий період часу. Отже, друковані ЗМІ Росії намагаються не допустити формування у свідомості росіян образу України як окремої держави. Дослідження даної проблеми, є досить важливим з позицій попередження негативних тенденцій у формування міжнародного іміджу України.

Російські ЗМІ висвітлюють події в Україні тенденційно і вибірково, формуючи бажану картину із відповідно підібраних реальних фактів. Варто врахувати, що у Росії капітал тісно пов'язаний із владою і являє єдину систему, тому, хоч російський капітал значною мірою і контролює суттєву частку інформаційного простору СНД, але, на нашу думку, визначає його зміст саме російська влада і політикум. Тож позиція багатьох ЗМІ Росії щодо висвітлення подій в Україні визначається передусім інтересами російської влади щодо збереження чи встановлення власного впливу, а також російського капіталу на українському ринку [1].

У російських друкованих ЗМІ відсутні ґрунтовні публікації російських політологів, культурологів, філософів, журналістів, де б російсько-українські відносини аналізувалися не з позицій великоросійської «дружби», а з установкою на істинно партнерські відносини двох суверенних держав. Як наслідок – сама російська суспільна думка виявляється абсолютно не готовою до сприйняття будь-якого самостійного вибору українського народу, вона продовжує репрезентувати реальний культурний обмін між нашими країнами винятково, у межах ідеологічного тиску.

Статті, розміщені у російських друкованих ЗМІ містять досить часто катастрофічні сценарії, які можуть бути реалізовані внаслідок приходу чи перебування при владі в Україні політичних сил і політиків, які орієнтуються на європейський вибір. Одним із моментів, який використовувався у мас-медіа Росії для формування негативного іміджу України є проблема відносин із НАТО.

Проблема приналежності Криму і так званого захисту росіян і російської мови в Україні виступають у цьому сенсі паралельними чинниками формування ставлення до українського державного керівництва, тобто можуть бути віднесені до «цільового іміджування» з максимальною присутністю елементів «проросійської» чи «прозахідної» орієнтації.

Російські автори у загостреній формі подають внутрішньополітичні конфлікти в Україні як такі, що можуть призвести до її розпаду чи серйозного протистояння між регіонами. Дана стратегія російських друкованих ЗМІ спрямована на формування нестабільного політичного іміджу України у свідомості громадян Росії [2]

За умови посилення авторитарних тенденцій у Росії та подальше обмеження свободи слова, може призвести до того, що ЗМІ загалом і друковані зокрема повністю будуть відображати інтереси російської влади, а точніше кажучи тих олігархічних груп, що сконцентрували у своїх руках усі економічні та політичні ресурси. Відповідно той імідж України, який формується і буде формуватися на сторінках російських друкованих ЗМІ у більшій мірі буде відображати позицію російської влади до тих політичних процесів, що відбуваються в Україні.

Отже, стратегія російських друкованих ЗМІ спрямована в основному на формування негативного образу України, що ще раз підтверджує їхню тенденційність та залежність від волі політичної влади. Дана закономірність досить негативно відображається на зовнішньополітичному іміджі нашої держави. Зважаючи на присутність російської друкованої преси на теренах усього СНД, при збереженні вказаних тенденцій, можна говорити про негативний вплив на інформаційну безпеку України.

Список використаних джерел

1. Зубик О. Імідж України: погляд з-за меж. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=11063.
2. Лубкович І. Інформаційна війна: загрози інформаційній безпеці України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.franko.lviv.ua>.

Інна САДОВСЬКА

Науковий керівник – асист.

Добржанська О. О.

Чернівецький національний

університет ім. Юрія Федьковича

Вплив глобалізації на зовнішню політику Російської Федерації

Процес глобалізації з кожним днем охоплює все більші простори і стає неминучим. Зв'язок зовнішньої політики з перш за все політичною глобалізацією є нерозривним. У різних країнах співвідношення цих двох явищ є також різним. Зовнішня політика являє собою діяльність держави на міжнародній арені щодо регулювання міжнародних відносин з іншими міжнародними акторами. Під терміном «глобалізація» розуміють процес посилення взаємозалежності народів і держав під впливом економічної інтеграції, науково-технічної революції, інформаційних та комунікативних технологій, а також сприйняття цих трансформацій суспільною свідомістю. Найпомітнішою вона є у сукупності таких процесів та явищ, як транскордонні потоки товарів, послуг, капіталу, технологій, інформації та міжнародного переміщення людей, переважання орієнтації на світовий ринок у торгівлі, інвестуванні й інших транзакціях.

Одним з наслідків глобалізації є виникнення глобальних проблем, таких як екологічна криза, міжнародний тероризм для вирішення яких необхідне всесвітнє співробітництво. Подібне становище пов'язане з ускладненням соціально-політичної взаємодії і посиленням глобальної взаємозалежності стало передумовою для виникнення політичної глобалізації. Глобалізація є явищем не правовим, а політичним, економічним та соціальним, що поширюється на такі сфери як торгівля, фінанси, промисловість, інформатика, культура, злочинність та ін. [1]. Серед негативних моментів глобалізації, є запозичення того, що під егідою миру виношується реалізація інтересів і не завжди мирним шляхом. Такий досвід є на рахунку не в одній країні світу.

Зникнення біполярної системи привело до істотних змін, що породили новий світовий порядок та на певний час безлад у світовій політиці. Цьому може бути пояснення – збій у системі балансу сил, наростання єдиного центру – країни наддержави. В утвореній ситуації Російська Федерація ще довгий час претендувала на місце «другої сили», проте як показав час, їй цього так і не вдалося досягти. РФ як наступниця СРСР займає одне з п'яти постійних місць Ради Безпеки ООН, але це не надає їй колишньої ваги [4, с. 424–457]. Найбільш гострі ситуації виникли і знаходяться у процесі вирішення в сфері політичних відносин. Як свідчать події, світовий політичний процес розвивається у напрямку створення нового порядку.

Росія підтримує зв'язки з багатьма країнами світу, завдяки чому забезпечує ряд власних інтересів. Деякі із сучасних світових процесів у яких бере участь Росія, пов'язані з ліквідацією біполярної системи міжнародних відносин – в розпуску РЕВ та ОВД. Дані події відійшли у минуле і Росія окреслила перед собою коло нових завдань, серед яких регіональна інтеграція (виникнення таких організацій як ОДКБ, ШОС), зближення із західним світом, що є локомотивом глобалізації, підтвердженням чому є участь у «Великій Вісімці», хоча і до 2008 р. Успішно пройшло головування Росії у РС та ряді інших форумів, а також нею розглядалася можливість вступу до СОТ [3, с. 174–193].

Якісно зросло значення енергетичного фактору в глобальній політиці. Росію та Європу перш за все пов'язує енергетична політика. Росія вже повернулася на міжнародну арену. Завдяки високим цінам на енергоносії, у країні знову появились амбіції великої держави, спрямованість стати одним із центрів багатополярного світу. Останніми роками Росія займала провідні місця як країна експортер нафти, що свідчить не лише про її економічне зростання, але і відображається на зовнішній політиці країни. У складених умовах Росія отримала цінний досвід застосування «м'якого впливу» та «жорсткої сили».

Так склалося, що найбільш міцні союзи сформувалися у Росії з державами-сусідами. Простір СНД понад 15 років офіційно і фактично був визначений сферою пріоритетної зовнішньополітичної уваги, але в останні декілька років він став менш важливим для РФ у зовнішньополітичному сенсі. У 2008–2009 рр. світові економічні проблеми зіграли певну позитивну роль на потепління російсько-американських відносин [2]. Для Росії «американський чинник» традиційно залишається важливим у зовнішній політиці РФ, хоча має кожен раз нове значення. Визнаючи світове господарювання США, РФ намагається будувати такі відносини, які б дозволили отримати максимальну вигоду.

Сьогодні Росія все ж не є самодостатньою, вона потребує зовнішньої підтримки, щоб модернізувати свою економіку, закріпити своє міжнародне становище, опираючись на надійне партнерство, інтеграцію до світової економіки, гуманітарну співпрацю.

Отже, розглянувши деякі проблеми глобалізації, можемо констатувати, що майбутнє Росії багато в чому визначається тим, наскільки органічно країна зможе вписатися у процеси глобалізації (у тому числі і в політичній сфері), грамотно поєднуючи централізацію та децентралізацію, інтеграцію у світове співтовариство і збереження своєї національно-культурної, політичної самобутності. Глобалізація здатна нести позитивні уроки окремо для суб'єктів міжнародних відносин, для Росії це також поглиблення у вивченні процесів, що відбуваються поза нею.

Список використаних джерел

1. Вельяминов Г. М. *Россия и глобализация* / Г. М. Вельяминов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.globalaffairs.ru/number/n_6816

2. *Глобальный регионализм и внешняя политика России / М. Троицкий. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dlib.eastview.com/browse/doc/21114932>*
3. *Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980–2000 роки): Підручник Л. Ф. Гайдуков, В. Г. Кремень, Л. В. Губерський [Текст]. – К.: Либідь, 2001. – 624 с.*
4. *Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: Підручник [Текст]. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.*

Анатолій БОНДАРЧУК

*Науковий керівник – канд. іст. н.,
доц. Герасимчук Т. Ф.*

Особенности формирования безопасности Европейского Союза в новых геополитических условиях

Розпад Радянського Союзу, колапс біполярної системи міжнародних відносин підштовхнули країни ЄС до розуміння необхідності вироблення спільних засад і творення відповідних схем впровадження Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗППБ), як інструменту забезпечення безпеки та стабільності на європейському континенті. Творці ЄС дійшли висновку, що тільки із запровадженням СЗППБ об'єднання європейських держав отримає подальший інституційний розвиток, а також між ними поглибитися координація у сфері вироблення спільної для всіх держав-членів політики безпеки [1, с. 40].

Варто зазначити, що впродовж двох останніх десятиліть, починаючи з ратифікації Маастрихтського договору до часу набуття чинності Лісабонського, цілі й завдання європейської політики безпеки постійно трансформуються та набувають все складнішого і складнішого інституційного характеру. Постійна трансформація цілей та завдань СЗППБ ЄС відбувається під впливом міжнародного середовища. Це пов'язано з тим, що ЄС намагається адаптувати власну політику безпеки до реалій та динаміки світового геополітичного процесу, зокрема, до нових загроз та викликів міжнародній та регіональній безпеці.

Аналізуючи етапи розвитку СЗППБ ЄС кінця ХХ – початку ХХІ ст., варто зауважити, що еволюція підходів ЄС до власної безпекової політики одночасно супроводжується двома паралельними та взаємодоповнюючими процесами: інституційним розвитком безпекової політики та пошуком ефективних механізмів застосування й вдосконалення стратегії СЗППБ та її адаптації до динаміки світового геополітичного процесу. Зважаючи на це, в контексті даного дослідження доцільно проаналізувати еволюцію цілей та завдань СЗППБ ЄС протягом двох останніх десятиліть, власне протягом всього періоду існування ЄС. Так, основними цілями й завданнями СЗППБ ЄС є:

- відповідно до положень Маастрихтського договору: захист загальних цінностей ЄС; основних інтересів і незалежності Союзу; зміцнення безпеки Союзу і його держав-членів усіма можливими способами; збереження миру і зміцнення міжнародної безпеки [3];

- відповідно до Амстердамського договору: надання гуманітарної допомоги; врегулювання регіональних криз; проведення рятувальних та миротворчих операцій, а також операцій з підтримання миру («Петерсберзькі місії») [4];

- відповідно до проекту Європейської стратегії безпеки («Документ Солани»): розширення зони безпеки в Європі; зміцнення міжнародного порядку; боротьба з таким загрозами як тероризм, поширення зброї масового знищення, регіональні конфлікти, колапс держав і організована злочинність, «експорт» стабільності на периферію ЄС [2];

- відповідно до Лісабонського договору: спільні дії ЄС у відповідь на терористичну атаку або природні та інші катастрофи, що виникли внаслідок людської діяльності («положення про солідарність»), зобов'язання взаємного захисту держав-членів ЄС у разі військової агресії («положення про взаємну допомогу») [5].

Особливу увагу варто звернути на положення Лісабонського договору, які фактично заклали в основу функціонування СЗППБ ЄС механізм взаємних безпекових гарантій, що відповідає принципам колективної безпеки та територіального захисту країн-членів. Включення даних норм у текст Лісабонського договору свідчить, що європейські інтеграційні процеси в галузі спільної політики безпеки постійно поглиблюються та виходять на новий інституційний рівень. Така тенденція дає можливість стверджувати, що в майбутньому завдання і цілі політики безпеки ЄС будуть ускладнюватися і надалі, не виключено, що об'єднана Європа поступово в процесі свого розвитку візьме курс на побудову автономної, суто європейської системи колективної безпеки в межах ЄС.

СЗППБ ЄС на даному етапі слід розглядати як спробу посилення ЄС як самостійного політичного гравця не лише на європейському континенті, а й на міжнародній арені. Складна, але успішна ратифікація Лісабонського договору дає підстави стверджувати, що ЄС зможе робити поступові кроки до власної військово-політичної автономності. Формування загальноєвропейського безпекового простору має вивести ЄС з прямого чи опосередкованого американського впливу. Допоки це не станеться – європейська оборона політика буде залишатися в тіні НАТО.

Дедалі частіше між НАТО та ЄС виникають розбіжності в поглядах на формат розвитку європейської оборонної ініціативи та сфери її застосування. Це викликано відмінностями зовнішньополітичних стратегій НАТО та ЄС. Якщо в НАТО переконані, що СЗППБ повинна розвиватися в контексті безпекової політики Альянсу, то в ЄС – автономно від НАТО, але не всупереч принципам

євроатлантичного співробітництва. В Альянсі докладають чимало зусиль для того, щоб «європейська оборонна ідентичність» НАТО і європейська оборонна політика ЄС були єдиним процесом і не суперечили один одному. НАТО не протистоятиме процесам європейської інтеграції в галузі СЗППБ ЄС за умови, що її розвиток та зміцнення сприятиме посиленню військової могутності Альянсу і не суперечитиме принципам євроатлантичного співробітництва. Але, з іншого боку, автономізація оборонних структур ЄС розглядається НАТО як можливість втрати Альянсом статусу гаранта європейської безпеки.

Відповідно до цього НАТО намагається не стояти осторонь процесів європейської інтеграції в галузі СЗППБ щоб, з одного боку, розвиток європейської оборонної політики не суперечив механізмам та принципам євроатлантичного співробітництва, а з іншого – у європейських держав-членів Альянсу не зникла потреба в НАТО як організації, основною метою якої є територіальний захист держав-членів.

Європа є місцем зіткнення інтересів ЄС та НАТО і від того як в подальшому будуть розвиватися відносини між цими світовими політичними гравцями буде залежати доля трансатлантичних відносин та НАТО, як військово-політичного об'єднання, головною метою якого є забезпечення безпеки європейського континенту. Допоки ЄС не перетвориться на самостійного політичного гравця у сфері безпеки, який зможе гарантувати безпеку своїм членам, самостійна оборонна ініціатива залишатиметься міфом, який цілком ймовірно може стати реальністю в майбутньому.

На нашу думку, подальший розвиток політики безпеки ЄС значною мірою буде залежати від інтенсивності виникнення нових загроз та викликів міжнародній та регіональній безпеці, а також ефективності протидії нинішнім загрозам та викликам власній безпеці. Відповідно до положень Європейської стратегії безпеки, такими загрозами безпеці ЄС є: міжнародний тероризм, розповсюдження зброї масового ураження, колапс держав, регіональні конфлікти, організована злочинність. Поряд з загрозами безпеці ЄС існують також і виклики. Виникнення яких, як і загроз, є одним із негативних наслідків глобалізації. На нашу думку, до викликів безпеці ЄС, які потенційно в силу певних обставин можуть трансформуватися в загрози, належить: неконтрольована міграція, піратство, зміна клімату, поширення інфекційних захворювань, екологічні загрози, кібертероризм, енергетична залежність ЄС.

Швидше за все, у найближчі два десятиліття позиції ЄС в галузі забезпечення безпеки європейського континенту поступово посилюватимуться, але разом з тим не в супереч принципам трансатлантичного співробітництва між НАТО та ЄС. Розвиток європейської системи безпеки залежатиме від: інтенсивності виникнення нових загроз та викликів міжнародній та європейській системам безпеки, ефективності протидії нинішнім загрозам та викликам безпеці ЄС. інтенсивності розширення ЄС, темпів формування в держав-членів

ЄС «європейської ідентичності» в галузі безпекової та оборонної політики, характеру двосторонніх відносин ЄС – НАТО, ЄС – Росія та НАТО – Росія.

Аналізуючи особливості формування безпеки ЄС в умовах геополітичних змін на європейському континенті та в світі, розбудову нової системи безпеки у Європі, а відтак місце та роль в цих процесах України, слід наголосити на тому, яку б модель безпеки не обрала наша держава її зовнішньополітичний курс повинен відповідати національним інтересам і спиратися на підтримку населення. Лише за таких умов Україні вдасться забезпечити власну безпеку та обрати правильну стратегію розвитку, яка гарантуватиме можливість нейтралізації загроз національній безпеці, та використання власних переваг, зокрема, геополітичних, незважаючи на формат безпекового простору до якого в майбутньому долучиться Україна.

Список використаних джерел

1. Чекаленко Л. До питання унітарності безпеки ЄС / Л. Чекаленко [Текст] // Зовнішні справи. – 2009. – № 7–8. – С. 40–43.
2. *A secure Europe in a better world – The European Security Strategy* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/solanae.pdf>.
3. *Maastricht Treaty* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurotreaties.com/maastrichttext.html>.
4. *Treaty of Amsterdam* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurotreaties.com/amsterdamtext.html>.
5. *Treaty of Lisbon* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurotreaties.com/lisbontext.html>.

Крістіна ФОКА

*Науковий керівник – д. політ. н.,
проф. Василенко С. Д.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Лісабонський договір 2007 року – новий етап розвитку ЄС

Аналізуючи інтеграційні процесами в Європі, що відбулися за останні десять років, можна стверджувати, що вони призвели до якісних змін у системі управління Європейським Союзом як унікальним політико-територіальним утворенням, що перебуває у процесі розширення і включаючи до свого складу нові держави, поступово набувало рис державності. У цьому контексті Лісабонський договір, підписаний 13 грудня 2007 р., за своєю суттю визначив межі політичного компромісу між керівництвом ЄС і керівництвом держав-членів

шляхом реформування системи управління та підвищення ефективності процесу ухвалення політичних і правових рішень. Лісабонський договір також вносить суттєві зміни до Договору про ЄС, зокрема щодо інституційної структури Союзу, яка надає більших гарантій у представництві інтересів національних держав в інститутах ЄС.

У зв'язку з цим нерідко можна почути, що активні інтеграційні процеси в Європі роблять сумнівним майбутнє Європейського Союзу. Його розширення 2004 та 2007 рр. започаткувало гострі дискусії щодо подальшого функціонування цієї структури. Проаналізувавши правову природу Лісабонського договору, можна припустити, що за своїм статусом та ознаками він є певною мірою наднаціональною Конституцією – документом, який одночасно поєднує в собі ознаки Конституції та міжнародного договору. Такий складний характер договору зумовлений передусім природою права Європейського Союзу, що є продуктом правового синтезу і перебуває на стику міжнародного та внутрішньодержавного права [2].

До основних інституційних змін, які вносить Лісабонський договір, належить передусім визнання Європейського Союзу юридичною особою – *de jure* – суб'єктом міжнародного права, що дає йому змогу бути учасником міжнародних договорів та міжнародних організацій.

Набуття чинності Лісабонського договору є не тільки прикладом успішного реформування системи управління та узгодження різносторонніх інтересів на європейському континенті, але й тією моделлю соціально-економічного розвитку за якою могли б відбуватися інтеграційні процеси й на інших територіях.

У 2007 р. розпочався процес укладення Посиленої угоди між Україною та ЄС. Взаємини з Україною є лакмусовим папірцем для політики Євросоюзу щодо «ширшої Європи», проте ЄС не готовий до наступного розширення і потребує перерви. У випадку розширення на першому місці опиняються Балкани. Європейська ж інтеграція України залежить від прогресивної внутрішньої європеїзації. Тому, щоб наміри України викликали довіру, європейська інтеграція має стати її пріоритетом у внутрішній політиці. Реформи, що здійснюються в нашій країні, поки що вкрай нерішучі й непослідовні та потребують потужного імпульсу. На даному етапі Україна не зуміла виробити чіткої стратегії щодо ЄС. У багатьох аспектах її політика зводиться переважно до декларацій, які недостатнім чином узгоджені між різними інституціями [3]. Просвропейські прагнення України обмежуються, як правило, деклараціями щодо зовнішньої політики і мало впливають на політику внутрішню. Водночас, складається враження, що паралельна політика України стосовно Росії та СНД суперечить її стратегії щодо ЄС.

Нові члени ЄС, особливо ті, що межують з Україною (Польща, Словаччина, Румунія та Угорщина), глибоко зацікавлені відігравати провідну роль у зміцненні політики Євросоюзу щодо України. Крім того, ці країни мають значний

та цінний для України досвід в успішному впровадженні політичних та економічних змін, а також у подоланні перешкод на шляху до вступу в ЄС. Україна може стати партнером у різних сферах співпраці з Вишеградськими країнами (Угорщиною, Польщею, Словаччиною та Чеською Республікою), розвиваючи, зокрема, співробітництво у прикордонних регіонах, полегшуючи пересування населення, створюючи спільні миротворчі сили.

На жаль, «Інструмент нового сусідства» зорієнтований майже повністю на прикордонні зони нових сусідів ЄС. Оскільки негативні наслідки розширення ЄС відчуватимуться сильніше у Західній Україні, основну увагу приділено транскордонним програмам у цьому регіоні та створенню тут плацдарму для безпечної інвестиційної діяльності [1].

Список використаних джерел

1. Березовська І. Лісабонський договір як правова основа для регулювання зовнішнього зносин ЄС та його впливу на договірні відносини з Україною. / І. А. Березовська [Текст] // Актуальні проблеми міжнародних відносин: [зб. наук. праць]. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка 2008. – Вип. 82, ч.1. – С. 62–67.
2. Зверева Т. Лісабонський трамплін / Т. Зверева [Текст] // Ехо планети. – 2009. – № 48. – С. 2–5.
3. Мовчан Ю. Лісабонський договір – новий етап розвитку конституціоналізму / Ю. Мовчан [Текст] // Віче. – 2008. – № 24. – С. 11–12.

Юлія БАСНЯК

*Науковий керівник – д. політ. н,
проф. Федуняк С. Г.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Співпраця ОБСЄ та ЄС в сфері безпеки

Багате на події ХХ ст. внесло кардинальні зміни в систему міждержавних відносин, пріоритетне місце в яких починає відігравати не протистояння, а співпраця між ключовими державами та організаціями. Поряд з новими глобальними проблемами особливої актуальності набуває й питання безпеки, миру і стабільності в Європі та світі. На сьогодні на європейському континенті існують чотири міжнародні організації, діяльність яких пов'язана зі сферою безпеки: Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Організація Північноатлантичного договору (НАТО), в рамках Європейського Союзу Європейська політика безпеки та оборони (ЄПБО) та Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ), яка є складовою євразійської системи безпеки.

Саме вони є ключовими елементами сучасної європейської системи безпеки [1, с. 53].

Звичайно, за умови існування декількох організацій зі спільною сферою діяльності обов'язково виникає необхідність у їх взаємодії, зіткнення інтересів та виникнення різних точок зору на вирішення тих чи інших питань. Саме тому пошук єдиних та ефективних механізмів координації своєї діяльності є головним завданням для цих інститутів. За останні роки спостерігається тенденція до чіткого розподілу ролей між ними, наприклад, Європейський Союз – в основному економічне об'єднання з перспективою подальшого розвитку і зміцнення в напрямку забезпечення економічних інтересів держав-членів ЄС, сприяння інтеграційним процесам в межах ЄС, забезпечення прав людини безпосередньо через інституції ЄС тощо. НАТО – це військово-політичний блок на який покладені завдання щодо забезпечення безпеки і миру на континенті. В цій сфері зовнішньополітична лінія НАТО співпадає з курсом ОБСЄ – універсальної політичної організації, яка об'єднує значно більше держав, ніж НАТО і ЄС на величезному просторі від Ванкувера до Владивостока. Ідея створення цієї організації була втілена за регіональним принципом і покликана координувати зусилля держав у зміцненні безпеки і розвитку співробітництва в Європі. ОБСЄ на етапі свого розвитку від конференції до організації спочатку була загальноєвропейським процесом за «єдину Європу», який мав покласти край протистоянню двох протилежних систем, забезпечити мир і стабільність на континенті, врешті слугував інтеграційним мостом між Заходом і Сходом [5].

Зникнення протистояння між системами призвело до зближення завдань ОБСЄ і цілей інтеграційних організацій західноєвропейських країн, в першу чергу Європейського Союзу, а зрештою і до зближення сфер їх діяльності. Інституційний взаємозв'язок ОБСЄ з ЄС здійснюється на підставі розширення ЄС на Схід за рахунок східноєвропейських країн (Польщі, Чехії, Угорщини, Латвії, Литви, Естонії, Болгарії, Румунії, Словаччини і Словенії) і процесу створення нових інститутів, який відбувається в рамках ОБСЄ [2, с. 39].

Після підписання Заключного акту 1975 р. в Гельсінкі і проведення трьох Конференцій з людського виміру (Відні, Копенгагені, Москві) велике значення для держав членів ЄС та для його інститутів мають положення про економічне співробітництво, співробітництво в рамках безпеки, збереження миру, забезпечення прав і основних свобод людини, які містять Декларація принципів Заключного акту, Паризька Хартія для Нової Європи 1990 р. та інші документи ОБСЄ. Інститути ЄС (Рада ЄС, Європейський парламент, європейська комісія, Суд Європейських Співтовариств) ведуть активне співробітництво і обмін інформацією з інститутами ОБСЄ – Верховним комісаром у справах національних меншин, Центром із запобіганням конфліктів, діючим Головою, Форумом з безпеки і співробітництва, Бюро з демократичних інститутів і прав людини та ін.) з метою подальшої роботи над створенням єдиної системи цінностей

в рамках ОБСЄ. Крім того, в 1991 р. була успішно проведена у відповідності з резолюцією Ради Безпеки ООН спільна операція ЄС і ОБСЄ на Дунаю у зв'язку з подіями на території колишньої Югославії [3, с. 35].

Організація з безпеки і співробітництва в Європі є єдиною за своїм кількісним складом міжнародною організацією в Європі, що покликана зміцнювати процеси безпеки, інтеграції, співробітництва і розвивати демократичні інститути з метою гармонізації відносин між державами-учасницями та глибокої співпраці між міжнародними організаціями. Цей фактор є визначальним у здійсненні тих цілей і завдань, які ставить перед собою ОБСЄ. Про конкретні питання співпраці йдеться в «Щорічному звіті про діяльність Організації з безпеки і співробітництва в Європі». Зокрема, в звіті 2002 р. підкреслюється, що Верховний представник спільної зовнішньої політики і політики безпеки Хав'єр Солана звернувся до Постійної ради ОБСЄ з підтвердженням того, що ОБСЄ і ЄС є справжніми партнерами. Він також наголосив на тому, що співробітництво між ЄС і ОБСЄ особливо щодо розширення ЄС призведе до зміцнення і поглиблення стосунків між двома організаціями в майбутньому [4]. Важливий крок вперед в стосунках між ОБСЄ і ЄС було зроблено у Відні 2000 р., коли Комітет з питань політики і безпеки ЄС здійснив свій перший офіційний візит дипломатичного рівня. Оскільки ОБСЄ розширює свою сферу діяльності впродовж останніх років, співробітництво між ЄС і місіями ОБСЄ набуло значного розвитку. Так, у 2002 р. Голова делегації ЄС був вперше запрошений на неофіційну зустріч представників держав-учасниць [4]. З того часу представники ОБСЄ постійно запрошуються до Брюсселю, співробітництво в сфері співпраці зміцнюється також за рахунок проведення регулярних зустрічей на вищому рівні. Це все доповнює сучасне співробітництво шляхом регулярних неофіційних контактів на рівні експертів між Комісією і Секретаріатом Ради і між Секретаріатом ОБСЄ.

Отже, підсумовуючи, зауважимо, що фундаментальний камінь співпраці між ЄС і ОБСЄ закладено. Надалі ОБСЄ і ЄС повинні розвиватися пліч-о-пліч, взаємодоповнювати одна одну, вести плідне співробітництво на рівні інститутів і в жодному разі не конкурувати. ЄС покликаний сприяти зміцненню інтеграційних процесів у Європі, шлях до яких лежить через зміцнення ОБСЄ як загальноєвропейської організації, через трансформацію НАТО яка б слугувала б інтересам підтримання безпеки всіх країн регіону ОБСЄ, і через налагодження кооперативного співробітництва між ОБСЄ, ЄС та іншими євроатлантичними організаціями, які займаються проблемами безпеки в регіоні.

Список використаних джерел

1. Захаров Ю. Трансатлантические отношения: в повестке дня – «новое партнерство» [Текст] // *Мировая экономика и международные отношения.* – 1999. – № 2. – С. 50–59.

2. Поздняков В. М., Ганжа С. П. Новые страны на пороге Европейского союза [Текст] // *Международная жизнь*. – М., 1999. – № 3. – С. 37–45.
3. Шустов В. В. К Европе без разделительных линий [Текст] // *Международная жизнь*. – М., 1998. – № 1. – С. 32–39.
4. *Annual Report on OSCE Activities 2002* // *OSCE Secretariat, Vienna, 2002* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/files/documents/4/1/24696.pdf>
5. Monika Wohlfeld & Oleksandr Pavlyuk, «The European Neighbourhood Policy and the OSCE», *Challenge Europe Online Journal*. – 2004. № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vlc.bath.ac.uk/esml/research/security/pdf/biscop.pdf>

Олег ГНАТЮК

*Науковий керівник – д. пол. н.,
проф. Макаренко Є. А.*

*Інститут світової економіки
і міжнародних відносин НАН України*

Нова концепція безпеки Барака Обами

Стратегія глобального домінування США при президенті Обамі може заняти кардинальних змін, чи, як це мало місце при Біллі Клінтоні, по крайній мірі набути нового тлумачення шляхом використання інших прийомів і практик. Прихід у Білий Дім демократичної адміністрації під лозунгами «Зміни, у які ми віримо» («Change We Can Believe In») та «Голосуйте за зміни» («Vote for Change») супроводжувався активними дискусіями про необхідність коригування зовнішньополітичного курсу в академічному середовищі. У практичному плані, перший рік президентства Обами свідчить про зрушення в ряду пріоритетних напрямків: план «відповідального закінчення війни в Іраку» (лютий 2009 р.), «перезавантаження» відносин з Росією (березень 2009 р.), ініціатива всезагального повного ядерного роззброєння (квітень 2009 р.), заклик до мусульман щодо припинення міжнаціональної і міжрелігійної конфронтації (доповідь в університеті Каїра в червні 2009 р.), відмова від розміщення елементів ПРО в Чехії та Польщі (вересень 2009 р.).

«Стратегія національної безпеки», опублікована Білим домом – це основоположний доктринальний документ, у якому адміністрація США викладає для внутрішньої аудиторії та світової громадськості цілі, завдання та методи їх реалізації щодо питань національної та міжнародної безпеки. За «Стратегією національної безпеки» можна судити про ступінь наступності та новизни у підході відповідної адміністрації до питань безпеки США. У новому доку-

менті виділяються чотири аспекти: безпека; економічне процвітання, просування «універсальних цінностей»; зміцнення світопорядку під американським керівництвом.

«Стратегія національної безпеки» розглядає науково-технологічні досягнення як інструмент забезпечення пріоритетів безпеки США, у тому числі захистити американські війська від асиметричних атак; забезпечити виконання угод про контроль над озброєннями та нерозповсюдження; відвернути теоретичні напади на території США; відвернути й зупинити поширення епідемій; захистити нашу інформаційну інфраструктуру, засоби зв'язку й транспорту.

У стратегії доволі багато йдеться про убезпечення кіберпростору. При цьому зазначається, що інформаційні технології забезпечують військову перевагу США, але роблять американську цивільну економіку надзвичайно вразливою. У зв'язку з цим пропонується ліквідувати «цифрову безграмотність» і активізувати державно-приватне партнерство.

«Стратегія національної безпеки» усіяко наголошує, що США мають намір зберігати переважну «військову перевагу в звичайних озброєннях» (перевага у ядерних озброєннях не згадується) і будуть залишатися єдиною державою, здатною застосовувати військову силу по всьому світу. Треба зазначити, що це – незаперечний факт, оскільки Пентагон витрачає понад половину всіх світових військових витрат і зберігає глобальну мережу військових баз. Це, безсумнівно, одна з причин «перенапруження сил».

Адміністрація Президента США Барака Обами представила оновлену ядерну доктрину країни, що обмежує потенціал застосування ядерної зброї. Оновлена Ядерна стратегія США вперше за весь час передбачає відмову від нанесення ядерного удару по неядерним державам, які відповідально виконують умови Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) – навіть у відповідь на використання проти США хімічної або біологічної зброї. «Сполучені Штати готові розглянути можливість застосування ядерної зброї у виняткових обставин для захисту життєвих інтересів Сполучених Штатів, їхніх союзників і партнерів», – наголошується в Nuclear Posture Review.

У новій стратегії робиться наголос на зміцненні режиму нерозповсюдження, оголошується намір «повернути назад розповсюдження ядерної зброї». При цьому головна увага приділяється Ірану та Північній Кореї. Цим державам пропонують зробити вибір: або грати за правилами, або зіткнутися з наслідками. Звергає на себе увагу й той факт, що на конференції з виконання ДНЯЗ США підтримали пропозицію про створення на Близькому Сході без'ядерної зони та не стали протидіяти згадуванню необхідності приєднання до неї Ізраїлю.

Адміністрація Обами також обіцяє ратифікувати ДНЯЗ та підписати новий договір про припинення виробництва матеріалів, що розщеплюються, Крім того, «Стратегія національної безпеки» зазначає, що у сфері протиракетної оборони наголос зроблений на розвиток «адаптивної» регіональної ПРО.

Тим самим підтверджується торішнє рішення про заморожування та припинення всіх програм стратегічної ПРО.

У боротьбі з тероризмом «Стратегія» відмовляється від домінуючої військової точки зору, що лежала в основі війни з тероризмом, і виділяє більш значну роль розвідслужбам. Уперше згадуються конкретні особи, що загрожують безпеці США. США не веде війну з тероризмом: США «перебуває у стані війни зі специфічною мережею – Аль-Каїдою – і з її підлеглими організаціями». У цій війні особливо велике значення мають інформаційні ресурси.

У своїй програмній промові «Нова стратегія для нового світу» та в інших виступах під час виборчої кампанії Б. Обама запропонував власне бачення шляхів розв'язання найскладніших проблем американської зовнішньої політики. Серед пріоритетів президента – формування дійової системи енергетичної безпеки, участь у виробленні юридично зобов'язуючого міжнародного договору, що передбачатиме значне зменшення викидів парникових газів в атмосферу, модернізація міжнародних альянсів з участю США відповідно до вимог ХХІ століття, більша увага до засобів багатосторонньої дипломатії.

Список використаних джерел

1. *Рогов С. Американское лидерство в многополюсном мире. – Независимая газета. – 2010. – 14 июня.*
2. *Zakaria F. The Post-American World. – N. Y.: W. W. Norton & Co., 2008. – 304 p.*
3. *Haas R. The Age of Non-Polarity // The Foreign Affairs. – 2008. – May-June.*
4. *Brooks S., Wohlforth W. Reshaping the World Order // The Foreign Affairs. – 2009. – March/April.*

Алла ФЕДОРЧАК

*Науковий керівник –
ст. викл. Попович О.Д.*

*Чернівецький торговельно-економічний
інститут Київського національного
торговельно-економічного
університету*

Проблема врегулювання ядерного протистояння США і Північної Кореї

Ситуація навколо Корейського півострова була достатньо напруженою впродовж фактично усіх останніх шести десятиліть. Переживши на початку

1950-х рр. кровопролитну чотирирічну війну, півострів став ареною складного, іноді драматичного процесу міжкорейського регулювання [2, с. 151]. Додаткову складність існуючих тут політичних проблем обумовила та обставина, що в цій частині Північно-Східної Азії пересікаються інтереси не тільки безпосередньо двох корейських держав, але і чотирьох найбільших світових держав – Росії, Китаю, США і Японії. Однак наприкінці 2002 р. Корейський півострів став, безсумнівно, головною больовою точкою всього Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Причиною різкого загострення обстановки стали претензії Північної Кореї на володіння ядерною зброєю в умовах, коли ця країна знаходиться поза зоною контролю Міжнародного Агентства по атомній енергії (МАГАТЄ), а також Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯО) [5].

Деякі американські експерти радили Б. Обамі не форсувати події на Корейському півострові за допомогою організації саміту США–КНДР. Інші аналітики наголошували на проведенні переконливої і більш жорсткої, ніж при адміністрації Дж. Буша, політики ядерного роззброєння Пхеньяну [5]. На думку заступника директора Інституту міжнародної економіки та міжнародних відносин РАН, члена кореспондента РАН В. В. Міхеєвої, Б. Обама, як і його попередники, може опинитись в традиційній північнокорейській пастці: «Пхеньян спочатку загострює обстановку, а потім підіймає «переговорну планку» з тим, щоб підняти ціну на відмову від своєї ядерної програми». Б. Обамі необхідно проводити політику втягнення Північної Кореї в орбіту світових ринкових відносин, що може стати найбільш раціональним шляхом до демократизації КНДР. Іншими словами, Вашингтону, як, загалом, і Південній Кореї, необхідні повноцінні дипломатичні відносини з Пхеньяном [3, с. 4].

Інший напрям раціонального підходу до Пхеньяну – розробка, разом з іншими учасниками шестистороннього процесу, детального, підкріпленого конкретними фінансовими ресурсами, плану того, що робити у випадку смерті Кім Чен Іра і можливого соціально-політичного колапсу в Північній Кореї.

Важливо звернути увагу на те, що головні внутрішні проблеми Північної Кореї пов'язані з перспективами подальшого існування країни та її правлячого режиму. Адже система керівництва поступово занепадає і морально і фізично. В Північній Кореї відсутня політична еліта як соціальний прошарок, який би міг управляти країною, служити домінуючою складовою режиму. В країні існує ядро найближчих соратників Кім Чен Іра – це 30–40 осіб, які володіють інформацією про реальну ситуацію в Північній Кореї і за її межами, а також мають досвід державного управління. Але за віком це люди 75–85 років, за якими немає нічого, окрім обслуговуючого технічного апарату. У випадку глибокої внутрішньополітичної кризи до влади можуть прийти невідготовлені, обмежені, але при цьому амбіційні та активні люди.

Шестисторонні переговори уклали тим, що США не знають, яка ядерна зброя існує реально в Північній Кореї. Така невизначеність є серйоз-

ною перевагою для Пхеньяну, оскільки не дає США можливості виробити адекватну реакцію на північнокорейський виклик. На початковому етапі сторонам вдалось вирішити нескладні питання, за якими можна було досягти компромісу. Але це були лише необхідні підготовчі кроки до денуклеаризації. Вже сьогодні нарізла необхідність, проведення повномасштабних інспекцій, спрямованих на повне і незворотне ядерне роззброєння КНДР. І цілком зрозумілим є те, що Пхеньян не піде на верифікацію ані за стандартами МАГАТЕ, ані по інших зобов'язуючих схемами, оскільки одразу виявляться реальні ядерні можливості Північної Кореї та стан її ядерного потенціалу.

Крім того, Пхеньян обґрунтовує свою готовність вийти на третій етап переговорів (повний демонтаж ядерних об'єктів) тільки в обмін на будівництво в Північній Кореї легководного реактора, що практично нереально. Адже, ще в 1992–1993 рр. саме на цьому і загострився конфлікт з тодішньою американською адміністрацією, яка також прагнула не допустити володіння Пхеньяном ядерною зброєю [4].

Ще раз слід звернути увагу на те, що Корея залишається найбільш небезпечним районом АТР, і відповідно запобігання конфлікту на півострові та вирішення ядерної проблеми КНДР залишається одним із пріоритетів політики США. Немає сумнівів, що Північна Корея буде залишатися серйозною проблемою для демократичної адміністрації. Барак Обама пропонує використовувати дипломатичні важелі впливу, щоб підштовхнути КНДР відмовитися від ядерної зброї. У свою чергу, Х. Клінтон вказує на наступні методи: «різка влада» та використання «низки інструментів – дипломатичних, економічних, військових, політичних або комбінація інструментів для кожної окремої ситуації» [1, с. 16]. Х. Клінтон наголосила й на тому, що дипломатія США будуватиметься за принципом тісної взаємодії не лише «м'якої влади, але і розумної сили».

Корейський півострів займає помітне місце у зовнішній політиці президента Б. Обами. На думку американського держсекретаря, північнокорейська ядерна програма – «найбільш гостра проблема з точки зору безпеки в Північно-Східній Азії». Мета США – забезпечити без'ядерний статус Північної Кореї, добитись повного припинення Пхеньяном будь-якої діяльності по створенню ядерної зброї. Досягнення цієї мети буде забезпечуватись як двосторонньою дипломатією, так і шестисторонніми переговорами. Таким чином, найбільш серйозні випробування політики адміністрації Б. Обами відбудуться в майбутньому, на етапі конкретних пропозицій щодо вирішення наболілих військово-політичних і економічних проблем.

Список використаних джерел

1. Cha Victor D. *The Need for a Paradigm Shift in U.S. Foreign Policy to North Korea // Testimony before the House Foreign Affairs Subcommittee on Asia, the Pacific and Global Environment Hearing: «Smart Power: Remaking U.S. Foreign Policy in North Korea» – U.S. House of representatives. – Wash., February 12, 2009 – 16 p.*

2. *Інформаційні впливи: роль у суспільстві та сучасних військових конфліктах / Прибутко П. С., Лукянець І. Б. [Текст]. – К.: ПАЛИВОДА, 2007.*
3. *Михеева В. В. Тихоокеанська політика США при новій адміністрації [Текст]. // Мировая экономика и международные отношения. – 2009. – № 7.*
4. *Северная Корея. Долгий путь к очередному кризису [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.washprofile.org/?q=ru/node/405>.*
5. *Шилин А. А. Ядерная программа КНДР [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.armscontrol.ru/course>.*

Олег МИТРИНЮК

*Науковий керівник – к. політ. н., асист.
Павлюк М. В.*

*Чернівецький національний
університет ім. Ю. Федьковича*

Геополітичні цілі Туреччини у Центральній Азії

З розпадом Радянського Союзу країни Центральної Азії, ставши на власний шлях розвитку, досить швидко опинились під впливом інших держав. Сьогодні Центральна Азія, зважаючи на своє географічне розташування, є регіоном, де зіштовхуються інтереси насамперед таких наддержав, як Російська Федерація та Сполучені Штати Америки. Проте існує ще один гравець, який активно долучився до боротьби за вплив у такому вигідному для інших регіоні – Турецька республіка.

Її зацікавленість щодо азійських країн колишнього Радянського Союзу трансформувалася в активні дії на початку 90-х рр. ХХ ст. Тоді турецькі цілі містили в основі можливість шляхом політичних домовленостей з країнами центральноазійського регіону забезпечити власну безпеку країни, оскільки на той час це був один із найбільш гарячих регіонів світу. Однак досі Центральна Азія залишається територією не повністю згаслих конфліктів, наслідки яких при повторній активізації будуть мати вплив не лише на Туреччину, а й увесь світ. Тому цей аспект геополітики країни в регіоні зберігся і до нашого часу. У цьому контексті варто згадати активну участь Турецької республіки у врегулюванні нагріно-карабахської проблеми.

За даними діями Туреччини прослідковуються значно більші далекосяжні цілі. Для проведення активної політики в регіоні країні, безперечно, потрібні дружні стосунки з центральноазійськими державами, зокрема з Вірменією, з якою у Туреччини історичні протиріччя. Таким чином, намагання турецької дипломатії врегулювати нагріно-карабахський конфлікт певною мірою

свідчать про бажання нормалізації відносин із Вірменією, при цьому зберігши такі ж самі і з Азербайджаном, хоч це буде надзвичайно важко.

У контексті даного регіону особливе місце посідає російсько-турецьке геополітичне протиборство, адже, будучи посередником між США та Азербайджаном, не можна виключати бажання турків отримати певну перевагу. Так як модератором у регіоні від Азії швидше за все буде виступати Китай, а США та Туреччина – союзниками, то найбільш серйозним суперником для Анкари стане Москва. Про діяльність обох держав у регіоні красномовно свідчить цитата президента держави Абдулли Гуля, який охарактеризував турецьку і російську політику в Центральній Азії, як «тиха, але активна дипломатія» [1].

Проте сьогодні позиції Туреччини більш потужні в регіоні, ніж російські. Туреччина зберігає свій доволі потужний вплив на Азербайджан, Грузію і, відповідно, якщо Анкарі вдасться помиритись з Єреваном, не виключено, що вплив Туреччини посиляться і на Вірменію, а це вже буде явна перевага перед Росією, для якої вірмени залишились фактично останнім форпостом у Центральній Азії. У світлі цього протистояння з Росією для Туреччини сьогодні також актуальним залишається подолання впливу Росії на Південному Кавказі, тому більшість експертів вважають, що саме Південний Кавказ є основним місцем зіткнення Росії та Туреччини в плані геополітичного впливу у Центральній Азії [2].

Взагалі, турецькі геополітичні цілі потрібно розглядати і в перспективі європейських амбіцій держави. Сьогодні Туреччина, безумовно, хоче стати основним модератором процесів в Центральній Європі. Цілком можливо, що США погодяться на це, оскільки дана місія швидше за все буде проводитись під її заступництвом і відповідно від імені Заходу. Для самої Туреччини досягнення даної геополітичної цілі є надзвичайно бажаним, оскільки це фактично, на ряду з посиленням позицій в регіоні, означатиме і посилення позицій Туреччини в світі взагалі. А про бажання Туреччини бути політично європейською державою неодноразово заявлялось на найвищому рівні.

Тут особливо доречно буде згадати проект газопроводу «Набукко», який пролягатиме через Туреччину, що дасть змогу сформувати новий геополітичний статус цієї країни, оскільки вона знову буде посередником між Європою й Азією. Таким чином, Туреччина, будучи на даний момент ключовою ланкою транспортування газу та нафти до Європи, з ефективним впровадженням проекту «Набукко» ще більше стане важливою, оскільки фактично буде впливати на енергетичну безпеку Європи. До цього всього Туреччина досить стримано розглядає і перспективу інтеграції держав Південного Кавказу в НАТО, оскільки вступивши в НАТО, ці країни будуть більш незалежні від Туреччини, що не відповідатиме турецьким стратегічним інтересам.

Отже, сьогодні основною ахіллесовою п'ятою геополітичного впливу Туреччини в Центральній Азії залишається відсутність її військових сил в регіоні. Тому

можна передбачити, що найближчим часом Туреччина активно буде намагатися виправити це. Адже інші активні гравці регіону Росія та США мають свої військові бази, розташовані в країнах Центральної Азії і, відповідно, це надає їм свою перевагу розраховувати на сильні позиції. Це є складним завданням для Туреччини виходячи з об'єктивних причин. По-перше, важко з фінансової точки зору, адже без підтримки Сполучених Штатів, Турецька Республіка навряд чи зможе це осилити. По-друге, США не зацікавлені в тому, щоб Туреччина, яка хоч і є їхнім союзником, зміцнила свій економічний та політичний вплив ще й військовий. Тобто, фактично країна не може в повною мірою задовольнити свої геополітичні амбіції, не діючи так, як їй пропонують США.

Але, не все так спокійно й у відносинах зі США, роль яких у геополітичних планах Туреччини двозначна. З однієї сторони США підтримують її, з іншої, – безумовно, також, як і Росія, є конкурентом. Сьогодні стає помітно, що поступово Туреччина втрачає роль, яка їй відводилась у роки холодної війни, коли країна була своєрідним форпостом НАТО на Сході. Сьогодні, з посиленням впливу США в регіоні, ця потреба відпала. Крім того, США шукають альтернативу Туреччині, а це не може не турбувати Анкару [3, с. 12].

Для Турецької Республіки Центральна Азія залишається пріоритетним регіоном у сфері зовнішньої політики, і від того, як країні вдасться задовольнити свої геополітичні цілі, залежить не лише доля самої республіки, але й всієї Євразії.

Список використаних джерел

1. *Тарасов О. Создадут ли Москва и Анкара «общий союз»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу // http://www.vesti-turkey.com/news_detail.php?id=351.*
2. *Хамунян К. Вероятно, Россия и Турция поделят Южный Кавказ между собой [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.inosmi.ru/caucasus/20100930/163276421.html>.*
3. *Волович О. Політика Росії, Туреччини, США і ЄС в Чорноморсько-Каспійському регіоні: взаємодія і суперництво [Текст] // Чорноморська безпека. – 2008. – № 1 (7). – С. 11–14.*

Для нотаток

Наукове видання

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПОЛІТОЛОГІЧНЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ ТА АСПІРАНТІВ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ЧЕРНІВЕЦЬКА МІСЬКА РАДА (ВІДДІЛ У СПРАВАХ СІМ'Ї ТА МОЛОДІ)
ПРОФСПІЛКА СТУДЕНТІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи

*Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
студентів та аспірантів
3 березня 2011 р.
м. Чернівці*

Науковий редактор *А. М. Круглашов*
Заступник наукового редактора *Н. Ю. Ротар*
Технічний редактор *М. Павалакі*

Коректор *О. Штірюк*
Комп'ютерна верстка *І. Стусика*

Підписано до друку 01.03.2011. Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times
New Roman. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 16,05. Обл.-видавн. арк. 17,02.
Наклад 150 прим. Вид. № 327. Зам. № 625.

Верстка, редагування та друк

в и д а в н и ч и й д і м
p u b l i s h i n g h o u s e

Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ЧЦ №1 від 10.07.2000 р.

телефони
[0372]

Приймальня	552 943
Друкарня	526 353
Реалізація	526 956
Бухгалтерія	527 049

адреса
58000, м. Чернівці,
вул. Радищева, 10

e-mail
info@bukrek.net

факс
[0372] 552 943

web-сайт
www.bukrek.net